

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

**«ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ» ПӘНІНЕН МӘТІН ТАЛДАУ АРҚЫЛЫ
ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ БОЙЫНША
ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

Астана, 2024

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылды (2024 жылғы 10 маусымдағы №5 хаттама)

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен мәтін талдау арқылы оқу сауаттылығын қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2024. – 320 б.

Ұсынылып отырған әдістемелік ұсынымдама жалпы білім беретін орта мектепте «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша мәтін талдау арқылы оқу сауаттылығын қалыптастыруды жүзеге асыруға арналған. Жұмыста білім алушының оқу сауаттылығын қалыптастыру арқылы функционалды сауаттылығын дамытатын мәтіндер жинала отырып, оған тапсырмалар үлгілік оқу бағдарламасындағы оқу мақсаттарына сай ұсынылады және үлгілік тапсырмалар беріледі.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен мәтін талдау арқылы оқу сауаттылығын қалыптастыру бойынша дайындалған әдістемелік ұсыным жалпы білім беретін мектеп мұғалімдеріне, білім алушыларға, жоғары оқу орындары оқытушылары мен білім алушыларына, әдіскерлерге, сондай-ақ білім беру ұйымдарының қызметкерлеріне арналады.

© Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2024.

КІРІСПЕ

Қазіргі қоғамда білім беру жүйесіндегі оқытудың басты мақсаты – білімді, білікті, функционалды сауатты тұлға қалыптастыру. Педагогтердің алдында тұрған басты міндет – білім алушының танымдық, шығармашылық қабілетін дамыту, оқу сауаттылығын қалыптастыру.

Қоғамның дамуы барлық салалардан көрінеді. Бұл даму, өзгеріс білім саласына да қатысты болғандықтан, оған жоғары талаптар қойылады. Білім берудегі реформа әрбір білім алушының белгілі бір білім жиынтығын меңгеруіне ғана емес, оның жеке басы мен танымдық қабілеттерін дамытуға да бағдарлануы керек. Білім арқылы білім алушылардың білімінің, икемділігі мен дағдыларының негізінде құзыреттілігі қалыптасуы тиіс. Қазіргі білім беру, оқытуда білім алушылардың шығармашылық және сыни ойлауын дамытуға ықпал ететін білім беру ортасын құру, білімді өз бетінше алу дағдысын қалыптастыру. Бұның барлығы педагогтің шеберлігіне байланысты жүзеге асады. Педагогикалық шеберлік бағдарламаға сәйкес оқытудың мазмұнын, тиімді әдістері мен тәсілдерін іріктеуден және оларды практикада шебер қолданудан тұрады. Сабаққа сапалы дайындалудың қажетті шарттарының бірі мәтіндік оқу материалдарын оқу сауаттылығын қалыптастыру мақсатында таңдау және қолдану болып табылады. Әдістемелік ұсынымдарда мәтіндік оқу материалдарының ерекшеліктері және оларды білім беру мазмұнын жаңарту аясында тілдік пәндерден сабақтарға іріктеу, таңдалған мәтіндерге тапсырмалар құрастыру, ол тапсырмаларды орындау, меңгеру үшін қолданылатын әдіс-тәсілдер қарастырылған.

Тіл сабақтарында жүргізілетін мәтін талдау білім алушылардың тіл байлығын, сөйлеу мәдениетін арттырып, шығармашылық ойлауға дағдыландырады.

Оқу сауаттылығын қалыптастыру білім алушылардың бойында жазбаша сауатты, ауызша сөйлеуде ойын еркін жеткізетін, сөздің мағынасын түсініп орынды қолдануын, көркем, сұлу, шешен сөйлеу дағдыларын игеруді мақсат етеді.

1. «ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ» ПӘНІНЕН МӘТІН ТАЛДАУ АРҚЫЛЫ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Мәтінмен жұмыс ұйымдастырудың жолдары

Мәтін – тілді оқытудағы негізгі құрал. Мәтін – қазақ тілін оқыту барысында үлкен орын алатын оқыту нысаны. Біріншіден, білім беретін материал оқыту мәтіндері түрінде болса, екіншіден, жаттығулардың тұтас мәтін түрінде берілуі де мәтінмен орындалатын жұмыстарды білім алушы саналы және жүйелі түрде орындауға машықтануын қажет етеді.

Оқу мәтінін қабылдау мәселесі XX ғасырдың 60-70 жылдары белсенді түрде жүргізілген. Зерттеушілер жалпы теориялық мәселелерді де, осы мәселенің қолданбалы аспектілерін де қарастырды. Бұл мәселе ақпаратты қабылдау мәселесі ретінде: таңбалы, мәтіндік, графикалық болып қалыптасты. Мынадай екі мәселенің - оқу мәтінін қабылдау және оны түсіну арасында ажырамайтын байланыс бар. Қабылдау терминін пайдалана отырып, зерттеушілер жиі түсіну процесін сипаттайды. А.А.Залевская «Мәтінді оның проекциясын құру процесі ретінде түсіну (немесе мәтін мазмұнының бейнесі)» деген түсінік береді [1]. Е.Н.Зарецкая өз тұрғысынан: «Мәтін – түсінуге арналған коммуникативтік құрылым», яғни мәтін реципиентке түсінікті болған кезде ғана мәтін деп аталады», – дейді [2].

Білім алушының мәтінмен жұмыс жасау дағдыларын дамыту арқылы шығармашылық ізденістерін, өзіндік ой-пікірлерін жетілдіру, игерілген ақпарат арқылы сыни ойлауы мен метатанымдық қабілеттерін арттыруға болады.

Мәтінді түсіну және тапсырманы орындауға үйрететін жұмыс түрлері: жаттығулар, тапсырмалар, графикалық органайзерлер, шығармашылық жұмыстар, ақпараттық ізденістер, репродуктивтік, проблемалық-ізденушілік, сыни тұрғыдан ойлау стратегиялары сияқты әдістерді кеңінен қолдану ұсынылады.

Бұл ұсынылған жұмыстар жүргізілгенде білім алушыдан мынадай нәтижелер күтуге болады: мәтінді оқып, оның құрылымын, стилін анықтайды; сөздердің мағынасына байланысты ерекшеліктерді, лингвистикалық терминдерді меңгереді; мәтін түрлері мен шығармашылық жұмыстардың түрлерін ажырата алады, әртүрлі құрылымдық ерекшелігіне сәйкес оқыған ақпаратты өзінің өмірінде қолдана біледі.

Мәтінмен жұмыс жасату – тіл үйретудегі негізгі элементтердің бірі. Тіл дамытуда мәтіннің рөлі өте үлкен, мәтін балаға білім береді, тілін, ой-өрісін дамытады, тәрбиелейді. Мәтінді талдаған кезде оған қойылатын талаптарға да назар аудару керек. Мәтіннің тәрбиелік мәні бар болуы тиіс; мәтінде оқушылардың дүниетанымын кеңейтетін мәліметтер нақты, түсінікті, қабылдауға қиын болмайтындай болуы керек; жеңілден – қиынға қағидасы сақталу қажет, білім алушыны функционалдық сауаттылыққа үйрететін болу керек. Мысалы мәтін «Табиғат тамашалары» деп аталады. Онда табиғат аясына шыққан балалар шөптердің неше түрін көріп, қызықтап жетекшілерінен олар туралы сұрап жүреді. Бір кезде бір оқушы қатты тасқа аяғын соғып алады. Соққы алған жері көгеріп қалады. Осы көгергенді басу үшін жетекшісі бір шөпті алып, балаларға оның қасиетін айта отырып, әлгі баланың аяғына орап таңып тастайды. Басқа балалар аяғын соғып алған достарына көмектесіп, таудан төмен түсу үшін екі бала қолдарын айкастыра ұстап, үстіне баланы отырғызып алады. Осы әдіспен олар достарына көмектесіп биіктен жерге алып түседі. Міне, осы жерде балалар мәтінді оқи, талдай отырып, қаншама өмірге қажеттілігі бар нәрселерді үйренді. Шөптің қасиетін білді, досына қалай

көмектесуге болатындығын көрді. Бұл іс-қимыл әрекеттері болса, сонымен бірге балаға адамгершілік қағидаттарын да беріп отыр.

Мәтінмен жұмыс жасау мынадай кезеңдерге бөлінеді:

1. Мәтінді оқығанға дейінгі жұмыс
2. Мәтінмен жұмыс кезеңі
3. Мәтінді оқығаннан кейінгі кезең

Педагог мәтінді білім алушыға бермес бұрын берілетін мәтіннің құрылымын, сөздерінің құрылымын, сөз тіркестерінің мағынасын зерделеп түсінуі керек.

1. Мәтінді оқығанға дейінгі жұмыс

Білім алушыға берілетін мәтінге құрылған тапсырмалар және оларды орындау мынадай бағытта жүргізіледі:

Мәтінмен жұмыс жасауды дағдыға айналдыруда қолданатын әдіс түрлері:

- *Мәтін алды тапсырмалар:* Оқуға белсенділік арттыратын ахуал немесе мәдениетті аймақ, бір-бірін тыңдайтын орта құруға арналған әдістер білім алушының ойларын шоғырландыруда қолданылады. Оқылым ұйымдастырудан басталады. Мысалы: АКТ қолдану арқылы сабақты бастау.

2. Мәтінмен жұмыс кезеңі

Шатастырылған логикалық тізбектер. Мәтінді оқыңыз, берілген сұрақтарға дұрыс, бұрыс немесе мәтінде айтылмаған жауаптары бар сөздерді табыңыздар.

Білім алушыларға парақта мәтін мазмұны бойынша жазылған сұрақтар және оның жауаптарының бірнеше нұсқасы беріледі. Білім алушы жеке жұмыс істейді, мәтінді оқып, берілген нұсқадан, шатастырылған тізбектерден дұрыс жауапты табады.

Мысалы: Сұрақтар мәтін желісімен қойылады. Білім алушы мәтінді оқып отырып, сұрақтың жауабын анықтайды, көтерілген мәселені болжайды.

3. Мәтінді оқығаннан кейінгі кезең

Жаңа тақырыпқа алдын ала мәтінді оқып мазмұндауға тапсырма беру керек. Сол кезде таныс емес мәтінді асықпай үйде бірнеше рет оқып дайындалуға білім алушының мүмкіндігі артады. Әрине ұсынылып отырған әдістердің барлығын бір сабақта қамту мүмкін емес, сондықтан педагог білім алушылардың жас ерекшелігіне қарай және мәтінінің мән-мағынасына қарай әдістерді таңдайды. Әдістер мен тапсырмалар үнемі бір типті болмауы керек, себебі олай болғанда білім алушыларды жалықтырып жібереді.

Деңгейлік тапсырмаларды Блум таксономиясына сәйкестендіріп сабақ ұйымдастыруға болады. Блум таксономиясының 6 сатысын 4 деңгейге бөліп, білу сатысынан бастап шығармашылық эверестикалық деңгейге дейін қолдануға болады.

1-деңгейдегі тапсырмаларды орындау барысында «танып білу», яғни жаңа сабақ бойынша берілген тапсырмалармен жұмыс жүргізіледі. Бұл тапсырмалар білімнің минималдық шегі, мемлекеттік стандарт талабына сәйкес бағдарлама мөлшерінен аспайтын, білім алушының жас ерекшеліктеріне сай таңдалып беріледі.

2-деңгейдегі тапсырмалары «қолдану», «талдау» арқылы орындалып, түрленіп, күрделене түседі. Білім алушы өз бетімен жұмыс жасайды, өзін тексереді. Білім алушының қабылдауы, жазба жұмыстарын орындау көрсеткіштері міндетті деңгейден әлдеқайда жоғары болады.

3-деңгей тапсырмалары «жинақтау», «қорыту» арқылы жасалады. Достарына тапсырманы түсіндіруде білім алушы өзгені оқыту арқылы өзінің білімін бекітеді.

4-деңгей тапсырмалары «пайымдау» негізінен дарынды, ізденімпаз, қабілеті жоғары, талапты балаларға арналады. Ондай білім алушыларға тек тақырыбы ғана беріледі, білім алушының өзі мақсатын қояды, нәтижесіне жетеді, мәтінді жақсы меңгеріп, жазба жұмыстарын өз бетінше орындайды.

Дарынды білім алушыларды бір топқа топтастырып, Блум өлшемдері сұрақтарымен жұмыс жасау барысында білім алушылар педагогтің көмегінсіз, өздерінің біліктілігі, ой ұшқырлығы арқасында қойылған нәтижелерге қол жеткізе алады. Берілген дайын сұрақтарды Блум өлшемдері бойынша пирамидаларға орналастырып, сұрақтарға сәйкесті жауаптарын беру арқылы жоғары деңгейлі тапсырмаларды өз беттерімен орындайды.

Сондай-ақ, деңгейлік тыңдалым тапсырмасында барлық оқушыларға бірдей мақсат қою керек. Жоғары деңгейлі қабілетті оқушы барлық баспалдақтың тапсырмаларын орындап үлгереді. Әр оқушы өз деңгейіне қарай берілген тапсырманы орындайды. Мәтінмен жұмыс әдістемесі де әртүрлі. Мысалы сюжетті мәтіндерді пауза жасатып әр азатжолды жеке-жеке қайталап оқыту керек, сол кезде ұстаз бен оқушы арасындағы ынтымақтастық артады.

Мысалы: 9-сыныптағы «Биотехнология-болашақтың ғылымы» тақырыбына берілген мәтін ғылыми стильде жазылған мәтін, сол себепті мәтін алды жұмыс міндетті түрде жүргізу керек. Сондай-ақ, әр сұрақтың жауабына тоқталып, үзіліс жасау керек, себебі тапсырма жоғары деңгейлік жұмыс. Ал өлеңдерді мәнерлеп оқуға жаттықтыру үшін өз дауыстарын бейнебаянға жазып әкелуді шығармашылық жұмыс ретінде тапсыруға болады. Бағалау кезінде ескеру маңызды психологиялық қолдау көрсету керек: оқушының осыған дейін пайда болған қиындықтарды шешуге бағытталған тапсырмаларды беру. Мәтінмен жұмыс кезінде болуы мүмкін қиындықтарды ескеруге және алдын алуға бағытталған әдістемелерді пайдалануға көп ізденуі керек.

Мәтінмен жұмыс дағдысын қалыптастыруда түрлі әдіс-тәсілдерді қолданып білім алушы мәтіннің мазмұнын меңгерді-ау деген кез келгенде бөлім бойынша жиынтық бағалау жұмысына немесе тоқсандық жиынтық бағалау жұмысына мәтінмен тапсырма қосса оқушының өз жетістігін ұштауға, тілді түсінуге үйретеді және жауапкершілігін арттырады.

Мәтінмен жұмыс жасау барысында коммуникативтік дағды дамиды. Педагог мәтін талдатуда оқу мақсатына сай тапсырмаларды шығармашылықпен құрастыруы керек. Мәтінге құрылған тапсырмаға бағалау критерийлері міндетті түрде жасалуы керек. Сонда ғана білім алушылар бір-бірін тыңдайтын болады, себебі тапсырмалар мен қалыптастырушы бағалау, жиынтық бағалау критерийлері білім алушыларды мәтінді оқуға, түсінуге итермелейді. Мәтін дұрыс талданса, білім алушы мәтінді дұрыс түсініп өзі ойын айтуға ынталы, сөздік қорын пайдалана алатын білім алушылар пайда болады. Берілген мәтінді мәнерлеп оқу білім алушының мәтінді оқу, түсіну дағдысын қалыптастыруға көмегін тигізеді.

Мәтінмен жұмыс кезеңі. Бұл кезеңде мәтіннің тілдік материалы мен құрылымы орындалады. Мәтін ішінен қажет мәліметті бөліп алуға, түсініп айыра

білуге жаттықтыру жұмыстары әртүрлі тәсілдер арқылы жүзеге асады. *Мәтінмен жұмыс кезеңі былайша ұйымдастырылады:* оқыған мәтіннің мазмұнын айту, мәтін бойынша сұраққа жауап беру, жоспар жасау, бірнеше бөлімге бөліп оқыту, негізгі, жанама ойды табу, қорытынды жасау. Мәтін мағынасын толық түсіну дегеніміз – мәтіннің мазмұнын түсіну үшін оның ішіндегі жеке сөздерді түсінуі керек. Бұл жеке сөздер түсінікті болса, тұтас мәтін де түсінікті болады деген ой туады.

Шартты түрде алып отырған үшінші кезеңде мәтінді оқып, түсініп, мәтіндегі негізгі ойды қазақ тілінде жеткізе білуі керек.

Мәтінді оқып, танысқаннан кейінгі орындалатын жұмыстар: логикалық сұрақтар құрастыру, сөздік жұмыстарын жүргізу, фонетикалық жаттығулар, мәтіндегі негатив тұстарды позитивке айналдыру, сөйлем құрау, мәтінге мәтін мазмұны негізін сақтай отырып, жоспар құру, аударма жасау, мәтінге мазмұнына сай ат қою, диалог, жағдаят құру, мәтіннің мазмұнын құрылған жоспар бойынша айтып беру.

Мәтінмен жұмыс істеу кезеңінде саралау тәсілі қолданылса, жұмыс жүргізу жеңілірек болады. Білім алушыларды жұмыс істеу қабілеттеріне және білім деңгейлеріне қарай топтастырып, әр топқа сараланған тапсырма берген дұрыс.

Мысалы, мәтіннен бірнеше сөйлем оқып, сол сөйлемдердің ішінде мәтіннің мазмұнын білдіретін сөйлемдердің ретін балалар белгілеп шығады, мәтіннің мазмұнына келетін суреттер таңдап алып, соларды пайдалана отырып, мәтін құрайды. Таспаға жазылған мәтінді оқушыларға мұқият бірнеше рет тыңдатып, мазмұнын айтқызу керек, бұл олардың мәтін мазмұнын қаншалықты түсініп отырғандарын аңғартады. Сөздіктерді қолдана отырып топпен мәтінге аударма жасату жұмыстарын жүргізу қажет.

Мәтін мазмұнымен толық таныспай тұрып, мәтіннің ішіндегі сөйлемдерге сұрақ қоймау керек. Олардың алдында сабаққа қатысты мәтін жатуы қажет. Мәтіннің ішінен таныс емес сөздерді теріп жазып алғаннан кейін, тілдерін дамыту, сөздік қорын көбейту мақсатында актив сөздер, сөз тіркестері бөлек сөздікке жазылады. Бұлай жазып алу сөздің дұрыс жазылуын, айтылуын тексеруге, өзін-өзі тексеруге, бірін-бірі тексеруге көп көмегі тиеді. Мәтінде берілетін сөздердің ішінде таныс емес сөздер мүмкіндігінше аз болғаны дұрыс. Сондықтан мәтін таңдап аларда сыныптың деңгейі ескерілу қажет. Алдыңғы біліммен байланыстырып, алдыңғы сыныптарда өткен білімдеріне сүйене алулары керек. Бұл жерде байланыстылық қағидасы сақталады.

Мәтінмен жұмыс жүргізуде білім алушылар мәтіндегі ойды, оқиганы өз өмірімен ұштастыруы керек; оқылған мәтінге өз көзқарасын білдіре алуы тиіс; мәтінге әлеуметтік, тарихи, адамгершілік маңыздылығы жөнінен баға бере алуға бағыттауымыз қажет.

Сонымен қатар әр білім алушының психологиялық жағынан жас ерекшелігіне, тәжірибелеріне қарай өз бетімен жұмыс жасау дағдысын қалыптастырудың танымдық мәні зор.

Тапсырма орындау арқылы білім алушыда қалыптасатын білік-дағдылар:

- Қысқа мәтінді толық түсініп, берілген ақпараттан өзіне керек мәліметті ажырата алады.
- Қарым-қатынас түрлеріне тән сөз әдептерін игереді.
- Мәтіндегі басты тірек сөздерді табады.

- Мәтіннен өзіне керекті негізгі ойды білдіретін мағыналы, маңызды сөздерді іріктей алады.
- Тірек сөздерді қолдану арқылы өзінің сөздік қоры артады.
- Іскерлік қатынаста тіл табысуға үйренеді.
- Тілдік амалдарды орнымен жұмсай алады.
- Мәтін бойынша толық және нақты ақпаратты табады.
- Берілген ақпаратты керекті толық және нақты мәліметті іріктеп алып, өз ойын жинақтап ақпаратты нақты, дәл, толық жеткізеді.
- Ойды айқын, әсерлі жеткізуде сөз мағыналарын дұрыс қолдана алады.
- Тіл табыса білуге қажетті коммуникативтік дағдыларды меңгереді
- Мәтінге нақты тақырып таңдай алады.
- Күрделі емес мәтіндегі дәйектемелер тізбегін түсініп, қорытынды жасай алады.
- Мәтіннен негізгі ойды ажырата алу дағдысын меңгереді.
- Мәтіндегі берілген сөз тіркестерін түсініп, күнделікті өмірде қолдана алады.
- Сөз сапасына қойылатын талаптарды анықтай алады.
- Іскерлік қатынасқа тән сөз орамдарын пайдалана алады.
- Мәтін мазмұнына мақал-мәтелді сәйкестендіреді.
- Сөз құдіретін танытатын мақалдар мен даналық сөздерді сөйлеу дағдысына сіңіреді.

Әдіскер-ғалым, профессор Ф.Оразбаева өзінің «Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі» атты зерттеу еңбегінде: «Мәтін – адамдар арасындағы тілдесімдік қатынастың жемісі. Адам өз ойын екінші біреуге жеткізген кезде қалай болса солай айтылған сөйлемдер тізбегін құрамайды. Керісінше, жинақталған пікірін, көзқарасын бір-бірімен ой жағынан да, қалпы тарапынан да бірлескен сөйлемдер жүйесімен, яғни мәтін арқылы жеткізеді, баяндайды. Адам тілдік қатынаста үлкенді-кішілі, ірілі-ұсақты мәтіндерді сөйлесім әрекетінің кез-келген кезеңінде ойдан құрап, қолдана береді», – деп тұжырымдайды [3].

Заманауи оқу сауаттылығы ұғымы түрлі мәтінді түсінумен анықталады. Сондықтан оқушыларды түрлі мәтіндермен жұмыс жасауға дағдыландыру керек: жазба мәтін, электронды мәтін, аудиомәтін. Шығармашыл, құзыретті мұғалімдер сабақты білім алушылардың талабына сай жүргізеді.

Мәтінді түсінудің негізгі әдістерінің бірі, білім алушылардың өздігінен сұрақтар қоюы және оған жауап іздеуі болып табылады. Сұрақ қою барысында оқушы материалды талдап, оны мұқият зерделейді, бастысы ақпаратты бөліп алып, оған үнемі түсінікті болып табыла бермейтін жаңа байланыстарды байқайды, өзінің әлсіз жақтарын тауып, олардың орнын толтыруға тырысады.

Жұмыста мәтінді түсіну үшін келесі негізгі сұрақтар пайдаланылуы мүмкін:

1. Қарапайым сұрақтар. Оларға жауап беру барысында білім алушылар мәтіндік ақпараттарды шығарады.

2. Нақтылау сұрақтары. «Сіз мынаны айтасыз....?», «Егер, мен дұрыс түсінсем, онда ...» деген сөздерден басталады. Әңгімелесушіге өз айтқандарына қатысты кері байланыс ұсынады.

3. Түсіндірме сұрақтар. «Неге?» деген сөздерден басталады. Себеп салдарлық байланысты анықтауға бағытталған.

4. Шығармашылық сұрақтар. «Егер,.....не өзгерер еді?», «Сіз қалай ойлайсыз, оқиғалар қалай дамиды (өрби түседі) болады?» сөздерінен басталады.

5.Бағалау сұрақтары. «Неге бір нәрсе жақсы, бір нәрсе жаман?», «Бір кейіпкердің екіншісінен қандай айырмашылығы бар?». Аталған немесе өзге де оқиғаларды, құбылыстарды, фактілерді бағалау өлшемдерін (критерийлерін) анықтауға бағытталған.

6. Тәжірибелік сұрақтар. «Кейіпкердің орнында сіз қалай әрекет етер едіңіз?» Теория мен практика (тәжірибе) арасындағы қарым-қатынасты орнатуға бағытталған.

Қазіргі мектептің ең маңызды міндеттерінің бірі – функционалды сауатты тұлға қалыптастыру. «Функционалды сауаттылық» дегеніміз не? Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсу қабілеті, оған тез бейімделу және жұмыс істеу мүмкіндігі. Функционалды сауаттылықтың негіздері бастауыш мектепте қалыптасады. Ол әртүрлі сөйлеу қызметінде қарқынды оқыту барысында – жазу және оқу, сөйлеу және тыңдауда көрінеді.

Бүгінгі таңда мектептегі оқу және жазу академиялық мақсаттармен шектелмейді, ол күнделікті өмір мен жұмысқа байланысты функционалдық және операциялық мақсаттарды қамтуы керек. Оқытудағы талап білім алушылардың функционалды сауаттылығын дамытуға бағытталған.

Оқу дегеніміз – қазіргі қоғамдағы білім мен өмірге арналған функционалды, базалық дағды.

Оқу сауаттылығы – білім алушының өз мақсаттарына қол жеткізуі, білімдері мен қабілеттерін кеңейтіп, қоғамдық өмірге араласуы үшін жазбаша мәтіндерді түсіну және пайдалануы, ойлауы және оқуы.

PISA халықаралық зерттеудің мақсаты, міндеті жалпы білім алған оқушылардың қоғамда толыққанды жұмыс істеу үшін алған қажетті білімі мен дағдыларын (функционалдық сауаттылығын) бағалау. Сонымен қатар қосымша оқушылардың білім алуудағы жетістіктеріне әртүрлі факторлардың қалай әсер ететінін зерттеледі. Бұлар – әлеуметтік-экономикалық аспектілер, білім беру ұйымдарының сипаттамалары және жасөспірімдердің мектептен тыс білім алу мүмкіндіктері.

Зерттеу барысында білім алушының:

- оқу сауаттылығы;
- оқығанды түсіну және алған білімін қолдана білу;
- тапсырмаларды талдай білу;
- сын тұрғысынан ойлау;
- өз түсінігі мен шешімін ұсына білу дағдысы бағаланады.

Тест тапсырмаларының мазмұны:

- 1) оқушыларға таныс емес, нақты жағдайлар ұсынылады;
- 2) кіріспе ақпарат көлемі ауқымды, көбіне әдеттегі мектеп тапсырмаларының шарттары емес, ғылыми-көпшілік мәтіндер беріледі;
- 3) тапсырмалар тақырыптық бөліктерге топтастырылып (3-6 тапсырмадан), өз ішінде бірқатар «сюжеттер» таратылады;
- 4) көптеген тапсырмаларда нақты деректер келтіріліп, кесте, сызба немесе диаграммалар түрінде беріледі;
- 5) 2018 жылғы зерттеу тапсырмаларының шамамен 30%-ы қоршаған орта (экология) проблемаларына арналған.

PISA зерттеулерінің нәтижелері бойынша еліміздің 15 жастағы оқушылары ең қарапайым мәтіндерді талдауда төмен нәтижелер көрсетті. Себебі неде?, неліктен?

2018 жылғы PISA зерттеулерін талдау нәтижелері сабақтың жоспары мен мазмұнын қайта қарау қажеттілігін көрсетті.

Осы талдаудың негізінде әр бағыттың аспектілерін, бағалауға арналған тапсырмаларды бағалау ерекшеліктерін, тапсырмалардың сипаттамасын, жаңартылған оқу бағдарламасы бойынша сабақтарды одан әрі жоспарлау үшін тапсырмалар түрлерін қарастыру қолға алынды.

Оқу сауаттылығы ұғымын оқушылардың жазбаша мәтіндерді ұғына оқу қабілеттілігі және оларға рефлексия, олардың мазмұнын өз мақсаттарына қол жеткізу үшін қолдануы, білімдері мен дағдыларын қоғамның белсенді өміріне араласуы үшін дамытуы деп түсінуге болады.

Сонымен қатар, бұл ұғымның мәнін білдіретін белгілерге: түсіну, рефлексия және қолдану жатады. Олар бір-бірімен өзара байланысты және бірін-бірі толықтырып отырады. Рефлексия мәтіннің мазмұны (немесе құрылымы) туралы ойлануды, оны адамның санасына ауыстыруын көздейді. Тек осы жағдайда ғана мәтінді түсіну туралы, оның мазмұнын адамның түрлі қызмет және қарым-қатынас жағдайларында пайдалану мүмкіндігі туралы айтуға болады.

«Жазбаша мәтін» деген сөз табиғи тілмен берілген баспа түріндегі, қолмен жазылған немесе дисплейде бейнеленген мәтіндерді білдіреді. Мұндай мәтін диаграмма түріндегі визуалды бейнелер, суреттер, карталар, кестелер, графиктер түрінде де болады. Визуалды бейнелерді қосумен байланысты, мәтіндерді тұтас мәтін (бейнелерсіз) және тұтас емес/ жадағай мәтін (бейнелермен) деп бөлуге болады. Визуалды бейнелер (визуалды мәтіндер) жеке, дербес ұсынылуы мүмкін.

Мәтінді оқу жағдайлары

1. Жеке мақсаттар үшін оқылымға (өзі үшін) жеке хаттар, көркем әдебиет, биография, ғылыми-көпшілік мәтіндер т.б. оқу жатады.
2. Қоғамдық мақсаттар үшін оқылымға ресми құжаттар, қоғамның жалпы мәселелері мен қызметке қатысты мәтіндер жатады.
3. «Жұмыс» мақсаттары үшін оқылым(еңбек процесінде, жұмыста) нұсқаулық мәтіндерін оқуды (қалай істеу керек) және т. б. қамтиды.
4. Білім алу мақсатындағы оқылым оқу мақсатында пайдаланылатын оқу әдебиеті мен мәтіндерді оқуды қамтиды.

Мәтіндерді жіктеу

Тұтас мәтіндердің түрлері:

- 1) сипаттамасы (көркемдік және техникалық);
- 2) баяндау (баяндау, есеп, репортаж);
- 3) түсіндіру (пайымдау, резюме, интерпретация);
- 4) аргумент келтіру (ғылыми пікір, негіздеме);
- 5) нұсқаулық (жұмысты орындауға нұсқаулық, ережелер, жарғылар, заңдар).

Тұтас емес/ жадағай ақпараттық мәтіндердің түрлері:

- 1) нысандар (салықтық, визалық, сауалнамалар және т. б.);
- 2) ақпараттық парақтар (кестелер, преysкуранттар, каталогтар және т. б.);
- 3) қолхаттар (ваучерлер, билеттер, жүкқұжаттар, түбіртектер);
- 4) сертификаттар (ордер, аттестаттар, дипломдар, келісім-шарттар және т. б.);
- 5) шақыру және хабарландыру (шақыру, шақыру және т. б.);
- 6) кестелер мен графиктер;

- 7) диаграммалар;
- 8) кестелер мен матрицалар;
- 9) тізімдер;
- 10) карталар.

«Оқу сауаттылығы» дағдысы

Мәтінді толық түсінуді меңгеру:

- мәтін мазмұнына жалпы бағдарлану және оның тұтастық мағынасын түсіну;
- ақпаратты табу;
- мәтінді интерпретациялау;
- мәтін мазмұнына немесе мәтін түріне рефлексия жасау және оны бағалау.

Мәтін мазмұнына жалпы бағдарлануды және оның тұтас мағынасын түсінуді анықтау мәтіннің басты тақырыбын, жалпы мақсатын немесе мәтіннің қызметін айқындауды қамтиды. Ол үшін төмендегідей тапсырмаларды ұсыну қажет:

- мәтіннен үзіндіге тақырып қою;
- мәтіннің жалпы мағынасын білдіретін тезис жасау;
- мәтінде ұсынылатын нұсқаулықтардың тәртібін түсіндіру;
- графиктің немесе кестенің негізгі бөліктерін салыстыру;
- картаның, суреттің міндетін түсіндіру;
- мәтіндегі басты идеяны және бірнеше бөліктерінің арасындағы өзара байланысты

анықтау;

- мәтіннің бір бөлігі мен автор берген арнайы сілтеменің арасындағы сәйкестікті анықтау;

- мәтінде қамтылған идеялардың ішінен үстем, басым идеяны таңдау. (бұл оқушының негізгі идеяларды екіншісінен айыру немесе негізгі идеяны мәтін тақырыбында және оның басты тақырыбының тұжырымдамасында табу қабілетін көрсетеді).

Оқу сауаттылығын бағалау барысында үш аспекті есепке алынады: оқу материалдарының форматы, тапсырманың түрі, мәтіннің қолдану жағдайы немесе мақсаттары.

Мәтіндегі ***мәліметті таба білу дағдысын*** бағалау үшін, тапсырмаларды орындауда оқушы:

- мәтінге «көзі жүгіртіп» оқуды;
- оның негізгі элементтерін анықтауды;
- сұрақтан гөрі қажетті (синонимдік) форманы бейнелеген мәліметті іздестіруді қолдана білуі қажет.

Мәтінді интерпретациялау дағдысын бағалаула оның концептуалды мағынасын дамыту үшін оқушыларға мынадай тапсырмалар ұсынылады:

- мәтіндегі әр түрлі сипаттағы ақпаратты салыстыру және қарама -қарсы қою;
- берілген тезистерді растау үшін дәлелдерді табу;
- тұжырымдалған негіздемелерден қорытынды жасау;
- автордың мақсаты немесе мәтіннің басты ойы туралы қорытынды шығару.

Мәтін мазмұнына рефлексияны бағалауда:

- мәтіндегі мәліметті өзге де ақпарат көздерінен алған білімдерімен байланыстыра білуі;

- мәтінде берілген бекітулерді өмір туралы өз көзқарастарымен байланыстыруын бағалау;
- өз көзқарасын қорғау үшін дәлелдерді табу.

Мәтінді түсінудің осы аспектісі оқушылардың ақыл-ой қабілеттерінің, адамгершілік және эстетикалық дамуының жоғары деңгейін білдіреді.

Мәтін формасын рефлексиялық бағалау үшін:

Мәтін формасы туралы рефлексияны бағалау үшін маңызды:

- мәтін мазмұнын өз ойын білдірумен байланыстыру;
- жалпы-оны орындау шеберлігі.

Мәтінді түсінудің бұл аспектісі оқушының сыни ойлауы мен эстетикалық өзіндік пайымдауының жеткілікті дәрежеде дамуын білдіреді.

Тапсырмаларды орындау үшін оқушы:

- мәтін құрылымын білуі;
- жанрлық ерекшеліктері туралы;
- мәтінде сөзбен берілген ирония, әзіл, ой реңктерін анықтай алу;
- автор дауысын есту ;
- бейнеленген авторлық бағалауды ажырата білуі керек.

Мәтін формасын түсінуді бағалайтын тапсырмалар оқушының сыни талдауын, мәтінде бейнеленген автор ойының ұқсастығын бағалау немесе мәтіннің мақсатына сәйкестігін, стилистикалық түсініктеме беру қабілетін қарастырады.

Оқу сауаттылығы тапсырмаларының күрделілік белгілері

Тапсырмалар төрт түрге (типке) бөлінген:

- **локализацияға арналған тапсырмалар** (мәтіннің тікелей қойылған сұраққа жауап беретін бөлігін табу(сөзбе-сөз және синонимикалық түрде);

- **циклизация** (мәтіннің қойылған сұраққа жауап беретін бір ғана емес, бірнеше бөліктерін табу ,сұрақ ақпараты мен мәтіннің әртүрлі бөліктері ара қатынасын белгілеу);

- **интеграциялау** (мәтіннен қандай да бір белгі бойынша екі немесе одан да көп ақпарат бірліктерін біріктіру, мысалы, ұқсастықты, айырмашылықтарды, себеп-салдарлық қатынастарды анықтау белгісі бойынша және т. б.);

- **ақпаратты генерациялау** (бағалау шкаласы мен деңгейлерін сипаттау).

Бұл тапсырмалардың әрқайсысы мәтіннен алынатын жауаптардың санын көбейтеді, ақыл-ой қызметін күрделендіреді, оларды орындау кезінде танымдық дербестіктің «деңгейін» арттырады.

Тапсырмалардың күрделілігі берілген тапсырмамен салыстырғанда, дұрыс жауап табуға кедергі келтіретін ақпаратқа байланысты болады. Мәтінді түсінуге кедергі келтіретін ақпарат берілмеген жағдайда, тапсырмалар жеңіл деп есептеледі. Мәтінді түсінуге кедергі келтіретін тапсырмалар саны неғұрлым көбейген сайын және оларда берілетін жауаппен салыстырғанда, көп ақпарат болса, мұндай тапсырмаларды соғұрлым күрделенген тапсырмалар деп есептеуге болады. Мәтінді түсінуге кедергі келтіретін ақпарат берілген тапсырмаға тікелей жақын орналасқан сайын, тапсырмалар күрделі болып саналады.

Тапсырмалар сипаттамасы

Негізгі мектеп түлегі түрлі мәтіндерді түсіне білуі, олардың мазмұны туралы ойлануы, олардың мәні мен маңызын бағалауы және оқылған мәтін туралы өз ойларын баяндай білуі тиіс.

Оқу сауаттылығын бағалау үшін түрлі типтегі тапсырмаларды қолдану қажет, мысалы:

- жауапты таңдау тапсырмалары;
- жауапты таңдайтын кешенді тапсырмалар;
- жабық және ашық еркін құрылымдалған жауабы бар тапсырмалар;
- қысқа жауапты тапсырмалар.

Тапсырмаларға арналған мәтіндері:

- көркем шығармалардан үзінділер, өмірбаяндар;
- ойын-сауық сипаттағы мәтіндер;
- жеке хаттар, құжаттар, газет пен журналдардан алынған мақалалар;
- іскерлік нұсқаулар, жарнамалық хабарландырулар, тауар құлақшасы, географиялық карталар;
- диаграммалар, суреттер, карталар, кестелер мен графиктер және т. б.

PISA-2022 зерттеуінде 15 жастағы қазақстандық білім алушылардың оқу сауаттылығы бойынша орташа көрсеткіші 386 балды құрады. Бұл ЭЫДҰ орташа көрсеткішінен (476 балл) 90 балға төмен және зерттеуге қатысқан 81 ел мен аумақтың арасында 61-орынға сәйкес келеді.

Қазақстанның оқу сауаттылығы бойынша нәтижелері 2018 жылғы деңгейде қалған. Жалпы қазақстандық білім алушылар 2009 жылдан бастап PISA халықаралық зерттеулеріне қатысып келеді. Өкінішке орай бүгінгі күнге дейін, яғни 2022 жылға дейінгі көрсеткіштер оқу сауаттылығының өспегендігін көрсетеді. 2009 жылмен салыстырғанда ЭЫДҰ елдері мен Қазақстан арасындағы оқу сауаттылығы нәтижелері бойынша алшақтық 13 балға қысқарған.

2022 жылы ең төмен және ең жоғары нәтиже көрсеткен білім алушылар арасындағы алшақтық 2012 жылмен салыстырғанда 17 балға, 2018 жылмен салыстырғанда 11 балға өскен. Бұл 2022 жылы үлгерімі төмен білім алушылардың нәтижелерінің төмендеуіне және үлгерімі жоғары білім алушылардың көбеюіне байланысты болды. 2022 жылы оқу сауаттылығы бойынша ең төмен нәтиже көрсеткен білім алушылардың көрсеткіштері PISA 2012 және PISA-2018 циклдерімен салыстырғанда сәйкесінше 9 және 6 балға төмендеді. 2022 жылы үлгерімі жоғары білім алушылар 2012 жылмен салыстырғанда 8 балға және 2018 жылға қарағанда 5 балға артық жинады [4].

PISA халықаралық зерттеулерін бағалаудағы деңгейлік көрсеткіштерге тоқталар болсақ:

Деңгейлері	Көрсеткіштер
6 (689 балл)	Оқу дағдылары 6-деңгейге сәйкес келетін білім алушылар контекстік ақпарат терең жасырынған және тапсырмамен жанама түрде ғана байланысқан ұзақ және абстрактілі мәтіндерді түсінеді. Олар бір-біріне қайшы келетін бірнеше көзқарастарды білдіретін ақпаратты салыстыра, теңестіре және біріктіре алады. Ол үшін білім алушылар бірнеше критерийлерді пайдалана алады және ақпаратты пайдалану жолын анықтау үшін үзінділер арасында логикалық байланыс құра алады. Сондай-ақ бұл деңгейде білім алушылар мәтінге қатысты сыртқы

	критерийлерді пайдалана отырып, дереккөз негізінде мәтін мазмұнына қатысты ақпаратты көрсете алады. Олар мәтін арасындағы ақпаратты салыстыра және теңестіре алады, ақпарат көздері туралы қорытындылар, олардың айқын немесе жеке мүдделері және ақпараттың шынайылығына қатысты басқа да белгілер арқылы мәтінаралық айырмашылықтар мен сәйкессіздіктерді анықтай және жоя алады. 6-деңгейдегі тапсырмалар, әдетте, оқырманнан бірнеше критерийлерді үйлестіретін және тапсырмалар мен мәтінді (мәтіндерді) байланыстыру үшін қорытынды жасайтын мұқият ойластырылған жоспарлар құруды талап етеді. Бұл деңгейдегі материалдар бір немесе бірнеше күрделі және абстрактілі мәтіндерден тұрады. Қажет ақпарат мәтінге терең кіріктірілген және қарама қайшы ақпаратпен жасырынған бөліктер түрінде берілуі мүмкін (689 балл).
5 (628 балл)	5-деңгейде оқырмандар ұзын мәтіндерді түсініп, тіпті қажет ақпарат өткізіп жіберілген мәтінде қай ақпарат маңызды екені туралы қорытынды жасай алады. Олар мәтіннің кеңейтілген үзінділерін терең түсінуге негізделген себеп-салдарлық немесе басқа да пайымдау жасай алады. Олар сондай-ақ сұрақ пен бірнеше мәтін және дереккөздердің ішінде немесе арасында бөлінген ақпараттың бір немесе бірнеше үзінділері арасындағы өзара байланысты анықтай отырып, жанама сұрақтарға жауап бере алады. Рефлексивті тапсырмалар нақты ақпаратқа сүйене отырып, болжамдар жасау немесе сыни бағалауды талап етеді. Оқырмандар мазмұны мен мақсаты арасындағы, сондай-ақ күрделі немесе абстрактілі тұжырымдарға қатысты факт пен пікір арасындағы айырмашылықты анықтай алады. Олар ақпараттың мазмұнына, және/немесе шығу көзіне қатысты айқын немесе айқын емес белгілердің негізінде бейтараптықты және екіұдайлықты бағалай алады. Білім алушылар сондай-ақ мәтінде ұсынылған тұжырымдардың немесе қорытындылардың сенімділігіне қатысты қорытынды жасай алады. Оқудың барлық аспектілері үшін 5-деңгейдегі тапсырмаларға әдетте абстрактілі немесе қисынсыз болып келетін ұғымдармен жұмыс істеу жатады және мақсатқа қол жеткізгенге дейін бірнеше кезеңнен өтеді. Сонымен қатар бұл деңгейдегі тапсырмалар оқырманнан ақпаратты салыстыру үшін мәтіндер арасында ауысып, бірнеше ұзын мәтіндермен жұмыс жасауды талап етуі мүмкін (628 балл).
4 (563 балл)	4-деңгей білім алушылардың бойында бір немесе бірнеше мәтіннің үлкен үзінділерін түсіну дағдыларының болуын білдіреді. Олар жалпы мәтінді назарға ала отырып, мәтін бөлігіндегі тілдік ерекшеліктерді интерпретациялай алады. Интерпретация жасауды талап ететін басқа тапсырмаларда білім алушылар арнайы категорияларды түсіну мен қолдану қабілетін көрсетеді. Олар түрлі көзқарастарды салыстыра алады және бірнеше дереккөз негізінде қорытынды жасай алады. Зейінді бөліп жіберетін элементтердің бар болуы қарамастан, білім алушылар айқын берілмеген ақпарат үзінділерін іздей, таба және біріктіре алады. Олар мақсатты ақпараттың өзектілігін бағалау үшін міндеттер қою негізінде қорытынды жасай алады. Сондай-ақ олар алдыңғы тапсырманың контекстін есте сақтауды талап ететін тапсырмаларды өңдей алады. Сонымен қатар осы деңгейдегі білім алушылар нақты тұжырымдар мен жалпы ұстанымдар немесе тақырып бойынша қорытындылар арасындағы өзара байланысты бағалай алады. Олар мәтіндердің сипаттамалық ерекшеліктерін (мысалы, тақырыптар мен иллюстрациялар) негізге ала отырып, авторлар өз идеяларын жеткізу үшін қолданатын стратегиялар туралы ойлана алады. Олар сондай-ақ бірнеше мәтіндерде ұсынылған мәлімдемелерді салыстыра және қарама-қарсы қоя алады және негізгі критерийлер негізінде дереккөздердің сенімділігін бағалай алады. 4-деңгейдегі мәтіндер көбіне ұзын немесе күрделі болып келеді, олардың мазмұны немесе формасы стандартты емес болуы мүмкін. Көптеген тапсырмалар бірнеше мәтіннің ішінде орналасқан ақпаратпен жұмыс істеуде талап етеді. Мәтіндер мен

	тапсырмаларда жанама түрде немесе айқын емес түрде берілген көмекші сөздер кездеседі (563 балл).
3 (480 балл)	3-деңгейдегі оқырмандар мәтіннің мазмұны немесе ұйымдастыруы бойынша ешқандай көмекші элементтерсіз бір немесе бірнеше мәтіннің тура мағынасын түсіне алады. Оқырмандар мәтіннің түрлі бөліктеріндегі мазмұнды біріктіріп, қарапайым және күрделі қорытындылар жасай алады. Олар сондай ақ негізгі идеяны анықтау үшін мәтін үзіндісінің бірнеше бөліктерін біріктіре алады, қажетті ақпарат бір бетте орналасқанда, сөз немесе сөз тіркестерінің өзара байланысын немесе мағынасын түсіне алады. Білім алушылар жанама ізденіс негізінде ақпаратты іздей алады және көрінбейтін және/немесе ойларын бөлетін факторлар бар кезде қажет ақпаратты таба алады. Кейбір жағдайларда оқырмандар бұл деңгейде бірнеше критерийлер негізінде ақпараттың бірнеше бөліктері арасындағы өзара байланысты тани алады. 3-деңгей оқырмандары мәтін үзіндісі немесе шағын мәтін туралы ой бөлісе алады, сондай-ақ анық ақпарат негізінде бірнеше автордың көзқарастарын салыстыра және қарама қарсы қоя алады. Бұл деңгейдегі рефлексивті тапсырмалар оқырманнан салыстыру жасауды, түсініктемелерді генерациялауды немесе мәтіннің ерекшеліктерін бағалауды талап етуі мүмкін. Кейбір рефлексивті тапсырмалар оқырмандардан таныс тақырыпқа қатысы бар мәтін үзіндісін егжей-тегжейлі түсінуді, ал басқалары таныс емес мазмұнды базалық деңгейде түсінуді талап етеді. 3-деңгейдің тапсырмалары оқырманнан ақпаратты салыстыру, теңестіру немесе категорияларға бөлу кезінде көптеген ерекшеліктерді ескеруді талап етеді. Талап етілетін ақпарат көбіне анық көрінбейді немесе оған қарама-қайшы келетін ақпарат көп болуы мүмкін. Осы деңгейге тән мәтіндер күтілетін нәтижеге қайшы келетін немесе теріс тұжырымдалған идеялар сияқты басқа да кедергілерді қамтуы мүмкін (480 балл).
2 (407 балл)	2-деңгейде оқырмандар орташа ұзындықтағы мәтін үзіндісінің негізгі идеясын анықтай алады. Олар ақпарат айқын болмаған кезде және/немесе мәтін(дер)де кейбір оқырман ойын бөлетін ақпарат болған кезде, қарапайым тұжырымдар жасау арқылы қарым-қатынасты түсінуі немесе мәтіннің шектеулі бөлігіндегі мағынаны түсіндіруі мүмкін. Олар айқын, бірақ кейде күрделі нұсқаулар негізінде қажетті бетке өте алады және оны таңдай алады, сондай-ақ бірнеше ішінара айқын емес критерийлерді ескере отырып, бір немесе бірнеше ақпарат үзінділерін таба алады. 2-деңгейдегі оқырмандар нақты нұсқау берілген жағдайда орташа ұзындықтағы мәтіндердің жалпы мақсатын немесе нақты бөліктерін тауып көрсете алады. Олар, сондай-ақ, қарапайым визуалды немесе типографиялық ерекшеліктерді көрсете алады. Оқырмандар қысқа, айқын тұжырымдар негізінде мәлімдемелерді салыстыра алады және оларды негіздеуші себептерді бағалай алады. 2-деңгейдегі тапсырмалар мәтіндегі бір функцияға негізделген салыстыруларды немесе контрасты қамтуы мүмкін. Бұл деңгейде әдеттегі рефлексивті тапсырмалар оқырмандардан жеке тәжірибе мен ұстанымдарға сүйене отырып, мәтін мен сыртқы білім арасында салыстыруларды немесе байланыстарды жүргізуді талап етеді (407 балл).
1a (335 балл)	1a деңгейінде оқырмандар сөйлемнің немесе қысқа үзіндінің тура мағынасын түсінуі мүмкін. Бұл деңгейде оқырмандар автордың негізгі тақырыбын немесе мақсатын белгілі бір мәтін үзіндісі арқылы тани алады және ақпараттың бірнеше аралас бөліктері арасында немесе осы ақпарат пен өзінің білімі арасында қарапайым байланыс орната алады. Олар қарапайым нұсқаулар негізінде шағын жиынтықтан тиісті бетті таңдай алады және қысқа мәтіндерден бір немесе бірнеше тәуелсіз ақпарат үзінділерін таба алады. 1a деңгейіндегі оқырмандар айқын нұсқаулары бар қарапайым мәтіндердің жалпы мақсаты туралы және ондағы ақпараттың салыстырмалы маңыздылығы туралы (мысалы, негізгі идея және

	маңызды емес бөлшектер) ой қозғай алады. Бұл деңгейдегі тапсырмалардың көпшілігі нені жасау керек, қалай жасау керек және мәтін(дер)де оқырмандар өз назарын неге аударуы тиіс тәрізді айқын нұсқауларды қамтиды (335 балл).
1b (262 балл)	Оқырмандар 1b деңгейінде қарапайым сөйлемдердің тура мағынасын бағалай алады. Олар, сондай-ақ, мәтін және/немесе сұрақтағы ақпараттың аралас бөліктері арасында қарапайым байланыстар орната отырып, мәтіндердің тура мағынасын түсіндіре алады. Бұл деңгейде оқырмандар сөйлемнің немесе қысқа мәтіннің немесе қарапайым тізімнің ішінен анық орналастырылған, анық мәлімделген ақпараттың бір бөлігін таба алады. Олар айқын нұсқаулар болған кезде, солардың көмегімен шағын жиынтықтан құралған тапсырманың тиісті бетіне өте алады. 1b деңгейіндегі тапсырмалар оқырмандарды тапсырма мен мәтіндегі тиісті факторларды қарастыруға тікелей нұсқайды. Бұл деңгейдің мәтіндері қысқа болып келеді және, әдетте, оқырманға ақпаратты, суреттерді немесе таныс таңбаларды қайталау арқылы қолдау көрсетеді. Бұл деңгейде қарама-қайшы ақпарат аз кездеседі (262 балл).
1c (189 балл)	1c деңгейіндегі оқырмандар қысқа, синтаксистік қарапайым сөйлемдердің мәнін дәлме-дәл түсініп, растай алады және шектеулі уақыт ішінде айқын және қарапайым мақсатта оқи алады. Бұл деңгейдегі тапсырмалар қарапайым сөздік қорын және синтаксистік құрылымдарды қамтиды (189).

PISA халықаралық зерттеулерінің 2022 жылғы қорытындысы бойынша қазақстандық білім алушылардың 64 пайызы 2-деңгейге жетпеді. Бұл мазмұны бейтаныс, көлемі және күрделілігі орта деңгейдегі мәтінмен жұмыс істеудің қиынға соғатынын білдіреді. Мұндай мәтіндермен жұмыс істеу үшін білім алушылар түсіндірмелерді немесе нақты нұсқауларды қажет етеді.

2022 жылғы зерттеу ауылдық та, қалалық та білім алушылардың білім көрсеткішінің өспегендігін, керісінше 2018 жылмен салыстырғанда 7 баллға төмендегенін көрсетті. Оқу сауаттылығы бойынша ауылдық (357 балл) және қалалық (394 балл) білім алушылардың нәтижелері арасындағы алшақтық 37 балды құрады. Алдыңғы циклдердің нәтижесі сияқты алшақтық бір деңгейде қалды.

Оқу сауаттылығы бойынша алшақтық айтарлықтай үлкен: ауылдық жерлерде білім алушылардың 77,9%-ы, қалалық жерлерде 60,2%-ы екінші деңгейден төмен нәтижелер көрсетті. Ауылдық жерлерде білім алушылардың 1%-дан азы төртінші, бесінші және алтыншы деңгейдегі тапсырмаларды орындады. Қалалық жерлерде төртінші деңгейге білім алушылардың 4,4%-ы, бесінші және алтыншы деңгейлерге 0,8%-ы жетті. Қалалық білім алушылардың оқу сауаттылығы деңгейлері бойынша таралуы 2018 жылғы деңгейге ұқсас болды, алайда функционалдық сауаттылығы төмен білім алушылардың үлесі 2012 жылмен салыстырғанда шамамен 6%-ға төмен болып қалды. Ауылдық білім алушылар арасында осыған ұқсас үрдіс байқалады – 2022 жылғы нәтижелер PISA-2018 деңгейінде қалды, алайда екінші деңгейге жетпегендер саны 2012 жылғы көрсеткіштен 5 пайыз төмен болды.

PISA-2018 циклімен салыстырғанда: 10 өңір (Атырау облысы, Алматы облысы, Маңғыстау облысы, Қостанай облысы Павлодар облысы, Батыс Қазақстан облысы, Шығыс Қазақстан облысы, Солтүстік Қазақстан облысы, Ақмола облысы) өз көрсеткіштерін жақсартты. Ең жоғары өсімді Атырау облысы көрсетті. 2 өңірде (Жамбыл облысы, Қарағанды облысы) төмендеу байқалды, олардың ішінде ең көп

төмендеу Қарағанды облысына тиесілі. 3 өңірде (Астана қ., Алматы қ., Қызылорда облысы) елеулі өзгерістер байқалмады.

Қостанай облысының білім алушылары арасында 56%-ы оқу сауаттылығының екінші шекті деңгейіне және одан жоғары деңгейлерге қол жеткізді, бұл барлық басқа өңірлерге және ел бойынша орташа көрсеткішке (36%) қарағанда жоғары.

Дегенмен бұл нәтиже ЭЫДҰ елдерінің нәтижелерінен әлдеқайда төмен. Сегіз өңірдің көрсеткіштері ел бойынша орташа көрсеткіштен жоғары: Қостанай облысында 56%-дан бастап Павлодар облысында 44%-ға дейін. Қалған тоғыз өңірдің нәтижелері ел бойынша орташа көрсеткіштен төмен: Батыс Қазақстан және Ақтөбе облыстарында 35%-дан бастап Түркістан облысында 19%-ға дейін. Ең жоғары 5 және 6-деңгейлерге тек үш өңірдің – Астана қаласы (1,9%), Алматы қаласы (1,6%), және Шығыс Қазақстан облысының (1,3%) білім алушылары қол жеткізді.

Алдыңғы зерттеу нәтижелеріндегідей қазақстандық білім алушылар үш бағыттың ішінде ең төмен көрсеткішті оқу сауаттылығы бойынша көрсетіп отыр. PISA-2022 зерттеуінде орташа көрсеткіш 386 балды құрады, бұл ЭЫДҰ елдерінің орташа мәнінен 90 балға және Сингапурдан 159 балға төмен. Білім алушылардың жартысынан көбі (64%) функционалдық сауаттылықтың шекті деңгейіне жеткен жоқ. Білім алушылар мазмұны бейтаныс мәтінмен немесе көлемі мен күрделілігі орташа мәтіндермен жұмыс істеуде қиналады. Білім алушылар мұндай мәтіндермен жұмыс істеу үшін мәтінмен жұмысты бастамас бұрын кеңестер немесе нақты нұсқауларды қажет етеді.

Бесінші және алтыншы деңгейдің тапсырмаларын білім алушылардың небәрі 0,6 пайызы ғана орындаған. Орта есеппен ЭЫДҰ елдерінде білім алушылардың 7,5 пайызы, Сингапурда 24,5 пайызы осы деңгейдегі нәтижені көрсетті.

Бұдан шығатын қорытынды біздің қазақстандық білім алушылар мәтінмен жұмыс жасай алмайды. Яғни мәтін талдау, мәтінмен жасалатын жұмыс түрлері өте төмен деңгейде жүргізіледі. Білім алушыларда мәтін талдау дағдысы қалыптастағандығын көрсетеді.

Осы олқылықтарды жою мақсатында жұмысымыздың екінші бөлімі оқу сауаттылығын дамытуға арналған мәтін талдау жұмыстарынан тұрады.

1. «ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ» ПӘНІНЕН МӘТІН ТАЛДАУ АРҚЫЛЫ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР

5-СЫНЫП

Бөлім: Отбасындағы дәстүрлер мен мерекелер

Бөлімше тақырыбы: Қазақ отбасының дәстүрлері

Оқу мақсаты:

5.1.1.1 тақырыпты тірек сөздер арқылы болжау;

5.2.2.1 қазақша амандасу мәнері мен ұлттық этикет формаларын пайдалану;

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар: тыңдалған мәтіннің тақырыбын тірек сөздер арқылы болжайды, ауызша мәтіндер құрауда қазақша амандасу мәнері мен ұлттық этикет формаларын пайдаланады.

Көбі орындай алады: мәтіндегі көтерілетін мәселені болжайды, ауызша мәтін құрауда қазақша амандасу мәнері мен ұлттық этикет формаларын ескереді.

Кейбір оқушылар орындай алады: тақырыпты тірек сөздер арқылы болжау кезінде өз ойын білдіреді, мысалдарды өмірмен байланыстырады.

Бағалау критерийлері:

- Тірек сөздер негізінде мәтіннің тақырыбын болжайды;
- Ауызша мәтін құрауда қазақша амандасу мәнерін, ұлттық этикет формаларын қажеттілігіне қарай орынды қолданады.

1-тапсырма. Мәтінді 2 рет тыңдаңыз. Кестені толтырыңыз.

Қазақ отбасының жақсы дәстүрі көп. Олар: жасы үлкен адамға жол беру, төрге отырғызу, қарсы сөйлемей, қызды сыйлау. Үлкендер жасы кішілерге қамқоршы болады, кеңес береді, ақылды болуды үйретеді.

Қазақ отбасында жасы үлкен адамды ерекше құрметтейді. Әкем маған: «Үлкенді құрметте, кішіге қамқор бол!» – дейді. Мен де атам мен әжемді, әкем мен анамды, ағамды құрметтеймін. Ал ініме, қарындасыма көмектесемін.

Қазақ халқы ежелден ұл бала мен қыз баланың тәрбиесін бөліп қараған. Ұлды мал бағуға, қолөнерге, ақша табуға, қыз баланы ас пісіруге, кесте тігуге, өрмек тоқуға үйреткен. Қазақ дәстүрі бойынша, үйде, көшеде ер адамдар бір-біріне қол беріп амандасады. Жасы кіші адам үлкенге: «Ассалаумағалейкум!» – деп амандасса, үлкендер: «Уағалейкумсалам!» – деп жауап береді. Ал мектепте, қоғамдық орындарда ер адаммен де, әйел адамдармен де «Сәлеметсіз бе!» – деп амандасады.

Адамдарды таныстырғанда үлкенге кішіні, әйел адамға ер адамды бірінші таныстырады. Ондай кезде: «Танысып қойыңыздар», «Таныстыруға рұқсат етіңіздер!» – деп айтады.

«3-2-1» кестесі

3 тірек сөз	
2 сөйлем	
1 тақырып	

Дескриптор

Білім алушы:

- мәтін құрауға негіз болған 5 тірек сөзді анықтайды;
- тірек сөздердің көмегімен мәтінге тақырып ұсынады.

2-тапсырма.

Суреттердің бірін таңдап, ауызша мәтін құраңыз. Мәтінде қазақша амандасу түрлері және ұсынылған сөздер мен сөз тіркестерін қажетінше пайдаланыңыз.

Ұсынылатын сөздер мен сөз тіркестері: шырағым, көзімнің нұры, қарағым, жасың ұзақ болсын, бастарыңа амандық берсін!

Дескриптор

Білім алушы:

- суреттерге таңдау жасайды;
- сурет бойынша ауызша мәтін құрайды;
- мәтінде қазақша амандасу түрлерін қолданады;
- сөздер мен сөз тіркестерін суретке қатыстырып қолданады.

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Тыңдалым мәтінінің тақырыбын тірек сөздер арқылы болжайды. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Тапсырмалар құруда білім алушының болжай білу, мәтіннің тақырыбын анықтау, өз ойын жеткізу, ауызша мәтін құрастыру дағдыларын қалыптастыру көзделген. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға, түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады.

1-тапсырмада тірек сөздер арқылы мәтіннің мазмұнын түсініп, тақырыбын болжап, анықтайды.

2-тапсырмада суреттердің бірін таңдап, қазақша амандасу мәнері мен ұлттық этикет формаларын пайдалана отырып, ауызша мәтін құрайды. Білім алушының ауызша мәтін құрау, ұсынылған сөздер мен сөз тіркестерін орынды қолдана білу дағдысы қалыптасады.

Бөлім: Отбасындағы дәстүрлер мен мерекелер

Бөлімше тақырыбы: Атам бата береді

Оқу мақсаты:

5.3.3.1 фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби шығармаларды түсіну, тақырыбын анықтау;

5.4.5.1 жазба жұмыстарында жалғаулардың ерекшелігін ескеріп, үндестік заңына сәйкес орфографиялық нормаға сай дұрыс жазу; сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану.

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар: фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби шығармаларды түсініп, тақырыбын анықтайды. Жазба жұмыстарында жалғаулардың ерекшелігін ескеріп, үндестік заңына сәйкес орфографиялық нормаға сай дұрыс жазады; сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолданады.

Көбі орындай алады: фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби шығармалардағы көтерілетін мәселені анықтайды. Жазба жұмысын орындау барысында ережелерді дұрыс қолданады.

Кейбір оқушылар орындай алады: фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби шығармаларды түсініп, тақырыбын анықтауда өз ойын білдіреді, мысалдар келтіреді. Жалғаулардың ерекшелігін ескеріп, үндестік заңына сәйкес орфографиялық нормаға сай хат жазады.

Бағалау критерийлері:

- Әдеби шығарманың мазмұны бойынша ақпараттың дұрыс-бұрыстығын анықтайды;
- Мәтіннің тақырыбын анықтайды;
- Жалғауларды орфографиялық нормаға сай қолданады
- Сөйлем соңындағы тыныс белгілерді дұрыс қолданады

1-тапсырма. *Мәтінді оқып, тапсырмаларды орындаңыз.*

Ғасырлар бойы ауыздан ауызға тарап, көшпелі өмірдің келбетіне айналған бата – қазақ салт-дәстүрінің ішінде әлі күнге дейін қолданыста жүрген дәстүрдің бірі. Бата оқылған кезде үлкен-кіші әр сөзін ықыласпен тыңдайды.

Батаны көпті көрген қариялар ғана береді. Ер адам отырған жерде әйел бата жасамайды. Халық арасында ғасырлар бойы сақталып келе жатқан баталар бар. Мысалы, Төле бидің Қойгелді биге берген батасы, анасының Райымбек батырға берген батасы, Шәукеннің Бөлтірік шешенге берген батасы, Соқыр Абыздың Жәнібек батырға, Қарасай батырдың балаларына, Кененнің келіндеріне, Б.Момышұлының берген баталарын халық жаттап алған. Сондықтан бата беруші қариялар да халық алдында беделін түсіріп алмауға, бата беруге лайық болуға тырысқан.

Ескірмеген салттың бірі – бата беру. Қазақ бала кезінен ұрпағын үлкеннің алдын кесіп өтпеуге, тек ақ батасын алуға тәрбиелеген. Өйткені батаның адам өміріне тигізер әсері зор болғаны тарихтан белгілі. Сенімге негізделген батада айтылған әрбір сөздің қабыл болатынына халық ешқашан күмән келтірмеген.

<https://informburo.kz/kaz/batany-asiet-ony-adam-mrne-tigzer-ser-anday.html>

2-тапсырма.

Мәтіннен 3 негізгі ақпаратты анықтап жазыңыз.

- 1.....
2.
3.

3-тапсырма.

Мәтін мазмұнына сай ақпараттардың дұрыс-бұрыстығын анықтаңыз.

Ақпараттар	+ дұрыс	- бұрыс

Бата оқылған кезде үлкен-кіші әр сөзін ықыласпен тыңдайды.		
Батаны көпті көрген әжелер ғана береді.		
Ер адам отырған жерде әйел бата жасамайды.		
Қазақ бала кезінен ұрпағын үлкеннің алдын кесіп өтпеуге, тек теріс батасын алуға тәрбиелеген.		
Өйткені батаның адам өміріне тигізер әсері зор болғаны тарихтан белгілі.		

4-тапсырма. Мәтіннің тақырыбын анықтаңыз

Дескриптор

Білім алушы:

- мәтіннен 3 негізгі ақпаратты анықтайды;
- берілген ақпараттардан дұрыс және бұрыс ақпаратты белгілейді;
- мәтіннің тақырыбын анықтайды.

5-тапсырма. *Көп нүктенің орнына тиісті жалғауларды жалғаңыз. Жалғаудың қай түрі екенін түсіндіріңіз. Сөйлемдерді мұқият оқып, соңына қажетті тыныс белгісін қойыңыз.*

Сөйлемдер	Ереже
Бата ... адам санасына әсер ететін үлкен күші бар	
Халық бата жасалған жерде жақсылық... сеніп, ынтымақ, береке болады деп ырымдайды	
Ұлыс береке берсін, Бәле-жала жер... енсін	

Дескриптор

Білім алушы

- сөздерге сөйлем мағынасына қарай жалғауларды жалғап жазады;
- жалғаудың қай түрі екенін ажыратады;
- сөйлем соңына қажетті тыныс белгісін қояды.

6-тапсырма. *Өзіңіздің атаңызға немесе әжеңізге хат жазыңыз. Хат мазмұнында тәуелдік және жіктік жалғауларын дұрыс қолданыңыз. Сөйлем соңындағы тыныс белгілерін (сұрақ белгісі, леп белгісі, нүкте) қолданыңыз.*

Дескриптор

Білім алушы:

- атасына немесе әжесіне хат жазады;
- хат құрылымын (кіріспе, негізгі, қорытынды) сақтайды;
- хат мазмұнында тәуелдік және жіктік жалғауларын қолданады;
- сөйлемнің айтылу мақсатына қарай лепті, сұраулы, хабарлы сөйлемдерді қолданады;
- сөйлем соңына қажетті тыныс белгілерді қояды.

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Мәтінді мұқият оқып, 3 негізгі ақпаратты анықтап жазады. Мәтін мазмұнына сай ақпараттардың дұрыс-бұрыстығын ажыратады. Мәтіннің тақырыбын анықтайды.

Мәтінмен жұмыс жасау оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар оқушының ақпаратты іздеу, талдау дағдыларын қалыптастырады. Берілген тапсырмаларды топпен, жеке және жұппен де орындатуға болады.

Екінші оқу мақсатына сай білім алушы көп нүктенің орнына тиісті жалғауларды қойып, жалғаудың қай түрі екенін түсіндіреді. Сөйлемдерді мұқият оқып, соңына қажетті тыныс белгісін қою арқылы ережені орынды қолдана білу дағдысы қалыптасады.

Атасына немесе әжесіне хат жазуда хат құрылымын (кіріспе, негізгі, қорытынды) сақтайды. Хат мазмұнында тәуелдік және жіктік жалғауларын қолданады. Сөйлемнің айтылу мақсатына қарай лепті, сұраулы, хабарлы сөйлемдерді қолданады. Сөйлем соңына қажетті тыныс белгілерді қояды.

Бөлім: Отбасындағы дәстүр мен мерекелер

Бөлімше тақырыбы: Алғыс алу

Оқу мақсаты:

5.1.3.1 күнделікті тұрмыстық тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсіну;

5.2.3.1 ауызша мәтіндер құрауда қазақ тіліндегі төл дыбыстардың дыбысталуын, үндестік заңын ескеріп айту.

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар: күнделікті тұрмыстық тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын ажырата алады. Ауызша мәтіндер құрауда қазақ тіліндегі төл дыбыстардың дыбысталуын, үндестік заңын ескеріп айтады.

Көбі орындай алады: күнделікті тұрмыстық тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздердің мағынасын түсіндіре алады. Қазақ тіліндегі төл дыбыстарды орынды қолдана отырып ауызша мәтіндер құрайды.

Кейбір оқушылар орындай алады: күнделікті тұрмыстық тақырыптарға байланысты жаңа сөздер мен тірек сөздерді қатыстырып сөйлем құрайды. Ауызша мәтіндер құрауда қазақ тіліндегі төл дыбыстардың дыбысталуын, үндестік заңын ескереді. Себебін түсіндіре алады.

Бағалау критерийлері:

- Тақырыпқа сәйкес сөз бен сөз тіркестерін мағынасына қарай ажыратады
- Тақырыпқа сай ауызша мәтін құрайды
- Мәтінді әңгімелеуде қазақ тіліндегі төл дыбыстардың дыбысталуын ескереді

1-тапсырма. *Мәтінді оқып, тапсырмаларды орындаңыз. Мәтінді мұқият тыңдап, төменде берілген сөздердің синонимін мәтіннен тауып жазыңыз.*

– Ата, өткенде өзіңіз айтқан бата мен алғыстың қандай айырмашылығы бар, – деді Иман.

– Сұрағың өте орынды, балам. Өзім де саған алғыс алу жайлы айтам деп отыр едім. Ойымның үстінен түстің. Онда жақсылап тыңдап ал! – деген қажы ата жайланып отырып алды да әңгімесін бастады.

– Алғыс айту – адамның жан сезімін, ризашылығын білдіретін бата-тілек дәстүрі. Ахмет Байтұрсынов аталарың: «Бата – біреуге алғыс білдіргенде айтылатын сөз» – деген екен. Бірақ, бата кез-келген жерде беріле бермейді. Оны өткен жолы өзіңе

жақсылап айтып бергенмін. Ал, алғыс айтудың, алғыс алудың өз жөні бар. Ол – адамдар арасында кез-келген сәтте жақсы сөз, жақсы іс-әрекет үшін айтыла беретін ризашылық.

Қазақ халқы тумысынан әрбір игі іске, жақсы нәрсеге алғыс айтуды әдетке айналдырған. Ол әдетіміз әдепке айналған. Алғыс айту арқылы адамдар бір-біріне қуаныш сыйлайды. Алғыс естіген адамның көңілі жадырап шыға келеді. Бұл – үлкен тәрбие. Алғыс айту үшін арнайы жағдайды күту шарт емес. Мүмкіндік болып жатса, жақсы сөз айтудан жалтарып қалмау керек. Бұл – алдымен әдептіліктің белгісі. Жақындарыңа, айналаңа рақмет айтудың тиімді әдісі. Көңілді жадыратып, жақсылыққа жетелейтін даналық сөз.

Сөздер	Синонимі
айырмашылығы	
жайланып	
әдет	
әдептілік	

Берілген сөздердің мағынасын мазмұнды негізге ала отырып, өз сөзіңізбен түсіндіріңіз.

Сөздер мен сөз тіркестері	Мағынасы
бата	
алғыс айту	
ризашылық	

Дескриптор

Білім алушы

-мәтіннен төрт сөздің синонимін тауып жазады;

-үш сөз бен сөз тіркесінің мағынасын мәтін мазмұнына сүйеніп, өз сөзімен түсіндіреді.

2-тапсырма. Берілген суреттің бірін таңдап, ауызша мәтін құрастырыңыз. Жұбыңызға әңгімелеңіз. Әңгімелеу кезінде қазақ тіліндегі төл дыбыстардың дыбысталуын ескеріп айтыңыз.

Дескриптор

Білім алушы

- сурет және сөздердің көмегімен ауызша мәтін құрайды;
- мәтінді жұбына әңгімелейді;
- әңгімеде қазақтың төл дыбыстарын дыбысталуы бойынша айтады.

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Мәтінді мұқият оқып, тақырыпқа сәйкес сөз бен сөз тіркестерін мағынасына қарай ажыратады. Синонимдерді тауып, мағынасын ажыратады. Мәтінмен жұмыс жасау оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар оқушының ақпаратты іздеу, талдау дағдыларын қалыптастырады. Берілген тапсырмаларды топпен, жеке және жұппен де орындатуға болады.

Екінші оқу мақсатына сай білім алушы сурет бойынша тақырыпқа сай ауызша мәтін құрайды. Мәтінді әңгімелеуде қазақ тіліндегі төл дыбыстардың дыбысталуын ескереді. Дұрыс сөйлеу дағдысы қалыптасады.

Бөлім: Отбасындағы дәстүр мен мерекелер

Бөлімше тақырыбы: Тыйым сөздер мен ырымдар

Оқу мақсаты:

5.3.5.1 қосымша ақпарат көздерінен тақырыпқа байланысты мәліметтерді ала білу;

5.4.1.1 ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын дұрыс қолдана отырып, хабарлама жазу;

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар: қосымша ақпарат көздерінен тақырыпқа байланысты мәліметтерді іріктей алады. Ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын дұрыс қолдана отырып, хат жазады.

Көбі орындай алады: Тақырыпқа байланысты мәліметтерді іріктейді. Тапсырмаға сай құрылымы сақталған хат жазады.

Кейбір оқушылар орындай алады: Тақырыпқа байланысты іріктелген ақпараттарды жинақтайды. Ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын толық ажырата алады. Хат жазудың талаптарын толық ескереді.

Бағалау критерийлері:

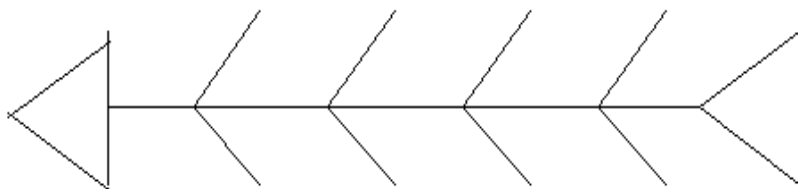
- Тақырыпқа байланысты мәліметтерді іріктейді
- Іріктелген ақпараттарды жинақтайды
- Тапсырмаға сай құрылымы сақталған хат жазады
- Хат жазудың талаптарын толық ескереді.

Мәтінді оқып, тапсырмаларды орындаңыз.

1-тапсырма. *Мәтінді түсініп оқыңыз. Балық қаңқасының жоғары жағындағы сөздерге қатысты мәліметтерді мәтіннен табыңыз. Төменгі қаңқаларға анықталған мәліметтерді өз сөзіңізбен жеткізіңіз.*

Көшпелілер кезеңіне тән, тарихи тереңде жатқан рухани құндылықтардың бірі – қазақ халқының ырымдары. Олардың әрбірінің тәрбиелік мәні, берер өнегесі зор.

Ырым дегеніміз – халықтың сенімімен, ақ ниетінен, шын көңілінен туған ұлттық ерекшеліктің бір саласы. Өз алдына бір жақсылықтың немесе жаманшылықтың хабаршысы. Адамды сақтандырушы, халық мінезімен, әдет-ғұрпымен тығыз байланысты, халқымыздың сан ғасырлар бойы ұрпақ жадында жаңғырып, тәрбиенің қайнар көзі болып келе жатқан киелі ұғымдарының бірі. Қазақтың ырымдары өз алдына бір сала, көшпелі тұрмысының қыры мен сырын, мәнісін айқара ашады. Тыйым – халықтың тәлім-тәрбие, үлгі-өнеге, ақыл-кеңес берудегі тәрбие құралдарының бірінен саналады. Бұл жастарға «жаман әдеттен жирен» дегендей жаман істерден сақтандырып, жақсылыққа еліктеу, бейімдеу мақсатынан шыққан таза халықтық педагогикалық ұғым. Ырым мен тыйым қосарлана жүреді. Ырымдарда әдеп, этика басымырақ түссе, тыйымдарда білгізуге, ұқтыруға тырысу басым келеді. Ырым-тыйымдарды қазақтың ұлттық болмысынан бөле-жара қарауға болмайды. Халқымызбен ғасырлар бойы жасасып келе жатқан ырым-тыйымдар тізбегі халықтың өмірінде, салт-дәстүрінде, әдет-ғұрпында, тұрмыс-тіршілігінде кеңінен көрініс береді. Ырым мен тыйым адамды тәрбиелеп, жат әдеттерден тыюға бағыттайды. Тыйым сөздер бұйрық райда қолданылады. Мысалы: «Ақты төкпе», «Үйге қарай жүгірме», «Тізеңді құшақтама», «Көкті жұлма», «Тұзды төкпе» және т.б. Ырым тыйым сөздердің мәнін түсіндіруден тұрады. Неге олай жасауға болмайды, оның себеп-салдары қандай? Жаман мінез, нашар қылықты одан ірі тыю үшін, тыйым сөзді одан әрі түсіндіреді «Көк шөпті жұлсаң, көктей орыласың, жастай жазым боласың» десе, тыйым – ырымға айналады. Қазақ ешқашан тыйым сөздерді көпше түрде айтпайды. Өйткені бұл сөздер әрбір адамға жеке дара айтылған. Бұл- ұлттық тәрбиенің қайнар көзі.

Дескриптор

Білім алушы

- жоғары қаңқадағы 3 сөзге қатысты ақпараттарды мәтіннен іріктейді;
- төменгі қаңқаларға іріктелген мәліметтерді өз сөзімен береді.

2-тапсырма. *Шетелдік досыңызға ата-бабамыздан келе жатқан мұрамыз – ырымдар мен тыйым сөздер туралы ақпарат беріп, елімізге келіп, өмір салтымызбен танысуға шақыру туралы хат жазыңыз (80-90 сөз).*

Дескриптор

Білім алушы

- хаттың кіріспе бөлімінде амандық-саулық сұрасады;
- негізгі бөлімде тыйым сөздер мен ырымдар туралы жазады;
- қорытынды бөлімде елімізге шақыру туралы жазады.

- хат соңында аты-жөнін және мерзімін көрсетеді.

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Мәтінді мұқият оқып, тақырыпқа байланысты мәліметтерді іріктейді. Іріктелген ақпараттарды жинақтап, өз сөзімен түсіндіреді. Тапсырмаға сай құрылымы сақталған хат, хабарлама, хабарландыру жазады. Хат, хабарлама, хабарландыру жазудың талаптарын толық ескереді. Мәтінмен жұмыс жасау оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар оқушының ақпаратты іздеу, талдау дағдыларын қалыптастырады. Берілген тапсырмаларды топпен, жеке және жұппен де орындатуға болады.

Бөлім: Мектеп өмірі. Әдепті бала – арлы бала

Бөлімше тақырыбы: Кабинет жабдықтары

Оқу мақсаты:

5.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну және нақты ақпаратты анықтау;

5.2.5.1 берілген сұрақты дұрыс түсініп, лайықты жауап беру, шағын диалогке қатысу.

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар: тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді және нақты ақпаратты анықтайды; берілген сұрақты дұрыс түсініп, лайықты жауап береді, шағын диалогке қатысады.

Көбі орындай алады: Мәтінге сай негізгі ақпараттарды анықтайды, шағын диалогке қатысады.

Кейбір оқушылар орындай алады: Мәтін мазмұнына сай табылған ақпараттарды өз сөзімен жеткізеді, өз ойын ашық білдіреді, шағын диалогке түсу кезінде сұраққа нақты жауап береді.

Бағалау критерийлері:

- Мәтінге сай негізгі ақпараттарды анықтайды;
- Табылған ақпараттарды өз сөзімен жеткізеді;
- Шағын диалогке қатысады;
- Сұраққа жауап береді.

Мәтінді тыңдап, тапсырмаларды орындаңыз.

Еліміздің алдында тұрған басты мәселелерінің бірі – заман талабына сай білімді ұрпақ қалыптастыру. Бұл жолда өркениеттің өріне шығаратын алғашқы баспалдақтың мектеп екені анық. Еліміздегі білім ордаларының көпшілігі ақпараттық ресурстармен қамтылған.

Жақсы жабдықталған кабинет – білім алушының жан-жақты білім алуына көмек беретін тіректің бірі. Мектепте жалпы 20 оқу кабинеті бар. Оның ішінде IT кабинеті, 2 спорт залы, заманауи үлгіде жабдықталған қыз және ер балаларға арналған шеберханалар, мультимедиялық және робототехникалық кабинеттермен жабдықталған. Әр кабинетте «Sharf» және «Sanyo» маркалы интербелсенді тақталар, моноблоктар бар. Мектептегі әр кабинетте кітап қоятын сөрелер, оқушыларға арналған парталар мен орындықтар, шкафтар, киім ілгіштер, магниттік тақталар бар.

Зертханалық бөлмелерде физика, химия сабақтарына қажетті құрылғылары мен лабораториялық құралдары бар. Бұл кабинеттердің тағы бір ерекшелігі, соңғы үлгідегі сенсорлы теледидармен қамтылған. Мұғалімдер де сабақ барысында ғаламтор желісін еркін пайдаланып, қажетті мәліметтерді тез тауып, сабақтарын жеңіл жүргізе алады. Сондықтан жаңартылған технология бойынша білім алған бүгінгі оқушының болашағы да жарқын болары сөзсіз.

1-тапсырма. *Берілген сұрақтарға жауап беріңіз.*

1.Еліміздегі білім ордаларының көпшілігі қандай ресурстармен қамтылған?

- А) қосымша
- Ә) ақпараттық
- Б) технологиялық

2. Мектепте неше оқу кабинеті бар?

- А) 20
- Ә) 30
- Б) 50

3. Зертханалық бөлмелердің ерекшелігі неде?

- А) киім ілгіштер, магниттік тақталар бар
- Ә) «Sanуo» маркалы интербелсенді тақталар
- Б) соңғы үлгідегі сенсорлы теледидармен қамтылған

2-тапсырма. *Мәтіндегі негізгі ақпараттарды кестеге жазыңыз. Табылған ақпараттарды өз сөзіңізбен түсіндіріңіз.*

Дескриптор

Білім алушы

- мәтін мазмұнына берілген сұрақтарға жауап береді;
- мәтіннен 3 нақты ақпаратты табады;
- ақпараттарды өз сөзімен жазады.

3-тапсырма. *Берілген тақырыптардың бірін таңдаңыз. Бір-біріңізбен тақырып бойынша жұпта диалог құрыңыз (әр оқушыға 2 минут).*

Диалог тақырыптары:

1. Менің мектебім

2. Мектеп кабинеттері
3. Заманауи кабинеттер

Ұсынылатын сөздер мен сөз тіркестері: заманауи үлгіде, шеберханалар, мультимедиялық, интербелсенді тақталар, ғаламтор, қызығушылық.

Дескриптор

Білім алушы

- тақырыпқа таңдау жасайды;
- таңдалған тақырып бойынша бір-біріне сұрақ қояды;
- сұраққа лайықты жауап береді.

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Мәтінді мұқият тыңдап, берілген тест сұрақтарына жауап беру арқылы мәтін мазмұнын түсінгені анықталады. Тыңдалған мәтіннен нақты ақпараттарды анықтап, кестеге жазады. Жазған ақпараттарын өз сөзімен түсіндіреді. Екінші оқу мақсатына сәйкес білім алушылар диалог құрастыратын тақырыпты таңдап, жұпта сұхбат құрайды. Сұхбат құрауда қиналатын оқушылар үшін сөздер мен сөз тіркестері ұсынылған. Құрастырған сұхбатын орындайды, оқушылар бір-біріне сұрақ қойып, нақты жауап береді. Мәтінмен жұмыс жасау оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар оқушының ақпаратты іздеу, талдау дағдыларын қалыптастырады. Берілген тапсырмаларды топпен, жеке және жұппен де орындатуға болады.

Бөлім: Мектеп өмірі. Әдепті бала – арлы бала

Бөлімше тақырыбы: Балалар жазушысы – Бердібек Соқпақбаев

Оқу мақсаты:

5.3.2.1 хабарлама мазмұнын түсіну, стильдік ерекшелігін анықтау;

5.4.2.1 эссе құрылымын сақтай отырып, адамды, табиғатты, белгілі бір оқиғаны сипаттап жазу.

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар: хабарлама мазмұнын түсініп, стильдік ерекшелігін анықтайды; эссе құрылымын сақтай отырып, адамды, табиғатты, белгілі бір оқиғаны сипаттап жазады.

Көбі орындай алады: хабарлама мазмұнын түсініп, стильдік ерекшелігіне дәлелдер келтіреді; эссе құрылымын сақтайды, сүйікті кейіпкерін сипаттауда мысалдар келтіреді.

Кейбір оқушылар орындай алады: сүйікті кейіпкерін сипаттап жазуда өмірмен байланыстырады, шынайылық танытады.

Бағалау критерийлері:

- Мәтіннің мазмұнына қатысты стильдік ерекшелігін анықтайды;
- Табиғатты, оқиғаны сипаттап жазады
- Мәтін құрылымын сақтайды

1-тапсырма. Мәтінді оқып, мазмұнға бағытталған сұрақтарға жауап беріңіз. Мәтіннің стильдік ерекшелігіне талдау жасаңыз.

Бүгін Алматы облысының орталығы Қонаев қаласындағы Мәдениет үйінде жазушы, қазақ әдебиетінің классигі, балалар әдебиетінің бәйтерегі – Бердібек Ыдырысұлы Соқпақбаевтың 100 жылдық мерейтойына арналған кеш өтті, – деп хабарлайды Dalanews.kz. Кеш шымылдығы Алматы облысының әкімі Марат Сұлтанғазиевтің құттықтау сөзімен ашылды. Өз сөзінде Марат Елеусізұлы қазақ руханиятына өшпес мұра қалдырған жерлесімізді әлем мойындап, мерейтойы ЮНЕСКО көлемінде тойланатынын, сонымен қатар қаламгердің туған жері Райымбек ауданының орталығы – Нарынқол ауылындағы Бердібек Соқпақбаевтың аты берілетін саябақта жазушының еңселі ескерткіші бой көтеріп, облыс аумағындағы бірқатар нысандар мен көшелерге аты берілетінін айтты.

Сұрақ	Жауап
1. Алматы облысының орталығы Қонаев қаласындағы Мәдениет үйінде кімнің мерейтойына арналған кеш өтті?	
2. Бердібек Ыдырысұлы Соқпақбаев туралы қандай мәлімет айтылды?	
3. Марат Елеусізұлы қазақ руханиятына өшпес мұра қалдырған жерлесіміздің мерейтойы қалай тойланатынын айтты?	
Оқырманға мерейтой иесі туралы ақпарат беретін қай сөйлемдер?	1. 2.
Оқырман назарын аударатын қай сөйлемдер?	1. 2.

Дескриптор

Білім алушы

- мәтін мазмұнына қатысты 3 сұраққа сөйлеммен жауап жазады;
- мәтіннен оқырманға мерейтой иесі туралы ақпарат беретін 2 сөйлемді анықтайды;
- мәтіннен оқырманның назарын аударатын 2 сөйлемді анықтайды.

2-тапсырма.

Мәтіннің стилі:	
Стильге тән ерекшелік:	1. 2.

Дескриптор

Білім алушы

- мәтіннің стилін анықтайды;
- стильге тән ерекшелікті ажыратып жазады.

3-тапсырма. «Менің сүйікті кейіпкерім» тақырыбында 80-90 сөзден тұратын эссе жазыңыз. Эссе құрылымын сақтаңыз.

Дескриптор

Білім алушы

-кіріспе бөлімде өзінің оқыған шығармасы туралы жазады (10-15 сөз);

-негізгі бөлімде өзіне ұнаған кейіпкер туралы, ұнату себептерін нақты жазады(40-50 сөз);

-қорытынды бөлімде көркем шығармадағы белгілі бір кейіпкерді ұнатудың маңыздылығын түсіндіре отырып, өз ұсынысын білдіреді (10-15 сөз).

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Мәтінді мұқият оқып, мазмұнға бағытталған сұрақтарға жауап береді. Кестені толтыру арқылы мәтіннің стильдік ерекшелігіне талдау жасайды. Мәтінмен жұмыс жасау оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар оқушының ақпаратты іздеу, талдау дағдыларын қалыптастырады. Берілген тапсырмаларды топпен, жеке және жұппен де орындатуға болады.

Жазылым дағдысын дамыту мақсатында эссе жазады. Эссе құрылымы мен сөз көлемін сақтайды. Эссе жазуда қиналатын білім алушыларға арнайы құрылымдар беріледі.

Бөлім: Мектеп өмірі. Әдепті бала – арлы бала

Бөлімше тақырыбы: Сыныптағы үздік оқушы

Оқу мақсаты:

5.1.5.1 тірек сөздер, жетекші сұрақтар арқылы негізгі тақырыпты анықтау;

5.2.2.1 қазақша амандасу мәнері мен ұлттық этикет формаларын пайдалану;

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар: тірек сөздер, жетекші сұрақтар арқылы негізгі тақырыпты анықтайды, қазақша амандасу мәнері мен ұлттық этикет формаларын пайдаланады.

Көбі орындай алады: сұрақтарға жауап беру арқылы мәтін тақырыбын анықтайды, ауызша баяндауда амандасу мәнерін қолданады.

Кейбір оқушылар орындай алады: Сөйлеу барысында ұлттық этикет формаларын орынды пайдаланады, сұрақтарға нақты, дәлел келтіре отырып жауап береді, өмірмен байланыстырады.

Бағалау критерийлері:

- Мәтіндегі негізгі тірек сөздерді анықтайды;
- Сұрақтарға жауап беру арқылы мәтін тақырыбын анықтайды;
- Ауызша баяндауда амандасу мәнерін қолданады;
- Сөйлеу барысында ұлттық этикет формаларын орынды пайдаланады.

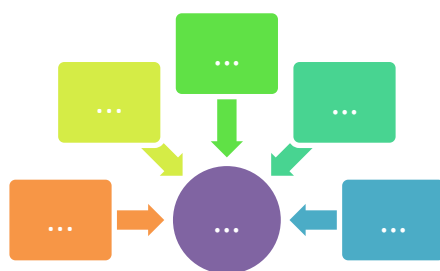
1-тапсырма. *Мәтінді мұқият тыңдап, берілген сөздер мен сөз тіркестерінің ішінен тірек сөздерді анықтап, тірек сызба жасаңыз.*

Еліміздегі «Үздік дарынды оқушы» Семей қаласындағы физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінде оқиды. Аталған білім ошағының 10-сынып оқушысы Аяулым Хамитханова «Білім-өркениеті» ұлттық инновациялық ғылыми-зерттеу орталығының ұйымдастыруымен өткізілген республикалық форумда осы атаққа лайық деп танылды.

Форумға республикамыздың әр қиырынан 50-ге жуық оқушы іріктелді. Олардың барлығы оқуда озат болудан бөлек, қоғамдық өмірге белсене араласып жүрген жастар.

Тарих пәнінен желілік олимпиаданың жеңімпазы, «QazUp – қазақ тілі сөз қорын анықтаушы тест» атты жобанының авторы Аяулым ерікті ретінде әлеуметтік аз қамтылған отбасылардың балаларына даярлық сабақтарын өткізеді. «Helping corner» клубында қазіргі таңда 30-ға жуық ерікті бар. Олар күн сайын іні-қарындастарына мектеп бағдарламасына сай сабақ өткізеді.

Сөздер мен сөз тіркестері: дарынды оқушы, компьютерлік желі, орталығының ұйымдастыруымен, сұраныс, республикалық форумда, ғаламтор, оқушы іріктелді, жоба, өрмекші тор, қоғамдық өмір, байланыс, кино көру, қызмет, хат, сабақ өткізеді.

2-тапсырма. Берілген сұрақтарға мәтін мазмұны бойынша жауап беріңіз.

Сұрақтар	Жауаптар
Аяулым Хамитханова қандай атаққа лайық деп танылды?	
Аяулым Хамитханованың осындай атаққа лайық болуының себебі неде?	
Мәтін тақырыбы	

Дескриптор

Білім алушы

- берілген сөз және сөз тіркестерінен тірек сөздерді анықтайды;
- тыңдау кезінде берілген сөздердің ішінен 5 тірек сөзді анықтап, төртбұрыштарға жазады;
- екі сұрақтың әрқайсысына мәтін мазмұны бойынша 1 сөйлеммен жауап береді;
- мәтін тақырыбын сөз тіркесімен береді.

2-тапсырма.

«Менің атым -Қожа» повесінің авторы Бердібек Соқпақбаевпен кездесу ұйымдастырылды. Бердібек ағамен қалай амандасар едіңіз? Не туралы әңгімелесер едіңіз? Жағдаят бойынша топта сахналық көрініс дайындаңыз.

Дескриптор

Білім алушы

- шағын көрініс сценарийін дайындайды;
- сұхбат, көрініс мазмұнында қазақша амандасу түрлерін қолданады;

- Бердібек Соқпақбаевқа шығарма мазмұнына, өміріне қатысты сұрақтар қояды;
- Бердібек Соқпақбаевпен кездесуді көрініс етіп көрсетеді.

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Мәтінді мұқият тыңдап, берілген сөздер мен сөз тіркестерінің ішінен тірек сөздерді анықтап, тірек сызба жасайды. Берілген сұрақтарға мәтін мазмұны бойынша жауап береді. Мәтіннің тақырыбын анықтап жазады.

«Рөлдік ойын» әдісі бойынша білім алушылар шағын көрініс сценарийін дайындайды, сұхбат, көрініс мазмұнында қазақша амандасу түрлерін қолданады. Бердібек Соқпақбаевқа шығарма мазмұнына, өміріне қатысты сұрақтар қояды. Бердібек Соқпақбаевпен кездесуді көрініс етіп көрсетеді. Білім алушыларға жағдаяттық тапсырмалар беру функционалдық сауаттылығын арттыруға көмектеседі. Сабақ барысында алған білімін өмірде қолдануға үйренеді. Осы тапсырмалар оқушының ақпаратты іздеу, талдау дағдыларын қалыптастырады. Берілген тапсырмаларды топпен, жеке және жұппен де орындатуға болады.

Бөлім: Қазақстандағы жан-жануарлар мен өсімдіктер әлемі

Бөлімше тақырыбы: Табиғатты қорғау – әр адамның борышы

Оқу мақсаты:

5.2.5.1 берілген сұрақты дұрыс түсініп, лайықты жауап беру, шағын диалогке қатысу;

5.3.2.1 хабарлама мазмұнын түсіну, стильдік ерекшелігін анықтау.

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар: берілген сұрақты дұрыс түсініп, лайықты жауап береді, шағын диалогке қатысады, хабарлама мазмұнын түсініп, стильдік ерекшелігін анықтайды.

Көбі орындай алады: шағын диалогке қатысады, хабарлама мазмұнын түсініп, стильдік ерекшелігіне дәлелдер келтіреді.

Кейбір оқушылар орындай алады: өз ойын ашық білдіреді, шағын диалогке түсу кезінде сұраққа нақты жауап береді, хабарламаның стилін анықтайды, стильге тән ерекшеліктерін ажыратады.

Бағалау критерийлері:

- Шағын диалогке қатысады;
- Сұраққа жауап береді;
- Мәтіннің стилін анықтайды;
- Мәтіннің стильдік ерекшелігіне дәлел келтіреді.

Мәтінді оқып, тапсырмаларды орындаңыз.

1-тапсырма. *Берілген суреттер бойынша жұбыңызға 5 сұрақ дайындаңыз. Сұрақтарыңызды жұбыңызға ретімен қойыңыз, оның жауаптарын қысқаша жазып алыңыз. Жұбыңыздың сұрақтарына жауап беріңіз. Сұрақ қою немесе жауап беру барысында төменде ұсынылған диалогке қатысты сөз тіркестерін қолданыңыз: сіздің пікіріңізше, менің ойымша, оның мынадай себептері бар, себебін былай түсіндіремін, еріктілер, ерекше әсер қалдыру, рухани азық.*

Дескриптор

Білім алушы

- жұбына сурет бойынша 5 сұрақ дайындайды;
- сұрақ қою немесе жауап беру барысында ұсынылған сөз тіркестерін қолданады;
- қойылған бес сұраққа сай жауап береді.

2-тапсырма. *Мәтінді оқып, мазмұнға бағытталған сұрақтарға жауап беріңіз. Мәтіннің стильдік ерекшелігіне талдау жасаңыз.*

5 маусымда өтетін Дүниежүзілік қоршаған ортаны қорғау күні қоғам назарын экологиялық проблемаларға аударуға, табиғи ресурстарды тиімді пайдалануға үндейді. Бұл күн экологиялық күнтізбеде әлемнің 100-ден аса елінде мерекеленетін ең маңызды оқиғалардың бірі болып табылады.

Қоршаған ортаны қорғау және су ресурстары министрлігі Балық шаруашылығы комитетінің бұйрығына сәйкес 2014 жылдың 1 мамыры мен 5 маусым аралығында Қоршаған ортаны қорғау халықаралық күнін мерекелеу қарсаңында республикалық деңгейде «Таза су айдындары» табиғат қорғау акциясы өткізілуде. Акция шеңберінде табиғи ресурстар мен құндылықтарды молайту және сақтау мақсатында Қазақстан Республикасы Қоршаған ортаны қорғау және су ресурстары министрлігі Балық шаруашылығы комитетінің облысаралық бассейндік балық шаруашылығы инспекциялары ұйымдастыруымен республикамыздың әр аймағындағы су айдындары және жағалау аймақтары тұрмыстық қалдықтардан, полиамидті моножіптерден жасалған балық аулау ауларынан тазартылды. Аталмыш акцияға жануарлар дүниесін пайдаланушылар, «Нұр Отан» партиясының өкілдері, табиғат қорғау полициясы, жергілікті атқарушы органдар, орта-арнайы және жоғары оқу орындары студенттері қатысты. Балық шаруашылығы инспекциясы қызметкерлерінің бастамасымен жастар мен жасөспірімдердің экологиялық білім-танымын жетілдіру үшін орта-арнайы және жоғары оқу орындарында насихаттау жұмыстары жүргізілді.

«Егемен-ақпарат».

Сұрақ	Жауап
1. Дүниежүзілік қоршаған ортаны қорғау күні қоғам назарын неге үндейді?	
2. Қоршаған ортаны қорғау және су ресурстары министрлігі қандай акция өткізді?	

3.Балық шаруашылығы инспекциясы қызметкерлерінің бастамасымен қандай жұмыстар жүргізілді?	
Оқырманға акция туралы ақпарат беретін қай сөйлемдер?	1. 2.
Оқырман назарын аударатын қай сөйлемдер?	1. 2.

Дескриптор

Білім алушы

- мәтін мазмұнына қатысты 3 сұраққа сөйлеммен жауап жазады;
- мәтіннен оқырманға мерейтой иесі туралы ақпарат беретін 2 сөйлемді анықтайды;
- мәтіннен оқырманның назарын аударатын 2 сөйлемді анықтайды.

2-тапсырма.

Мәтіннің стилі:	
Стильге тән ерекшелік:	1. 2.

Дескриптор

Білім алушы

- мәтіннің стилін анықтайды;
- стильге тән ерекшелікті ажыратып жазады.

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Білім алушылар суретке қарап, бірнеше сұрақ құрастырады, жұпта сұхбат құрайды. Сұхбат құрауға қажетті сөздер мен сөз тіркестері ұсынылған. Құрастырған сұхбатын орындайды, оқушылар бір-біріне сұрақ қойып, нақты жауап береді.

Мәтінді мұқият оқып, мазмұнға бағытталған сұрақтарға жауап береді. Кестені толтыру арқылы мәтіннің стильдік ерекшелігіне талдау жасайды. Мәтінмен жұмыс жасау оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар оқушының ақпаратты іздеу, талдау дағдыларын қалыптастырады. Берілген тапсырмаларды топпен, жеке және жұппен де орындатуға болады.

Бөлім: Қазақстандағы жан-жануарлар мен өсімдіктер әлемі

Бөлімше тақырыбы: Қазақстан барысы

Оқу мақсаты:

5.3.5.1 қосымша ақпарат көздерінен тақырыпқа байланысты мәліметтерді ала білу;

5.4.1.1 ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын дұрыс қолдана отырып, хат жазу.

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар: қосымша ақпарат көздерінен тақырыпқа байланысты мәліметтерді іріктей алады. Ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын дұрыс қолдана отырып, хат жазады.

Көбі орындай алады: Тақырыпқа байланысты мәліметтерді іріктейді.
Тапсырмаға сай құрылымы сақталған хат жазады.

Кейбір оқушылар орындай алады: Тақырыпқа байланысты іріктелген ақпараттарды жинақтайды. Ресми стильдің тілдік ерекшеліктері мен талаптарын толық ажырата алады. Хат жазудың талаптарын толық ескереді.

Бағалау критерийлері:

- Тақырыпқа байланысты мәліметтерді іріктейді;
- Іріктелген ақпараттарды жинақтайды;
- Тапсырмаға сай құрылымы сақталған хат жазады;
- Хат жазудың талаптарын толық ескереді.

1-тапсырма. *Мәтінді мұқият оқып, ақпараттарды кестедегі бағандарға сай іріктеңіз.*

Ерте, ерте, ертеде бүркіт: «Кім күшті?» деген қазақша күрестен сайыс өткіземін», - деп жан-жануарларға жар салыпты. Аю, жолбарыс, қасқыр, қоян, барыс, арқар мен борсық та сайысқа қатысуға дайындала бастайды.

Атасы барысты сайысқа дайындайды.

- Бұл жарыста жеңіске жету оңай емес, балам! Сайыста күшті болу керек, бірақ епті болған одан да пайдалы. Осыны ұмытпа!- деп, атасы барысқа ақыл айтады. Барыс сайысқа қатысу үшін көп жаттығады.

Сонымен, сайыс күні де келіп жетеді. Бүркіт, қабан, таутеке төреші болады.

- Сайыстың аты жарыста жеңген аңның атымен аталатын болады, - деп бүркіт жариялайды.

Қасқыр мен қоян, арқар мен борсық, аю мен қабан, барыс пен келес күреседі. Қоян қасқырды, аю қабанды, борсық арқарды, барыс келесті жеңеді.

Жартылай сайыста аю мен қоян, барыс пен борсық күреседі. Аю қоянды, барыс борсықты жеңеді де, аю мен барыс ақтық сайысқа шығады.

Барыс аюмен күреседі. Ол атасының айтқан ақылын есіне түсіреді де, ептілікпен өзінен күшті аюды аяқтан шалып жеңеді.

Сөйтіп, барыс ептілік пен төзімділік көрсетеді де, жеңімпаз атанады. Содан бері қазақша күрестен болатын сайыс барыстың атымен аталатын болды.

Қосымша ақпарат көздерінен тақырыпқа байланысты мәліметтерді іздеп, «Білдім» бөліміне жазыңыз.

Білемін	Білдім	Білгім келеді

Дескриптор

Білім алушы

- мәтіндегі бұрыннан білетін ақпараттарды «білемін» бағанына толтырады;
- мәтінді оқу арқылы білген ақпараттарын және қосымша ақпарат көздерінен алған мәліметі «білдім» бағанына жазады;

- мәтіндегі ақпараттардан нені білгісі келетінін «білгім келеді» бағанына жазады.

2-тапсырма. *Басқа қаладағы досыңызға «Қазақстан қызыл кітабы» туралы ақпарат беріп, хат жазыңыз (80-90 сөз). Хат құрылымын сақтаңыз.*

Дескриптор

Білім алушы

- хаттың кіріспе бөлімінде амандық-саулық сұрасады;
- негізгі бөлімде «Қазақстан қызыл кітабы» туралы жазады;
- қорытынды бөлімде жан-жануарларды, өсімдіктерді қорғау маңыздылығы туралы жазады.
- хат соңында аты-жөнін және мерзімін көрсетеді.

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Мәтінді мұқият оқып, тақырыпқа байланысты мәліметтерді іріктейді. Іріктелген ақпараттарды жинақтап, өз сөзімен түсіндіреді. Тапсырмаға сай құрылымы сақталған хат, хабарлама, хабарландыру жазады. Хат, хабарлама, хабарландыру жазудың талаптарын толық ескереді. Мәтінмен жұмыс жасау оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар оқушының ақпаратты іздеу, талдау дағдыларын қалыптастырады. Берілген тапсырмаларды топпен, жеке және жұппен де орындатуға болады.

Бөлім: Қазақстандағы жан-жануарлар мен өсімдіктер әлемі

Бөлімше тақырыбы: Аңдар.

Оқу мақсаты:

5.3.3.1 фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби шығармаларды түсіну, тақырыбын анықтау;

5.5.1.1 мәтіндерден жалпы және жалқы есімдерді ажырата білу, жалғау түрлерін дұрыс жалғау.

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар: фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби шығармаларды түсініп, тақырыбын анықтайды. Мәтіндерден жалпы және жалқы есімдерді ажыратады, жалғау түрлерін дұрыс жалғайды.

Көбі орындай алады: фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби шығармалардағы көтерілетін мәселені анықтайды. Жазба жұмысын орындау барысында жалпы және жалқы есімдерді ажыратады, ережелерді дұрыс қолданады.

Кейбір оқушылар орындай алады: фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби шығармаларды түсініп, тақырыбын анықтауда өз ойын білдіреді, мысалдар келтіреді. Жалғаулардың ерекшелігін ескереді.

Бағалау критерийлері:

- Әдеби шығарманың мазмұны бойынша ақпараттың дұрыс-бұрыстығын анықтайды;
- Мәтіннің тақырыбын анықтайды;
- Сөздерге жалғауларды дұрыс жалғайды;
- Жалқы және жалпы есімдерді ажыратады.

Мәтінді оқып, тапсырмаларды орындаңыз.

Жануарлардың тілі

Сүлеймен пайғамбар жан-жануардың тілін білетін. Сиырдың мөңірегенінен, есектің ақырғанынан, қарағанынан не айтып тұрғанын біліп қоятын.

Бір кісі Сүлеймен пайғамбарға өтініш айтып: «Жануардың тілін үйретші», — деп жалынды. Бірнеше айдан соң үйреніп алды.

Әлгі кісі үйіне келіп, қораның сыртынан тыңдады. Сөйтсе, есек пен өгіз сөйлесіп жатыр екен.

Есек:

– Өгіз, бауырым, халің қалай?– дейді.

Өгіз:

– Ауыр жұмыстан шаршадым. Қожайыным мені аямайды, – деп ыңырсиды.

Есек оған ақыл айтады:

– Сен бүгін шөп берсе – жеме, су берсе – ішпе. Ауырып қалған екен деп, жұмыстан қалдырады, – дейді.

Өгіз айтқанды орындайды. Шөп те жемей, су да ішпей жатып алады.

Екеуінің сөзін есіткен қожайыны құлына айтады:

– Ертең өгізді қалдыр да, есекті жұмысқа жек! – дейді.

Ертеңіне өгіздің бар жұмысын есекке салады. Есек арба да сүйрейді, отын да тасиды. Өлердей шаршайды. Кешке аяғын эзер сүйретіп қораға кіреді.

Өгіз болса, тынығып қалған еді. Қутың-кутың етеді.

– Халің қалай, достым? – дейді есекке.

Әбден шаршаған есек күйіп кетіп:

– Сені қожайын сойып жеймін деп жатыр. От оттап, су ішпесең, ертең сояды, – деп алдайды.

Қорқыш кеткен өгіз дереу шөп жеуге кіріседі. Қораның сыртынан тыңдап тұрған қожайыны есектің қулығына әбден күледі.

1-тапсырма. Мәтіндегі оқиғаларды ретімен орналастырыңыз.

Оқиғалар	Реті
Бір кісі Сүлеймен пайғамбарға өтініш айтыпты.	
Есек пен өгіз сөйлесіп жатыр екен.	

Есектің айтқан ақылы	
Өгіз ауыр жұмыстан шаршағанын айтып ыңырсыды.	
Есек кешке аяғын әзер сүйретіп қораға кіреді.	
Сүлеймен пайғамбардың жан-жануардың тілін білуі	
Қожайынның құлуі	
Әбден шаршаған есектің өгізді қожайынының соятынын хабарлауы	
Ертеңіне өгізді қалдырып, есекті жұмысқа жегеді.	

Дескриптор

Білім алушы

- мәтіндегі оқиғалардың ретін көрсетеді;

2-тапсырма. *Мәтіннің мазмұны бойынша ақпараттың дұрыс-бұрыстығын анықтаңыз.*

Ақпараттар	V- дұрыс	X-бұрыс
Сиырдың мәңірегенінен, есектің ақырғанынан, қарағанынан не айтып тұрғанын біліп қоятын.		
Сүлеймен пайғамбар құстардың тілін білетін.		
Өгіз болса, шаршап қалған еді. Қутың-қутың етеді.		
Қорқып кеткен есек дереу шөп жеуге кіріседі.		
Қораның сыртынан тыңдап тұрған қожайыны есектің құлығына әбден күледі		
– Сен бүгін шөп берсе – жеме, су берсе – ішпе.		
Өгіз арба да сүйрейді, отын да тасиды.		
Ертеңіне өгіздің бар жұмысын есекке салады.		

Дескриптор

Білім алушы

- берілген сөйлемдердің мәтін мазмұнына сай дұрыс немесе бұрыс екенін «V,X» белгілерімен белгілейді.

3-тапсырма. *Мәтін мазмұны бойынша жұбыңызға 3 сұрақ әзірлеңіз. Сұрақтарыңызды жұбыңызға қойып, жауабын тыңдаңыз. Жауаптары бұрыс болса, дұрыс жауабын өзіңіз беріңіз. Мәтін тақырыбын анықтаңыз.*

Сұрақтар	Жауаптар + -
1.	
2.	
3.	
Мәтіннің тақырыбы	

Дескриптор

Білім алушы

- мәтін мазмұнына сай үш сұрақ құрастырады;
- қойған сұрақтарына жұбы жауап береді;
- жауап бұрыс болса, дұрыс жауабын береді;
- мәтін тақырыбын анықтайды.

4-тапсырма. Мәтіннен жалқы және жалпы есімдерді ажыратыңыз.

Төменде берілген кестеге жазыңыз.

Жалқы есім	Жалпы есім

5-тапсырма. Көп нүктенің орнына қажетті септік жалғауларын жалғаңыз.

1. Сүлеймен пайғамбар жан-жануар... тілін білетін.
2. Сиырдың мәңірегені..., есектің ақырғаны..., қарағаны... не айтып тұрғанын біліп қоятын.
3. Бір кісі Сүлеймен пайғамбар... өтініш айтыпты.
4. Бірнеше ай... соң үйреніп алды.
5. Өлгі кісі үйі... келіп, қора... сыртынан тыңдады.
6. Өгіз айтқан... орындайды.
7. Екеуі... сөзін есіткен қожайыны құлына айтады.
8. Ертеңіне өгіздің бар жұмысы... есекке салады.
9. Қораның сырты... тыңдап тұрған қожайыны есек... құлығы... әбден күледі

Дескриптор

Білім алушы

- мәтіннен жалқы есім, жалпы есімді анықтап, кестеге орналастырады;
- көп нүктелердің орнына септік жалғауларын жалғайды.

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Мәтінді мұқият оқып, әдеби шығармадағы оқиғаларды ретімен орналастырады. Әдеби шығарманың мазмұны бойынша ақпараттың дұрыс-бұрыстығын анықтайды. Мәтін мазмұны бойынша жұбыңызға 3 сұрақ әзірлейді, сұрақтарын жұбыңызға қойып, жауабын тыңдайды. Жауаптары бұрыс болса, дұрыс жауабын өзі береді. Мәтін тақырыбын анықтайды. Мәтінмен жұмыс жасау оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар оқушының ақпаратты іздеу, талдау дағдыларын қалыптастырады. Берілген тапсырмаларды топпен, жеке және жұппен де орындатуға болады.

Оқыған мәтінінен жалқы және жалпы есімдерді ажыратып, берілген кестеге жазады. Көп нүктенің орнына қажетті септік жалғауларын жалғайды. Сөйлемдерді мұқият оқып, қажетті септік жалғауын жалғау арқылы ережені орынды қолдана білу дағдысы қалыптасады.

2-тоқсан

Бөлім: Ежелгі көшпелілер мәдениеті

Бөлімше тақырыбы: Көшпелілер туралы түсінік

Оқу мақсаты:

- 5.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну және нақты ақпаратты анықтау;
- 5.2.1.1 тақырып бойынша меңгерген жаңа сөздерді олардың синонимдерімен, антоним, омонимдерімен қатар қолдану, ойын жеткізе білу;

Барлығы орындай алады: тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді және нақты ақпаратты анықтайды;

Көбі орындай алады: тақырып бойынша меңгерген жаңа сөздерді қолданады, ойын жеткізе алады.

Кейбір оқушылар орындай алады: тақырып бойынша меңгерген жаңа сөздерді олардың синонимдерімен, антоним, омонимдерімен қатар қолданып, ойын жеткізе біледі.

Көшпелілер деген кімдер?

1. Көшпелілер өркениеті – мал шаруашылығымен айналасатын, белгілі бір қалыптасқан жүйемен көшіп-қонып тіршілік ететін адамдардың қауымдастығы, өркениеті. Көшпеліліктің шығуына географиялық орта мен ауа райы әсер етті. Көшпелілік белгілі бір геофизикалық табиғи-климаттық аймақтарда қалыптасады. Бұл қандай аймақтар? Олардың экологиялық жүйесі қандай? Әдетте, бұл – далалы, жартылай шөлейт, шөл және құрғақ далалар, тау бөктері, тау қойнаулары. Мұндай жерде көбінесе жаңбыр аз, жылдық ылғалдың мөлшері 200-400 мм арасында ғана болады. Осындай аймақтарға Қазақстан да кіреді.

2. Көшпелі өмір салты ол халықтарды табиғатқа жақын болуға, табиғатты қадірлеуге, оның сырын тануға мүдделі етті. Сондықтан көшпелі елдерде «жабайы табиғат» деген ұғым мүлде жоқ. Көшпелілердің табиғат аясындағы өмірі жайында тарихшылар, философтар, орта ғасыр ойшылдар тамсана жазды.

Сақтар туралы өзге елдердің зерттеушілерінің құнды жазбалары сақталған. Олар көшпелілерді «рухы биік, жаны таза, бейбітшілік сүйгіш, әділ, батыр, ұйымшыл халық» деп бағалады. Біздің заманымызға дейінгі V ғасырда өмір сүрген тарихшы Геродот көшпелі скиф-сақ тайпаларын мадақтап жазды.

3. Алайда, көшпелілер туралы теріс түсініктер бұрын да, кейін де кездесіп отырды. Көне Қытайда «көшпелілер – жабайы, мәдениеттің қас жауы» деген түсінік қалыптасты. Еуропада да көшпелілерді «тағы, жабайы, өркениеттің жауы» деп есептеді. Себебі сақтар соғыс өнеріне жетік, жауынгер, батыр, ержүрек халық болды, сондықтан айналасындағы көршілері олардан қауіптеніп отырды. Ал кеңестік идеология көшпелілер туралы мүлде кері көзқарас қалыптастырды. Өйткені бұл саясат кез келген халықтың тарихын, дәстүрі мен мәдениетін жоюды мақсат етті.

1-тапсырма. Тыңдалған мәтіннен нақты ақпаратты табыңыздар.

2-тапсырма. Тыңдалған материалдарының мазмұны негізінде сұрақтарға жауап беру.

3-тапсырма. Диалог құрастыру
Мәтін мазмұны бойынша Т кестесін қолданып, «Ежелгі көшпелілер» тақырыбына диалог құрастырыңдар

- Сен көшпелілер жайлы ең бірінші кім жазғанын білесің бе?
- Жалпы «көшпелілер» деген кім екен?

4-тапсырма. Сәйкестендіру. Берілген сөздерді сәйкестендіріңдер.

Антоним	Сөздер	Синоним
әділетсіз	батыр	ауызбірлік
алауыздық	әділ	ержүрек
қорқақ	ұйымшыл	шыншыл

Бағалау критерийі	Дескриптор	Балл
	Білім алушы	
Тыңдалған мәтіннен нақты ақпаратты табыңыздар	Тыңдалған мәтіннен нақты ақпаратты тауып жазады.	1
Тыңдалған материалдарының мазмұны негізінде сұрақтарға жауап беру	Тыңдалған материалдарының мазмұны негізінде сұрақтарға жауап беру	3
Ауызша мәтіндер құрауда жаңа сөздерді қолдану, сөздердің синонимін, антонимдерін пайдалану	Ауызша мәтіндер құрауда жаңа сөздерді қолданады, сөздердің синонимін, антонимдерін пайдаланады	1 1

Тақырып бойынша меңгерген жаңа сөздердің синонимдері мен антонимдерін білу, қолдану	Меңгерген жаңа сөздердің синонимдері мен антонимдерін біліп, қолданады	1 1

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Тыңдалым материалдарының тыңдау арқылы мәтіннің мазмұнын түсініп, нақты ақпараттарды анықтауға машықтанады. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар арқылы оқушының қойылған сұраққа жауап таба алу дағдысын қалыптастыру қарастырылған. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырмада мәтіннің мазмұнын түсіну арқылы нақты ақпаратты анықтайды.

2-тапсырмада «Блум түймедағы» әдісін пайдаланып, тыңдалған материал-дарының мазмұны негізінде сұрақтарға жауап береді. Білім алушының мәтінді түсіну, жауап беру дағдысы қалыптасады.

3-тапсырмада оқушы мәтін мазмұны бойынша Т кестесін қолданып, ауызша мәтіндер құрауда жаңа сөздерді қолданады, сөздердің синонимін, антонимдерін пайдаланады.

4-тапсырмада меңгерген жаңа сөздердің синонимдері мен антонимдерін біліп, қолданады

Бөлім: Ежелгі көшпелілер мәдениеті

Бөлімше тақырыбы: Тұмар (Томирис) туралы аңыз

Оқу мақсаты:

5.3.2.1 хат мазмұнын түсіну, стильдік ерекшелігін анықтау

Барлығы орындай алады: Тақырыпқа қатысты хат мазмұны арқылы Тұмар ханшайым жайлы түсінік алады

Көбісі орындай алады: Хат құрлымының жазылу ерекшелігін түсінеді. Хаттағы ерекше ақпараттарды өз сөзімен айтады.

Кейбір оқушылар орындай алады: Хаттың стильдік ерекшелігіне сай құрылымына талдау жасап, түсіндіре алады.

Сәлеметсің бе, құрметті досым, Абылай! Денсаулығың, сабағың жақсы ма? Отбасың аман ба? Өзім туралы айтсам, үй-ішім аман, сабағым өте жақсы. Менің еліміздің тарихына ерекше қызығушылық танытатынымды сен жақсы білесің ғой. Осы хатымда саған ел тарихындағы батыр әйел Тұмар патшайымның ерлігі туралы айтқым келеді.

Сақ тайпасының патшайымы Тұмарға парсы патшасы Кир кісі жіберіп, өзіне тұрмысқа шығуын сұраған екен. Бірақ бұл - массагеттерге соғыс ашу үшін Кирдің ойлап тапқан амалы еді. Өйткені Тұмардың келісім бермейтінін ол жақсы біледі. Кир Крездің ақылы бойынша сақ әскеріне қарсы аз ғана әскерін қалдырып, кейін шегінеді. Сақтар парсылар жеңілді деген оймен жеңістерін тойлай бастаған еді. Сол кезде парсы әскерлері кенеттен шабуыл жасайды. Кир Тұмардың ұлы Спаргапты тұтқынға алады. Тұмар патшайым Кирге кісі жіберіп, ұлын босатуды сұрайды. Бірақ Кир Спаргапты босатпайды. Тұтқынға түсіп қалғанына намыстанған Спаргап өзін-өзі өлтіреді. Бұл хабарды естіген Тұмар патшайым ашу-ызамен Кир әскерімен соғысады.

Нәтижесінде массагеттер әскери амалдарды өте жақсы меңгергендіктен, парсыларды жеңеді. Осы шайқаста Кир де қаза болады. Тұмар патшайым Кирдің басын кесіп алып, оны қан толған ыдысқа батырып, сертін орындаған екен.

Абылай, тарихымызда ерлермен қатар ерлік көрсеткен аналарымыздың батырлығын біліп жүргеніміз қандай жақсы! Сен де осындай қызықты тарихи оқиғалар туралы білсең, менімен бөлісуінді өтінемін. Хат күтемін. Сау бол!

Сәлеммен досың Ерасыл (198 сөз)

1-тапсырма. *Хатты оқып, диаграмманы толтырады.*

2-тапсырма. *Үзінділерді оқып, хаттың құрылымына қарай сәйкестендіріңіз. Құрылымға сай хаттың стильдік ерекшелігіне талдау жасап түсіндіріңіз.*

Хат құрылымы	Хат мазмұны	Стильдік ерекшелігі
Кіріспе бөлім	Хатыңды асыға күтемін. Отбасымнан ата-анаңа сәлем жолда. Кездескенше сау бол! Сәлеммен досың Ерасыл!	
Негізгі бөлім	Абылай, мен елімнің тарихымен мақтанамын. Қазақ халқының тарихында оның жеке ел болуы қазақ хандарымен, би-шешендерімен, батырларының атымен байланысты. Менің де ауылым Қордай батырдың атымен аталады. Биыл ауылымзға 95 жыл.	
Қорытынды бөлім	Сәлем, досым! Денсаулығың жақсы ма? Ата-анаңның қалдары қалай? Сабағыңды жақсы оқып жүрсің бе? Сені Қазақстанның тарихы қатты қызықтырады емес пе? Олай болса, демалысында бізге кел, ауылдың тарихымен танысуға мүмкіндігің болады.	

Бағалау критерийі	Дескриптор	Балл
	<i>Білім алушы</i>	
Хатты оқып, диаграмманы толтырады;	хат құрылымындағы ақпараттарды өз сөзімен айтады; диаграмманы толтырады;	3
Құрылымға сай хаттың стильдік ерекшелігіне талдау жасау;	хатты мазмұнына қарай құрылымымен сәйкестендіреді, стильдік ерекшелігіне талдау жасайды; кіріспе бөлімнің ерекшелігін түсіндіреді; негізгі бөлімнің ерекшелігін түсіндіреді;	4

	қорытынды бөлімнің ерекшелігін түсіндіреді.	

Педагогке әдістемелік көмек:

1-тапсырмада тақырыпқа қатысты хат мазмұны арқылы Тұмар ханшайым жайлы түсінік алады, диаграмманы толтырады.

2-тапсырмада «Үзінділер» әдісін пайдаланып, хаттың құрылымына қарай сәйкестендіреді. Құрылымға сай хаттың стильдік ерекшелігіне талдау жасап түсіндіреді. Білім алушының мәтінді түсіну, жауап беру дағдысы қалыптасады. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Білім алушы хат жазу және хат құрылымымен танысады.

Бөлім: Су – тіршілік көзі

Бөлімше тақырыбы: Сусыз өмір жоқ

Оқу мақсаты:

5. 3. 6. 1 тақырып бойынша үйренген сөздерін қолдана отырып, мәтінде көтерілген мәселеге өз көзқарасын білдіру;

Барлығы орындай алады: Мәтіннің мазмұнын түсінеді.

Көбісі орындай алады: Мәтіннің мазмұнын бойынша үйренген сөздерін қолдана алады.

Кейбір оқушылар орындай алады: Мәтінде көтерілген мәселеге өз көзқарасын білдіреді.

Сусыз өмір жоқ

Халықаралық сарапшылар 2030 жылдары планета тұрғындарының 47 пайызы тұщы су жетіспеушілігінен зардап шегетінін айтады.

БҰҰ-ның Бас хатшысы Пан Ги Муннің: «Әлем тұщы су үшін соғыс жағдайына жақындады» деген сөзінің өзі қауіп-қатердің мәнін байқатады. Ұйымның Бас хатшысы бекер алаңдамайды. Оны халықаралық сарапшылардың зерттеулері де дәлелдей түседі. БҰҰ сарапшыларының зерттеулеріне қарағанда, 2020 жылдан кейін әлемнің 22 ірі мегаполисі құбырлар арқылы келетін тазартылған судың жетіспеушілігіне ұшырайды. Құрғақшылық, әсіресе, Африка мен Қытай елдерінде де қатты білінетін болады. Соның салдарынан Африка халқы Еуропаға көше бастайды екен. Бұдан бөлек, 2025 жылы әлемдік нарықта су экспорты халықаралық алып бизнеске жол ашады. Ғаламшардағы су тапшылығы мәселесі суды қайталап пайдалану технологиясын жасауға әкеледі. Ауыз судың бағасы мұнай бағасынан да бірнеше есе қымбат болады. Бұл болашақта күрделі мәселеге айналып, ауыз су үшін болатын соғыстарға әкелуі мүмкін.

Қазақстан да су тапшылығы мәселесі бар елдердің қатарына жатады. Біздің еліміз жерүсті суларына қарағанда, жерасты суларына өте бай. Бірақ осы байлықты еліміз тиімді пайдаланбайды.

(151 сөз)

1. Мәтінде қандай мәселе көтерілген?

А. Ауыз су тапшылығы

В. Суды тазарту

С. Суды сақтау
Д. Суды үнемдеу

2. Тұщы судың жетіспеушілігінен болашақта қандай мәселелер туындауы мүмкін?

А. _____
_____ В. _____

3. Қазақстанда ауыз су мәселесін қалай шешуге болады?

А. _____
_____ В. _____

Бағалау критерийі	Дескриптор	Балл
	Білім алушы	
Мәтінде көтерілген мәселені анықтау;	- мәтінде көтерілген мәселеге өз көзқарасын білдіреді;	2
Тұщы судың жетіспеушілігінен туатын мәселені анықтау;	- тұщы судың жетіспеушілігінен туатын 2 мәселені анықтайды	2
Қазақстандағы ауыз су мәселесін шешудің жолын ұсыну;	Қазақстандағы ауыз су мәселесін шешудің 2 жолын ұсынады	2

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Оқылым материалдарының оқу арқылы мәтіннің мазмұнын түсініп, нақты ақпараттарды анықтауға үйренеді. Мәтін мазмұнын оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар арқылы оқушының қойылған сұраққа жауап таба алу дағдысын қалыптастыру қарастырылған. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырмада мәтінде көтерілген мәселені анықтайды. Білім алушының мәтінді түсіну, жауап беру дағдысы қалыптасады.

2-3 -тапсырмада оқушы мәтін мазмұнын бойынша өз көзқарасын білдіреді.

Бөлім: Су – тіршілік көзі

Бөлімше тақырыбы: «Асем-ай Сарығаш» минералды суы

Оқу мақсаты:

5. 3. 2. 1 жарнама мазмұнын түсіну, стильдік ерекшелігін анықтау;

Барлығы орындай алады: Жарнама мазмұнын түсінеді.

Көбісі орындай алады: Жарнама мәтінін оқып, мазмұнға бағытталған сұрақтарға жауап бере алады, жарнама жаза алады;

Кейбір оқушылар орындай алады: Жарнаманың стильдік ерекшелігіне талдау жасайды;

«Асем-ай Сарығаш» минералды суы

Су – керемет, сирек кездесетін минерал! Ол қатты, сұйық және газ сияқты күйде болатын жалғыз минералдардың бірі.

Судан рахат алып, денсаулығыңызды қалыпқа келтіргіңіз келе ме? Олай болса, «Асем-ай Сарығаш» минералды суы сіздің армандарыңызды бір сәтте ақиқатқа айналдырады. Жан мен тәнді емдейтін «Асем-ай Сарығаш» минералды суы 1300 метр тереңдіктен ерекше технологиямен өндіріледі. Егер сізді асқазан, бүйрек, қант диабеті секілді аурулар мазаласа, онда «Асем-ай Сарығаш» минералды суы – таптырмас ем. Минералды су күн сайын ішуге

жарамды болғандықтан, дәрі-дәрмектермен ағзаңызды улағанша, күнделікті «Асем-ай Сарығашты» тұтыныңыз.

(80сөз) <http://stom.tilimen.org/sud>

1. Су қандай минерал?

- А) керемет, сирек кездесетін
- В) қатты, керемет
- С) сұйық, газ сияқты
- Д) сұйық, таза

1-тапсырма. Берілген сөздерді дұрыс орналастырып, қосымшаларды түрлендіріп, сөйлем құрап жазыңыз. Олар: қант диабеті, ауру, «Асем-ай Сарығаш», таптырмас ем, минералды суы.

2-тапсырма. Жарнама мәтінін оқып, мазмұнға бағытталған сұрақтарға жауап беріңіз. Жарнаманың стильдік ерекшелігіне талдау жасаңыз.

Сұрақ		Жауап
1.«Асем-ай Сарығаш» минералды суының ерекшелігі қандай?		
2.Минералды су қандай дерттерге ем?		
3.«Асем-ай Сарығашты» пайдаланудың артықшылығы неде?		
Тұтынушыға тауар туралы ақпарат беретін қай сөйлемдер?		1. 2.
Тұтынушының назарын аударатын қай сөйлемдер?		1. 2.
Бағалау критерийі	Дескриптор	Балл
	Білім алушы	
Тест Сөздерді дұрыс орналастырып, қосымшаларды түрлендіріп, сөйлем құрап жазу.	Дұрыс жауапты белгілейді; қосымшаларды түрлендіріп, сөйлем құрап жазады;	2

Мәтін мазмұнына қатысты сұраққа жауап беру;	мәтін мазмұнына қатысты 3 сұраққа сөйлеммен жауап жазады; мәтіннен тауар туралы ақпарат беретін 2 сөйлемді анықтайды; мәтіннен тұтынушының назарын аударатын 2 сөйлемді анықтайды	2

Педагогке әдістемелік көмек:

Тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Оқылым материалдарының оқу арқылы мәтіннің мазмұнын түсініп, нақты ақпараттарды анықтайды. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар арқылы оқушының қойылған сұраққа жауап таба алу дағдысын қалыптастыру қарастырылған. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырмада сұраққа дұрыс жауап береді. Білім алушының мәтінді түсіну, жауап беру дағдысы қалыптасады.

2-тапсырма сөздерді дұрыс орналастырып, қосымшаларды түрлендіріп, сөйлем құрап жазады. Бұл білім алушыларға қосымшаларды дұрыс қолдануына ықпал етеді.

3-тапсырмада жарнаманың стильдік ерекшелігіне талдау жасайды. Мәтін мазмұны негізінде сұрақтарға жауап береді. Білім алушының мәтінді түсіну, жауап беру дағдысы қалыптасады. Жарнама жазып үйренеді.

Бөлім: Әлемдегі ірі кітапханалар

Бөлімше тақырыбы: Кітап- бағалы сыйлық.

Оқу мақсаты:

5. 3. 3. 1 фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби шығармаларды түсіну, тақырыбын анықтау;

Барлығы орындай алады: Фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби шығармалардың мазмұнын түсінеді, тақырыбын анықтайды;

Көбісі орындай алады: Мәтінің мазмұнын түсінеді, оқиғаларды ретімен орналастырады;

Кейбір оқушылар орындай алады: Мәтіннің мазмұны бойынша өз ойын толық жеткізе алады;

Ертеде жалғыз ұлы бар кедей әйел болыпты. Өлер алдында әйел баласына:

– Саған үлкен байлық қалдырамын. Оны маған бір ғұлама берген болатын. Ол кітапта байлыққа жету жолы жазылған. Бірақ оқуға уақытым болмады. Бірақ сен кітапты оқып, кедейліктен құтыл! – дейді.

Баласы анасынан қалған ескі кітапты оқуды бастайды. Кітаптың бірінші бетінде былай жазылыпты: «Қазынаға жету үшін кітаптың әр бетін кезегімен оқыңыз. Бір бетін оқымай, екіншіге өтпеңіз. Егер де шыдамсыздық танытып, дереу соңғы бетін ашсаңыз, кітап жоқ болып кетеді. Содан кейін қазынаға ешқашан жете алмайсыз».

Кітаптың бірінші беттері парсыша жазылса, бір жерінен бастап араб тілінде жалғасады. Жас жігіт құнды кітап туралы басқа біреу біліп қоймасын деп, арабша жазылған беттерін оқу үшін араб тілін үйренеді. Енді бір жерден бастап кітап қытай тілінде жалғасады. Сосын тағы-тағы басқа тілдерде. Кітап қай тілде жазылса, жігіт

сол тілдердің бәрін меңгереді. Көп тілдерді меңгергендіктен қаланың ең жақсы аудармашысы атанады. Өмірі жақсара бастайды.

Көп тілді беттерден кейін кітапта байлықты қалай жұмсау керектігі жайлы нұсқаулар жазылады. Осы беттерді оқып, жігіт экономика мен сауда салаларын да меңгереді. Оның көп тілді, ғылымның әр саласын меңгерген маман екенін сол елдің патшасы да естіп, жігітті жақсы қызметке тағайындайды.

Осылайша жігіт кітаптың соңына жетеді. Кітаптың соңғы бетінде бір ғана сөйлем жазылған: «Білім – дүниенің ең үлкен қазынасы!»

(200 сөз)

1-тапсырма. Мәтіндегі оқиғаларды ретімен орналастырыңыз.

Оқиғалар	Реті
Қаладағы жақсы аудармашы болғандықтан, тұрмысы түзеле бастайды.	5
Анасы баласына мұра ретінде кітап қалдырады.	1
Кітаптың соңына қарай қазынаны жұмсау туралы кеңестер жазылған.	6
Анасының кітапты оқуға уақыты болмаған екен.	2
Кітаптың соңғы бетінде бір сөйлем жазылған.	7
Кітаптың көмегімен түрлі салаларды игереді.	4
Жігіт кітапты оқу үшін тілдерді меңгереді.	3

2-тапсырма. Берілген мәтінді оқып, нақты ақпаратты екі сөйлеммен жазыңыз. _____

3-тапсырма. Мәтіннің мазмұны бойынша «Қос жазба» күнделігін толтырыңыздар

Үзінді	Түсініктеме
Халықаралық Кітапханалық Ассоциациясының мәліметінше	
Кітапханалар саны ең аз континент	
Жұлдызды мәртебесі бар кітапханалар	

Бағалау критерийі	Дескриптор	Балл
	Білім алушы	
Мәтіндегі оқиғаларды ретімен орналастыру	- оқиғаларды ретімен орналастырады;	3
Фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби шығармалардың мазмұнын түсінеді, тақырыбын анықтау;	шығармаларды түсінеді негізгі ақпаратты анықтайды;	2
Мәтіннің мазмұны бойынша «Қос жазба» күнделігін толтыру;	«Қос жазба» күнделігін толтыру;	3

Педагогке әдістемелік көмек:

Бұл тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Оқылым материалдарының оқу арқылы мәтіннің мазмұнын түсініп, нақты

ақпараттарды анықтауға машықтанады. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар арқылы оқушының фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби шығармалардың мазмұнын түсінуі, тақырыбын анықтауы қалыптасады. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырмада мәтіндегі оқиғаларды мәтіннің мазмұнын түсіну арқылы ретімен орналастырады. Білім алушының мәтінді түсіну дағдысы қалыптасады.

2-тапсырмада «Блум түймедағы» әдісін пайдаланып, тыңдалған материал-дарының мазмұны негізінде сұрақтарға жауап береді.

3-тапсырмада оқушы мәтін мазмұны бойынша «Қос жазба» күнделігін толтырады. Өз түсінігін жазу дағдысы қалыптасады.

Бөлім: Әлемдегі ірі кітапханалар

Бөлімше тақырыбы: Абай Құнанбайұлы “Ғылым таппай, мақтанба” өлеңі

Оқу мақсаты:

5.3.2.1 хат, хабарлама мазмұнын түсіну, стильдік ерекшелігін анықтау;

5.4.5.1 жазба жұмыстарында жалғаулардың ерекшелігін ескеріп, үндестік заңына сәйкес орфографиялық нормаға сай дұрыс жазу; сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану;

Барлығы орындай алады: Әдеби мәтіннің мазмұнын және жаңа сөздердің мағынасын түсінеді.

Көбісі орындай алады: Өлеңнің мазмұны негізінде сұрақтарға жауап береді.

Кейбір оқушылар орындай алады: Мәтіннің мазмұны бойынша ақпараттарды сәйкестендіреді.

Ғылым таппай мақтанба, Орын таппай баптанба, Құмарланып шаттанба, Ойнап босқа күлуге. Бес нәрседен қашық бол, Бес нәрсеге асық бол, Адам болам десеңіз. Тілеуің, өмірің алдында, Оған қайғы жесеңіз. Өсек, өтірік, мақтаншақ, Еріншек, бекер мал шашпақ – Бес дұшпаның, білсеңіз. Талап, еңбек, терең ой, Қанағат, рақым, ойлап қой – Бес асыл іс, көнсеңіз.	Жамандық көрсең нәфрәтлі, Суытып көңіл тыйсаңыз. Жақсылық көрсең ғибрәтлі, Оны ойға жисаңыз. Ғалым болмай немене, Балалықты қисаңыз? Болмасаң да ұқсап бақ, Бір ғалымды көрсеңіз. Ондай болмақ қайда деп, Айтпа ғылым сүйсеңіз, Сізге ғылым кім берер, Жанбай жатып сөнсеңіз? Дүние де өзі, мал да өзі, Ғылымға көңіл берсеңіз. Білгендердің сөзіне Махаббатпен ерсеңіз.

1-тапсырма. Ақпараттарды өлең мазмұнына сай сәйкестендіріңіз.

Бес асыл іс		Пайдасыз нәрселерден аулақ бол
Жамандық көрсең нәфрәтлі		Өсек, өтірік, мақтаншақ, Еріншек, бекер мал шашпақ
Жақсылық көрсең ғибрәтлі		Талап, еңбек, терең ой, Қанағат, рақым
Бес дұшпан		Пайдалы нәрседен үлгі-өнеге ал

2- тапсырма. Берілген сөздердің мағынасын мазмұнды негізге ала отырып, өз сөзіңізбен түсіндіріңіз.

Сөздер мен сөз тіркестері	Мағынасы
Ғылым таппай мақтанба	
Бес нәрсеге асық бол,	
Болмасаң да ұқсап бақ,	

3-тапсырма. Жұптық жұмыс. Өлеңді оқыңдар. Абай айтқан бес жақсы нәрсе мен бес жаман нәрсені анықтаңдар.

5 жақсы нәрсе	5 жаман нәрсе

Бағалау критерийі	Дескриптор	Балл
	Білім алушы	
Өлеңді түсініп оқиды;	- әдеби мәтінді мазмұндайды;	1
	- мәтін мазмұны бойынша ақпараттарды сәйкестендіреді;	3
Сөздердің мағынасын мазмұнды негізге ала отырып, өз сөзімен түсіндіру.	-мазмұнын өз сөзімен жазады;	3
Абай айтқан бес жақсы нәрсе мен бес жаман нәрсені анықтау;	-бес жақсы нәрсе	2
	-бес жаман нәрсе	2

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Оқылым материалдарының тыңдау арқылы мәтіннің мазмұнын түсініп, нақты ақпараттарды анықтауға машықтанады. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар арқылы оқушының ойлау дағдысын қалыптастыру қарастырылған. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырмада ақпараттарды өлең мазмұнына сай сәйкестендіреді.

2-тапсырмада «Мен айтамын» әдісін пайдаланып, берілген сөздердің мағынасын негізге ала отырып, мазмұнын өз сөзіме жазады. Тыңдалған материалдарының мазмұны негізінде сұрақтарға жауап береді. Білім алушының мәтінді түсіну, жауап беру дағдысы қалыптасады.

3-тапсырмада «Ара ұяшығы» әдісі арқалы оқушы бес жақсы нәрсе мен бес жаман нәрсені анықтайды.

Бөлім: Қазақстандағы ұлттар достастығы

Бөлімше тақырыбы: М.Мағауин "Бір атаның балалары" (үзінді)

Оқу мақсаты: 5. 3. 6. 1 тақырып бойынша үйренген сөздерін қолдана отырып, мәтінде көтерілген мәселеге өз көзқарасын білдіру

Барлығы орындай алады: Көркем шығарма үзіндісінің мазмұнын түсінеді, лексикалық минимумды тілде орынды қолданады.

Көбісі орындай алады:Өңгімені оқи отырып мазмұнын түсінеді, топтаса отырып «Бір атаның балалары» повесін талдайды. Алған білімдерін жинақтайды.

Кейбір оқушылар орындай алады:Оқулықтан тыс берілген қосымша тапсырмаларды орындайды, тақырып бойынша қосымша мәліметтер мен дәлелдер келтіре алады.

Ахмет ақсақал балаларды бастарынан сипап өтті де, шетте тұрған неміс баласының қолынан ұстады. Ертеңіне Ахмет көрші ауылдан Сейітбек қожаны алып келіп, баласын сүндетке отырғызды. Кешке бүкіл ауылды баласының тойына шақырды. Жылы төсекте жатып ұйқыға кеткен Зигфрид Вагнер таңертең Зекен Ахметұлы Бегімбетов болып оянды.

Көп ұзамай Ахаң ауыл тұрғындарымен бас қосқан жерде үнемі баласы туралы әңгімелейтін болды.

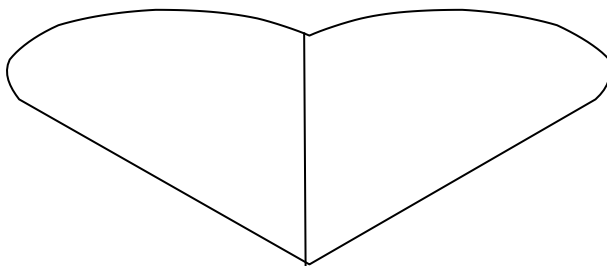
– Өзі ұғымтал,– дейді мақтанып. – Аса зерек. Бірақ биыл мектепке бермеймін. Тілі жаттықсын...

– Тіпті бөтендігі жоқ,– дейді қуанып. Алғашқы күндері үркек еді. Қазір мені мен шешесін қойшы, осы бәріңе, бүкіл ауылға бойы үйреніп қалды.

Зигфрид кекшілдігі жоқ, жайдары бала боп шықты. Көбіне жалғыз ойнайды. Әкесінің тымағын киіп алып, көк шыбықты ат қып мініп алып, күні бойы үй маңында асыр салады. Ептеп қазақша сөйлей бастағаннан бері ауыл балаларымен арадағы алалық азайды. Кейбір балалар өзі іздеп келіп ойнайтын болды. Зигфрид кім келсе де жақсы қарсы алады. Бар-жоқты адал бөлісіп жейді. (143 сөз)

<https://znaniya.com/task/44541813>

1-тапсырма. Мәтін мазмұнына сай 2 нақты ақпаратты жүрекшеге жазыңыз.

2-тапсырма. Мәтінді 2 рет мұқият тыңдап, мазмұн бойынша 3 сұрақ құрастырыңыз. Сұрақтарыңызды жұбыңызға қойып, жауап алыңыз. Жұбыңыздың қойған сұрақтарына жауап беріңіз.

р/с	Сұрақтар
1	
2	
3	

3-тапсырма. ПОПС формуласы

- Бірінші сөйлем «Менің ойымша, мәтінде мәселе көтерілген »
- Екінші сөйлем «Себебі, мен оны былай түсіндіремін ... »

- Үшінші сөйлем «Оны мына фактілермен, мысалдармен дәлелдей аламын ...»
- Соңғы сөйлем «Осыған байланысты мен мынадай қорытынды шешімге келдім....».

Бағалау критерийі	Дескриптор	Балл
	<i>Білім алушы</i>	
Мәтіннен 2 нақты ақпаратты анықтайды;	-ақпаратты жүрекшегежазады	2
Мәтін мазмұн бойынша 3 сұрақ құрастыру;	сұрақтар құрастырады	3
ПОПС формуласы	- мәтіндегі мәселені анықтайды; - мәселені бірінші формулаға салады; - екінші формулада оның неге мәселе екендігін айтады; - үшінші формулада пікіріне қатысты 2 дәлелді мәтіннен немесе өмірден келтіреді; - төртінші формулада мәселеге қатысты қорытынды ой айтады	5

Педагогке әдістемелік көмек:

Тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Оқылым материалдарының тыңдау арқылы мәтіннің мазмұнын түсініп, нақты ақпараттарды анықтайды. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар арқылы оқушының ойлау, сөйлеу жазу дағдысын қалыптастыру қарастырылған. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен, топпен де орындатуға болады.

1-тапсырмада мәтіннен 2 ақпаратты табады.

2-тапсырмада «Сұрағым бар»әдісін пайдаланып,3 сұрақ құрастырады. Жұбымен жұмыс жасайды. Жұбыныңқойған сұрақтарына жауап береді.Білім алушының мәтінді түсіну, жауап беру дағдысы қалыптасады.

3-тапсырмада «ПОПС» әдісі арқалы оқушымәтіндегі мәселені анықтайды өз ойын жеткізеді.

Бөлім: Ер есімі – ел есінде!

Бөлімше тақырыбы: Ғ. Мүсірепов "Қазақ солдаты" романы (үзінді)

Оқу мақсаты:

5. 3. 6. 1 тақырып бойынша үйренген сөздерін қолдана отырып, мәтінде көтерілген мәселеге өз көзқарасын білдіру;

Барлығы орындай алады:Мәтіннің мазмұнын түсінеді

Көбісі орындай алады:Мәтіннен 3 маңызды ақпаратты анықтайды

Кейбір оқушылар орындай алады:Мәтіндегі бір мәселені анықтап, оған өз көзқарасыңызды жазбаша білдіреді.

Мәншүк Мәметова

Отанды артқа тастап, ерлермен қатарласып жүріп жаумен алысты. Әйелмін деп әлсіздік танытпады, жаспын деп соғыс жалынын жатырқамады. Бар арманы – қалайда жеңіске жету!

1943 жылдың 15 қазанында Псков облысындағы Невель қаласын босату үшін Изоча станциясындағы 173,7 биіктігінде қантөгіс соғыс болды. Сол күні Мәншүк жан серігі - пулеметімен дамылсыз оқ атып, ерен ерлік көрсетті. Жауыз жаудың Мәншүкке қарсы атқан оғы оның ажал оғы болып, өрімдей қызды қыршыннан қиып түсті.

«Отан үшін, әкем үшін...» деп қан майданға аттанған ержүрек ару қыздың артында аңыз боп ерлігі қалды. Өзгеде кездесе бермейтін өрлік пен батырлық, қайсарлық пен өжеттілік Мәншүктің ғана жүрегіне тән еді. Себебі ол қазақтың маңдайына жарқырап біткен жарық жұлдызы, мыңдар мен миллиондардың бірі... Ол кешкен аз ғұмыр өте мәнді өтті. Себебі оның жаны біздерге жеңіс алып берді. Халқы үшін ерен еңбек сіңіріп, әр кезеңде келер ұрпақтың санасына өшпейтіндей дара жолы бар қазақтың қос қарлығаштай батыр арулары бүгінде тыныш заманның тәуелсіз төрінде ескерткіш болып қана тұр...

(151 сөз)

1-тапсырма. Мәтіндегі бір мәселені анықтап, оған өз көзқарасыңызды жазбаша білдіріңіз. Ойыңызды білдіру барысында жаңа сөздерді қолданыңыз.

Мәтіндегі мәселе	
Менің көзқарасым	

2-тапсырма. Мәтіннен 3 маңызды ақпаратты анықтап, себебін 1 сөйлеммен түсіндіріңіз.

р/с	Маңызды ақпараттар	Себебі
1		
2		
3		

3-тапсырма. Қазақстанның болашақ ұрпағының атынан соғыс ардагерлеріне хат жазыңыз. Хат мазмұнында тәуелдік және жіктік жалғауларын дұрыс қолданыңыз. Сөйлем соңындағы тыныс белгілерін (сұрақ белгісі, леп белгісі, нүкте) қолданыңыз.

Бағалау критерийі	Дескриптор	Балл	
	Білім алушы		
Мәтіндегі бір мәселені анықтап, оған өз көзқарасыңызды жазбаша білдіру;	- мәселені анықтайды;	1	
	- өз көзқарасыңызды жазбаша білдіреді	1	
Мәтіннен 3 маңызды ақпаратты анықтау;	1 ақпарат;	1	
	2 ақпарат;	1	
	3 ақпарат;	1	
Соғыс ардагерлеріне хат жазу;	- хат мазмұнында тәуелдік және жіктік жалғауларын қолданады;	1	
	- хат құрылымын (кіріспе, негізгі, қорытынды) сақтайды; - лепті, сұраулы, хабарлы сөйлемдерді мүмкіндігінше қолданады;	1	

	- соңына қажетті тыныс белгісін қояды;	1
		1

Педагогке әдістемелік көмек:

Барлық тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Оқылым материалдарының тыңдау арқылы мәтіннің мазмұнын түсініп, нақты ақпараттарды анықтайды. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар арқылы оқушының ойлау, сөйлеу дағдысын қалыптастыру қарастырылған. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен, топпен де орындатуға болады.

1-тапсырмада мәтіндегі бір мәселені анықтап, оған өз көзқарасын жазбаша білдіреді. Ойын білдіру барысында жаңа сөздерді қолданады мәтіннен 2 ақпаратты табады.

2-тапсырмада мәтіннен 3 маңызды ақпаратты анықтап, себебін 1 сөйлеммен түсіндіріңіз.

3-тапсырмада болашақ ұрпақ атынан соғыс ардагерлеріне хат жазады. Білім алушының мәтінді түсіну, жауап беру дағдысы қалыптасады.

Бөлім: Ұлы Дала табиғаты

Бөлімше тақырыбы: Қ. Мырзалиев «Табиғат – жаратылыс пернесі» өлеңі

Оқу мақсаты:

5. 3. 3. 1 фольклорлық және шағын көлемді көркем әдеби шығармаларды түсіну, тақырыбын анықтау;

Барлығы орындай алады: Мәтінді түсінеді, тақырып қоя алады.

Көбісі орындай алады: Мәтін мазмұнына сәйкес мәтіннен ақпаратты анықтайды.

Кейбір оқушылар орындай алады: Мәтіннен маңызды ақпаратты тауып, өз ойын жеткізе алады..

Сұлу Көкшетаудағы биік тау

Ертеде Бурабай, Көкше жерін мекендеген елде бір бала дүниеге келіпті. Ол зор денелі, батыр болып өседі. Ірі болғаны сонша, өзін көтеруге мал шыдамаған соң пілге мініп жүріпті. Осы кезде қазақ жеріне қызыққан жау көп еді. Бала келген жаумен шайқасып, еліне жолатпапты.

Бір күні сол бала шайқастан кейін сәл тынығып алмақшы болады. Көлдің суына шомылады да, қалың қарағайдың арасына келіп жатады. Орман ішінде жасырынып жүрген жау осы сәтті дереу пайдаланады. Ұйқыдағы батырды қолға түсірмек болады. Байқаусызда қарусыз қалған батыр жаулармен айқаса кетеді. Батырдың күші азайып, әл-дәрмені таусылады. Сонда батыр жаулардан қорлық көргенше өлгенін артық санап, Құдайдан өзін тасқа айналдыруын тілейді. Пілін де жау қолына тастамас үшін төбесіне көтеріп алады. Сол батыр осы Оқжетпес болса керек.

(122 сөз)

1-тапсырма. Мәтін мазмұнына сай тақырып қойыңыз.

2-тапсырма. Мәтінді оқып, мазмұнға сай 2 дұрыс ақпаратты анықтаңыз.

Ақпараттар	+ дұрыс	-бұрыс
Баланы ешқандай мал көтере алмапты.		

Батыр дұшпанның қолында қалуды тілемейді.		
Оқжетпесте қайың мен теректер өседі.		

3-тапсырма. Мәтіндегі 3 маңызды ақпаратты жазыңыз.

Бағалау критерийі	Дескриптор	Балл
	Білім алушы	
Мәтінді түсінеді, мазмұнына сәйкес мәтінге тақырып қою;	-негізгі тақырыпты анықтайды; Мәтін мазмұнына сай 2 дұрыс ақпаратты белгілейді;	1 2
Мәтін мазмұны бойынша маңызды ақпаратты анықтау;	-мәтіндегі үш маңызды ақпаратты жазады.	3

Педагогке әдістемелік көмек:

Тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Оқылым материалдарының тыңдау арқылы мәтіннің мазмұнын түсініп, нақты ақпараттарды анықтайды. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар арқылы оқушының ойлау, сөйлеу дағдысын қалыптастыру қарастырылған. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен, топпен де орындатуға болады.

1-тапсырма мәтінге сай тақырыбын анықтайды.

2-тапсырмада «Дұрыс жауап» әдісі арқылы мәтіннен дұрыс ақпаратты табады. Ойын білдіру барысында жаңа сөздерді қолданады мәтіннен 2 ақпаратты табады.

3-тапсырмада мәтіннен 3 маңызды ақпаратты тауып жазады.

Бөлім: Ежелгі көшпелілер мәдениеті

Бөлімше тақырыбы: Көшпелілер туралы түсінік

Оқу мақсаты:

5.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну және нақты ақпаратты анықтау;

5.2.1.1 тақырып бойынша меңгерген жаңа сөздерді олардың синонимдерімен, антоним, омонимдерімен қатар қолдану, ойын жеткізе білу;

Барлығы орындай алады: тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді және нақты ақпаратты анықтайды;

Көбі орындай алады: тақырып бойынша меңгерген жаңа сөздерді қолданады, ойын жеткізе алады.

Кейбір оқушылар орындай алады: тақырып бойынша меңгерген жаңа сөздерді олардың синонимдерімен, антоним, омонимдерімен қатар қолданып, ойын жеткізе біледі.

6- СЫНЫП

Бөлім: Отан отбасынан басталады

Бөлімше тақырыбы: Менің Отаным

Оқу мақсаты:

6.1.1.1. тірек сөздер, мәтіннің бастапқы бөлігін тыңдау арқылы тақырыпты және көтерілетін мәселені болжау;

6.2.3.1. ауызша мәтіндер құрауда сұраулы, хабарлы, лепті және бұйрықты сөйлемдердің интонациялық ерекшелігін ескеріп айту;

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: тірек сөздер арқылы тақырыпты түсінеді, ауызша мәтін құрауда сұраулы және хабарлы сөйлемдер құрайды.

Көбі орындай алады: көтерілетін мәселені болжайды, сөйлемдердің интонациялық ерекшелігін ескереді.

Кейбір оқушылар орындай алады: тақырып аясында өз сөзімен әңгімелейді, мәтін құрауда сұраулы, хабарлы, лепті сөйлемдерді қолданып, өз ойын айтады.

Бағалау критерийі:

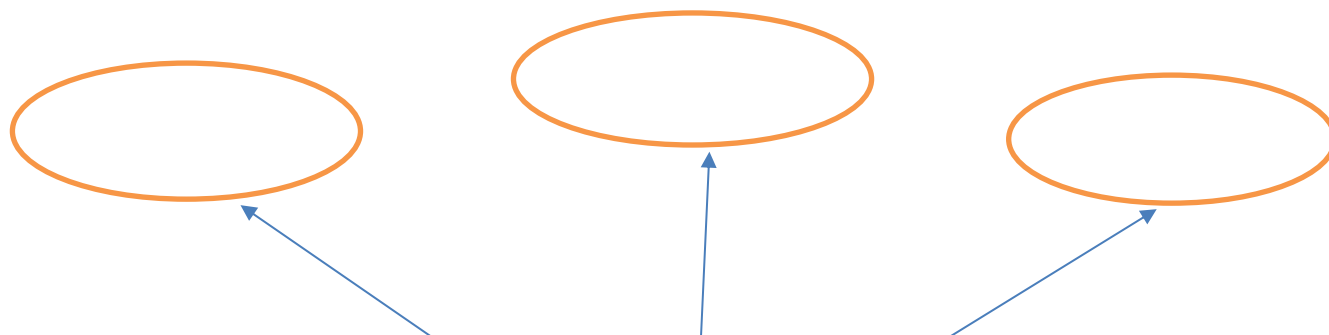
- Тақырыпты және көтерілетін мәселені болжайды;
- Ауызша мәтіндер құрауда сөйлемдерді интонациялық ерекшелігін ескеріп айтады;

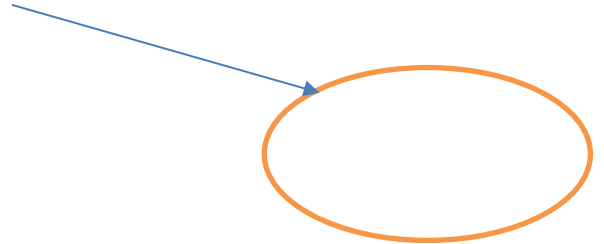
1-тапсырма. *Атамекен, туған жер сөздерінің синонимін атаңдар.*

2-тапсырма. *Мәтін үзіндісін мұқият тыңдап, тірек сөздерді кестеге толтырыңдар.*

Көп аузынан түспейтін
Отан деген немене?
Оның тұлға, түс кейпін,
Достым, білгің келе ме?
Отан - сенің ата анаң,
Отан - досың, бауырың.
Отан - өлкең астанаң,
Отан - аудан ауылың.
Отан - тарих, Отан - тіл,
Жасаған елің, ер халқың.
Отан - өлкең, Отан - жыр,
Көтерген көкке ел данқың.

Б.Ысқақов

Бағалау критерий»	Дескриптор
Мәтіннен Отан тақырыбына қатысты сөздерді табады	Отан мағынасын ашатын бірнеше тірек сөзді табады.

3-тапсырма. Мәтін үзіндісін екінші рет тыңдап, мәтінге тақырып қойыңдар, көтерілген мәселені анықтаңдар.

Мәтін тақырыбы	Мәтінде көтерілген мәселе

Бағалау критерий»	Дескриптор
Өлең тақырыбын және мағынасын ашады.	тірек сөздердің көмегімен мәтінге тақырып ұсынады; мәтіндегі көтерілген мәселені анықтайды;

4-тапсырма. Берілген сұраулы, хабарлы сөйлемдерді пайдаланып, мәтін құрап айтыңдар.

- Сен қайда тұрасың?
-
-?
- Отан - менің ата-анам, досым, бауырым.
- Өз отбасың туралы не білесің?
-
-?
- Қазақ халқы өте қонақжай халық.

Бағалау критерий»	Дескриптор
Диалогті толықтыру арқылы мәтін құрайды.	- сұраулы, хабарлы сөйлемдерді пайдаланып мәтін құрайды.

5-тапсырма. «Сәйкестендіру» әдісін қолданып, сөйлемдер құрап айтыңдар.

оның	даңқын	білгің	досым
отан	тұлғасын	ата-анам	көтереді
ел	менің	көкке	келе ме?

Бағалау критерий	Дескриптор
Әр бағаннан бір сөз алып, сөйлем құрастырады.	Хабарлы, сұраулы сөйлем құрайды.

Дұрыс жауабы:

1. Оның тұлғасын білгің келе ме?
2. Отан - менің ата-анам, досым.
3. Ел даңқын көкке көтереді.

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып құрастырылды. Бұл мақсатты алудағы себеп – жеңілден қиынға «спираль» әдісін қолдана отырып құрастырылды. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар арқылы оқушы бойында көтерілген мәселені болжау, мәтін құрастыру, өз ойын айту, сұраулы және хабарлы сөйлемдер құрастыра білу дағдылары қалыптасады. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырма баланың тақырыпқа көзқарасын анықтауға ойтүрткі болады.

2-тапсырма тақырыпқа сай сөздік қорын толықтыру мақсатында «Отан» тақырыбына сәйкес сөздерді жазады.

3-тапсырма көтерілген мәселені анықтау арқылы өз ойын білдіреді.

4-тапсырма хабарлы, сұраулы сөйлемдерден мәтін құрастырып үйренеді.

5-тапсырма сөздерден сөйлемдер құрастырады.

Бөлім: Отан - отбасынан басталады

Бөлімше тақырыбы: Отбасы

Оқу мақсаты:

6.3.6.1. тақырып бойынша үйренген сөздерін қолдана отырып, мәтінде көтерілген мәселені шынайы өмірмен байланыстыру;

6.5.1.1. мәтіннен деректі және дерексіз зат, көптік мәнді есімдерді ажырата білу, жазбаша, ауызша жұмыстарда қолдану;

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: тақырып бойынша үйренген сөздерін қолданады, мәтіннен деректі, дерексіз зат есімдерді ажыратады;

Көбі орындай алады: үйренген сөздермен мәтін құрайды, деректі, дерексіз зат есімдерді ауызша, жазбаша жұмыста қолданады.

Кейбір оқушылар орындай алады: көтерілген мәселені шынайы өмірмен байланыстыра отырып, зат есімнің мағыналық түрлерін еркін қолданады;

Бағалау критерийі:

- үйренген сөздерін қолданады, шынайы өмірмен байланыстырады;

- мәтіндерден деректі, дерексіз зат есімдерді ажыратып, ауызша жазбаша жұмыста қолданады ;

1-тапсырма. Мәтінді оқыңдар, сұрақтарға жауап беріңдер.

Менің отбасым

Менің атым – Әлихан. Мен алтыншы сыныпта оқимын. Отбасымда атам, әжем, әкем, анам, ағам, інім және қарындасым бар. Атам мен әжем бұрын мұғалім болған. Олар көптеген шәкірт тәрбиелеген. Олардың шәкірттеріне деген махаббаты сөнбеген. Қазір екеуі де зейнеткер. Сонымен бірге нағашы ата-әжем де бар. Демалыс күндері олардың үйіне қадырып барамын. Әкем – құрылысшы. Анам дәрігер болып жұмыс істейді. Ағам жақында үйленді. Оның алға қойған мақсаты көп. Інім екінші сыныпта оқиды. Ол кітап оқығанды жақсы көреді. Қарындасым төрт жаста, аты – Салтанат. Ол балабақшаға барады. Мен Салтанатқа сурет салуды үйретемін.

Сұрақтар:

1. Әлихан нешінші сыныпта оқиды?
2. Әлиханның атасы мен әжесі кім болған?
3. Демалыс күндері Әлихан қайда қыдырып барады?
4. Әлиханның әкесі мен анасы кім болып жұмыс істейді?

Бағалау критерий»	Дескриптор
Сұрақтарға жауап береді.	Сұрақтарға III жақта жауап береді.

2-тапсырма. Үлгі бойынша өз отбасың туралы әңгімелеңдер.

Менің атым –

Мен оқимын.

Менің отбасымда бар.

Атам мен әжем

Әкем

Анам

Менің отбасым

Бағалау критерий»	Дескриптор
Көп нүктенің орнына өз отбасы туралы толықтырады.	Үйренген сөздерін қолданып, шынайы өмірмен байланыстырады.

3-тапсырма. Мәтіннен қара қаріппен берілген сөздерді екі бағанға бөліп жазыңдар.

Деректі	Дерексіз

Бағалау критерий»	Дескриптор
Мәтіндегі зат есімдерді мағына қарай ажыратады.	Мәтіннен 4 деректі, 4 дерексіз зат есімді табады.

4-тапсырма. Берілген сөздерден сөйлем құраңдар.

Ақыл, зейнеткер, әке, адамгершілік, арман, тәрбие, ұл, аға.

Бағалау критерийі»	Дескриптор
Деректі, дерексіз зат есімдерді қолданып, сөйлем құрайды.	деректі, дерексіз зат есімді ажыратады; әрбір зат есіммен сөйлем құрастырады;

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне және оқу бағдарламасына сай құрастырылды. Бұл мақсатты алудағы себеп – мәтінің мазмұнын түсініп, өз отбасы туралы айтуға үйрету. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар арқылы оқушы өз ойын 3 жақта да айтуды үйренеді, деректі, дерексіз зат есімдерді ажыратып, ауызша, жазбаша жұмыста қолданады. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырма сұрақтарға жауап береді.

2-тапсырма үлгі бойынша өз отбасы туралы айтады.

3,4-тапсырма деректі, дерексіз зат есімдерді ажыратып, ауызша, жазбаша жұмыста қолданады.

Бөлім: Қазіргі қазақ ауылы мен қаланың тыныс - тіршілігі

Бөлімше тақырыбы: Қазақстанның елордасы - Астана қаласы

Оқу мақсаты:

6.5.2.1 - тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, негізгі және қосымша ақпараттарды анықтау;

6.4.4.1 - мәліметтерді жинақтай отырып, тақырып бойынша постер, сызба-кестелер жасау;

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді, тақырып бойынша кесте, постер жасайды.

Көбі орындай алады: мәтіннен негізгі және қосымша ақпаратты анықтап, сызбаға түсіреді.

Кейбір оқушылар орындай алады: мәтін мазмұны негізінде негізгі және қосымша ақпаратты өз сөзімен айтады, постерді қосымша ақпараттармен толықтырады.

Бағалау критерийі:

- мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді;
- мәтіннен негізгі және қосымша ақпараттарды анықтайды;
- тақырып бойынша постер, кесте жасайды;

1-тапсырма. *Картадан Қазақстанның өзің білетін қалаларын көрсет.*

Қазақстанның елордасы – Астана қаласы. Қаланың ортасымен Есіл өзені ағып жатыр. Астана қаласының бұрынғы атауы - Ақмола. Ақмола қаласының негізі 1830 жылы қаланды. Қала атауы ХІІІ - ХІV ғасырларында тұрғызылған ақ күмбезді бейітке байланысты туған. Қаланың атауы 1961 жылы 20 наурызда Целиноград болып өзгертілді. Астана қаласы 1997 жылы Қазақстанның астанасы болып жарияланды.

Астананың жүрегі - Бәйтерек. Ол Астанадағы ең биік ғимараттардың бірі. Онда тағы басқа Парламент пен Үкіметке арналған әкімшілік ғимараттар, «Хан шатыр» мен «Думан» мәдениет сарайлары, спорт кешендері, ойын-сауық орталықтары мен саябақтар да бар.

Бүгінде Астана тәуелсіз Қазақстанның мәдени-рухани, экономикалық орталығына айналған.

2-тапсырма. Берілген ақпараттардың дұрыс/бұрыстығын анықтаңдар.

Ақпараттар	+ дұрыс	- бұрыс
Қазақстанның елордасы - Астана қаласы.		
Қаланың ортасымен Ертіс өзені ағады.		
Ақмола қаласының негізі 1830 жылы қаланды.		
Астана қаласы 1999 жылы Қазақстанның астанасы болып жарияланды.		

3-тапсырма. Мәтіндегі 2 негізгі, 2 қосымша ақпаратты табыңдар.

Негізгі ақпарат:

- 1) _____
- 2) _____

Қосымша ақпарат:

- 1) _____
- 2) _____

Дескриптор:

- картадан өзі білетін қалаларды тауып атайды;

- мәтін мазмұнына сай келетін 2 дұрыс ақпаратты анықтайды;
- мәтіндегі 2 негізгі ақпаратты анықтап, өз сөзімен жазады;
- мәтіндегі 2 қосымша ақпаратты анықтап, өз сөзімен жазады.

4-тапсырма. *Жұпта таңдаған тақырыптарыңыз негізінде ақпараттарды жинақтап, постер жасаңдар.*

Постер дайындауда берілген талаптарды ескеріңдер:

- постердің мазмұндылығы;
- постердің тақырыпты ашуы;
- көркем безендіру;
- креативтілік.

Ұсынылатын тақырыптар:

1. Астана қаласының тарихы
2. Астана қаласының мәдени орындары
3. Астана қаласындағы білім ошақтары
4. Астана қаласындағы ойын - сауық орталықтары

Дескриптор

- отбасы туралы ақпараттарды қолданады;
- тақырып туралы постерді көркем безендіреді;
- ерекше идеялар ұсынады.

Бөлім: Қазіргі қазақ ауылы мен қаланың тыныс - тіршілігі

Бөлімше тақырыбы: Ауыл – еңбектің ошағы

Оқу мақсаты:

6.1.5.1. - тірек сөздер, жетекші сұрақтар, мәтін тақырыбы арқылы негізгі ойды анықтау;

6.5.1.2. – лексикалық мағынасы жағынан заттың сипатын, көлемін, салмағын, аумағын білдіретін сын есімдерді ажырата білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану;

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: тірек сөздер арқылы сабақтың тақырыбын анықтайды, заттың сипатын, көлемін, салмағын, аумағын білдіретін сын есімдерді ажыратады;

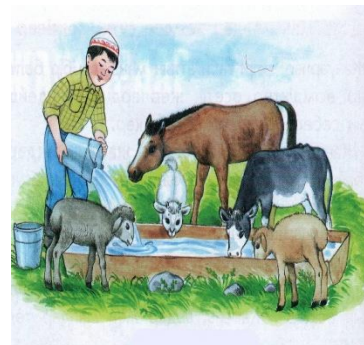
Көбі орындай алады: Тірек сөздер, жетекші сұрақтар арқылы негізгі ойды анықтайды, сын есімдерді ажыратады, ауызша, жазбаша жұмыстарда қолданады;

Кейбір оқушылар орындай алады: мәтіннің негізгі ойын анықтайды, сын есімдерді қолданып, ауыл туралы өз сөзімен айтады.

Бағалау критерийі:

- тірек сөздер мен жетекші сұрақтар арқылы негізгі ойды анықтайды;
- сын есімдерді ажыратады, жазбаша, ауызша қолданады;

1-тапсырма. Суреттерді жинастыру арқылы сабақтың тақырыбын анықтаңдар.

2-тапсырма. Берілген бейнежазбаны көріңдер, негізгі ойды анықтаңдар.
<https://youtu.be/gXDfzXfKHws?feature=shared>

3-тапсырма. Берілген тірек сөздерді пайдаланып, бейнежазбаны тағы бір рет көріп, ауыл өмірін сипаттаңдар.

Тірек сөздер: ауыл, еңбек, таза ауа, үй жануарлары, шөп, жер жырту, бақшадағы еңбек, ұлттық тағамдар.

4-тапсырма. Сын есімдер мен зат есімдерді сәйкестендіріңдер.

Әдемі	ауа
Ыстық	тағам
Кішкентай	өнім
Дәмді	бауырсақ
Таза	ауыл
Табиғи	табиғат

5-тапсырма. Берілген сын есімдерді кестеге орналастырыңдар.

Сын есімдер: үлкен, таза, кішкентай, лас, тұзды, дәмді, пайдалы, кең, тар, ащы, қышқыл, биік, сұйық.

Заттың көлемін білдіретін сын есімдер	Заттың дәмін білдіретін сын есімдер	Заттың сапасын білдіретін сын есімдер

Дескриптор:

- суреттер арқылы тақырыпты анықтайды;
- негізгі ойды анықтайды;
- тірек сөздерді пайдаланып, сипаттайды;
- сын есімдерді сәйкестендіреді;
- сын есімдерді түрлеріне қарай кестеге орналастырады;

Бөлім: Қуат көзін үнемдей білеміз бе?

Бөлімше тақырыбы: Болашақтың энергиясы

Оқу мақсаты:

6.3.6.1 тақырып бойынша үйренген сөздерін қолдана отырып, мәтінде көтерілген мәселені шынайы өмірмен байланыстыру;

6.4.2.1 эссе тақырыбының желісінен шықпай, әрбір абзацты жүйелі құрастырып, қажетті мазмұнын ашып жазу;

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: тақырып бойынша үйренген сөздерін қолданады, эссе тақырыбының желісінен шықпай жазады;

Көбі орындай алады: тақырып бойынша үйренген сөздерін қолданып, шынайы өмірмен байланыстырады, эссенің мазмұнын ашып жазады;

Кейбір оқушылар орындай алады: көтерілген мәселені өз ойын қосып, шынайы өмірмен байланыстырады, эссе тақырыбының желісінен шықпай, мазмұнын ашып, ой қорытып жазады;

Бағалау критерийі:

- үйренген сөздерін қолданады, мәселені шынайы өмірмен байланыстырады;
- берілген тақырыптың мағынасын ашып, эссе жазады;

1-тапсырма. Сурет бойынша 1-2 сөйлем құрап айтыңдар.

2-тапсырма. Мәтінді мұқият оқыңдар, сұрақтарға жауап беріңдер.

Болашақ энергиясы бұл адамзат тіршілігінің дамуына жағдай жасайтын табиғи қайнар көз. Бүгінгі жаһандану заманында энергияны өндіру мен қамтамасыз ету кезінде адамзат алдынан көптеген түйткілдер шығуда. Түйткілдерді тиімді шешудің бір жолы ретінде Астана қаласында 2017 жылы 10 маусым мен 10 қыркүйек аралығында «ЭКСПО-2017» көрмесі өтті. Көрменің басты тақырыбы «Болашақтың энергиясы» болды. Халықаралық көрмеде әлемнің 115 мемлекеті және 22 халықаралық ұйымы қатысып, өз тәжірибелерімен бөлісті. ЭКСПО-2017 көрмесінің мақсаты энергетикалық ресурстарды тиімді пайдалану үшін баламалы энергия көздерін табу. Көрме жоғары деңгейде өтті. Еліміздің мәртебесін асқақтатты.

Сұрақтар:

1. Мәтінде қандай мәселе көтерілген?
2. Еліміз үшін тигізген пайдасы қандай?

3-тапсырма. Берілген тіркестерді және суреттерді пайдаланып, мәтіндегі көтерілген мәселені шынайы өмірмен байланыстырыңдар.

Қажетті тіркестер: жел турбинасы, күн батареясы, су энергиясы, найзағай, биоэнергия

4-тапсырма. *«Егер мен өнертапқыш болсам...» тақырыбына эссе жазыңдар*

Талаптары:

- ✓ тақырыптан ауытқымау;
- ✓ кіріспе, негізгі, қорытынды бөлімнің болуы;
- ✓ тыныс белгілерін орынды қолдану;
- ✓ сөз саны 70-80сөз;
- ✓ ойдың нақытылығы және аргументтердің келтірілуі.
- ✓

Бөлім тақырыбы: Қуат көзін үнемдей білеміз бе?

Бөлімше тақырыбы: Электр қуатын үнемдеу – басты қажеттілік

Оқу мақсаты:

6.2.2.1 тақырып бойынша диалогті бастау, жалғастыру, аяқтаудың ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын білу;

6.5.1.4. өздік, болымсыздық, белгісіздік, жалпылау, есімдіктерін жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолдану ;

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: тақырып бойынша қарапайым диалогке қатысады, есімдік түрлерін ажыратады;

Көбі орындай алады: тақырып бойынша диалогке түседі, ұлттық сөз әдебін дұрыс қолданады есімдік түрлерін ауызша, жазбаша жұмыстарда қолданады;

Кейбір оқушылар орындай алады: тақырып бойынша ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын дұрыс қолданып диалогке түседі, есімдік түрлерін ажыратып, жазбаша , ауызша жұмыстарда еркін қолданады;

Бағалау критерийі:

- тақырып бойынша сөйлеу этикеті формаларын қолданып диалогке түседі;
- есімдік түрлерін жазбаша, ауызша тапсырмаларда қолданады;

1-тапсырма. *Берілген суреттерді пайдаланып, жұпта диалог құрастырыңыз. Диалог мазмұнында берілген сөйлеу этикетінің формаларын қолданыңыз.*

Сөйлеу этикетінің формалары: Сәлеметсіз бе!, сіз қалай ойлайсыз?, сіз..... дегенмен келісесіз бе, мен сіздің..... ойыңызбен келісемін,өте жақсы ой айттыңыз, пікіріңізге рахмет!, сау болыңыз!,ғафу етіңіз!

жел энергиясы

күн энергиясы

су энергиясы

гелиожүйе

Дескриптор

Білім алушы

- сурет бойынша жұпта диалог құрастырады;
- жұбына тақырып туралы 4 сұрақ қояды;
- жұбының сұрағына толық жауап береді;
- диалогте берілген сөз оралымдарының кем дегенде 4-5 қолданады.

2-тапсырма. *Берілген диалогті жалғастырыңдар, өз ойларыңмен бөлісіңдер*

Сатушы: - Сәлеметсіз бе!

Сатып алушы: - Сәлеметсіз бе!

Сатушы: - Қандай көмегім қажет?

Сатып алушы: - Маған шамдар керек еді

Сатушы: - сізге қарапайым шамдар ма, әлде электр қуатын үнемдейтін шамдар керек пе?

Сатып алушы: Оның қандай айырмашылықтары бар?

Дескриптор:

- диалогті жалғастырады, өз ойымен бөліседі

3-тапсырма. *Бос орындарға қажетті есімдіктерді жазып, түрін анықтаңдар*

----- отбасында электр қуатын үнемдейді де үйде, мектепте электр қуатын үнемдеймін. Дәретхана, ас үйдің, ... бөлмесінің жарығын сөндіріп жүреді. үйден шығарда үтік, электр шәйнегін, шаңсорғышты өшіруді қадағалаймыз.

Керекті сөздер: әр, мен, әркім, өз, біз

4-тапсырма. *Сөйлемдерді оқыңдар, асты сызылған сөздердің орнына есімдіктерді қойыңдар.*

Электр шамындағы энергияның 10 пайызы ғана жарық шығаруға жұмсалады. Қалған 90 пайыз энергия жылу шығаруға кетеді. АҚШ-тағы тоңазытқыштардың пайдаланатын электр энергиясы 25 ірі электрстансысының шығаратын энергиясына тең. Күн жарығының энергиясы бүкіл адамзат баласының қажеттіліктерін қамтамасыз етуге жетеді. 2030 жылға дейін әлем халқы пайдаланатын энергияның мөлшері қазіргімен салыстырғанда 55 пайызға өседі деп болжанып отыр. Қажетті есімдіктер: ондағы, қанша?, оның, нешінші?

Дескриптор:

- көп нүктенің орнына қажетті есімдіктерді қояды;
- асыт сызылған сөздердің астына қажетті есімдіктерді қояды.

5-тапсырма. *Берілген есімдіктермен сөйлемдер құраңдар.* Біреу, әлдекім, ешқашан, барлық.

Бөлім тақырыбы: Қазақстан қорықтары

Бөлімше тақырыбы: Өсімдіктер әлемі

Оқу мақсаты:

6.2.6.1 тірек сөздерге сүйеніп, сюжетті суреттердің желісі бойынша әңгіме құрастыру;

6.1.2.4. тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, негізгі және қосымша ақпараттарды анықтау ;

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: суреттердің желісі бойынша қарапайым әңгіме құрастырады, тыңдалған мәтіннің мазмұнын түсінеді;

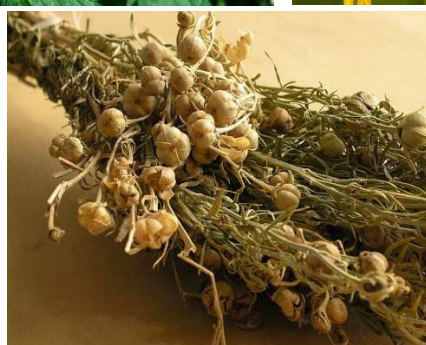
Көбі орындай алады: тірек сөздерді қолданып, сюжетті суреттерді қолданып әңгіме құрастырады, тыңдалған мәтіннен негізгі және қосымша ақпаратты табады;

Кейбір оқушылар орындай алады: сюжетті суреттердің желісі бойынша еркін әңгімелейді, тыңдалған мәтіннен негізгі мазмұнын түсінеді, негізгі және қосымша ақпараты анықтайды;

Бағалау критерийі:

- сюжетті сурет желісі бойынша әңгімелейді;
- тыңдалған мәтіннен негізгі және қосымша ақпаратты табады;

Тапсырма. *Суреттегі өсімдіктер туралы әңгімелеңдер.*

1. Қазақстанда өсетін қандай өсімдіктерді білесіңдер?

2. Олардың қандай пайдасы бар?

Мәтінді оқып, 3 негізгі, 3 қосымша ақпаратты анықтаңдар

Жусан (*Artemisia absinthium*) - Астровтар тұқымдасының көп жылдық шөбі. Қазақстанның барлық жерінде шөл-шөлейтті далада, таулы жерлерде өсетін 81 түрі бар.

Жусанның биіктігі 10-60 см, кейде 1,5–2 м-дей болады. Шілдеден қыркүйекке дейін гүлдейді. Жемісі – тұқымша.

Жусан – құнарлы мал азығы, дәрілік, бояуыш, тағамдық, витаминді, эфир майлы өсімдік. Оның күшті хош иісі мен ащысы бар. Ол бос жерлерде, үйлердің жанында, жолдардың бойында арамшөп тәрізді өседі.

Жусанның жапырақтары, тамыры және тұқымы пайдалы қасиеттерге ие. Бірақ негізінен жусан шөбі емдік мақсатта жиналады. Оның емдік қасиеттері қабынуға қарсы, қан тазартатын, қызуды түсіретін, анальгетик, антиконвульсант, холеретикалық және жараны емдейтін құрал ретінде қолданылады. Ол қан қысымын қалыпқа келтіреді. Жусан эпилепсияға көмектеседі, сонымен қатар құрттардан денені тазартады.

Негізгі ақпарат	Қосымша ақпарат

Бөлім тақырыбы: Қазақстан және Ұлы жібек жолы

Бөлімше тақырыбы: Жібек жолы

Оқу мақсаты:

6.4.4.1 - мәліметтерді жинақтай отырып, бойынша постер, сызба-кестелер жасау;

6.5.1.5 - етістіктің шақтарының (ауыспалы келер шақ) қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда қолдану

Сабак мақсаты:

Барлығы орындай алады: мәліметтерді жинақтайды, постер, кесте жасайды, етістіктің шақтарының қызметін біледі;

Көбі орындай алады: әртүрлі дереккөздерден мәліметтерді жинақтап, постер жасайды, етістіктің шақтарын ауызша, жазбаша жұмыстарда қолданады;

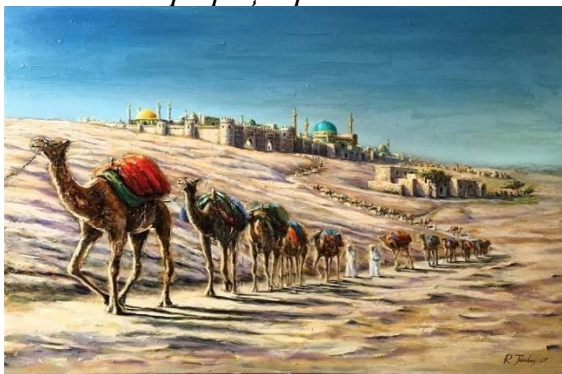
Кейбір оқушылар орындай алады: жинаған мәліметтерін еркін қолданып, постер жасайды, етістіктің шақтарын ауызша, жазбаша жұмыста еркін қолданады;

Бағалау критерийі:

- Мәтіндегі мәліметтерді постер, кесте түрінде ұсынады;
- Етістіктің ауыспалы келер шағын ауызша, жазбаша жұмыста еркін қолданады;

Тапсырма. Топтық жұмыс.

1-тапсырма. *Жібек жолына саяхат жасаңдар. Берілген суреттер мен білетін мәліметтеріңді пайдаланып, саяхатшының жүрген жолын, жүріп өткен қалаларын сызбаға түсіріңдер.*

Дескриптор

Білім алушы

- қажетті мәліметтерді жинақтайды;
- постер жасайды;
- саяхатшының жолын, болған қалаларын көрсетеді.

2-тапсырма. *Топтық жұмыс. Мәтінді түсініп оқыңдар. Мәтінді 2-ге бөліңдер. «Ұлы Жібек жолының пайда болуы» және «Жібек жолындағы сауда» туралы мәліметті жинақтап, сызба-кесте жасаңыз.*

Жолдың аты жібек саудасына байланысты шыққан. Жібек мата дайындау үшін табиғи жібек талшықтары керек. Табиғи жібек талшықтары тұт жібек көбелегінен алынады. Ересек көбелек жапырақ бетіне жұмыртқалайды. Ол жұмыртқаларды жұлдыз құрт немесе жібек құрты деп атайды. Жұлдыз құрт тек тұт ағашының жапырақтарымен қоректенетін болғандықтан, оны тұт жібек құрты немесе тұт көбелек деп атаған. Жібек халықаралық саудаға шығарылғанымен, оны өндіру жолын Қытай үкіметі өте құпия сақтаған. Олар жібек құртын қуыс қурайдың ішіне тығып, әйел адамдардың шашының арасына жасырған. Жібек жолы Қытай жеріндегі Хуанхэ өзенінің аңғарындағы аудандардан басталады. Ол Ұлы Қытай қорғанының батыс шетінен, Іле өзенімен Ыстықкөлге жетеді.

Сауда кезінде жол бойындағы елдер бір-бірімен өзара мәдени жағынан да байланысқа түсті. III-VI ғасырларда Ұлы Жібек жолы «қажылар жолы» деп аталды, бұл жол арқылы будда монахтары Қытайдан Үндістанға, Үндістаннан Қытайға сапар шекті. VII-X ғасырларда Ұлы Жібек жолының халықаралық маңызы арта түсті, себебі Қытай Византиямен және арабтармен байланыс орнатты. Сол кездегі сауданың басты тауары Қытайда өндірілетін жібек болған. Сондықтан жол «Жібек жолы» деп аталған. Жібекпен бірге Шығыстан Батысқа, Батыстан Шығысқа – Рим, Франция, Византия, Русь, Иран мен Араб халифатында, Қытай, Корей, Жапонияда өндірілген көптеген тауарлар ағылды.

Жібек жолын зерттеудің олжасы – Отырардан табылған күміс ақша мен заттар көмбесі. Көмбеден табылған күмістен жасалған құрама белдік жапсырмалар, ортаазиялық бұрама білезіктер, поволжиялық өрме білезіктер, Кіші Азиялық айылбастар – теңдесі жоқ жәдігерлер.

Дескриптор

Білім алушы

- мәтіндегі негізгі мәліметтерді жинақтайды;
- Ұлы Жібек жолының тарихы және Жібек жолы бойындағы сауда туралы мәліметті топтастырады;
- мәліметтерді сызба-кесте түрінде ұсынады.

3-тапсырма. *Мәтінді қайталап оқыңдар, берілген кестені толтырыңдар, етістіктің шақтарын ажыратыңдар.*

Етістіктің шақтары		
осы шақ	өткен шақ	

4-тапсырма. *Мәтінді өткен шақта баяндаңдар. Ауыспалы келер шақта сұрақтар дайындаңдар.*

Дескриптор

Білім алушы

- мәтіндегі етістік шақтарын ажыратады;
- мәтінді өткен шақта баяндайды;
- ауыспалы келер шақта сұрақтар дайындайды.

Бөлім тақырыбы: Болашақ мамандықтары

Бөлімше тақырыбы: Мамандықтар

Оқу мақсаты:

6.3.5.1 - қосымша ақпарат көздерінен тақырыпқа байланысты мәліметтерді мәтін мазмұнымен салыстыру, қарама-қайшы ақпараттарды анықтау;

6.4.2.1.- эссе тақырыбының желісінен шықпай, әрбір абзацты жүйелі құрастырып, мазмұнын ашып жазу;

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: екі мәтіннің мазмұнын салыстырады, эссе тақырыбының желісінен шықпай жазады;

Көбі орындай алады: тақырыпқа байланысты мәліметтерді мәтін мазмұнымен салыстырады, әрбір абзацты жүйелі құрастырып, эссе жазады;

Кейбір оқушылар орындай алады: екі мәтінді салыстырып, қарама қайшылықтарын анықтайды, мазмұнын ашып, эссе жазады;

Бағалау критерийі:

- мәтіндерді салыстырып, қарама қайшылықтарды ажыратады;
- тақырып бойынша эссе жазады;

1-тапсырма. *Т.Молдағалиевтің «Кім болам?» өлеңін мұқият тыңдаңдар, мамандықтарға байланысты кестені толтырыңдар.*

«Мен инженер боламын,
Жерден алтын табамын.
Жолын қуам әйгілі
Академик ағаның», –

«Мен ғарышкер боламын,
Жұлдызға ұшып барамын.
Жолын қуам атақты,
Тоқтар сынды ағаның», –

«Мен дәрігер боламын,
Үлкеннің де баланың.
Қиналғанда қасына,
Бірінші боп барамын», –

«Ал мен ақын боламын,
Сусылдаған қаламым.
Адамдардың жүрегін,
Жырмен жаулап аламын»,

«Нан беретін баршаға
Жер маманы болам мен.
Барып жүрмін бақшаға
Агроном ағаммен....»

Деді Құрман ойланып.
Мен құп алдым айтқанын.
Ал өзім ақ қой бағып,

Дайындармын ет жағын.

Мамандықтар	Не істейді?
Инженер	
Ғарышкер	
Дәрігер	
Ақын	
Агроном	

2-тапсырма. Мәтінді түсініп оқып, мамандықтар мен олардың қызметін сәйкестендіріңдер.

«Fast Future» британдық агенттіктің футурологтері 2030 жылы сұранысқа ие болып, кең жайылатын мамандықтардың тізімін болжады. Сонымен біраз жылдан кейін заманауи инженерлер мен сату бойынша менеджерлердің орнына мынандай маман иелері қажет болады.

Наномедицина қызметкері – адам денесінің мүшелерін қайта жасайтын маман. Ғылым жетістіктері этикасының маманы. Бұл кісі адамдарды клондау, өлілерді тірілту сынды адам өмірі мен өлімінің этикасына қатысты мәселелерді шешу керек. Ғалымдардың ойлауынша, ол уақытқа дейін өмір мен өлім адам қолында болады екен.

Ғарыш туризм мамандары: ұшқыштар, бортинженерлер мен гидтер. Дамыған технология ғарышқа саяхаттауға мүмкіндіктер беріп, жаңа жұмыс орындарымен қамтамасыз етеді. Жер болашақта үлкен құндылыққа айналып, жерді үнемдеу өмірдің кез келген саласында байқалады. Өндіріс пен шаруашылық көп жерді алмас үшін, «тігінен тұратын фермалар мен өндіріс орындары» көбейеді. Осы салада жұмыс істей алатын мамандардың қажеттілігі де артады.

Климат өзгерісі бойынша маман болашақта ең жиі кездесетін мамандықтардың қатарында болады.

Қарт кісілердің денсаулығын күтуші маман тек үлкен кісілерге медициналық көмек көрсетуге болады.

Адамның табиғи есін жақсартып, «жадысын» көбейтетін арнайы хирург пайда болады.

Мамандық	Сәйкестендіру бағаны	Қызметі
1.Наномедицина қызметкері		А. Тек кәрі адамдарға ғана дәрігерлік көмек көрсетеді.
2.Ғарыш туризм мамандары		В. Аспан әлеміне саяхат жасауды ұйымдастырады.
3.Қарт кісілерді күтуші		С. Адамның ақы -есін алпына келтіретін маман.
4.Хирург		Д. Адам ағзасын жасайды.

3-тапсырма. Екі мәтінді салыстырыңдар.

1-мәтін ерекшеліктері	2-мәтін ерекшеліктері	Ұқсастықтары	Қарама-қайшылықтары

4-тапсырма. *«Менің болашақ мамандығым» тақырыбына эссе жазыңдар.*

Талаптары:

- ✓ тақырыптан ауытқымау;
- ✓ кіріспе, негізгі, қорытынды бөлімнің болуы;
- ✓ тыныс белгілерін орынды қолдану;
- ✓ сөз саны 70-80сөз;
- ✓ ойдың нақтылығы және аргументтердің келтірілуі;

Бөлім тақырыбы: Жер байлығына аяулы көзқарас

Бөлімше тақырыбы: Пайдалы қазбалар

Оқу мақсаты:

6.3.6.1 – тақырып бойынша үйренген сөздерін қолдана отырып, мәтінде көтерілген мәселені шынайы өмірмен байланыстыру;

6.2.1.1.- тура және ауыспалы мағынадағы сөздерді қолдану, ойын әсерлі, мазмұнды жеткізу;

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: тақырып бойынша үйренген сөздерін қолданады, тура және ауыспалы мағынадағы сөздерді түсінеді;

Көбі орындай алады: үйренген сөздерін қолданып көтерілген мәселені шынайы өмірмен байланыстырады, тура және ауыспалы мағыналы сөздерді қолданады;

Кейбір оқушылар орындай алады: Мәтіндегі көтерілген мәселені шынайы өмірмен байланыстырып, ойын әсерлі, мазмұнды жеткізеді;

Бағалау критерийі:

- тақырып бойынша үйренген сөздерін қолданады;
- көтерілген мәселені шынайы өмірмен байланыстырады;
- тура және ауыспалы мағынадағы сөздерді қолданып, ойын әсерлі жеткізеді;

1-тапсырма. *Мәтінді мұқият оқыңдар. Кестені толтырыңдар.*

Жер байлығы пайдалы қазбалары – жер қойнауында кездесетін табиғи минералды заттар. Өзінің физикалық қасиеті бойынша қатты, сұйық және газ тәрізді болып үшке бөлінеді: Жанғыш - көмір, мұнай, жанғыш газдар мен тақтатастар; құрылыстық – гранит, мәрмәр, утас, құм және басқалар; отқа төзгіш шикізат – қара, түсті және сирек металл кендері және тағы басқалар.

Елімізде кен орындары көп, ересен байлығымен қиялыңды қайран қалдыратын Кенді Алтай, Оңтүстік Қазақстан, Солтүстік Қазақстан, Торғай, Қостанай облыстарын мақтанышпен атауға болады.

Кенді Алтайдың сирек және шашыранды элементтер орналасқан бірнеше жүздеген қорғасын, алтын, күміс кен орны белгілі. Оның байтақ қойнауында

халықшаруашылығының қай саласында болмасын қажетті пайдалы қазбалардың басқа түрлері де жеткілікті. Мысалы, шымтезек, газ, жанғыш тақтатастарға өте бай.

Жанғыш:	
Құрылыстық	
Химиялық шикізат	
Отқа төзгіш шикізат	

2-тапсырма. Мәтін мазмұнына сай кен орындарында көптеп кездесетін өңірлерді айтыңдар.

3-тапсырма. Кен орындарында кездесетін пайдалы қазбаларды атаңдар.

Дескриптор:

- мәтіннен арнайы топтарға жататын пайдалы қазбаларды жазады;
- кен орындары көптеп кездесетін өңірлерді атайды;
- кен орындарында кездесетін пайдалы қазбаларды атайды;

4-тапсырма. Мәтін мазмұнын «Төрт сөйлем» тәсілін пайдаланып айтыңдар.

Пікір. Мәтінде көтерілген мәселе

Дәлел. Пікіріңді бір сөйлеммен дәлелде

Мысал. Шынайы өмірмен байланыстырып, мысал келтір.....

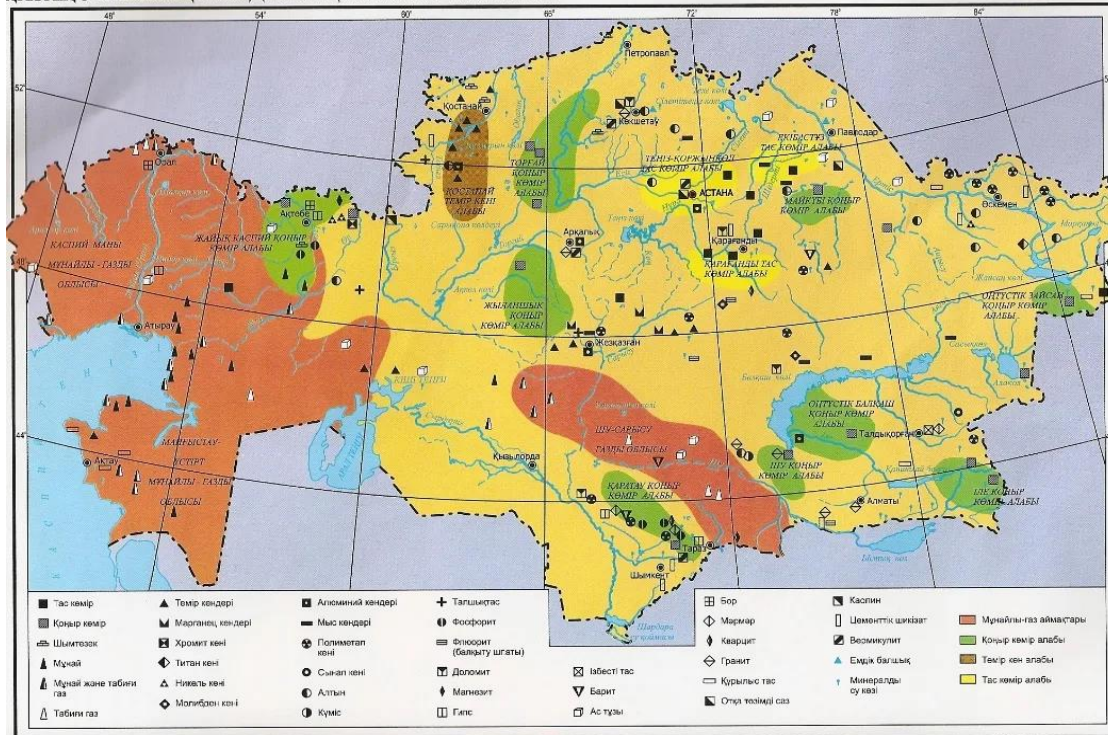
Қорытынды. Тақырып бойынша қорытынды жасап айт. (Менің ойымша....)

Дескриптор:

- мәтінде көтерілген мәселені анықтайды;
- пікірін дәлелдейді;
- шынайы өмірмен байланыстырып, мысал келтіреді;
- қорытынды жасайды;

5-тапсырма. Картаға қарап, Қазақстанның кен байлықтары туралы әңгімелеңдер, тура және ауыспалы мағынадағы сөздерді қолданып, ойларыңды әсерлі жеткізіңдер.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ПАЙДАЛЫ ҚАЗБАЛАР КАРТАСЫ

Дескриптор:

- картаға қарап, кен байлықтары туралы әңгілемейді;
- өз ойын әсерлі жеткізеді;

Бөлім: Астана – мәдениет пен өнер ордасы. Ә.Ысқақ «Күн ұлымын»

Бөлімше тақырыбы: Кино әлемінде

Оқу мақсаты:

6.3.1.1 мәтіндегі негізгі және жанама ақпаратты анықтау, өмірдегі кейбір жағдаяттармен байланыстыру.

6.5.1.3 реттік сан есімдер мен жинақтық сан есімдерді жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолдану.

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: Мәтіндегі негізгі ақпаратты анықтай отырып, сан есімнің дұрыс оқылуын ескереді.

Көбі орындай алады: негізгі ақпаратпен қоса жанама ақпаратты анықтайды, сан есімнің мағыналық түрлерін ажырата алады.

Кейбір оқушылар орындай алады: Мәтіндегі негізгі және жанама ақпаратты анықтаумен бірге, өмірдегі жағдаяттармен байланыстырады.

Қазақ киносы Қазан төңкерісінен кейін пайда болды. Алғашқы кино 1925 жылы түсірілді. Режиссер В.А.Турин «Түрксіб» (1929ж.) атты ел өміріндегі тарихи оқиға туралы деректі фильмін қойды. «Ленфильм» студиясы «Амангелді» (1938ж.) көркем фильмін жасады. Қазақ көркем фильмінің тарихы осы туындыдан басталды. II дүниежүзілік соғыс жылдарында «Мосфильм» мен «Ленфильм» киностудиялары Алматыда болды, сондықтан қазақ киносының одан әрі өркендеуіне әсерін тигізді.

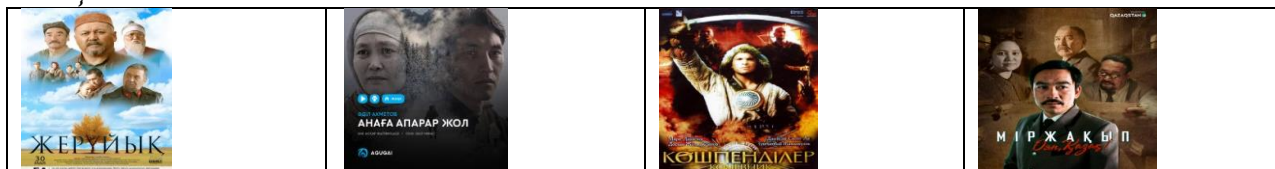
Қазіргі уақытта көрсетіліп жүрген режиссер Ақан Сатаевтың «Жау жүрек мың бала» фильміне қыруар қаржы жұмсалған. Бұл фильм еліміздің тарихын, қазақ жауынгерлерінің монғолдармен соғысын суреттеді. Мұнан кейінгі «Аңшы бала», «Шал» фильмдерін де халық жылы қабылдады.

Міржақып Дулатовтың өмірі туралы «Оян, қазақ!» фильмі 2023 жылы прокатқа шығып, екі апта кинотеатрларда көрсетілді. Фильмге сұраныс жоғары екенін көріп, фильмді телеарнадан көрсетеміз деп шешті. Бұл киноның қазақ халқы үшін маңызы зор.

Бағалау критерийі:

- Тақырыпты және негізгі мазмұнын анықтайды;
- Негізгі және жанама ақпарат арқылы ауызша мазмұндау кезінде сан есімдердің дұрыс айтылуын ұстанады;

1-тапсырма. *Кино әлеміндегі суреттерді көрсете отырып, тақырыпты анықтайды.*

2-тапсырма. *Оқылған мәтін бойынша сәйкестігін тап.*

1	Қазақ киносы пайда болды.	1929 жылы
2	Алғашқы кино түсірілді.	II дүниежүзілік соғыс жылдарында
4	Режиссер В.А.Турин «Түркісіб» деректі фильмін қойды.	Қазан төңкерісінен кейін
5	«Ленфильм» студиясы «Амангелді» көркем фильмін жасады.	2023 жылы
6	Алматыда қазақ киносының одан әрі өркендеді.	екі апта
7	«Оян, қазақ!» фильмі прокатқа шықты.	1925 жылы
8	Міржақып туралы фильм кинотеатрларда көрсетілді.	1938 жылы

3-тапсырма. *Хронологиялық кесте арқылы негізгі ойды есте сақтауға үйренеді.*

1. 1925 жылы алғашқы кино түсірілді.
2. 1929 жылы «Түркісіб» атты деректі фильмі қойылды.
3. 1938 жылы «Амангелді» көркем фильмін жасады.
4. II дүниежүзілік соғыс жылдарында қазақ киносы өркендеді.
5. Қазіргі уақытта «Жау жүрек мың бала» фильміне қыруар қаржы жұмсалған.
6. 2023 жылы «Оян, қазақ!» фильмі прокатқа шығып, екі апта кинотеатрларда көрсетілді.

4-тапсырма.

Мәтіндегі ақпарат	Өмірдегі жағдаят
В.А.Турин «Түркісіб» деректі фильмі	

«Жау жүрек мың бала» фильмі	
«Оян, қазақ!» фильмі	

Жауабы:

Мәтіндегі ақпарат	Өмірдегі жағдаят
В.А.Турина «Түрксіб» деректі фильмі	Фильмді көрсетуге тыйым салынды. Қазақ жеріндегі алғашқы отарбаның жүруі
«Жау жүрек мың бала» фильмі	қыруар қаржы жұмсалған. Бұл фильм еліміздің тарихын, қазақ жауынгерлерінің монғолдармен соғысын суреттеді.
«Оян, қазақ!» фильмі	Бұл киноның қазақ халқы үшін маңызы зор, сол үшін сұраныс жоғары болды.

Дескриптор:

- мәтін желісіне сай сан есімдердің бірізділігін сақтау арқылы тапсырманы орындайды;
- суреттердің көмегімен мәтінге тақырып ұсынады;
- мәтіндегі көтерілген мәселені анықтайды;

4-тапсырма. *Берілген сұраулы, хабарлы сөйлемдерді пайдаланып, мәтін құрап айтыңдар.*

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып құрастырылды. Бұл мақсатты алудағы себеп - жеңілден қиынға «спираль» әдісін қолдана отырып құрастырылды. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар арқылы оқушы бойында көтерілген мәселені болжау, мәтін құрастыру, өз ойын айту, сұраулы және хабарлы сөйлемдер құрастыра білу дағдылары қалыптасады. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырмада баланың тақырыпқа көзқарасын анықтауға ойтүрткі болады.

2-тапсырмада тақырыпқа сай сөздік қорын толықтыру мақсатында «Отан» тақырыбына сәйкес сөздерді жазады.

3-тапсырмада көтерілген мәселені анықтау арқылы өз ойын білдіреді.

4-тапсырмада хабарлы, сұраулы сөйлемдерден мәтін құрастырып үйренеді.

5-тапсырмада сөздерден сөйлемдер құрастырады.

Бөлім: Таулар сыры

Бөлімше тақырыбы: Оқжетпес

Оқжетпес тауы – Бурабайдағы ең танымал жер әрі Бурабай көлінің сәні. Биіктігі 300 метрдей. Оқжетпестің табиғаты көрікті. Төңірегінде бұғы, түлкі, шіл, құр мекендейді, ұшар басына бүркіт ұя салады. Қазақ халқының талай атақты ақын-әншілері Оқжетпесті жырға қосқан, өздерінің ән-өлеңдерін арнаған. Оқжетпес маңы – туристік саяхат жасайтын өңір.

«Қазақстанның физикалық географиясы» оқулығынан

Оқу мақсаты:

6.1.6.1 тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде шынайы өмірмен байланыстырып жауап беру;

6.2.6.1 тірек сөздерге сүйеніп, сюжетті суреттердің желісі бойынша әңгіме құрастыру.

6.5.1.2 лексикалық мағынасы жағынан заттың сипатын, көлемін, салмағын, аумағын білдіретін сын есімдерді ажырата білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану.

Ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=JbVYbV6IJ1g>

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар: тыңдалым мәтінін түсінеді, <https://www.youtube.com/watch?v=JbVYbV6IJ1g> сілтемесі бойынша Оқжетпес батыр туралы аңыздан көргендерімен байланыстыра отырып, тауды сипаттау сөздерін анықтайды.

Көбі орындай алады: тірек сөздер арқылы заттың сипатын, көлемін, салмағын, аумағын білдіретін сөздерді пайдалана отырып әңгіме құрайды.

Кейбір оқушылар орындай алады: сын есімдерді қолдана отырып, шынайы өмірмен байланыстырады, салыстырмалы түрде еліміздің ең әдемі жерін мақтанышпен сипаттайды.

Бағалау критерийі:

- Мәтін мазмұнын шынайы өмірмен байланыстырады.
- Тірек сөздер арқылы әңгіме құрастырады.
- Оқжетпестің әдемілігін ауызша және жазба жұмыстарды қолданады.

1-тапсырма. *Көп нүктенің орнына тиісті сын есімдерді қойып, мәтінді толықтыр.*

Оқжетпес тауы – Бурабайдағы ең ... жер әрі Бурабай көлінің сәні. Оқжетпестің табиғаты Қазақ халқының талай ... ақын-әншілері Оқжетпесті жырға қосқан, өздерінің ән-өлеңдерін арнаған. Оқжетпес маңы – ... саяхат жасайтын өңір.

Керекті сөздер: атақты туристік көрікті танымал

2-тапсырма. *Тірек сөздерге сүйеніп, сюжетті суреттердің желісі бойынша әңгіме құрастыру.*

Не?	
Қандай?	
Қанша?	
Қайда?	
Кімдер?	
Не істеді?	

Дұрыс жауабы:

Не?	Оқжетпес тауы
Қандай?	Бурабайдағы ең танымал жер
Қанша?	Биіктігі 300 метрдей
Қайда?	Төңірегінде бұғы, түлкі, шіл, құр мекендейді, ұшар басына бүркіт ұя салады.

Кімдер?	Қазақ халқының талай атақты ақын-әншілері
Не істеді?	Оқжетпесті жырға қосқан, өздерінің ән-өлеңдерін арнаған.

3-тапсырма. Мәтін мазмұнына сай шынайы өмірмен байланыстыру.

Мәтіндегі ақпарат	Шынайы өмірмен байланыстыру
Бурабайдағы ең танымал жер	
Төңірегінде бұғы, түлкі, шіл, құр мекендейді	
Оқжетпесті жырға қосқан, өздерінің ән-өлеңдерін арнаған.	
Оқжетпес маңы – туристік саяхат жасайтын өңір.	
Оқжетпес тауы	

Дұрыс жауабы:

Мәтіндегі ақпарат	Шынайы өмірмен байланыстыру
Бурабайдағы ең танымал жер	Екінші Швейцария
Төңірегінде бұғы, түлкі, шіл, құр мекендейді	«Көкшетау» мемлекеттік ұлттық табиғи саябағының шөптесін өсімдіктердің флорасы 263 түрден тұрады.
Оқжетпесті жырға қосқан, өздерінің ән-өлеңдерін арнаған.	Оқжетпес тауы жайлы фильм түсірілген.
Оқжетпес маңы – туристік саяхат жасайтын өңір.	Қарағайлы таза ауа
Оқжетпес тауы	Бұл Көкшетау тауының ең биік шыңы

Дескриптор:

- керекті сөздерді пайдаланып, мәтінді толықтырады;
- тірек сөздердің көмегімен сюжетті әңгіме құрастырады;
- мәтін мазмұнына сай шынайы өмірмен байланыстырады;

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Тыңдалым материалдарының мазмұнын шынайы өмірмен байланыстыру мақсатын алудағы себеп - оқушыларға әлемдегі әдемі жерлермен салыстыра білуін, еліне деген мақтаныш сезімін ояту. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады, сөз таптарынан алған білімін әрі қарай жетілдіреді. Осы тапсырмалар арқылы оқушының қойылған сұраққа жауап таба алу дағдысын қалыптастыру қарастырылған. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады. 1-тапсырмада сын есімдерді мағынасына қарай көп нүктенің орнына қойып толықтыру керек. 2-тапсырмада «6 сұрақ» әдісін пайдаланып, мәтінді айтуға дағдыланады. 3-тапсырмада оқушы қосымша ақпараттар арқылы немесе өз ойлау қабілетін пайдаланып, шынайы өмірмен байланыстыру жұмысын атқарады.

Бөлім: Олимпиада жеңімпаздары – Қазақстан мақтанышы. М.Әлімбаев «Шынықсаң, шымыр боларсың». «Күшті болсам мен егер...»

Бөлімше тақырыбы: Олимпиада тарихы

Олимпиада

Пьер де Кубертеннің ұсынысы бойынша, Олимпиаданың эмблемасы бес сақинадан тұрады. Олар көгілдір, қара, қызыл (жоғарғы қатары), сары және жасыл (төменгі қатары) түстен құралады. Бұл бес құрлық спортшыларының «Олимпиадалық қозғалысқа бір жеңнен қол, бір жағадан бас шығарып күш жұмсайық!» деген ниетін білдіреді. Мұнда сонымен бірге «Читиус», «Альтиус», «Фортиус» (жылдамырақ, биігірек, күштірек) ұраны да бар. Сондай-ақ мұнда 5 сақинамен бірге олимпиаданың өткен жылы және ұйымдастырушы қаланың символикалық белгісі болады.

Бірінші олимпиада жалауы 1914 жылы Парижде көтерілді. Олимпиада алауы Грекиядағы Олимп тауында күн нұрынан тұтатылады. Содан кейін факелді эстафеталық алып жүру рәсімі басталады. Олимпиадалық ойындар басталатын орталық стадиондағы үлкен табаққа алаудан от тұтатылады. Осы от ойындар аяқталғанша жанып тұрады. Мұндай дәстүр 1936 жылдан бері жалғасып келеді.

Оқу мақсаты:

- 6.1.5.1. тірек сөздер, жетекші сұрақтар, мәтін тақырыбы арқылы негізгі ойды анықтау;
- 6.2.6.1. тірек сөздерге сүйеніп, сюжетті суреттердің желісі бойынша әңгіме құрастыру;
- 6.5.1.2 лексикалық мағынасы жағынан заттың сипатын, көлемін, салмағын, аумағын білдіретін сын есімдерді ажырата білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану.

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: тірек сөздер мен сюжетті суреттер арқылы мәтіндегі негізгі ойды анықтайды.

Көбі орындай алады: жетекші сұрақтар арқылы мәтіндегі негізгі ойдың сипатын, көлемін, салмағын, аумағын білдіретін сөздерді ажыратады.

Кейбір оқушылар орындай алады: қажетті сын есімдерді пайдалана отырып, тірек сөздер мен сюжетті суреттер арқылы өз сөзімен әңгімеле құрастырады.

Бағалау критерийі:

- тірек сөздер арқылы мәтіндегі негізгі ойды анықтайды;
- сын есімдерді пайдалана отырып әңгіме құрастырады;
- тірек сөздер мен сюжетті суреттерден құрастырылған әңгімені баяндайды.

1-тапсырма. Сюжетті суреттер арқылы олимпиада туралы түсінік қалыптастыру.

Дұрыс жауабы:

- 1) Олимпиаданың эмблемасы бес сақинадан тұрады. Олар көгілдір, қара, қызыл (жоғарғы қатары), сары және жасыл (төменгі қатары) түстен құралады.
- 2) Бес құрлық спортшыларының «Читиус», «Альтиус», «Фортиус» (жылдамырақ, биігірек, күштірек) ұраны бар.

- 3) 5 сақинамен бірге олимпиаданың өткен жылы және ұйымдастырушы қаланың символикалық белгісі болады.
- 4) Олимпиада алауы тұтатылады және эстафеталық алып жүру рәсімі басталады.

1-тапсырма. *Тірек сөздер арқылы мәтіндегі негізгі ойды анықтайды.*

«V»	«—»	«+»	«?»
Бұрыннан білемін	Менің ойлағаныма қайшы, кереғар	Мен үшін жаңа ақпарат	Келісе алмаймын, білгім келеді.

Дұрыс жауабы (оқушы пікіріне сай өзгертілуі де мүмкін):

«V»	«—»	«+»	«?»
Бұрыннан білемін	Менің ойлағаныма қайшы, кереғар	Мен үшін жаңа ақпарат	Келісе алмаймын, білгім келеді.
Олар көгілдір, кара, қызыл (жоғарғы қатары), сары және жасыл (төменгі қатары) түстен құралады.	Олимпиада алауы Грекиядағы Олимп тауында күн нұрынан тұтатылады.	Пьер де Кубертеннің ұсынысы бойынша, Олимпиаданың эмблемасы бес сақинадан тұрады.	Бұл бес құрлық спортшыларының «Олимпиадалық қозғалысқа бір жеңнен қол, бір жағадан бас шығарып күш жұмсайық!» деген ниетін білдіреді.
Мұнда сонымен бірге «Читиус», «Альтиус», «Фортиус» (жылдамырақ, биігірек, күштірек) ұраны да бар.	Осы от ойындар аяқталғанша жанып тұрады.	Бірінші олимпиада жалауы 1914 жылы Парижде көтерілді.	Содан кейін факелді эстафеталық алып жүру рәсімі басталады.
Сондай-ақ мұнда 5 сақинамен бірге олимпиаданың өткен жылы және ұйымдастырушы қаланың символикалық белгісі болады.		Олимпиадалық ойындар басталатын орталық стадиондағы үлкен табакқа алаудан от тұтатылады.	
		Мұндай дәстүр 1936 жылдан бері жалғасып келеді.	

2-тапсырма. *Мәтіннен лексикалық мағынасы жағынан заттың сипатын, көлемін, салмағын, аумағын білдіретін сын есімдерді ажырата білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану.*

Ақпарат	Қандай?
Олимпиада эмблемасының түстері	
«Читиус», «Альтиус», «Фортиус» ұраны	
Ұйымдастырушы қала белгісі	
Олимп тауында күн нұрынан тұтатылады	
Факелді алып жүру рәсімі	
Ойындар	
Табакқа алаудан от тұтатылады	
1936 жылдан бері жалғасып келе жатқан дәстүр –	

Дұрыс жауабы:

Олимпиаданың эмблемасының түстері	көгілдір, қара, қызыл (жоғарғы), сары және жасыл (төменгі)
«Читиус», «Альтиус», «Фортиус»	жылдамырақ, биігірек, күштірек
ұйымдастырушы қала белгісі	символикалық
Олимп тауында күн нұрынан тұтатылады	Грекиядағы
Факелді алып жүру рәсімі	эстафеталық
ойындар	Олимпиадалық
табаққа алаудан от тұтатылады	орталық стадиондағы үлкен
1936 жылдан бері жалғасып келе жатқан дәстүр	мұндай

Дескриптор:

- Сюжетті суреттер желісі бойынша әңгіме құрастырады;
- тірек сөздер, жетекші сұрақтар, мәтін тақырыбы арқылы негізгі ойды анықтайды;
- лексикалық мағынасы жағынан заттың сипатын, көлемін, салмағын, аумағын білдіретін сын есімдерді жазба, ауызша жұмыстарда қолданады;

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқу бағдарламасында берілген сабақ мақсатына сай құрастырылды. Бұл мақсатты алудағы себебі – тірек сөздерді, сюжетті суреттерді аша алу қабілетін жетілдіру. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар арқылы оқушы бойында сипаттау, іріктеу, толықтыру, сөйлеу дағдылары қалыптасады. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырмада сюжетті суреттер арқылы олимпиада туралы түсінік қалыптастырады.

2-тапсырмада INSERT оқыту стратегиясы бойынша мәтінді талдайды.

3-тапсырмада көтерілген мәселені лексикалық мағынасы жағынан сын есімдер арқылы сипаттап үйренеді.

Бөлім: Қазақстан және ұлы Жібек жолы

Бөлімше тақырыбы: Тарихи жолдың атауы

Тарихи жолдың тарихы

Ұлы жібек жолы – біздің дәуірімізге дейінгі II ғасырдан бастап, XVI ғасырға дейін қолданылған сауда жолы. Қытайдың жібегі осы жолмен тасымалданған. Сондықтан ол Жібек жолы деп аталған. Бұл жол Қытайдың орталығынан басталған. Ол қазақтың кең даласын басып өтіп, Самарқанд, Бағдад қалалары арқылы Жерорта теңізіне дейін созылып жетті.

Ұлы Жібек жолы әртүрлі елдердің арасында экономикалық және мәдени байланыстардың дамуына ықпал етті. Қазақстанды Алтай, Монғолия, Ресей, Орта Азия, Шығыс елдерімен байланыстырған да осы жол.

Қазір Ұлы Жібек жолы өтетін елдер мен қалалар арасында сауда байланыстары қайта қалпына келтірілуде.

Қазақстан Республикасы Жібек жолының дамуына көп үлес қосуда. Жібек жолы нарық экономикасы үшін бірден-бір сауда көзі болып табылады.

(Газет материалдарынан)

Оқу мақсаты:

6.1.2.1. тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, негізгі және қосымша ақпараттарды анықтау;

6.4.5.1. жазба жұмыстарында сөзге қосымша жалғауда үндестік заңын ескеріп, орфографиялық нормаға сай дұрыс жазу; сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану;

6.5.1.5 – етістіктің шақтарының (нақ осы шақ, ауыспалы осы шақ, жедел өткен шақ, ауыспалы келер шақ) қызметін білу, ауызша және жазбаша жұмыстарда қолдану.

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді, жазба жұмыстарында сөзге орфографиялық нормаға сай қосымша жалғайды.

Көбі орындай алады: негізгі және қосымша ақпараттарды анықтайды, үндестік заңын ескеріп, сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолданады.

Кейбір оқушылар орындай алады: етістіктің шақтарын ажырата отырып, негізгі және қосымша ақпараттарды анықтайды, үндестік заңын ескеріп, орфографиялық нормаға сай жазады, сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолданады.

Бағалау критерийі:

- Тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді, негізгі және қосымша ақпараттарды анықтайды.
- жазба жұмыстарында үндестік заңын ескереді, тыныс белгілерді орынды қолданады;
- сын есімдерді ажыратады, жазба жұмыстарда қолданады.

1-тапсырма.

Ұлы жібек жолы – біздің дәуіріміз... (-да,-ге, -ді) дейінгі II ғасыр... (-ге, -дан, -мен) бастап, XVI ғасырға дейін қолданылған сауда жолы. Қытайдың жібег... (-сі, -сы, -і) осы жолмен тасымалданған. Сондықтан ол Жібек жол... (-ге, -ді, -ы) деп аталған. Бұл жол Қытайдың орталығы...нан (-ы, -і, -а) басталған.

2-тапсырма. Берілген етістіктерді көрсетілген шаққа айналдырып, орфографиялық нормаға сай жазады, сөйлем құрастырып, соңында тыныс белгілерін орынды қолданады.

Үлгі: үлес қосу (үлес қосып жатыр, үлес қосады, үлес қосты, үлес қосқан)

Тұйық етістік	нақ осы шақ	ауыспалы осы шақ	жедел өткен шақ	бұрынғы өткен шақ
бастау				
қолдану				
тасымалдау				
ықпал ету				
байланыстыру				

3-тапсырма. *Тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсініп, негізгі және қосымша ақпараттарды анықта.*

Мәтіндегі негізгі ақпарат	Мәтінде көтерілген қосымша ақпарат

Дұрыс жауабы (оқушы көзқарасына сай өзгертуге де болады):

Мәтіндегі негізгі ақпарат	Мәтінде көтерілген қосымша ақпарат
Ұлы жібек жолы – II ғасырдан бастап, XVI ғасырға дейін қолданылған сауда жолы.	Ол қазақтың кең даласын басып өтіп, Самарқанд, Бағдад қалалары арқылы Жерорта теңізіне дейін созылып жетті.
Бұл жол Қытайдың орталығынан басталған. Сондықтан ол Жібек жолы деп аталған.	Қытайдың жібегі осы жолмен тасымалданған.
Ұлы Жібек жолы әртүрлі елдердің арасында экономикалық және мәдени байланыстардың дамуына ықпал етті.	Қазақстанды Алтай, Монғолия, Ресей, Орта Азия, Шығыс елдерімен байланыстырған да осы жол.
Қазір Ұлы Жібек жолы өтетін елдер мен қалалар арасында сауда байланыстары қайта қалпына келтірілуде.	Қазақстан Республикасы Жібек жолының дамуына көп үлес қосуда. Жібек жолы нарық экономикасы үшін бірден-бір сауда көзі болып табылады.

Дескриптор:

- тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді, негізгі және қосымша ақпараттарды анықтайды;
- жазба жұмыстарында сөзге қосымша жалғауда үндестік заңын ескереді, орфографиялық нормаға сай жазады; сөйлем құрағанда тыныс белгілерді орынды қолданады;
- етістіктің шақтарының қызметін біледі, ауызша және жазбаша жұмыстарда қолданады.

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып құрастырылды. Бұл мақсатты алудағы себеп - үндестік заңын ескеріп, орфографиялық нормаға сай жазып, тыныс белгісін орынды қолдануын қадағалау және етістіктің шақтарын меңгерту үшін құрастырылды. Мәтін мазмұны бойынша негізгі және қосымша ақпаратты анықтау жұмыстары оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады.

1-тапсырмада орфографиялық нормаға сай көп нүктенің орнына тиісті жалғауды қою барлық оқушы орындайтын жұмыс.

2-тапсырмада етістіктің шақтарын еске түсіріп, үлгіде көрсетілгендей етіп, әр шақ формасында жазып, сөйлем құраған кезде тыныс белгісін орынды қоя білуіне көңіл бөлу керек.

3-тапсырмада тыңдалған мәтіннен негізгі және қосымша ақпараттарды анықтайды.

Бөлім: Саяхат және туризм. Ш.Уәлиханов «Жоңғария очерктері»

Бөлімше тақырыбы: Шоқан саяхаты

Оқу мақсаты:

6.3.3.1. орта көлемді шығармаларды түсіну, тақырыбы мен негізгі ойды анықтау;

6.4.4.1. мәліметтерді жинақтай отырып, тақырып бойынша постер, сызба, кестелер жасау.

6.5.1.6. сын-қимыл (бейне) және мөлшер үстеулерді ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану;

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: оқиды, тақырыбын және негізгі ойды анықтайды.

Көбі орындай алады: оқылған үзіндіні түсініп, сызба жасап, сын-қимыл және мөлшер үстеулерді орынды қолданады.

Кейбір оқушылар орындай алады: тақырып аясында сызба арқылы әңгімелейді, үстеудің түрлерін еркін қолданады.

Бағалау критерийі:

- Шығарма тақырыбын және негізгі ойды анықтайды;
- Сын-қимыл және мөлшер үстеуді қолданады;

Мен өзімнің Алатау қырғыздарына жасаған саяхатым туралы айтқым келеді. Менің саяхатымды екі кезеңге бөлуге болады. Бірінші – Жоңғарияға барған сапарым, яғни Жетісу, Іле өлкелерін аралап, Ыстықкөлде болдым. Бұны Шренк, Влангали, Семенов және Голубев мырзалар ғылыми тұрғыдан әжептәуір зерттеген-ді. Әйткенмен бұл ақпарат этнографияға мүлдем соққан жоқ. Мен Жоңғарияда алғаш рет 1856 жылы полковник Коментовскийдің Ыстықкөл бағытындағы бірінші экспедициясына қатысқанмын. Сонан соң үш ай Құлжада тұрдым. Жоңғарияда мен бес ай болып, бұл өлкені ерсілі-қарсылы шарлап, Алакөлден Тянь-Шаньға дейін бардым. Ал Тянь-Шаньға сол жылы Шырғалаң өзенін бойлай отырып көтерілдім...

Ш.Уәлиханов «Жоңғария очерктері»

Ойтүрткі арқылы тақырыбын анықтайды.

Ойтүрткі:

Шоқанның саудагер атын жамылып Қашқарға баруы.

Қашқарға саяхаттаған белгілі оқымыстылар еңбегі.

1-тапсырма. Шоқанның саяхаты туралы сұрақтарға жауап береді.

1. Шоқан саяхатын неше кезеңге бөледі?
2. Жоңғарияға сапарында қай жерлерде болды?
3. Жоңғария саяхатын кімдер зерттеген?
4. Жоңғария саяхатына қай жылы қатысқан?
5. Құлжада қанша тұрды?
6. Жоңғарияда неше ай болды?

7. Қай жерлерде болды?

1) Мәтіннен түсінген негізгі ақпарат бойынша сызба жасайды.

		Шырғалаң өзеніне көтерілу		
	үш ай Құлжада		Жетісу, Ілені аралау	
Алакөлден Тянь-Шаньға дейін баруы	Жоңғарияға саяхат			Ыстықкөлде
	1856 жылы Жоңғарияға алғаш рет баруы		Шренк, Влангали, Семенов және Голубев мырзалардың зерттеуі	
	Олардың этнографияға мүлдем соқпауы			

1-тапсырма. *Сын-қимыл, мөлшер үстеу кездесетін сөйлемдерді оқиды.*

Бұны Шренк, Влангали, Семенов және Голубев мырзалар ғылыми тұрғыдан **әжептәуір** зерттеген-ді. Әйткенмен бұл ақпарат этнографияға **мүлдем** соққан жоқ. Бұл өлкені **ерсілі-қарсылы** шарладым. Шырғалаң өзенін **бойлай отырып** көтерілдім...

2-тапсырма. *Берілген сөйлемдердің керекті жалғауларын жазыңыз.*

Шоқан орыс тілін ... сөйлейтін болды. Ол Әулиеатадан Алматыға ... кетті. Ең алғаш кадет корпусқа келгенде орыс тілін ... білмеді. Шоқан ... полковник Коментовскийдің Ыстықкөл бағытындағы экспедициясына шақырылды.

Керекті сөздер: бірте-бірте, шұғыл, емін-еркін, онша жақсы,

Дұрыс жауабы:

Шоқан орыс тілін **емін-еркін** сөйлейтін болды. Ол Әулиеатадан Алматыға **шұғыл** кетті. Ең алғаш кадет корпусқа келгенде орыс тілін **онша жақсы** білмеді. Шоқан **бірте-бірте** полковник Коментовскийдің Ыстықкөл бағытындағы экспедициясына шақырылды.

Педагогке әдістемелік көмек:

Орта көлемді шығармаларды түсіну оңай емес екені рас, дегенмен оқушының шамасына сай іріктеліп алынған тапсырмаларды орындау мүмкіндігі жасалған. Бұл мақсатты алудағы себеп – оқушы сұраққа жауап беру арқылы негізгі ойды түсінеді. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмаларды орындауда, яғни сұраққа жауап беру арқылы сөйлеу дағдысы қалыптасады. Берілген тапсырмаларды жеке және жүйелі де орындатуға болады. Тапсырмаларда сұраққа жауап беру, сызбасын жасау, қимыл-сын және мөлшер үстеуі бар сөйлемдерді анықтайды және аталған үстеулерді пайдалана отырып, алдыңғы

өткен сабақтар бойынша Шоқан туралы мәліметтерді пайдаланып сөйлемдер құрайды.

Бөлім: Астана – мәдениет пен өнер ордасы

Бөлімше тақырыбы: Ел жүрегі – Астана

Оқу мақсаты:

6.1.5.1 тірек сөздер, жетекші сұрақтар, мәтін тақырыбы арқылы негізгі ойды анықтау.

6.4.4.1 мәліметтерді жинақтай отырып, тақырып бойынша постер, сызба-кестелер жасау.

6.5.1.3 реттік сан есімдер мен жинақтық сан есімдерді жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолдану.

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: тірек сөздер арқылы негізгі ойды анықтайды, ауызша мәтін құрауда сан есімдерді қолданады.

Көбі орындай алады: мәліметтерді жинақтай отырып, тақырып бойынша постер, сызба-кестелер жасайды.

Кейбір оқушылар орындай алады: мәліметтерді жинақтай отырып, сан есімдерді қолданып, негізгі ойды постер арқылы ашады.

Бағалау критерийі:

- мәліметтерді жинақтайды;
- реттік сан есімдерді қолданады;
- негізгі ойды постер арқылы ашады.

1-тапсырма. Мәтінді оқыңдар. Екі бағандағы ақпаратты сәйкестендір.

Астана – Қазақстан Республикасының саяси, әкімшілік және мәдени орталығы. Жалпы аумағы – 72,2 шаршы шақырым.

Астана әскери бекініс ретінде 1830 жылы қаланып, «Қараөткел» деп аталған. 1845 жылдан бастап «Ақмола» деген атауға ие болған. Қазақстан Республикасының Президенті 1997 жылы 10 желтоқсаннан бастап Ақмола қаласын «Қазақстан Республикасының астанасы» деп жариялау туралы жарлыққа қол қойды. 1998 жылдың 6 мамырында Елбасы жарлығымен «Ақмола» атауы «Астана» болып өзгертілді. Астанада әлемдік деңгейдегі алқалы жиындар өтеді. Астана бейбітшіліктің мызғымас ордасына айналды.

Астанада көрнекті орындар өте көп. Астана – еліміздің ең жас және ең әдемі қаласы.

Астана –	«Ақмола» атауы «Астана» болып өзгертілді.
Астана әскери бекініс ретінде 1830 жылы қаланып,	«Ақмола» деген атауға ие болған.
1845 жылдан бастап	Қазақстан Республикасының саяси, әкімшілік және мәдени орталығы.
Елбасы жарлығымен	алқалы жиындар өтеді.
Астанада әлемдік деңгейдегі	«Қараөткел» деп аталған.

2-тапсырма. Сөйлемдерді реттік сан есімдермен толықтырыңдар.

	«Қараөткел» деп аталған.
	«Ақмола» деген атауға ие болған
	Елбасы жарлығымен Ақмола қаласын «Қазақстан Республикасының астанасы» деп жариялау туралы жарлыққа қол қойды.
	«Астана» болып өзгертілді.

2-тапсырма. *Жетекші сұрақтарды пайдаланып, өз ойыңды толықтырып «Ару қала – Астана» тақырыбына постер дайында.*

1. Қай жылы Астана «Қараөткел» деп аталған?
2. Қай жылдан бастап «Ақмола» деп аталған?
3. Астана қай жылы Ақмолаға көшірілді?
4. Қай жылы Астана болып өзгертілді?

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып құрастырылады. Тірек сөздер, жетекші сұрақтар арқылы негізгі ойды анықтайды, мәліметтерді жинақтай отырып, тақырып бойынша постер жасайды. Реттік сан есімдерді жазбаша, ауызша жұмыстарда орынды қолданады.

Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырады. Осы тапсырмалар арқылы өз ойын айтады, қосымша дереккөздерден ақпараттарды тауып постер дайындайды. Берілген тапсырмаларды жеке, топпен орындатуға болады.

1-тапсырма ақпараттарды сәйкестендіреді.

2-тапсырма берілген ақпараттарды сан есімдермен толықтырады.

3-тапсырма жетекші сұрақтар арқылы және қосымша ақпараттарды пайдаланып постер дайындайды.

Бөлім: Таулар сыры

Бөлімше тақырыбы: Қазақстан таулары

Елімізде бірнеше **танымал** әрі табиғаты **әсем** таулар бар. Түрген шатқалы, Сарыарқа, Мұғалжар, Алтай, Тянь-Шань, Жоңғар Алатауы – Қазақстандағы **белгілі** таулар. Сарыарқа Орталық Қазақстанда орналасқан. Орташа биіктігі – 500-600 метр. Сарыарқаның **негізгі** жауһары – Бурабай шипажай аймағы. Жергілікті тұрғындар бұл жерді **«қазақстандық Швейцария»** деп атайды.

Мұғалжар – **аса биік емес** тас тізбегі, Орал тауларының оңтүстік сілемі. Мұғалжардың **ең биік** нүктесі – Үлкен Боктыбай тауы (657 м).

Маңғыстау таулары Каспий теңізіндегі Маңғыстау жартыаралында жатыр. Олардың құрамына Қаратаудың батыс және шығыс жоталары, Ақтаудың оңтүстік және солтүстік жоталары енеді. Қаратаудың ұзындығы – 117, Ақтаудың ұзындығы – 70 шақырым.

Баспасөз беттерінен

Оқу мақсаты:

6.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, негізгі және қосымша ақпараттарды анықтау;

6.4.5.1 жазба жұмыстарында сөзге қосымша жалғауда үндестік заңын ескеріп, орфографиялық нормаға сай дұрыс жазу; сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану;

6.5.1.2 лексикалық мағынасы жағынан заттың сипатын, көлемін, салмағын, аумағын білдіретін сын есімдерді ажырата білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану.

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: тыңдалған мәтіндегі заттың сипатын, көлемін, салмағын, аумағын білдіретін сын есімдерді үндестік заңына сай қосымша жалғай отырып негізгі мазмұнын түсінеді.

Көбі орындай алады: мәтіннен негізгі және қосымша ақпараттарды анықтайды, сын есімдерді жазба, ауызша жұмыстарда қолданады.

Кейбір оқушылар орындай алады: Мәтіндегі заттың сипатын, көлемін, салмағын, аумағын білдіретін сын есімдерді ажыратып, үндестік заңын ескеріп, орфографиялық нормаға сай жазады, тыныс белгісін қояды, негізгі және қосымша ақпаратты анықтайды.

Бағалау критерийі:

- Мәтін бойынша негізгі және қосымша ақпаратты анықтайды;
- Қосымша жалғауда үндестік заңын сақтайды, орфографиялық норманы ұстанады, тыныс белгілерін қояды;
- Ауызша және жазбаша жұмыс барысында сын есімдерді ажырата қолданады.

1-тапсырма. *Тиісті қосымшаны қойып жаз, тыныс белгісін дұрыс қой.*

1. Еліміз... (-да, -де, -та) қандай таулар бар

.....

2. Қазақстандағы белгілі тауларды ата

.....

3. Сарыарқа... (-тың, -нің, -ның) негізгі жауһары қай аймақ

.....

4. Бурабай... (-ді, -ды, -ты) жергілікті тұрғындар қалай атайды

.....

5. Бұл жер Швейцария... (-ға, -ге, -на) ұқсай ма

.....

2-тапсырма. *Мәтіндегі негізгі және қосымша ақпаратты анықта.*

Негізгі ақпарат	Қосымша ақпарат

Дұрыс жауабы:

Негізгі ақпарат	Қосымша ақпарат
Түрген шатқалы, Сарыарқа, Мұғалжар, Алтай, Тянь-Шань, Жоңғар Алатауы – Қазақстандағы белгілі таулар.	Елімізде бірнеше танымал әрі табиғаты әсем таулар бар.

Сарыарқа Орталық Қазақстанда орналасқан.	Сарыарқаның негізгі жауһары – Бурабай шипажай аймағы.
Сарыарқаның орташа биіктігі – 500-600 метр.	Жергілікті тұрғындар бұл жерді «қазақстандық Швейцария» деп атайды.
Мұғалжар – аса биік емес тас тізбегі, Орал тауларының оңтүстік сілемі.	Мұғалжардың ең биік нүктесі – Үлкен Боқтыбай тауы (657 м).
Маңғыстау таулары Каспий теңізіндегі Маңғыстау жартыаралында жатыр.	Олардың құрамына Қаратаудың батыс және шығыс жоталары, Ақтаудың оңтүстік және солтүстік жоталары енеді. Қаратаудың ұзындығы – 117, Ақтаудың ұзындығы – 70 шақырым.

3-тапсырма. Лексикалық мағынасы жағынан заттың сипатын, көлемін, салмағын, аумағын білдіретін сын есімдерді ажырата білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану.

Сипатын білдіретін сын есімдер	
Көлемін білдіретін сын есімдер	
Салмағын білдіретін сын есімдер	
Аумағын білдіретін сын есімдер	

Сипатын білдіретін сын есімдер	танымал, әсем, белгілі
Көлемін білдіретін сын есімдер	аса биік емес, ең биік, орташа
Салмағын білдіретін сын есімдер	
Аумағын білдіретін сын есімдер	негізгі, қазақстандық, жергілікті, оңтүстік, солтүстік

Дескриптор:

- Тиісті қосымшаны қою арқылы диалогті толықтыр, тыныс белгілерін қой.
- Мәтіннен сын есімдерді ажыратып жазады;
- Негізгі және қосымша ақпаратты анықтайды;

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді, негізгі және қосымша ақпараттарды анықтайды, жазба жұмыстарында сөзге қосымша жалғауда үндестік заңын ескеріп, орфографиялық нормаға сай дұрыс жазуға дағдыланады, берілген диалог бойынша сөйлем соңында қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдануға үйретуге болады, лексикалық мағынасы жағынан заттың сипатын, көлемін, салмағын, аумағын білдіретін сын есімдерді ажыратады, жазба, ауызша жұмыстарда қолданады. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар арқылы оқушының қойылған сұраққа жауап таба алу дағдысын қалыптастыру да қарастырылған. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады. 1-тапсырмада көп нүктенің орнына тиісті қосымшаны қойып, тыныс белгісін орынды қолданады.

2-тапсырмада мәтіннен негізгі және қосымша ақпаратты анықтайды.

3-тапсырмада мәтіннен сын есімдерді кестеге сай ажыратып жазады.

7- СЫНЫП

Бөлім тақырыбы: Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі- қазақ тілін оқып-үйренеміз. Үштілді білу – үлкен өнер.

Бөлімше тақырыбы: Қазақ тілін үйрену

Оқу мақсаты:

7.3.6.1 тақырып бойынша деректер қолдана отырып мәтінде көтерілген мәселеге өз ойын дәлелдеп жеткізу;

7.5.1.1 мәтіндерден көмекші есімдерді ажырата білу, жазбаша, ауызша жұмыстарда қолдану.

Сабақтың мақсаты:

Барлық оқушылар: тақырып бойынша деректер қолдана отырып мәтінде көтерілген мәселеге өз ойын дәлелдеп жеткізеді.

Көбі орындай алады: көмекші есімдерді дұрыс қолданып,сөйлем дұрыс қолданады.

Кейбір оқушылар орындайды: мәтінде көтерілген мәселеге өз ойын дәлелдейді.

Мәтінді тыңдап, төмендегі тапсырмаларды орындаңыз.

Шоқан Уәлиханов атындағы университеттің филология факультетінің 3 – курсының студенті Миланамен кездестік. Оның айтуынша, мектеп кезінен бастап қазақ тілінен сабақ беретін ұстаз болуды армандаған.

– Менің ұлтым орыс болғанымен қазақтардың ортасында өстім. Ауылда тұрып, қазақтың салт-дәстүрлерінің барлығын бойыма сіңірдім. 5-6 жасымнан бастап ауылдағы мектепте оқып, қазақ тілін үйрендім. Отбасымда менің әпкем ғана қазақша жақсы біледі. Ал, ата-анам қазақша түсінгенімен, оларға орыс тілінде сөйлеген ыңғайлы. Бірақ, көп жағдайда анаммен және әкеммен қазақ тілінде диалог құруға тырысамын, – дейді Милана Тарасова.

Оқушы кезінен бастап тіл жаңашыры және белсенді тіл маманы болғанын айта кетті.

– 10 жасымнан бастап түрлі байқауларға және өлең-шығарма сайыстарына қатысып, шығармашылықпен айналыстым. Мектеп кезінен бастап көптеген қазақша кітаптар оқып, сөздік қорымды байыттым. Оған қоса, менің достарым мен ортам мені қазақ тілін тез үйренуіме көмектесті деп айта аламын, – дейді Милана.

Қазіргі таңда қазақ тілін үйрететін жобаны қолға алып, тіл үйренемін деген жастарға көмектесіп жүр.

1-тапсырма. *Тыңдалған мәтіннен ақпараттың дұрыс/бұрыстығын анықтаңыз*

Ақпарат	Шын +	Жалған-
Менің ұлтым қазақ болғанымен орыстардың ортасында өстім		
Қазіргі таңда қазақ тілін үйрететін жобаны қолға алдым.		
Отбасымда барлығы қазақша жақсы біледі		

Мектеп кезінен бастап қазақ тілінен сабақ беретін ұстаз болуды армандаған.		

2-тапсырма. *Көмекші есімдерді дұрыс қойып, сөйлемдерді көшіріп жазыңыз:*

1. Қазақ тілін үйрену (алды, үшін, іші) үйірмелерге бару керек. 2. Мектеп (ішінде, сырты, ортасы) көптеген қазақша кітаптар оқып, сөздік қорымды байыттым. 3. Ана тіліміз (туралы, сырты, төнірегінде) онлайн кітапша мен аудио әңгімелерді дайындайтын бағдарламаны қолға алуды жоспарлап отырмын.

3-тапсырма. *Сұрақтарға толық жауап беріңіз:*

1. Милананың пікірінен қандай ой түйдіңіз?
2. Өзіңіз ше, не айтар едіңіз?
3. Сіз неше тіл білесіз? Енді неше тіл білгіңіз келеді?

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		<i>Білім алушы</i>	
мәтін бойынша дұрыс/бұрыс ақпараттарды анықтайды.	1	мәтін бойынша дұрыс/бұрыс ақпараттарды анықтайды.	4
көмекші есімдерді дұрыс қойып, сөйлемдерді көшіріп жазады	2	көмекші есімдерді дұрыс қойып, сөйлемдерді көшіріп жазады	3
сұрақтарға толық жауап береді	3	сұрақтарға толық жауап береді	3
Барлығы			10

Бағалау критерийі	Оқу жетістігі деңгейі		
	Төмен	Орта	Жоғары
Ақпараттың дұрыс/бұрыстығын анықтайды	Ақпараттың дұрыс/бұрыстығын анықтауда қиналады	Ақпараттың дұрыс/бұрыстығын анықтауда қателер жібереді	Ақпараттың дұрыс/бұрыстығын анықтайды
көмекші есімдерді дұрыс қойып, сөйлемдерді көшіріп жазады	көмекші есімдерді дұрыс қойып, сөйлемдерді көшіріп жазуда қиналады	көмекші есімдерді дұрыс қойып, сөйлемдерді көшіріп жазуда қателеседі.	көмекші есімдерді дұрыс қойып, сөйлемдерді көшіріп жазады
сұрақтарға толық жауап береді	сұрақтарға жауап беруде қиналады	сұрақтарға толық жауап беруде қателер жібереді	сұрақтарға толық дұрыс жауап береді

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады, көмекші есімдерден алған білімін әрі қарай жетілдіреді. Осы тапсырмалар арқылы оқушының

мәтіннен алған ақпараттардың дұрыс/бұрыстығын анықтайды. Сұраққа жауап беру арқылы мәтіндегі кейіпкердің пікірінен өзіне түйіндеме жасайды. Берілген бағалау критерийлерге сүйе отырып, жұппен, жеке жұмыс орындатуға болады.

1-тапсырмада оқушы тыңдалған мәтіннен ақпараттың дұрыс/бұрыстығын анықтайды.

2-тапсырмада көмекші есімдерді сөйлемде дұрыс қолданады.

3-тапсырмада оқушы сұрақтарға толық жауап береді.

Бөлім тақырыбы: Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі- қазақ тілін оқып-үйренеміз. Үштілді білу –үлкен өнер

Бөлімше тақырыбы: Тіл үйірмесі

Оқу мақсаты:

7.2.1.1 мақал-мәтелдерді орынды қолдана отырып, мәтін мазмұнын дамыту;

7.4.4.1 тақырып бойынша мәліметтерді жинақтап, презентация түрінде ұсыну.

Барлық оқушылар: Тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді, сұрақтарға жауап береді.

Көбі орындай алады: Қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді кесте, диаграмма, сызба, шартты белгілер түрінде ұсынады, жазбаша, ауызша жұмыстар орындайды.

Кейбір оқушылар орындай алады: мәтін тақырыбына сәйкес мақал-мәтелдерді қатыстырып, диалог құрастырады.

1-тапсырма. *Мәтінді тыңдап, төмендегі тапсырмаларды орындаңыз.*

Менің атым -Анатолий. Мен қазақ тілін үйреніп жүрмін. Маған қазақ тілі ұнайды. Қазақ тілінде өз ойымды жеткізе алмасам да, өзіме қажетті сөздерді және заттарды сұрай аламын. Мемлекеттік тілде таза сөйлегім келеді. Достарымның көбісі қазақ тілін үйрену қиын емес дейді. Тілді үйрену үшін ықылас керек. Қазақ тілі- мемлекетіміздегі жүзден астам ұлт өкілдерінің арасындағы татулық тілі. Мен қазақ тілін үйренумен қатар, домбыра тартып, мақал-мәтелдерді жаттап жүрмін. Сондай-ақ маған қазақ әндері де ұнайды. Мен қазақ тілінде таза сөйлеп кететініме сенімдімін.

Сұрақтардың дұрыс жауабын табыңыз:

1. Анатолий тілін үйреніп жүр.

А) орыс

Ә) неміс

Б) қазақ

В) ағылшын

2. Ол өзіне қажетті сөздерді және заттарды сұрай

А) алады

Ә) алмайды

Б) біледі

В) білмейді

3. Оның достарының көбісі қазақ тілін үйрену дейді.

А) жақсы

- Ә) қиын
Б) қиын емес
В) жаман

2-тапсырма. Мәтін бойынша мақал-мәтелдерді қатыстырып, Анатолиймен диалог құрыңыз.

3-тапсырма. Тыңдалған мәтін мен қосымша ақпаратты презентация түрінде ұсыныңыз.

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
сұрақтардың дұрыс жауабын табады	1	сұрақтардың дұрыс жауабын табады	3
мәтін бойынша мақал-мәтелдерді қатыстырып, диалог құрайды	2	диалог құрастыру барысында сөйлемдердің құрылымын сақтайды; диалог құрастыру барысында мақал-мәтелдерді тиісті қолданады; орфографиялық нормаларды сақтайды	1 2 1
тыңдалған мәтін мен қосымша ақпаратты презентация түрінде ұсыныңыз	3	тыңдалған мәтін мен қосымша ақпаратты презентация түрінде ұсынады	3
Барлығы			10

Бағалау критерийі	Оқу жетістігі деңгейі		
	Төмен	Орта	Жоғары
сұрақтардың дұрыс жауабын табады	сұрақтардың дұрыс жауабын табуда қиналады	сұрақтардың дұрыс жауабын табуда қателер жібереді	сұрақтардың дұрыс жауабын табады
мәтін бойынша мақал-мәтелдерді қатыстырып, диалог құрайды	мәтін бойынша мақал-мәтелдерді қатыстыруда, диалог құрауда қиналады	мәтін бойынша мақал-мәтелдерді орынды қатыстыруда, диалог қателер жібереді	мәтін бойынша мақал-мәтелдерді қатыстырып, диалог құрайды
тыңдалған мәтін мен қосымша ақпаратты презентация түрінде ұсыныңыз	тыңдалған мәтін мен қосымша ақпаратты бойынша презентация жасауда қиналады	тыңдалған мәтін мен қосымша ақпаратты презентация түрінде жасауда қателер жібереді	тыңдалған мәтін мен қосымша ақпаратты презентация түрінде ұсынынады

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Мақсатқа жету үшін мәтін мазмұнына сәйкес тапсырмалар қарастырылды. Осы тапсырманы орындатуда «Сұрақ-жауап» әдісі мен презентация жасау қолдануға

алынды. Жеке, бірлесе орындау барысында оқушы өзінің алған мәліметтерін ортаға салып, орындайды.

1-тапсырмада оқушы ашық тест тапсырмасын, сұрақтарға жауап беру арқылы орындайды.

2-тапсырмада диалог құрастыру барысында тілге байланысты мақал-мәтелдерді дұрыс қолданады.

3-тапсырмада оқушы презентация жасауда қосымша және тыңдалған мәтінді толық қолданады.

Бөлім тақырыбы: Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі- қазақ тілін оқып-үйренеміз. Үштілді білу –үлкен өнер

Бөлімше тақырыбы: Ана тілі

Оқу мақсаты:

7.1.5.1. тірек сөздер, сөйлеушінің дауыс ырғағы мен сөйлеу мәнері арқылы негізгі ойды анықтау;

7.5.1.1. мәтіндерден көмекші есімдерді ажырата білу, жазбаша, ауызша жұмыстарда қолдану.

Сабақтың мақсаты:

Барлығы орындай алады: тірек сөздер арқылы тақырыпты түсінеді, көмекші есімдерді ажырата алады.

Көбі орындай алады: көтерілетін мәселені болжайды, сөйлемдердің интонациялық ерекшелігін ескереді.

Кейбір оқушылар орындай алады: тақырып аясында өз сөзімен әңгімелейді, мәтін құрауда көмекші есімдерді сөйлемдерді қолданып, өз ойын айтады

Мәтінді тыңдап, төмендегі тапсырмаларды орындаңыз.

Тіл – мемлекеттік нышан ретінде танылатын басты құндылық. Қазақ халқы өз тілін ардақтап, кие тұтқан. Ананың әлдиімен ұрпақ бойына таралып, ананың бал сүтімен сүйегіне сіңетін тілді ана тіл деп аялаған. Атаның ақылы мен даналығына суарылған сөз аталы сөз боп есептелген. Ұлттың тілінде сол ұлттың жері, тарихы, тұрмысы, мінезі айнадай ашық көрініп тұрады. Қазақ тілінде қазақтың сары сайран даласы, сары далада үдіре көшкен тұрмысы, асықпайтын, саспайтын мінезі көрініп тұрады.

Дауға салса – алмастай қиған, сезімге салса – қырандай қалқыған, ойға салса – қорғасындай балқыған, өмірдің кез келген орайында әрі қару, әрі қалқан, әрі байырғы, әрі мәңгі жас, отты да ойнақы Ана тілінен артық қазақ үшін бұл дүниеде қымбат не бар екен?!

1-тапсырма. *Мәтінге сүйеніп, сұрақтарға жауап беріңіз.*

1. Тіл – қандай құндылық?
2. Ана тілі адамның бойына немен сіңеді?
3. Ұлттың тілінде не көрініп тұрады?
4. Қазақ үшін бұл дүниеде не қымбат?

2-тапсырма. *Туісті сөздерді орнына қойып, мақал- мәтелдерді көшіріп жазыңыз:*

Тілін білмеген білмейді. Ана тілің.... тілге татиды.

Тілін емес, тілін - мәңгүрт.

Тіл мәртебесі - ел мәртебесі.

Тіл – достықтың ... көпірі.

Тіл - өлшеусіз өрісі кең

(Керек сөздер: алтын, алпыс білмейтіндер, білгісі келмейтіндер әлем түбін қазына)

3-тапсырма. «Көп тіл білгім келеді» тақырыбында көмекші есімдерді қолдана отырып, шағын мәтін құрастырыңыз.

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
мәтінге сүйеніп сұрақтарға жауап береді	1	мәтінге сүйеніп сұрақтарға жауап береді	2
тиісті сөздерді орнына қойып, мақал- мәтелдерді көшіріп жазады	2	тиісті сөздерді орнына қойып, мақал-мәтелдерді көшіріп жазады	2
«Көп тіл білгім келеді» тақырыбында көмекші есімдерді қолдана отырып, шағын мәтін құрастырады	3	«Көп тіл білгім келеді» тақырыбында көмекші есімдерді қолдана отырып, шағын мәтін құрастырады	4
Барлығы			8

Бағалау критерийі	Оқу жетістігі деңгейі		
	Төмен	Орта	Жоғары
мәтінге сүйеніп сұрақтарға жауап береді	мәтінге сүйеніп сұрақтарға жауап беруде қиналады	мәтінге сүйеніп сұрақтарға жауап береді	мәтінге сүйеніп сұрақтарға жауап береді
тиісті сөздерді орнына қойып, мақал-мәтелдерді көшіріп жазады	тиісті сөздерді орнына қоюда, қиналады	тиісті сөздерді орнына қоюда, қателер жібереді,	тиісті сөздерді орнына қойып, мақал-мәтелдерді көшіріп жазады
«Көп тіл білгім келеді» тақырыбында көмекші есімдерді қолдана отырып, шағын мәтін құрастырады	«Көп тіл білгім келеді» тақырыбында көмекші есімдерді қолдана отырып, шағын мәтін құрастыруда қиналады	«Көп тіл білгім келеді» тақырыбында көмекші есімдерді қолдана отырып, шағын мәтін құрастыруда қателер жібереді	«Көп тіл білгім келеді» тақырыбында көмекші есімдерді қолдана отырып, шағын мәтін құрастырады

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады, көмекші есімдерден алған білімін әрі қарай жетілдіреді. Осы тапсырмалар арқылы оқушының мәтіннен алған ақпараттардың дұрыс/бұрыстығын анықтайды. Сұраққа жауап беру арқылы мәтіндегі кейіпкердің пікірінен өзіне түйіндеме жасайды. Берілген бағалау критерийлерге сүйе отырып, жұппен, жеке жұмыс орындатуға болады.

1-тапсырмада оқушы тыңдалған мәтіннен сұрақтарға толық жауап береді.

2-тапсырмада көмекші есімдерді сөйлемде дұрыс қолданады.

3-тапсырмада оқушы көмекші есімдерді қатыстырып, шағын әңгіме құрастырады.

Бөлім тақырыбы: Уақыт –ұлы күш

Бөлімше тақырыбы: Абай Құнанбайұлы «Сағаттың шықылдағы емес ермек»

Оқу мақсаттары:

7.1.4.1 лирикалық поэзиялық шығармалардан үзінді тыңдау, тақырыбы мен идеясын талдау;

7.3.2.1 ресми-іскерлік салаға қатысты мәтіндердің тілдік ерекшелігін анықтап, талдау жасау.

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар: Тыңдалым тапсырмасы бойынша бейнелі сөздерді тауып, кестені толтырады.

Көбі орындай алады: Өлең мазмұнына байланысты сұрақтарға жауап беріп, кестені толтырады.

Кейбір оқушылар орындай алады: Берілген мәтінді жалғастырып, «Сағаттың өзі ұры шықылдаған» тақырыбына шағын ойтолғау жазады.

Абай Құнанбайұлы

Сағаттың шықылдағы емес ермек,
Һәмишә өмір өтпек ол білдірмек.
Бір минут бір кісінің өміріне ұқсас,
Өтті, өлді, тағдыр жоқ қайта келмек.

Сағаттың өзі ұры шықылдахан,
Өмірді білдірмеген, күнде ұрлаған.
Тиянақ жоқ, тұрлау жоқ, келді, кетті,
Қайта айналмас, бұрылмас бұлдыр заман.

Өткен өмір белгісі осы сыбдыр,
Көңілді күнде сыныр, әлде тындыр.
Ақыл анық байқаған қылығыңды,
Қу шыққансып қағасың босқа бұлдыр.

Күн жылып ай болды, он екі ай жыл,
Жыл жылып, қартайып қылғаны бұл.
Сүйенген, сенген дәурен жалған болса,
Жалғаны жоқ бір тәңірім, кеңшілік қыл.

1-тапсырма. Тыңдалым тапсырмасы бойынша бейнелі сөздерді тауып, кестені толтырыңыз.

Негізгі ақпарат

- ?
- ?
- ?

2-тапсырма. *Өлең мазмұнына байланысты сұрақтарға жауап беріп, кестені толтырыңыз.*

	Шығарманың мазмұнын басшылыққа ала отырып, сұраққа жауап беріңіздер.	Оқушы жауабы
	Шығарманың тақырыбы не туралы?	
	Не себептен автор сағатты кісі өмірімен салыстырады?	
	Сағаттың шықылдағы қандай мағынаны білдіреді?	
	Уақытты бағалау үшін қандай болуымыз қажет?	

3-тапсырма. *Мәтіндегі ойды аяқтаңыз. Берілген мәтінді жалғастырып, «Сағаттың өзі ұры шықылдаған» тақырыбына шағын ойтолғау жазыңыз.*

Біздің өміріміздегі ең қымбат нәрсе – ол уақыт. Адам белгілі бір уақытта жаратылды, уақытша жаратылды. Уақыт бізге емес, біз уақытқа тәуелдіміз. Уақытты қалаған кезімізде ұзартып, қалаған кезімізде қысқарта алмаймыз. Сағаттың өзі ұры шықылдаған...

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		<i>Білім алушы</i>	
Тыңдалым бойынша бейнелі сөздерді тауып, кестені толтырады	1	Мәтіннің мазмұнын түсінеді	1
		Мәтіннің тақырыбын анықтайды	1
		Мәтіндегі негізгі ақпаратты анықтап дәлелдейді;	1
Өлең мазмұнына байланысты сұрақтарға жауап беріп, кестені толтырады	2	Шығарманың тақырыбын анықтайды;	1
		Автор ойын дәлелдейді;	1
		Уақытты бағалай білу үшін өз ойың жазады;	1
Шағын ойтолғау құрастырып, мәтінді аяқтап жазады.	3	Өзіндік кеңес береді;	1
		Шағын ойтолғау жазады;	1

Көркемдегіш құралдарды мәтіннің стильдік ерекшелігіне сай қолданады.	Көркемдегіш құралдарды қолданады. Тақырыпты ашып, стильдік ерекшелігіне сай жазады.	1
Барлығы		10

Бөлім тақырыбы: Уақыт – ұлы күш

Бөлімше тақырыбы: Уақыт туралы өсиет әңгіме

Оқу мақсаттары:

7.1.1.1 мәтін үзінділері арқылы оқиғаның дамуын болжау;

7.4.2.1 эссе құрылымы мен дамуын сақтап, көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетіп жазу;

1-тапсырма. Мәтінді мұқият оқып, төмендегі тапсырмаларды орындаңыз.

Бір дана бос құмыраны алып, таспен толтырады. Шәкірттерін жинап, оларға:

- Құмыра толы ма? - деп сұрақ қояды. Шәкірттері:

- Иә, - деп жауап береді.

Дана бұршақ толы банканы алып, түгелдей құмыраға құяды. Бұршақ тас арасындағы бос жерді толтырды. Сонда дана:

- Енді толы ма? - деп сұрайды. Шәкірттері бас изеді.

Бұл жолы дана құм толып тұрған қорапты алып, құмыраға құйды. Құм бұршақ пен тас арасынан өтіп, бүкіл бос жерді толтырды. Дана шәкірттерінен тағы сұрап, «иә» деген жауап алды. Сонда дана суға толы кесені алып, құмыраға құйды. Шәкірттері мұны көріп, күлді.

Дана сонда былай дейді:

- Сендерге айтайын дегенім, құмыра — біздің өміріміз. Тас — өміріміздің басты бөліктері: балалар, отбасы, достар, денсаулық. Бұршақ — бізге қуаныш сыйлайтын дүние, бірақ ең маңызды нәрсе емес, яғни үй, жұмыс, көлік, бағалы заттар, т.б. Құм — кез келген адам өмірінде бар ұсақ-түйек нәрселер.

Егер басында құмыраны құмға толтырсаңыз, бұршақ түгілі тасқа да орын қалмайды. Өмірде де солай: ұсақ-түйекке уақыт жұмсасаң, бастысына уақытың жетпейді...

2-тапсырма. Мәтін үзіндісі арқылы дана адамның іс-әрекетін ретімен жазып шығыңыз.

Мәтіндегі дана адамның бос құмыраны қалай толтырғанын ретімен жазып шығыңыз.				
?	?	?	?	?

3-тапсырма. Мәтін бойынша кестедегі сұраққа бір сөйлеммен жазып беріңіз.

Дана адамның сөзі	Шәкірттердің жауабы	Менің ойым

4-тапсырма. Мәтінде көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетіп, «Адамның негізгі міндеті күнелту емес, дұрыс өмір сүру» деген тұжырым бойынша шағын эссе жазыңыз.

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Тыңдалым бойынша дана адамның іс-әрекетін ретімен жазып болжам жасайды.	1	Дана адамның ойын түсінеді Болған іс-әрекетті ретімен жазады; Өзіндік болжам жасайды;	1 1 1
Мәтін бойынша кестедегі сұраққа бір сөйлеммен жазып береді;	2	Дана адамның сөзін талдап жазады;	1
		Шәкірттердің жауабын анықтайды;	1
		Мәтіндегі негізгі ойға өзіндік пікір жазады;	1
Мәтінде көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетеді;	3	Көтерілген мәселе бойынша өзіндік тұжырым жазады; Себептерін айқын талдайды;	1 1
«Адамның негізгі міндеті күнелту емес, дұрыс өмір сүру» деген тұжырым бойынша шағын эссе жазады;		Дәлелді құралдарды қолданады. Тақырыпты ашып, стильдік ерекшелігіне сай жазады.	1 1
Барлығы			

Бөлім тақырыбы: Уақыт – ұлы күш

Бөлімше тақырыбы: Әбділдә Тәжібаев «Уақыт»

Оқу мақсаттары:

7.1.4.1 лирикалық поэзиялық шығармалардан үзінді тыңдау, тақырыбы мен идеясын талдау;

7.5.1.2 салыстырмалы, күшейтпелі, асырмалы шырайлардың қызметін білу, жазба, ауызша жұмыстарда қолдану.

1- тапсырма. Тыңда. Мәтінді оқы.

Уақыт та судай ағады,
Өтеді дайым сезілмей.
Тек сағат қана соғады
Шыдаған әрең төзімдей...
Соғады тық-тық тынбастан,
Отырмын бағып тұрмастан.
Өзімен өзі сырласқан
Үңіліп маған тұрды аспан...
Айрылдым талай құрдастан
Келемін әзір сынбастан.
Алыста жатыр іздерім
Ақ селеулер мен құм басқан...

Өткені қанша уақыттың,
Келері қанша жалғаса,
Берері жоқ қой уақыттың
Таласып өзің алмасаң.

2-тапсырма. Төмендегі сұрақтарға мәтіндегі деректерді қолдана отырып, жауап беріңіз.

Автор ойы мен идеясы қандай?	Өлеңдегі кілтті сөздерді теріп жаз.	Уақыт та судай ағады, Өтеді дайым сезілмей. Өзіндік ойыңыз қандай, қалай түсінесің?

3-тапсырма. Хикая картасында берілген шырайлардың түрлерін ажыратып, әр шырайға сөз тіркесін жазыңыз

4-тапсырма.

Ақиық ақын Мұқағалидың:
Түн маған ұйықтау үшін берілмеген,
Ұйқы тең шала жансар өлімменен.
Қанша менің өлді екен уақытым,

Ақ жастық, ала жастық кебіндеген, - деген өлең жолдарын басшылыққа ала отырып, «Уақытты тиімді пайдалану - ол көп іс атқару емес?» тақырыбында ойтолғау жазыңыз.

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Лирикалық поэзиялық шығармалардан үзінді тыңдап, тақырыбы мен идеясына талдау жасайды. Өлеңдегі кілтті сөздерді ажыратады.	1-2	Мәтіннің тақырыбын мен идеясын анықтайды;	1
		Өлеңдегі кілтті сөздерді теріп жазады;	1
		Мәтіннің стилін анықтап, дәлелдейді;	1
		Автор ойың анықтайды;	1
Тілдік құралдарды ажыратады. Оқиға картасында берілген шырайларды теріп жазып, әр шырайға сөз тіркесін жазады	3	Шырайларды теріп жазады;	1
		Түрлерін ажыратады;	1
		Сөз тіркесін жасайды;	1
Шағын мақала, нұсқаулық, ойтлоғау құрастырып жазады.	4	Оқырманға кеңес береді; шағын мақала жазады;	1
Көркемдегіш құралдарды мәтіннің стильдік ерекшелігіне сай қолданады.		3 көркемдегіш құралдарды қолданады.	1
Барлығы			10

Бөлім тақырыбы: Жердегі климаттық өзгерістер

Бөлімше тақырыбы: Қаратау құпиясы

Оқу мақсаттары:

7.1.2.1. тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың өзектілігін анықтау;

7.4.5.1. тақырып бойынша сөздердің маңызды бөліктерін дұрыс жазу.

Барлығы орындай алады: берілген сөйлемдерді мәтін бойынша ретімен орналастырады.

Көбі орындай алады: берілген ақпараттың шын немесе жалған екенін анықтайды.

Кейбір оқушылар орындай алады: мәтіндегі ақпаратты сақтай отырып диалог құрастырады.

Қаратау құпиясы

Қаратау сыр еліне дейін созылып жатыр. Қазақ даласының оңтүстік өлкесін бойлап жатқан тау қашаннан да ұлтымыз үшін қадір тұтқан киелі мекеннің бірі.

Қаратау туралы қариялар неше түрлі аңыздар айтады. Бұрынғылар «Әулиелі Қаратау», «Қазыналы Қаратау » дейді екен.

Табиғаттың тамашасын көргіңіз келсе, Қаратаудың баурайына барыңыз. Келбеті көркем көптеген көрікті жерлерді көріп, көңіліңіз көтеріліп қалады. Жаратылыстың сұлулығына таңғаласыз.

Қаратудың қойнауындағы әсем жердің бірі Қатынқамал үңгірі. Оны мүсінші жасаған деп ойлайсыз. Алайда ол шебердің туындысы емес, табиғат ананың төл туындысы. Беткейінің топырағы да басқаша. Ол қоңыр және қызғылт қоңыр түсті. Келген адамның көзі осы бір айырықша топыраққа бірден түседі. сан алуан өсімдіктер де таудың келбетінешырай қойып тұр.Қаратау қойнауы аң мен құсқа да толы. Мұнда қасқыр, арқар, қызыл түлкі және киік те кездеседі.

1-тапсырма. Мәтінді мұқият оқып, берілген сөйлемдерді мәтін бойынша ретімен орналастырыңыз.

р/с	Берілген ақпараттар	Реті
1	Қаратудың қойнауындағы әсем жердің бірі Қазыналы Қаратау. Қаратудың қойнауындағы әсем жердің бірі Қатынқамал үңгірі.	
2	Беткейінің топырағы да басқаша.	
3	Қаратау қойнауы аң мен құсқа да толы	
4	Қаратау сыр еліне дейін созылып жатыр.	
5	Қаратау туралы қариялар неше түрлі аңыздар айтады. Бұрынғылар «Әулиелі Қаратау», «Қазыналы Қаратау » дейді екен	

Дескриптор

- Берілген мәтінді мұқият оқиды
- Мәтін бойынша берілген сөйлемдердің ретін анықтайды.

2- тапсырма. Мәтінді мұқият оқып, берілген ақпараттың шын немесе жалған екенін анықтаңыз.

р/с	Берілген ақпараттар	шын	жалған
1	Қаратудың қойнауындағы әсем жердің бірі Қазыналы Қаратау		
2	Қаратау туралы қариялар он түрлі аңыздар айтады		
3	Қаратау қойнауы аң мен құсқа да толы		
4	Қаратау қойнауындағы әсем жерлерді мүсінші жасаған.		
5	Беткейінің топырағы қоңыр және қызғылт қоңыр түсті		

Дескриптор

- Берілген мәтінді мұқият оқиды
- Мәтін бойынша шын және жалған ақпараттарды анықтайды.

3- тапсырма. Мәтінді мұқият оқып, ақпаратты сақтай отырып диалог құрастырыңыз. Диалог жазу барысында тыныс белгілерді дұрыс қолданады.

Дескриптор

- Берілген мәтінді мұқият оқиды
- Мәтіндегі ақпаратты сақтайды
- Мәтін бойынша диалог құрастырады
- Диалог құрастыру барысында тыныс белгілерді дұрыс қолданады.

Бөлім тақырыбы: Жердегі климаттық өзгерістер

Бөлімше тақырыбы: Адам әрекеті және олардың климатқа әсері

Оқу мақсаттары:

7.1.2.1. тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың өзектілігін анықтау;

7.4.5.1. тақырып бойынша сөздердің маңызды бөліктерін дұрыс жазу.

Барлығы орындай алады: берілген сөйлемдерді мәтін бойынша ретімен орналастырады.

Көбі орындай алады: берілген ақпараттың шын немесе жалған екенін анықтайды.

Кейбір оқушылар орындай алады: мәтіндегі ақпаратты сақтай отырып диалог құрастырады.

Адам әрекеті және олардың климатқа әсері

Климаттың өзгеруінің себептері басқа нәрселермен қатар, адамзат өзінің өмір сүрген уақытында табиғатқа араласуымен байланысты. Ормандарды кесу, жер жырту, мелиорация және тағы басқа ылғалдылық пен жел режимдерінің өзгеруіне әкеледі.

Адамдар қоршаған ортаға өзгерістер енгізгенде, батпақтарды құрғатқанда, жасанды су қоймаларын жасағанда, ормандарды кескенде немесе жаңаларын отырғызғанда, қалалар салғанда және т.б. микроклимат өзгереді. Орман жел режиміне қатты әсер етеді, ол қар жамылғысының қалай түсетінін, топырақтың қаншалықты қататынын анықтайды.

Қалалардағы жасыл кеңістіктер күн радиациясының әсерін азайтады, ауа ылғалдылығын арттырады, күн мен кеш арасындағы температура айырмашылығын азайтады, ауаның ластануын азайтады.

Егер адамдар төбедегі ормандарды кессе, болашақта бұл топырақ эрозиясына әкеледі. Сондай-ақ ағаштар санының азаюы жаһандық температураны төмендетеді. Дегенмен, бұл ағаштар сіңіріп қана қоймай, сонымен қатар ағаштың ыдырауы кезінде қосымша шығарылатын ауадағы көмірқышқыл газының концентрациясының жоғарылауын білдіреді. Мұның бәрі жаһандық температураның төмендеуінің орнын толтырады және оның өсуіне әкеледі.

1-тапсырма. Мәтіннен еліміздің экологиялық мәселесі туралы айтылған ой бөлігін тауып оқыңыз.

Дескриптор

- Берілген мәтінді мұқият оқиды
- Мәтіннен экологиялық мәселе туралы айтылған ой бөлігін
- Мәтіннен экологиялық мәселе туралы айтылған ой бөлігін

2-тапсырма

Мәтінді мұқият оқып, мәтін бойынша өз пікірлеріңізді «Төрт сөйлем» тәсілін пайдалана отырып айтыңыздар.

Пікір. «Климаттық әсері» тақырыбы бойынша өз пікіріңді бір сөйлеммен айтыңыз.

Дәлел. Өз пікіріңді бір сөйлеммен дәлелдеңіз.

Салыстыр. Өз жауабыңды басқа оқушылардың жауабымен салыстырыңыз.

Қорытынды. Тақырып бойынша бір сөйлеммен қорытынды жасаңыз.

Дескриптор:

- Мәтінді мұқият оқиды
- Мәтін бойынша төрт сөйлем әдісін пайдалана отырып пікірлерімен бөліседі.

3-тапсырма. *Берілген мәтінді мұқият оқып, мәтіндегі көп нүктенің орнына қажетті қосымшаларды қойып, тыныс белгілерін сақтай отырып дәптеріңе көшіріп жазыңыз.*

Егер адамдар **төбеде...** ормандарды кессе, **болашақ...** бұл топырақ эрозиясына әкеледі. Сондай-ақ **ағаш...** санының азаюы жаһандық **температур...** төмендетеді. Дегенмен, бұл ағаштар сіңіріп қана қоймай, сонымен қатар ағаштың ыдырауы кезінде қосымша шығарылатын ауадағы көмірқышқыл **газы....** концентрациясының жоғарылауын білдіреді. Мұның бәрі жаһандық температураның **төмендеуі....** орнын толтырады және оның өсуіне **әкеле.....**

Дескриптор:

- Мәтінді мұқият оқиды
- Мәтіндегі көп нүктенің орнына қажетті қосымшаларды жалғайды
- Мәтінді қатесіз көшіріп жазады

Бөлім тақырыбы: Жердегі климаттық өзгерістер

Бөлімше тақырыбы: Жер шары

Оқу мақсаттары:

7.1.6.1. тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың өзектілігін анықтау;

7.5.1.3. топтау сан есімдерін жазба, ауызша жұмыстарда орынды қолдану.

1- тапсырма. *Мәтінді түсініп оқыңыз. Ғалымдардың атқарған қызметі туралы мәліметті жинақтап, постер құрастырыңыз.*

Сендер белгілі бір аумаққа тән ауа райының ұзақ жылдар бойы қайталанып отыратын жиынтығын климат деп атайтынын білесіңдер. Жер шарының кез келген

аймағындағы климаттың қалыптасуына, ең алдымен, оның географиялық орны, атмосфера циркуляциясы, жер бедері мен төсеніш бетінің сипаты, сондай-ақ теңіздер мен мұхиттардың ықпалы себепші болады. Жер шарындағы климаттың қалыптасу заңдылықтарын, климат түрлерін, антропогендік әрекеттің климатқа әсерін зерттейтін географияның аса маңызды саласын климатология деп атайды. Климатты географиялық жағынан зерттеу XIX ғасырда басталған. Климатология ғылымының дамуына орыс географы А. И. Воейков, неміс зерттеушісі, географ А. Гумбольдт және орыс климатологы Ф.И. Кеппен зерттеулері негіз болды.

XX ғасырда климатты аудандастыруға Ф.И. Кеппен мен орыс географы әрі биологі Л.С.Берг алғашқы қадам жасады. Ф.И.Кеппен Жер шарын ондағы температура мен ылғалға қарай 5 климаттық белдеуге бөлді. Бұл аудандастыру климаттың тек сыртқы беттерін қарастырды. Б.П.Аписов жер шарын 7 негізгі, 6 өтпелі климаттық белдеуге жүктеген. Негізгі климаттық белдеулердің шекарасы жыл бойы басым болатын ауа массаларының орнымен анықталады. Мысалы, экваторлық белдеуде жыл бойы экваторлық ауа массасы басым болады. Ал өтпелі климаттық белдеулерде 1 жыл ішінде екі түрлі ауа массасы алмасады. Субэкваторлық белдеу қыста тропиктік, ал жазда экваторлық ауа массаларының ықпалында болады. Тропиктік белдеу жыл бойы тропиктік ауа массаларының ықпалында болады, сондай-ақ бұлттың төмен болуына байланысты күн жылуын аса мол алады. Климаттық белдеулердің шекарасы ретінде атмосфералық негізгі (климаттық) фронттар қыс пен жазда ең шеткі орнын алады. Б.П.Аписовтың аудандастыруында климаттың белдеу ішіндегі өзгерістері де тексерілген.

Дескриптор:

- мәтіндегі мәліметтерді жинақтайды;
- ғалымдардың қызметі мен зерттеулерін анықтайды;
- ақпараттың өзектілігін анықтап, постер жасайды.

1-тапсырма. Мәтінде берілген сан есімдерді топтау сан есімдеріне айналдырып, сөйлем құрастырыңыз.

Мәтіндегі сан есімдер	Топтау сан есім	Құрастырылған сөйлем
5		
7		
6		
1		
20		
19		

Бағалау критерийі	Дескриптор	Балл
	Білім алушы	
Мәтін бойынша сан есімдерді тауып, топтау сан есімдерге айналдырады.	Мәтіннен сан есімдерді табады;	1
	Топтау сан есім ережесіне сай қолдану.	1

Топтау сан есімінен сөйлем құрастырып жазады.	Топтау сан есімдерден сөйлем құрастырады.	1

2-тапсырма. Мәтіннің негізгі мазмұны бойынша бір-біріңізге сұрақтар қойып, диалог құрастырыңыз.

Бағалау критерийі	Дескриптор	Балл
	Білім алушы	
Мәтіннің негізгі мазмұны түсініп, бір-біріне сұрақ қояды.	Мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді; Бір-біріне сұрақ қояды.	1 1
Мәтіннің мазмұнына сай диалог құрастырады.	Мәтіннің мазмұнына сәйкес диалог құрастырады.	1

Бөлім тақырыбы: Ұқсатым. Сән. Талғам.

Бөлімше тақырыбы: Киім кию мәдениеті

Оқу мақсаттары:

7.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың өзектілігін анықтау;

7.4.5.1 тақырып бойынша оқшау сөздерге қойылатын тыныс белгілерді орынды қолдану.

Сабақтың мақсаты: мәтіннің мазмұнын түсінеді, тақырып бойынша оқшау сөздерге қойылатын тыныс белгілерді орынды қолданады.

Мәтінді мұқият оқып, төмендегі тапсырмаларды орындаңыз.

Өте бай кісі өлімінің жақындағанын сезгенінде баласын жанына шақыртып: «Балам, мені мазарға шұлығыммен бірге көміңдер!» деп өсиет айтады. Баласы сөздің мәнін түсінбегенімен жарайды деп қабыл етеді. Әкесі қолына тағы бір хат береді. «Мен өлгеннен кейін бірінші қиналған кезінде хатты ашып оқы!» дейді.

Күндер өтіп ажалы келген әкесі жан тапсырады. Ал бұл кезде баласын бір ой мазалап жүреді. «Мен енді әкемді шұлығыммен бірге қалай көмемін...» Қанша молдаға, имамға барса да алғаны бір жауап «жоқ, дінімізде ондай нәрсе болмайды!». Бала шарасыз отырғанда әкесінің «бірінші қиналған кезінде ашып оқы» деп берген хаты есіне түседі. Дереву хатты тауып оқиды. Хатта былай жазылған болатын:

«Балам байқағаныңдай мен мұнша бай болсам да өзіммен бірге бір шұлықты да алып кете алмадым. Енді қалғанын өзің ойлан...»

1-тапсырма. Мәтін бойынша тест сұрақтарына жауап беріңіз.

1. Шығарманың негізгі тақырыбын белгілеңіз.

- A) жамандық
- B) сұлулық
- C) кедейлік
- D) байлық

2. Әкесі баласына оны мазарға немен бірге көмсін деді?

- A) қолғап
- B) шұлық
- C) аяқ киім
- D) белбеу

3. Мәтіннің мазмұнына сәйкес мақал-мәтелді табыңыз.

A) **Дос** — ажарың, **жолдас** — базарың.

Азаматпен **дос** бол, қадіріңді біледі.

B) Тон алам десең, базарға бар,

Тоналам десең, мазарға бар.

C) Ана сүті бой өсіреді,

Ана тілі ой өсіреді.

D) Ер дәулеті — еңбек.

2-тапсырма. Мәтін бойынша төмендегі сұрақтарға бір сөйлеммен жауап беріңіз.

1. Мәтіннен әкенің балаға қиналған кезінде оқитын хатында не жазғанын тауып жазыңыз.

2. Әкесі баласына жазған хатымен не айтпақ болды?

3. Сіздің ойыңызша әкенің хатынан кейін баласы қандай ойға келді?

3-тапсырма. Оқшау сөздерді қолдана отырып, «Ақылға байлық — тозбас байлық» деген тұжырым бойынша өз ойыңызды мәтін түрінде жазыңыз.

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Мәтінге байланысты сұрақтарға жауап береді;	1	Мәтіннің мазмұнын түсінеді;	1
		Мәтінге сай мақал-мәтелді анықтайды;	2
Мәтіннің тақырыбы бойынша өз пікірлерін сұраққа жауап түрінде білдіреді;	2	Шығарманың тақырыбын анықтайды;	1
		Мәтін бойынша сұрақтарға жауап береді;	2

		Мәтіннен маңызды ақпаратты анықтайды;	
Оқшау сөздерді қолдана отырып берілген тұжырым бойынша өз ойларын мәтін түрінде жазады.	3	Оқшау сөздерді қатыстырып жазады;	2
		Берілген тұжырым бойынша ойларын білдіреді.	2
Барлығы			10

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Тыңдалым материалдарының мазмұнын шынайы өмірмен байланыстыру мақсатын алудағы себеп - оқушыларға әлемдегі әдемі жерлермен салыстыра білуін, еліне деген мақтаныш сезімін ояту. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады, сөз таптарынан алған білімін әрі қарай жетілдіреді. Осы тапсырмалар арқылы оқушының қойылған сұраққа жауап таба алу дағдысын қалыптастыру қарастырылған. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырмада Тест сұрақтары арқылы оқушы мәтіннің тақырыбын анықтайды.

2-тапсырмада «Сұрақ-жауап» әдісін пайдаланып, мәтінді айтуға дағдыланады.

3-тапсырмада оқушы сын есімдерді қолданып, берілген тақырыпта диалог құрастырады.

Бөлім тақырыбы: Спорт және денсаулық күтімі. Т. Нұрмағанбетов «Он төрт жасар жігіт»

Бөлімше тақырыбы: Еңбек етсең ерінбей...

Оқу мақсаттары:

7.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың өзектілігін анықтау;

7.5.1.5 етістік шақтарының қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда қолдану.

Сабақтың мақсаты: мәтіннің мазмұнын түсінеді, ақпараттың өзектілігін анықтайды; етістік шақтарын жазба жұмыстарында қолданады.

Мәтінді мұқият оқып, төмендегі тапсырмаларды орындаңыз.

Бір адам он жасар баласын ертіп, егіннен жаяу келе жатса, жолда қалған аттың бір ескі тағасын көріп, баласына айтты:

– Анау тағаны, балам, ала жүр,– деп.

Бала әкесіне:

– Сынып қалған ескі тағаны алып неғылайын,– деді.

Әкесі үндемеді, тағаны өзі иіліп алды да, жүре берді.

Қаланың шетінде темірші ұсталар бар екен, соған жеткен соң, әкесі қайырылып, манағы тағаны соларға үш тиынға сатты. Одан біраз жер өткен соң, шие сатып отырғандардан ол үш тиынға бірталай шие сатып алды. Сонымен, шиені орамалына түйіп, шетінен өзі бірем - бірем алып жеп, баласына қарамай, аяндап жүре берді. Біраз жер өткен соң, әкесінің қолынан бір шие жерге түседі. Артында келе жатқан бала да

тым - ақ қызығып келеді екен, жерге түскен шиені жалма-жан жерден алып, аузына салды. Бітегенеден соң және бір шие, онан біраз өткен соң және бір шие, сонымен әр жерде бір әкесінің қолынан түскен шиені он шақты рет иіліп, жерден алып жеді. Ең соңында әкесі тоқтап тұрып айтты:

– Көрдің бе, мана тағаны жамансынып жерден бір ғана иіліп көтеріп алуға еріндің, енді сол тағаға алған шиенің жерге түскенін аламын деп бір еңкеюдің орнына он еңкейдің. Мұнан былай есінде болсын: аз жұмысты қиынсынсаң – көп жұмысқа тап боласың, азға қанағат ете білмесең – көптен де құр боласың, – деді.

(Ы.Алтынсарин. *Сынық таға*)

1-тапсырма. Төмендегі сұрақтарға мәтіндегі деректерді қолдана отырып, жауап беріңіз.

1. Мәтінде қандай мәселе көтеріледі?

2. «Аз жұмысты қиынсынсаң — көп жұмысқа тап боласың, азға қанағат ете білмесең — көптен де құр боласың» деген сөзді қалай түсінесіз?

3. Әке баласын неге үйретті?

2-тапсырма. Мәтіннен етістіктерді тауып, қай шақта тұрғанын анықтаңыз.

Осы шақ	Өткен шақ	Келер шақ

3-тапсырма. «Төрт сөйлем» әдісін пайдаланып, «Еңбек адамның екінші анасы» туралы пікіріңізді айтыңыз.

Пікір. «Еңбек адамның екінші анасы» тақырыбы бойынша өз пікіріңді бір сөйлеммен айтыңыз.

Дәлел. Өз пікіріңді бір сөйлеммен дәлелдеңіз.

Салыстыр. Өз жауабыңды басқа оқушылардың жауабымен салыстырыңыз.

Қорытынды. Тақырып бойынша бір сөйлеммен қорытынды жасаңыз.

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Мәтінге байланысты сұрақтарға жауап береді;	1	Мәтіннің мазмұнын түсінеді;	1
		Мәтіннің өзектілігін анықтайды;	1
			1

Мәтіннен етістіктерді тауып қай шақта тұрғанын анықтайды;	2	Етістік шақтарының қызметін біледі, ауызша және жазба жұмыстарда қолдана алады;	3
«Төрт сөйлем» әдісін пайдаланып өз пікірің айтады.	3	Берілген тақырып бойынша пікір, дәлел, салыстыру, қорытынды жасайды.	4
Барлығы			10

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Тыңдалым материалдарының мазмұнын шынайы өмірмен байланыстыру мақсатын алудағы себеп - оқушыларға әлемдегі әдемі жерлермен салыстыра білуін, еліне деген мақтаныш сезімін ояту. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады, сөз таптарынан алған білімін әрі қарай жетілдіреді. Осы тапсырмалар арқылы оқушының қойылған сұраққа жауап таба алу дағдысын қалыптастыру қарастырылған. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырмада мәтіндегі деректерді қолдана отырып сұрақтарға жауап береді..

2-тапсырмада етістік шақтарының қызметін біледі.

3-тапсырмада «Төрт сөйлем» әдісі қолданылды, ол арқылы оқушы өз пікірін білдіріп оны дәлелдей алады.

Бөлім тақырыбы: Спорт және денсаулық күтімі. Т. Нұрмағанбетов «Он төрт жасар жігіт»

Бөлімше тақырыбы: Ұлттық команда

Оқу мақсаттары:

7.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың өзектілігін анықтау;

7.4.5.1 тақырып бойынша сөздердің маңызды бөліктерін дұрыс жазу (күрделі сөздер).

Сабақтың мақсаты: тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді; тақырып бойынша күрделі сөздерді дұрыс қолданып жазады.

Қазақтың ұлттық ойындары бес түрге бөлінеді. Олар: аңға байланысты, малға байланысты, түрлі заттармен ойналатын, зеректікті, ептілікті және икемділікті қажет ететін, соңғы кезде қалыптасқан ойындар. Олардың негізгілерінің өзі жүзден астам.

1. Аңға байланысты ойындар: ақсерек-көксерек, аңшылар мен қояндар, кірпіше қарғу, қасқұлақ, ордағы қасқыр.

2. Малға байланысты ойындар: асау көк, көксиыр, соқыр теке, түйе мен бота.

3. Түрлі заттармен ойналатын ойындар: ақсүйек, ақшамшық, алакүшік, алтыбақан, арқан тартпақ, асық.

4. Зеректілікті, ептілікті және икемділікті қажет ететін ойындар: айгөлек, айдапсал, атқума, аударыспақ, көкпар, күрес.

5. Соңғы кезде қалыптасқан ойындар: әріп таңдау, бригада, мейрамхана, нөмір, пароль, пошта, сымсыз телефон, сыңарын табу. Бұлардың ішінде бірқатар ойындар

спорттық, той ойындары болып саналады. Ал енді, қазақтың ұлттық ойындарының ішінде «қуырмаш» тәрізді жас сәбилерге арналған да ойындар бар.

1-тапсырма. *Тыңдалған мәтін бойынша төмендегі сұрақтарға жауап беріңіз.*

1. Қазақтың ұлттық ойындары неше түрге бөлінеді?

- A) 2
- B) 4
- C) 5
- D) 3

2. Аңға байланысты ойынды ата.

- A) Ақсерек-көксерек
- B) Түйе мен бота
- C) Айгөлек
- D) Көкпар

3. Жас сәбилерге арналған ойын?

- A) Асық
- B) Күрес
- C) Қуырмаш
- D) Атқума.

2-тапсырма. *Мағынасына қарай мәліметтер орын тәртібімен дұрыс қойыңыз. (1,2,3)*

Соңғы кезде қалыптасқан ойындар: әріп таңдау, бригада, мейрамхана, нөмір, пароль, пошта, сымсыз телефон, сыңарын табу.	
Зеректілікті, ептілікті және икемділікті қажет ететін ойындар: айгөлек, айдапсал, атқума, аударыспақ, көкпар, күрес.	
Қазақтың ұлттық ойындары бес түрге бөлінеді.	

3-тапсырма. *Күрделі сөздерді қатыстыра отырып, «Шыңықсаң - шымыр боласың» деген тұжырым бойынша мәтін жазыңыз. (100-110 сөз)*

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Мәтінге байланысты сұрақтарға жауап береді;	1	Мәтіннің мазмұнын түсінеді;	1
		Мәтіннің өзектілігін анықтайды;	1
			1
Мәтіннен алынған мәліметтерді дұрыс қолданады;	2	Мағынасына қарай мәліметтерді орын тәртібімен дұрыс қояды; Мәтіннен алынған мәліметтерді дұрыс қолданады;	2
Берілген тақырып бойынша эссе жазады.	3	Берілген тақырып бойынша күрделі сөздерді қатыстыра отырып, эссе жазады.	5
Барлығы			10

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Тыңдалым материалдарының мазмұнын шынайы өмірмен байланыстыру мақсатын алудағы себеп - оқушыларға әлемдегі әдемі жерлермен салыстыра білуін, еліне деген мақтаныш сезімін ояту. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады, сөз таптарынан алған білімін әрі қарай жетілдіреді. Осы тапсырмалар арқылы оқушының қойылған сұраққа жауап таба алу дағдысын қалыптастыру қарастырылған. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырмада «Сұрақ-жауап» әдісін пайдаланып, мәтінді талдауға дағдыланады.

2-тапсырмада берілген ақпаратты орын тәртібімен қойып, мәтінмен жұмыс жасауға дағдыланады.

3-тапсырмада берілген тұжырым бойынша мәтін жазады.

Бөлім тақырыбы: Спорт және денсаулық күтімі. Т. Нұрмағанбетов «Он төрт жасар жігіт»

Бөлімше тақырыбы: Еңбек - денсаулық кепілі

Оқу мақсаттары:

7.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың өзектілігін анықтау;

7.5.1.5 етістік шақтарының (мақсатты және болжалды келер шақ) қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда қолдану.

Сабақтың мақсаты: тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді; етістік шақтарының қызметін біліп, жазба жұмыстарда қолданады.

1-тапсырма. *Мәтінді мұқият тыңдап, сұрақтарға жауап беріңіз.*

«Асық ату» ойыны – қазақ халқының ежелгі өте кең тараған ұлттық ойын түрлерінің бірі. Этномәдени өмір тудырған төлтума өнер деп танымыз. Ойынның басты объектісі де, құралы да – асық. Балалар арасында кең тараған ойын ептілікке, мергендікке, ұқыптылыққа, сергектікке баулитын тәрбиенің көзі. Иіргенде түскен қалпына қарай асық – алшы, тәйке, бүк, шік деп, ал атуға арнап арнайы қорғасын құйылып жасалғаны – сақа, жақсылары – оңқы аталады. Асық ойынының мынадай түрлері бар: құмар, тәйке, омпы, алшы, хан (хан ату), қақпақыл, т.б. Бұл ойынға 2-4 адам қатысады. Олардың жақсы жонылып, табаны қайралған төрт асығы болуы керек. Ойыншылар өзара келісіп жеңімпазға жүлде тағайындап алады да кезек-кезек төрт асықты иіреді. Егер иіруші төрт бүк, не төрт шік, не төрт алшы, не төрт тәйке түсірсе, жүлденің жартысын алады, төрт асық төрт түрлі түссе, онда тігілген жүлдені түгелдей алады. Осылайша ойын жалғаса береді екен.

1. «Асық ату» ойыны дегеніміз не?
2. Асық ату балаларды неге баулиды?
3. Асық ойынының қандай түрлері бар?
4. Ойынға неше адам қатысады?
5. Иіруші төрт бүк түсірсе не алады?

2-тапсырма. *Берілген етістіктерді бұрынғы өткен және мақсатты келер шаққа қойып жазыңыз.*

Қалу, жазу, ойнау, күлу, қолдану, көру, ашу .

Бұрынғы өткен шақ	Мақсатты келер шақ

3-тапсырма. Күрделі сөздерді қатыстыра отырып, «Еңбек адамның екінші анасы» тақырыбында өз жұбыңызбен диалог құрастырып жазыңыз.

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Мәтінге байланысты сұрақтарға жауап береді;	1	Мәтіннің мазмұнын түсінеді;	1
		Мәтіннің өзектілігін анықтайды;	1
			1
Берілген етістіктерді өткен және келер шаққа қойып жазады;	2	Берілген етістіктерді шаққа қояды; Етістік шақтарын ауызша және жазба жұмыстарда қолдана алады;	3
Берілген тақырып бойынша диалог құрастырады.	3	Берілген тақырып бойынша күрделі сөздерді қатыстыра отырып, диалог құрастырады.	4
Барлығы			10

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Тыңдалым материалдарының мазмұнын шынайы өмірмен байланыстыру мақсатын алудағы себеп - оқушыларға әлемдегі әдемі жерлермен салыстыра білуін, еліне деген мақтаныш сезімін ояту. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады, сөз таптарынан алған білімін әрі қарай жетілдіреді. Осы тапсырмалар арқылы оқушының қойылған сұраққа жауап таба алу дағдысын қалыптастыру қарастырылған. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырмада «Сұрақ-жауап» әдісін пайдаланып, мәтінді талдауға дағдыланады.

2-тапсырмада оқушы шақтардың қызметін біліп оны ауызша және жазба жұмыстарында қолдана алады.

3-тапсырмада берілген тақырыпқа диалог құрастырып, сөйлеуге дағдыланады.

Бөлім тақырыбы: Қазақстанның ежелгі қалалары және Ұлы Жібек жолы

Бөлімше тақырыбы: Отырар- өркениет ордасы

Оқу мақсаттары:

7.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың өзектілігін анықтау;

7.4.3.1 жазба жұмыстарында теңеу мен метафораны қолданып жазу.

Сабақтың мақсаты: тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді; жазба жұмыстарда теңеу мен метафораны қолданып жазады.

Отырар – Орталық Азияның ең ежелгі қалаларының бірі. Тарихи деректерге сүйенсек, көшпенділер мұнда V-ші ғасырдан бастап өмір сүреді, бұл кезеңде ол Фараб деп аталған. Шығыстың ең атақты философтарының бірі – Әбу Насыр Әл-Фараби, осы қалада туып өскен. Бірнеше ғасыр бойы, Ұлы Жібек жолының керуендері осы қала арқылы өткен. Араб ғалымдары өз еңбектерінде, оны Қазақстанның ғана емес, сонымен бірге, Орталық Азияның сауда және мәдени орталығы деп санаған. Өмір Темірдің бұйрығымен, Отырарға жақын жерде, әйгілі Арыстан баб кесенесі тұрғызылды. Бұл кесене қаланың ең көрікті жерлерінің бірі болып саналады, оған әлемнің түкпір-түкпірінен көптеген туристер келіп жатыр.

1-тапсырма. *Тыңдалған мәтін бойынша сұрақтарға жауап беріңіз.*

Сұрақтар:

1. Отырарда көшпенділер нешінші ғасырдан бастап өмір сүреді?
2. Отырарда ең атақты философтардың бірі кім туып өскен?
3. Отырар арқылы не өткен?
4. Отырарға жақын жерде әйгілі қандай кесене тұрғызылды?

2-тапсырма. *Өлеңді мәнерлеп оқы. Өлеңнен метафора мен теңеулерді табыңыз.*

Күннен туған баламын,
Жарқыраймын, жанамын.
Күнге ғана бағынам.
Өзім - күнмін, өзім - от,
Сөзім, қысық көзімде - от,
Өзіме-өзім табынам.
Жерде жалғыз тәңірі - от.
Оттан басқа тәңірі жоқ.

Туған айдай екі қасы
Ақ тістері - ақ меруерттей
Қос жұлдыздай көз жанары,
Қос бетінен тамып қаны,
Жалындайды жанған өртте

3-тапсырма. *«Ұлы Жібек жолы – елдерді байланыстырған сауда жолы» тақырыбына 90-100 сөзден тұратын эссе жазыңыз. Эссе кіріспе, негізгі бөлім және қорытынды бөлімнен тұруы қажет.*

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Мәтінге байланысты сұрақтарға жауап береді;	1	Мәтіннің мазмұнын түсінеді; Мәтіннің өзектілігін анықтайды;	1
			1
Өлеңнен көркемдегіш құралдарды табады;	2	Өлеңді мәнерлеп оқиды; Өлеңнен метафора мен теңеулерді табады;	2
Берілген тақырып бойынша эссе жазады.	3	Берілген тақырып және талап бойынша эссе жазады.	5
Барлығы			10

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Тыңдалым материалдарының мазмұнын шынайы өмірмен байланыстыру мақсатын алудағы себеп - оқушыларға әлемдегі әдемі жерлермен салыстыра білуін, еліне деген мақтаныш сезімін ояту. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады, сөз таптарынан алған білімін әрі қарай жетілдіреді. Осы тапсырмалар арқылы оқушының қойылған сұраққа жауап таба алу дағдысын қалыптастыру қарастырылған. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырмада «Сұрақ-жауап» әдісін пайдаланып, мәтінді талдауға дағдыланады.

2-тапсырмада оқушы өлеңді мәнерлеп оқып, одан көркемдегіш құралдарды табады.

3-тапсырмада берілген тақырыпқа талап бойынша эссе жазады.

Бөлім тақырыбы: Ұқсатым. Сән. Талғам

Бөлімше тақырыбы: Сән әлемі

Оқу мақсаттары:

7.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың өзектілігін анықтау;

7.5.1.5 етістік шақтарының (мақсатты және болжалды келер шақ) қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда қолдану.

Сабақтың мақсаты: мәтіннің мазмұнын түсінеді, ақпараттың өзектілігін анықтайды; етістік шақтарын жазба жұмыстарда қолданады.

1-тапсырма. *Мәтінді оқып, негізгі және жанама ақпаратты тауып, оларды түсіндіріңіз. Өмірдегі кейбір жағдаяттармен байланыстырыңыз.*

Бұл өмірде адамдардың жан дүниесін танып-білудің, әрқайсысының сана-сезімімен санаса келіп, олардың жеке-дара өзгешеліктерін түсіне білудің маңызы айрықша. Ол әрине, өзара қарым-қатынас жасау, сыйласу барысында анықталатын қасиеттер. Тек есте болатын бір жағдай, жеке адамның әртүрлі ерекшеліктерінің

дамып, қалыптасуы оның өзі өмір сүріп отырған ортасына, ондағы қоғамдық қатынастарға (экономикалық, саяси) тәуелді.

Өмірдің бір орында тұрмайтыны белгілі. Адамның айналасындағы жағдайлар үнемі өзгеріп отыратындықтан, оның әртүрлі психикалық өзгешеліктері де біртіндеп өзгеріске түседі. Соған қарамастан, адам тану бойынша зерттеу жүргізушілер адамның сыртқы кескін-келбеті, жүріс-тұрысы, сөйлесу, сәлемдесу әдебі, ұйықтау, отыру мәнері арқылы-ақ оның қандай мінезді, ақыл-парасатының, ерік-күшінің, белсенділігінің қаншалықты екенін аңғаруға болады деп есептейді.

1-мәтін	
Негізгі ақпарат	Не үшін келтірген?
Жанама ақпарат	Қандай мақсатта пайдаланған?
Өмірдегі кейбір жағдаяттармен байланыстылығы	

2-тапсырма. Мәтіннен тұйық етістіктерді тауып, оларды мақсатты және болжалды келер шаққа айналдырыңыз. Шақтарға сұрақ қойыңыз.

Тұйық етістік	Мақсатты келер шақ	Болжалды келер шақ

3-тапсырма. Теңеу мен метафораны қолдана отырып, «Адам көркі - шүберек» деген тұжырым бойынша мәтін құрастырыңыз.

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Мәтінге байланысты сұрақтарға жауап береді;	1	Мәтіннің мазмұнын түсінеді;	1
		Мәтіннің өзектілігін анықтайды;	1
			1
Мәтінне етістіктер тауып оларды шаққа қояды;	2	Мәтіннен тұйық етістіктерді табады; Етістіктерді мақсатты және болжалды келер шаққа айналдырады;	1 2
Берілген тұжырым бойынша мәтін құрастырады.	3	Берілген тұжырым бойынша мәтін құрастырады; Теңеу мен метафораның қызметін біліп ауызша және жазба жұмыстарында қолданады.	4
Барлығы			10

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып алынды. Тыңдалым материалдарының мазмұнын шынайы өмірмен байланыстыру мақсатын алудағы себеп - оқушыларға әлемдегі әдемі жерлермен салыстыра білуін, еліне деген мақтаныш сезімін ояту. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын

арттырады, сөз таптарынан алған білімін әрі қарай жетілдіреді. Осы тапсырмалар арқылы оқушының қойылған сұраққа жауап таба алу дағдысын қалыптастыру қарастырылған. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырмада кесте түрінде оқушы негізгі және жанама ақпаратты табады.

2-тапсырмада оқушы тұйық етістіктің және етістік шақтарының қызметін біліп оны ауызша және жазба жұмыстарында қолдана алады.

3-тапсырмада берілген тұжырым бойынша теңеулерді қолдана отырып мәтін құрастырады.

Бөлім тақырыбы: Ғаламтормен дұрыс жұмыс жасау – мәдениет

Бөлімше тақырыбы: Ғаламтор жетістігі

Оқу мақсаттары:

7.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың өзектілігін анықтау;

7.3.1. сұрақтар, шартты белгілер түрінде берілген ақпаратты түсіну, қолдана білу.

Барлығы орындай алады: тірек сөздер арқылы тақырыпты түсінеді, негізгі кілтті сөздерді теріп жазады

Көбі орындай алады: көтерілетін мәселені болжайды, ережелердің маңыздылығын түсінеді

Кейбір оқушылар орындай алады: тақырып аясында өз сөзімен әңгімелейді, өз ойын айтады, постерді қорғайды.

Тыңдалым алдындағы тапсырма:

1. Ғаламтор туралы не білесің?

2. Ғаламтордың қандай пайдасы бар?

3. Күнде ғаламторда қанша сағат отырасың?

Жаңа сөздер: қолданушылар, сарқылмас ақпарат көзі, мойындайды, құрлық, желі, біліммен сусындауға, зиян, тәуелді.

Мәтінді мұқият тыңдаңыз, мәтінге ат қойып, сұрақтарға жауап беріңіз.

Ғаламтор — ғылым мен техниканың шынайы жетістігі. Ол — сөзсіз. Ғаламторды қолдана алатын кез келген адам өзіне қалаған ақпарат мен мағлұматты тауып, қажетіне жарата алады.

Алыста жүрген ата-анаңмен де, туған-туыстарыңмен де емін-еркін байланыс ұстайсың, сөйлесесің, хабарласасың. Тіпті, адамдардың қолы жетпейтін жерге осы ғаламтордың қолы тиіп тұр. Адамдар, әсіресе ғаламтор қолданушылары, ғаламтордың адамзаттың ең үлкен жетістігі екендігін мойындайды. Ол, сарқылмас ақпарат көзі болуымен қатар, адамдарға қажет біліммен сусындауға, қиюы келмес мәселелердің шешімін табуға көмектеседі. Оған қоса, ғаламтордың тағы бір артықшылығы - мемлекеттер мен құрлықтар арасындағы шекараны жойып, адамдарға араларындағы қашықтыққа қарамастан бір-бірімен араласуға, сөйлесуге мүмкіндік беруінде. Тіпті, әлемдік тор арқылы әлемнің екі бұрышындағы балалар достасып жатады. Кез келген нәрсенің екі жағы болатындай, пайдасы мол дүниенің зияны баршылық.

Ғаламтордың келесі зиянды тұсы — адамның денсаулығы. Компьютер алдында ұзақ отырған адамның денсаулығы да нашарлай түседі. Өйткені ол қозғалыстан қалып, оның соңы бел, арқа, көз ауруларына әкелуі мүмкін.

Жалпы компьютердің алдына артық отырып алмай, ғаламторды ретімен пайдаланса, өзіне қажетті деген сайттар мен ресурстарға кіріп, керегін ала алса, онда ғаламтор түк те зияны жоқ. Тек тәуелді, масыл болып қалудан қашқан жөн.

Тыңдалым сұрақтары

Жалпы мазмұнын түсінуге арналған сұрақтар:

Аудиоматериалды алғаш рет тыңдайды.

1. Мәтін не туралы айтылған?
2. Ғаламтор арқылы не істеуге болады?
3. Ғаламтордың артықшылығы неде?

Нақты мәлімет алуға арналған сұрақтар:

Аудиоматериалды екінші рет тыңдайды.

1. Ғаламторды қолдана алатын адам не істей алады?
2. Алыста жүрген адамдар бір-бірімен қалай байланысады?
3. Ғаламтор адамға қалай көмектеседі?
4. Ғаламтордың зиянды тұсы. Компьютердің алдында көп отырған адамның денсаулығымен не болады?

1-тапсырма. *Тыңдалым тапсырмасы бойынша «Шын, жалған» әдісі. Мәтінді тыңдау барысында берілген ақпараттардың қайсысының шын немесе жалған екенін белгілеңіз.*

Ақпарат	Шын +	Жалған-
Ғаламтор — ғылым мен техниканың шынайы жетістігі		
Ғаламторды қолдана алатын кез келген адам өзіне қалаған ақпарат мен мағлұматты тауып алмайды.		
Ғаламтордың тағы бір артықшылығы - мемлекеттер мен құрлықтар арасындағы шекараны жойып, адамдарға араларындағы қашықтыққа қарамастан бір-бірімен араласады.		
Ғаламтордың келесі зиянды тұсы — адамның денсаулығы		

2-тапсырма. *Артық сөзді тауып, себебін түсіндіріп, жазыңыз*

Төрт сөз тізімі	Артығы	Себебі
ғаламтор, желі, компьютер, ақпарат		
пайда, зиян, денсаулық, сайт		
мәдениет, онлайн, ақпарат, ғаламтор		

Қосымша

• Бұл жаттығуды кеңейту үшін, балалардан сыныптастары үшін өздерінің ғаламтор сөздері тапсырмасын жасау үшін сөздіктерді қолдануларын сұраңыз.

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Тыңдалым бойынша бейнелі сөздерді тауып, кестені толтырады	1	Мәтіннің мазмұнын түсінеді мәтіннің тақырыбын анықтайды мәтіндегі негізгі ақпаратты анықтап дәлелдейді;	1 1 1
Өлең мазмұнына байланысты сұрақтарға жауап беріп, кестені толтырады	2	Шығарманың тақырыбын анықтайды;	1
		Автор ойын дәлелдейді;	1
		Уақытты бағалай білу үшін өз ойың жазады;	1
Шағын ойтолғау құрастырып, мәтінді аяқтап жазады.	3	Өзіндік кеңес береді; шағын ойтолғау жазады;	1 1
Көркемдегіш құралдарды мәтіннің стильдік ерекшелігіне сай қолданады.		көркемдегіш құралдарды қолданады. Тақырыпты ашып, стильдік ерекшелігіне сай жазады.	1 1
Барлығы		10	

Педагогке әдістемелік көмек:

1. Сөздерді дауыстап оқып, жаздыртыңыз. Бұл қарапайым диктант түрі.
2. Балалар сөздерді жазады.
3. Жұптарда, балалар артық бір сөзді табуға тырысады. Олар таптық деп ойлағанда, олар артығын көрсету үшін ал сөзін қолданып, таңдауларының себебін түсіндіруі керек.
4. Ескерту: Бұл жаттығуда дұрыс жауап біреуден көп болуы мүмкін, оқушылар ғаламторға қатысты сөздерді қалдыру керек.
5. Мәтінді бейнематериал арқылы тыңдатып, оқушылар көз алдарына елестету арқылы сұрақтарға жауап береді.
6. Тыңдалым материалын қайта қойып, «шын», «жалған» анықтап береді. Өзара жұппен тексереді.

Бөлім тақырыбы: Ғаламтормен дұрыс жұмыс жасау – мәдениет

Бөлімше тақырыбы: Жюль Верн "Әлемді сексен күн ішінде шарлау" романы (үзінді)

Оқу мақсаттары:

- 7.1.1.1 мәтін үзінділері арқылы оқиғаның дамуын болжау;
- 7.4.2.1 эссе құрылымы мен дамуын сақтап, көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетіп жазу;

Барлығы орындай алады: тірек сөздер арқылы тақырыпты түсінеді, негізгі кілтті сөздерді теріп жазады

Көбі орындай алады: көтерілетін мәселені болжайды, сұрақтарға жауап береді.

Кейбір оқушылар орындай алады: тақырып аясында өз сөзімен әңгімелейді, өз ойын айтады.

Мәтінді мұқият тыңдап, оқиганын дамуын болжаңыз.

Жаңа сөздер: әлем, шарлау, пікірталас, мақала, бәстесу, саяхат, таң қалды.

Филеас Фогг пен Паспарту Пэл-Мэл көшесіндегі еңселі ғимаратқа орналасқан Реформ-клубқа келеді. Клубқа мүше дәулетті мырзалар «Әлемді 80 күн ішінде шарлауға бола ма?» деген тақырыпқа қызу пікірталас өткізіп жатыр екен. Мистер Фоггтың танысы мистер Стюарт оған «Жер шарына саяхат жасауға сексен күн жетеді» деп жазылған газеттегі мақаланы көрсетеді. Мистер Стюарт:

– Теория тұрғысынан мүмкін болғанымен, іс жүзінде әлемді шарлап шығуға сексен күн жетпейді, – деп өзеуреді.

Бірақ мистер Фогг:

– Бұны орындау қиын емес, – деп, оның ойымен келіспейтінін айтты.

Филеас Фоггтың тосын пікіріне таң қалған мистер Стюарт:

– Онда сіз 80 күн ішінде әлемді аралап келіңіз, – деді.

Фогг қарсылық білдірмеді. Сол жердегі мырзалардың көзінше екеуі бәстесіп, мистер Филеас Фогг саяхатқа шығатын болды. Бәске 20 миллион фунт стерлинг ақша тігілді.

1-тапсырма. *Тыңдалым сұрақтары:*

1. Реформ – клубқа кімдер келеді?
2. Пікірталас қандай тақырыпқа болды?
3. Мистер Стюарт не көрсетті?
4. Мистер Стюарт қандай тұжырым айтты?
5. Фогг пен Стюарт неге бәстесті?
6. Бәске қанша ақша тігілді?

2-тапсырма. *Мәтін бойынша кестедегі сұраққа бір сөйлеммен жазып беріңіз.*

Стюарт сұрағы	Фоггтың жауабы	Менің ойым

3-тапсырма. *Мистер Фогг әлемді 80 күнде қалай шарлайды? Уақиға желісін өзін жалғастырып жаз.*

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Тыңдалым бойынша сұрақтарға толық жауап береді	1	Мәтіннің мазмұнын түсінеді	1
		мәтіннің тақырыбын анықтайды	1
		мәтіндегі негізгі ақпаратты анықтап дәлелдейді;	1
Мәтін мазмұнын ашатын сұрақтарға бір сөйлеммен	2	Шығармадағы кейіпкердің сөзін анықтау;	1

ашып береді		Сұраққа жауап дұрыс табады	1
		Өз ойың жазады;	1
Шағын ойтолғау құрастырып, мәтінді аяқтап жазады.	3	Уақиға желісін жалғастырады ;	2
Көркемдегіш құралдарды мәтіннің стильдік ерекшелігіне сай қолданады.		көркемдегіш құралдарды қолданады. Тақырыпты ашып, стильдік ерекшелігіне сай жазады.	1 1
Барлығы			10

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып құрастырылды. Бұл мақсатты алудағы себеп - жеңілден қиынға «спираль» әдісін қолдана отырып құрастырылды. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар арқылы оқушы бойында көтерілген мәселені болжау, мәтін құрастыру, өз ойын айту, сұраулы және хабарлы сөйлемдер құрастыра білу дағдылары қалыптасады. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырма баланың тақырыпты қаншалықта түсініп тыңдағанын анықтайды.

2-тапсырма мәтіннің мазмұнын меңгергендігін және кейіпкерлердің сұрақтарын ажырата алуы.

3-тапсырмада көтерілген мәселені анықтау арқылы өз ойын білдіреді, хабарлы, сұраулы сөйлемдерден мәтін құрастырып үйренеді.

Бөлім тақырыбы: Ғаламтормен дұрыс жұмыс жасау – мәдениет

Бөлімше тақырыбы: Ғаламтор

Оқу мақсаттары:

7.2.6.1 кесте, диаграмма, шартты белгілер, суреттер мен сызбаларда берілген ақпаратты сипаттау;

7.2.1.1 терминдер мен неологизмдерді орынды қолдана отырып, мәтін мазмұнын дамыту

7.5.1.5 етістіктің қалау рай қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда қолдану

Сабак мақсаты:

Барлық оқушылар: мәтіннің мазмұнын біледі, топпен жұмыс істейді.

Оқушылардың басым бөлігі: мәтіннің негізгі ойын анықтайды.

Кейбір оқушылар: ғаламтордың мағыздылығы жайлы әңгімелейді

Тақырып: Ғаламтор	
Артықшылықтар	Кемшіліктер

Жаңа сөздер: қауымдастық, қажеттілік, шектеу қою, қиыншылық.

Мәтінді түсініп оқыңыз, төмендегі тапсырмаларды орындаңыз

«Ғаламтор керек, ол біздің өмірімізге қажет. Қазіргі таңда ғаламтор әлемдік қауымдастықтың негізгі ақпараттық – коммуникациялық құралына айналып отыр. Бұл тұрғыда қарапайым халықтың күнделікті өмірдегі байланысқа деген қажеттілігі туралы айтпасақ та болады. Ғаламтор мүмкіндіктеріне шектеу қойсақ, әрине алға баспаймыз. Керісінше біртіндеп құлдырай береміз. Оданда ондай қиыншылықтармен күресе отырып, алға ұмтылу жолдарын қарастырғанымыз жөн.

Ғаламторға кіру үшін компьютерде отыру керек. Компьютерде отыру денсаулыққа зиян. Әрине бұл орынды ол үшін алдымен әр бала компьютерде жұмыс жасап отырғанда техника қауіпсіздік ережесін сақтау керек. Ережелер талапқа сай орындалса денсаулыққа зиян тимейді. Көзге жаттығулар жасалады, әр 20-25 минут сайын, көзбен компьютердің ара қашықтығы 60 - 70 см болу керек. Жұмыс кезінде ақ халат кисек, ультра күлгін сәулесін сақталады. Ал көзді сақтау үшін компьютердің алдына кактус гүлін қою керек. Гүл бойына компьютерден бөлінген сәулені тартып алады. Осы айтылған ережелер орындалса денсаулығымызды сақтай аламыз.

Ғаламтордың пайдасы көп. Ғаламтор арқылы біз басқа қаладағы болсын, басқа елдегі болсын алыстағы достарымызбен сөйлесе аламыз. Мысалға, ұстаздар берген реферат, мәнжазба, солардың бәрін мен ғаламтор арқылы таба аламын. Кітапханаға барып жүрмей мен үйдегі ғаламтордан іздеймін.

1-тапсырма. *Мына тақырыптардың қайсысы мәтінге сәйкес келеді*

- a) Ғаламтордың пайдасы
- b) Ғаламтор және қоғам
- c) Техника қауіпсіздік ережесі
- d) Ғаламтор және адам

2-тапсырма *Төмендегі тақырыптарды абзацтармен сәйкестендіріп көр!*

Ғаламтордың ерекшелігі

- I. Техника қауіпсіздік ережесі
 - II. Ғаламтордың пайдасы
 - III. Қоғам және адам
 - IV. Ғаламтордың мүмкіндіктері
- 1. Абзац А -
 - 2. Абзац В -
 - 3. Абзац С -

3-тапсырма

- Бақылауға алынған немесе шектелген практикалық жаттығу – сабақ барысында оқушылар тілдік бірліктің белгілі бір түрін ғана қолдануды үйренеді. - Тілді сауатты қолдану үшін практикалық жұмыстар жүргізіледі.	- Жартылай бақылауға алынған практикалық жаттығу – оқушыларға белгілі бір тілдік бірлікті қолданумен қатар өзге де форманы таңдау мүмкіндігі беріледі. - Тілді сауатты қолдану	- Еркін практикалық жаттығулар – қарым-қатынасқа түсуге қажетті еркін практикалық тапсырмаларды қамтиды. - Тапсырмалар еркін сөйлеу тақырыптарына негізделеді

Жаттығулар тілдің белгілі бір формасына ғана негізделеді.	және қарым- қатынасқа түсу үшін практикалық жаттығулар ұйымдастырылады. Тапсырма өмірге қажетті жағдаяттарға негізделеді.	
Жаттығу -1 барлық оқушылар	Жаттығу -2 көбі орындайды	Жаттығу -3 кейбір оқушылар
Төмендегі сөйлемдерге <i>алғым келеді</i> және <i>тапқым келді</i> сөздерін қойып, айтып көр! 1. Мен ғаламтордан 2. Маған ақпарат іздеген 3. Мен ақпаратты ... 4. Мен керекті мәлімет	Сен үшін ғаламтордың пайдасын тізбектеп, айтып көр! Мысалы: Ғаламтор:	Әр топтан екі бала шығып, «Ғаламтордың пайдасы» деген тақырыпта пікірталасқа түссіздер. , «Иә, келісеміз» не «Жоқ, келіспеймін» деп аргументтерін ұсынады.

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Оқылым бойынша Тапсырмаларды орындау	1	Мәтіннің мазмұнын түсінеді	1
		мәтіннің бөліктері н анықтайды	1
		мәтіндегі негізгі ақпаратты анықтап дәлелдейді;	1
Мәтін мазмұнын ашатын бөліктерді дұрыс анықтау	2	Мәтіннің негізгі ойн анықтайды;	1
		Дұрыс сәйкестіреді	1
		Артығын табады	1
Өз ойын жалғастыра алады	3	Сөйлемдерді дкрыс құрастырады Пікірталаста өз ойын білдіреді	2
Көркемдегіш құралдарды мәтіннің стильдік ерекшелігіне сай қолданады.		көркемдегіш құралдарды қолданады.	1
		Тақырыпты ашып, стильдік ерекшелігіне сай жазады.	1
Барлығы			10

Педагогке әдістемелік көмек:

1. Тақтаға тақырыпты жазыңыз: «Ғаламтор».
2. Оқушыларды тақтадағы кестемен таныстырыңыз.
3. Балаларға ғаламтордың демалудың артықшылықтары мен кемшіліктері туралы талқылауларын сұраңыз. Оларға кестенің әр бөлігіне жазуға болатын идея мысалдарын беріңіз.
4. Сыныпты бірнеше топқа бөліңіз және әр топ кезекпен артықшылықтар мен кемшіліктерге бір-бірден идея қосады. Топ мүшелері алдымен идеяларын талқылап, сосын кестеге қосатын бір идеяны шешеді. Балаларды алар едік / алмас едік, болар еді, мүмкін сияқты тіркестерді қолдануға ынталандырыңыз. Олар кесте толтыруды идеялары біткенге дейін жалғастырады.
5. Ең соңғы идеяны қосқан топ жеңімпаз болып саналады.

Оқылымның ішкі дағдыларын қалыптастыру үшін белігілі бір тапсырма түрі таңдалады. Тапсырма түрлерін ұсынудағы мақсат біріншіден, оқылым дағдыларын терең қалыптастыруға мүмкіндік беру, ал екіншіден, оқушыны бір ғана тапсырма түрімен жалықтырып алмау.

Бөлім тақырыбы: Ғаламтормен дұрыс жұмыс жасау – мәдениет

Бөлімше тақырыбы: Ғаламтормен жұмыс жасаудағы ереже

Оқу мақсаттары:

7.2.6.1 кесте, диаграмма, шартты белгілер, суреттер мен сызбаларда берілген ақпаратты сипаттау;

7.2.1.1 терминдер мен неологизмдерді орынды қолдана отырып, мәтін мазмұнын дамыту

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: тірек сөздер арқылы тақырыпты түсінеді, негізгі кілтті сөздерді теріп жазады

Көбі орындай алады: көтерілетін мәселені болжайды, ережелердің маңыздылығын түсінеді

Кейбір оқушылар орындай алады: тақырып аясында өз сөзімен әңгімелейді, өз ойын айтады, постерді қорғайды.

Жаңа сөздер: байғазы, сәлемдеме, сарқыт, бата беру, құрметтеу, көрімдік.

Кіріспе сұрақтар:

1. Қауіпсіздік дегенді қалай түсінесіздер?
2. Ғаламторда танысу дегенді қалай түсінесіздер?
3. Мәтін не туралы болуы мүмкін?

1-тапсырма. *Мәтінді түсініп оқыңыз, әр ереженің кілтті сөздерін анықтаңыз*

1-ереже. Ешқашан желіде өз атыңызды, мекен-жайыңызды, мектебіңізді, сыныбыңызды, телефон нөміріңізді жарияламаңыз және бөліспеңіз. Егер сіз өзіңіз туралы тым көп ақпарат орналастырсаңыз, ол сізді ренжіткісі келетін бейтаныс адамдардың қолына түсуі мүмкін.

2-ереже. Интернетте танысқан адамдармен жеке кездесуге ешқашан келіспеңіз, зұлым адам виртуалды досының бетпердесінің астында жасырынуы мүмкін. Мұндай ұсыныстар туралы ата-анаңызға дереу хабарлаңыз.

3-ереже. Құпия сөздеріңізді ешкімге айтпаңыз, белгісіз адамдардың хаттарына жауап ретінде СМС жібермеңіз. Электрондық пошта хабарламаларындағы тіркемелер мен сілтемелерден сақ болыңыз.

4-ереже. Сізді ұятқа қалдырған немесе алаңдатқан Интернеттегі барлық жағдайлар туралы әрқашан ересектерге хабарлаңыз.

5-ереже. Интернеттегі жағымсыз ақпаратты кездестірмеу үшін браузеріңізге сүзгіні орнатыңыз немесе ересектерден мұны істеуді сұраңыз сонда сіз өзіңізге қызықты беттер арқылы қауіпсіз саяхаттай аласыз.

6-ереже. Ата-аналардан немесе мұғалімдерден рұқсат сұрамай, бейтаныс файлдарды жүктеп алмаңыз және ашпаңыз. Егер сіз бірдеңені жүктеп алуды шешсеңіз, файлды ашпас бұрын оны антивирустық бағдарлама арқылы тексеріңіз.

7-ереже. Интернетте байланысқан кезде сіз басқа пайдаланушылармен достық қарым-қатынаста болуыңыз керек. Ешбір жағдайда қорлайтын сөздер жазуға және айтуға болмайды, иесінің рұқсатынсыз желіде басқа адамдардың фотосуреттері мен мәліметтерін жариялауға болмайды.

2-тапсырма. Мәтін бойынша «Шын, жалған» әдісі. Мәтінді оқу барысында берілген ақпараттардың қайсысының шын немесе жалған екенін белгілеңіз.

Ақпарат	Шын +	Жалған -
Желіде мектебіңізді, сыныбыңызды, телефон нөміріңізді жарияламаңыз және бөліспеңіз		
Құпия сөздеріңізді ешкімге айтпаңыз, белгісіз адамдардың хаттарына жауап ретінде СМС жібермеңіз		
Ғаламтордағы жағымсыз ақпаратты кездестірмеу үшін браузеріңізге сүзгіні орнатыңыз		
Ешбір жағдайда қорлайтын сөздер жазуға және айтуға болмайды, иесінің рұқсатынсыз желіде басқа адамдардың фотосуреттері мен мәліметтерін жариялауға болмайды.		

3-тапсырма. Ақпаратты сәйкестендіріңіз

Қауіпсіздік ережесі	Қауіпсіздік саласы
1. Қалпақ және ұзын жеңді жейде ки. 2. Солға (немесе оңға) қара және оңға (немесе солға) қара, қайтадан солға (немесе оңға) қара. 3. Бассейнде ешқашан таяз жерде сүңгіме. 4. Қызыл шамға тоқта. 5. Бөтен адамдармен сөйлеспе. 6. Желіде атыңызды, мекен-жайыңызды, мектебіңізді, сыныбыңызды, телефон нөміріңізді жарияламаңыз және бөліспе	Күн қауіпсіздігі Жол қауіпсіздігі Жеке қауіпсіздік Күн қауіпсіздігі Жеке қауіпсіздік Ғаламтор қауіпсіздігі

7. Ата-анаға әрқашан қайда кетіп бара жатқаныңды айт.	
8. Құпия сөзді ешкімге айтпа.	

4-тапсырма. Мәтінде көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетіп, «Ғаламтордағы қауіпсіздік керек пе? » деген тұжырым бойынша шағын эссе жазыңыз.

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Оқылым бойынша негізгі ережелерді нақты айта алады;	1	Кілтті сөздерді теріп жаза алады	1
		Болған іс-әрекетті ретімен жазады;	1
		Түсіндіре алады;	1
Мәтін бойынша кестедегі «шын, «жалған» мәліметті анықтап береді;	2	Мәліметті дұрыс анықтайды ;	3
Мәтінде көтерілген мәселе бойынша келісу-келіспеу себептерін айқын көрсетеді; «Ғаламтордағы қауіпсіздік керек пе? шағын эссе жазады;	3	Көтерілген мәселе бойынша өзіндік тұжырым жазады;	1
		Себептерін айқын талдайды;	1
		Дәлелді құралдарды қолданады.	2
		Тақырыпты ашып, стильдік ерекшелігіне сай жазады.	1
Барлығы			10

Педагогке әдістемелік көмек:

1. Оқушыларға кейбір қауіпсіздік ережелерін оқысыз. Олар бұл ережелердің қай қауіпсіздік ережесіне жататынын анықтайды. Мысалы, жеке қауіпсіздік, жол қауіпсіздігі, күн қауіпсіздігі немесе су қауіпсіздігі.

2. Бірінші ережені асықпай оқыңыз: Қалпақ және ұзын жеңді жейде ки. Оқушылар бұл ереженің қай ережеге жататынын жазады, мысалы: күн қауіпсіздігі.

3. Кейін басқа ережелерді бір-бірлеп оқып шығасыз, оқушыларға жауаптарын жазуға уақыт бересіз.

- Соңында олардың жауаптарын тексеріңіз. Оқушылар тізімге көбірек ережелер қосып, қауіпсіздіктің түрлі аспектілері туралы сынып қабырғасына стенд дайындай алады.

Бөлім тақырыбы: Музыка. Қазақтың киелі домбырасы

Бөлімше тақырыбы: Күй

Оқу мақсаттары:

7.2.2.1 кеңес беру, ұсыныс жасаудың түрлі формалары мен жағдаяттарына сай ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын қолдана білу;

7.2.5.1 диалогке қатысушылар коммуникативтік жағдаяттың талаптарына сай «сөйлеуші >тыңдаушы» позицияларын еркін ауыстыру

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: тірек сөздер арқылы тақырыпты түсінеді, мәтіннің мазмұнын түсінеді;

Көбі орындай алады: көтерілетін мәселені болжайды, тірек сөздермен сөйлем құрады;

Кейбір оқушылар орындай алады: тақырып аясында өз сөзімен әңгімелейді, мәтін құрауда сұраулы, хабарлы, лепті сөйлемдерді қолданып, өз ойын айтады.

Жаңа сөздер: өнер, қуаныш, қайғы, рухани байлық, еркіндіктің жаршысы, аспаптық күй, қарапайым, еркін өсірген, кездес.

1-тапсырма. Мәтінді түсініп оқыңыз, кілтті сөздерді теріп жазыңыз

Күй – қазақ халқының ұлттық өнері, олар қуаныш пен қайғыны күй арқылы жеткізген. Күй – қазақ халқының ең басты рухани байлығы. Күйді қазақтың екінші тілі десе де болады. Күй – махаббат, азаттықтың, еркіндіктің жаршысы.

Құрманғазы Сағырбайұлы – күй атасы, қазақтың күйші, композиторы, домбырашы, халықтың аспаптық күй өнерінің классигі. Ол Орал облысында туған. Құрманғазының алғашқы ұстазы – Ұзақ болған. Ұзақпен бірге ел аралап, домбырашылық өнерін жетілдірген, өнер сайысына түскен. Құрманғазының алғашқы күйлерінің бірі – «Кішкентай». Одан кейін «Ақ бай», «Ақсақ киік», «Көбік шашқан», «Адай», т. б. күйлерін шығарған.

Күй анасы - Дина. Атақты күйші, композитор Дина Нүрпейісова да Орал облысы, Бекетай құмында, қарапайым шаруаның отбасында туған. Әкесі Кенже Динаны бала кезінен еркін өсірген. Ол 7-8 жасында қолына домбыра ұстайды. Тоғыз жасында ұстазы Құрманғазымен танысады. Дина өз заманының белгілі күйшілерімен кездеседі. Олар: Ұзақ, Түркеш, Көкбала және т. б. Осы күйшілердің шығармаларымен танысады. 1888 жылы Құрманғазы Динаға: «Менің күйлерімді кейінгі ұрпаққа жеткіз», - деп өз домбырасын ұсынған. Дина ұстазының өсиетін орындады. Динаның кең тараған күйлері: «Әсем қоңыр», «Той бастар», «Жеңіс», «Ана бұйрығы», «Бұлбұл», т. б.

1-тапсырма. Сұрақтарға жауап беріңіз:

1. Күй арқылы халық нені жеткізген?
2. Қазақ халқының ең басты рухани байлығы не?
3. Күй атасы кім?
4. Құрманғазы Сағырбайұлы кім?
5. Құрманғазының алғашқы ұстазы?
6. Күй анасы кім?
7. Дина Нүрпейісова қайда дүниеге келген?
8. Динаны әкесі қалай өсіреді?
9. Динаның ұстазы кім?

2-тапсырма. Мәтіннен мына сөздердің антонимін тауып көр!

1. Қуаныш —

2. Шәкірті —

3. Анасы —

Мына сөздердің мәтіннен синонимдерін тауып көр!

1. Кулуі —

2. Негізін қалаушы —

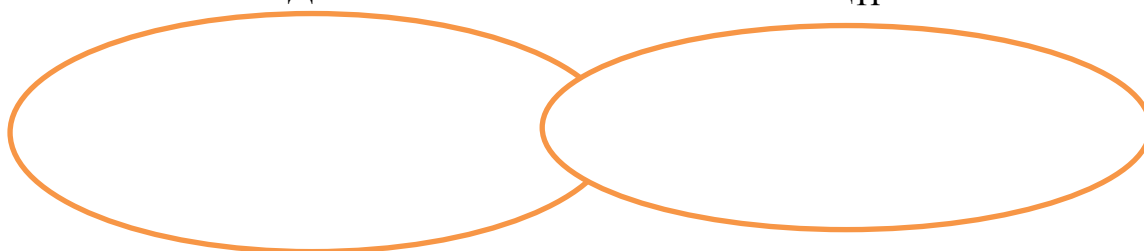
3. Дүниеге келген —

4. Ел —

5. Тапсырма Венн диаграммасын толтырыңыз. Ұқастық пен айырмашылығын теріп жазыңыз

Дина

Құрманғазы

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Оқылым бойынша мәтіннің мазмұнын айта алады;	1	Кілтті сөздерді теріп жаза алады Мазмұнын түсінеді Бөліктерге бөледі	1 1 1
Мәтін бойынша сұрақтарға жауап береді	2	Сұрақтарға дұрыс жауап береді ; Жауаптары толық;	2
Мәтінде антоним, синоним сөздерін жазу	3	Антонимдерді дұрыс анықтайды;	1
		Синонимдерді дұрыс анықтайды;	1
«Венн диаграммасы бойынша талдау жасау		Мәтіннің мазмұнын меңгерген Дәлелді құралдарды қолданады. Тақырыпты ашып, стильдік ерекшелігіне сай жазады.	1 1 1
Барлығы			10

Педагогке әдістемелік көмек:

1. Сынып бірнеше топқа бөлінеді. Әр топқа үлкен парақ беріледі. Сынып оқушылары көп болған жағдайда, олар жұпқа бөлінеді және әр жұпқа бөлек парақтан беріледі. Күй қойылады.

2. Әр топтың не жұптың оқушылары күй орындаған кезде бір минут ішінде ойларына келген сөздерді параққа жазады.

3. Топ мүшелері өздері жазған парақтағы сөздердің ортақ сөз шығарады.

4. Келесі топ мүшелері парақтағы сөздерді оқиды да, тізімге тағы да ортақ сөзді қосады. Ортақ тақырыпқа шығып, мәтін беріледі.

5. Осылайша әр топ не жұп мәтінді екі бөлікке бөліп оқып, өз тірек сөздерді қосып отырады.

6. Сөздерді пайдаланып, тақтаға қорытынды кесте сызылады.

7. Кестедегі атауларды оқыған кезде, оқушылар әр бөлімге сай келетін сөздерді ауызша айтады: Дина Нұрпейісова мен Құрманғазы Сағырбайұлы

Бөлім тақырыбы: Музыка. Қазақтың киелі домбырасы

Бөлімше тақырыбы: Жансүгіров "Күйші" поэмасы (үзінді)

Оқу мақсаттары:

7.3.4.1 мәтіндердің идеясын, мақсатты аудиториясын салыстырып, талдау жасау;

7.3.5.1 қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді кесте, диаграмма, сызба, шартты белгілер түрінде ұсыну.

Сабақ мақсаты:

Барлығы орындай алады: тірек сөздер арқылы тақырыпты түсінеді, мәтіннің мазмұнын түсінеді;

Көбі орындай алады: көтерілетін мәселені болжайды, тірек сөздермен сөйлем құрады;

Кейбір оқушылар орындай алады: тақырып аясында өз сөзімен әңгімелейді, Диалогке қатысады; мұғалімнің көмегімен негізгі ойды анықтай алады.

Жаңа сөздер: ерте айырылған, аз дәулеті, он саусағынан өнер тамған, білімге құштар, ат салысады, заман, қызмет атқарады.

Мәтінді түсініп оқыңыз, төмендегі тапсырмаларды орындаңыз.

Ілияс Жансүгіров 1894 жылы 14 мамырда Алматы облысы Ақсу ауданында дүниеге келген. Анасынан ерте айырылған ол әке тәрбиесін көріп өсті. Әкесі Жансүгір аз ғана дәулеті бар, ескіше хат танитын, батырлық дастандар, тарихи оқиғалар мен аңыз-ертегілерді жақсы білетін, он саусағынан өнер тамған адам болған. Білімге құштар жас Ілияс 1920 жылы Ташкент қаласындағы оқытушылар даярлайтын қазақ-қырғыз институтының екі жылдық курсына түседі. Осы уақыт аралығынша «Ақ жол» газетінде корректор болып жұмыс істеп, «Жас Алаш» газетін шығаруға ат салысады. 1921 жылдың жазында қолына «институт мұғалімі» деген бір жапырақ қағазды алып, ауылына қайтады.

Осы жылдың күзінде Талдықорған уезіндегі Белтоған ауылдық мектебіне мұғалім болып орналасады. 1923 жылы «Тілші» газетінде қызмет атқарды. Сол заманда жарық көрген «Жетісу әйелі», «Жас қазақ», «Сана», «Шаншар» газет-журналдарына материалдар жіберіп тұрған. Алайда олардың бірі басылса, енді бірі басылған жоқ. 1925 жылы Ілияс Жансүгіров Мәскеудегі журналистика институтына оқуға түседі.

1-тапсырма. Жұптасыңмен диалог сұрақтарына жауап беріңіз

1. Ілияс Жансүгіров қайда дүниеге келген?

2. Әкесі кім? Қандай адам болған?

3. Ілияс Жансүгіров қайда оқыған?

4. Қандай баспада жұмыс істейді?

5. Атқарған қызметін білесің бе?

6. Қандай оқу – мекемесіне түседі?

2-тапсырма. Мәтінді қайта құрастыру, яғни мәтін құрылымын түсінуі

Қиындылар	Дұрысы
Білімге құштар жас Ілияс 1920 жылы Ташкент қаласындағы оқытушылар даярлайтын қазақ-қырғыз институтының екі жылдық курсына түседі.	
Осы жылдың күзінде Талдықорған уезіндегі Белтоған ауылдық мектебіне мұғалім болып орналасады	
Ілияс Жансүгіров 1894 жылы 14 мамырда Алматы облысы Ақсу ауданында дүниеге келген	
Анасынан ерте айырылған ол әке тәрбиесін көріп өсті. Әкесі Жансүгір аз ғана дәулеті бар, ескіше хат танитын, батырлық дастандар, тарихи оқиғалар мен аңыз-ертегілерді жақсы білетін, он саусағынан өнер тамған адам болған	
1923 жылы "Тілші" газетінде қызмет атқарды	

Оқушыларға бөліктерге бөлінген мәтін қиындылары беріледі. Оқушылар әр сөйлемді оқи отырып, мәтінді рет-ретімен құрастырып шығады.

3-тапсырма. Кестені толтырыңыз.

Ілияс Жансүгіров туралы мәтіннен негізгі ақпаратты теріп, кестені толтырыңыз

Кім?	Білімі	Қызметі

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Оқылым бойынша мәтіннің мазмұнын айта алады;	1	Кілтті сөздерді теріп жаза алады	1
		Мазмұнын түсінеді	1
		Сұрақтарға толық жауап бере алады	1
Мәтіннің құрылымын білу	2	Дұрыс рет-ретімен сөйлемдерді жазу ; Жауаптары толық;	2
Негізгі ақпаратты білу	3	Ілияс Жансүгіровты кім екенін жазады	1
		Мәтіннен оқыған жерін анықтайды	1
		Мәтіннен атқарған қызметін жазады	1
Жауаптары толық		Ақпаратты нақты жазады	2

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалып құрастырылды. Мәтін мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Осы тапсырмалар арқылы оқушы бойында көтерілген мәселені болжау, мәтін құрастыру, өз ойын айту, мәтіннің мазмұнын дұрыс құрастыра білу дағдылары қалыптасады. Берілген тапсырмаларды жеке және жұппен де орындатуға болады.

1-тапсырма. *Мәтіннің мазмұнын түсініп, сұрақтарға дұрыс жауап беріп, өзара диалог құруға ойтұрткі болады.*

2-тапсырма. *Тақырыпқа сай сөздік қорын толықтыру мақсатында, мәтіннің мазмұнын дұрыс меңгеруге арналған кестені толтырады.*

3-тапсырма. *Ақынның өмірбаяның есте сақтау мақсатында, негізгі кілтті сөздерді кестеге толтырады.*

4-тапсырма. *Ілияс Жансүгіров кім? Хабарлы сөйлемдерден мәтін құрастырып үйренеді.*

Бөлім тақырыбы: Музыка. Қазақтың киелі домбырасы

Бөлімше тақырыбы: Жансүгіров "Күйші" поэмасы (үзінді)

Оқу мақсаттары:

7.1.4.1 лирикалық поэзиялық шығармалардан үзінді тыңдау, тақырыбы мен идеясын талдау

7.3.2.1 ресми-іскерлік салаға қатысты мәтіндердің тілдік ерекшелігін анықтап, талдау жасау;

Барлығы орындай алады: тірек сөздер арқылы тақырыпты түсінеді, ауызша мәтін құрауда сұраулы және хабарлы сөйлемдер құрайды.

Көбі орындай алады: көтерілетін мәселені болжайды, сөйлемдердің интонациялық ерекшелігін ескереді.

Кейбір оқушылар орындай алады: тақырып аясында өз сөзімен әңгімелейді, мәтін құрауда сұраулы, хабарлы, лепті сөйлемдерді қолданып, өз ойын айтады

Құрманғазының күйін тыңдап, күйден алған әсерлерін ортаға салып, ойларын бөлісу (әр топқа ойға түркі сұрақтар беріледі).

Тыңдалым алдындағы сұрақтар

1-топ. Күйден алған әсерлерің қандай?

2-топ. Күй құдіретін қалай түсінесіңдер?

3-топ. Қазақ халқының қандай атақты күйшілері бар? Күйді қандай аспаптармен ойнайды?

Жаңа сөздер: дүрілдетіп, ырғағына, жүрек жарып, баяу сыбырласып, залы күй, бата қалды, тоқтап арнасына, сүйсініп, тыңдап,

Ілияс Жансүгіров «Күйші» поэмасы

Қамаудың хан ауылы қыр жағында,

Аңқытып ақ орданың бір жағында.

Күйші отыр домбыраны дүрілдетіп,
Құмар қып тартқан күйдің ырғағына.
Буынсыз он саусағы күй қағуға,
Көңіліне тыңдағанның от жағуға.
Бал тамған бармағынан домбырашы
Жан терге түсіп отыр мынау дуда.
Күйшінің қошаметке көңілі тасып,
Бес бармақ маймаң қақты перне басып.
Толқынтып тоқсан күйді дүрілдетті,
Көңілді бірде шымшып, бірде қасып.
Екі ішек жүрек жарып көңіл ашып,
Бірде ойнақ, бірде баяу сыбырласып,
Зарлы күй, ащы күйдің, тәтті күйдің-
Бәрін де лақылдатып төгіп шашып.
Күңіренген бір мұңды күй даланы алды,
Табиғат тып-тыныш бола қалды.
Қырдағы қоян құлан құлақ тігіп,
Қамыстан жолбарыс та ыңыранды..
Күй алды Бақанастың қара өзегін,
Дауылдай бұрқыратып ебелегін.
Қара жер қалқып барып қата қалды,
Саймақтың суырғанда «Сары өзенін».
Үн қылып домбыраның өндірішегін,
Тіл қылып сөйлеп, зарлап екі шегін,
Күңіреніп жұрттың көңілі түйе болды,
Шерткенде Тойтан тартқан «Боз інгенін».
Күн тыңдап кірмей тұрды ұясына,
Бұлт тыңдап мінбей тұрды тау басына.
Мақұлық жерде, көкте маужырады,
Қараған бір жан болмай шаруасына.
Су ақпай жатты тоқтап арнасында,
Қарғалар қалқып қалды жар басында.
Сүйсініп домбыраны тыңдады жұрт,
Тырп етпей, тілеулес боп зарласынға.

1-тапсырма. Тыңдалым тапсырмасы бойынша күйдің құдіретін көрсететін сөздерді тауып, кестені толтырыңыз.

Күйдің күшті,
әсерлі екенін
білдіретін сөздер

2-тапсырма. Шығарманың мазмұнына байланысты сұрақтарға жауап беріп, кестені толтырыңыз

	Шығарманың мазмұнын басшылыққа ала отырып, сұраққа жауап беріңіздер.	Оқушы жауабы
	Шығармадағы басты кейіпкер кім?	
	Күйдің күшті екенін ұай үзіндіден аңғарамыз?	
	Уақытты тоқтап қалған өлең жолдарын көрсетіңіз	
	Табиғаттағы өзгерісті көрсетіңіз	

3-тапсырма. «Күйдің құдіреті» эссе жазыңыз

Кілтті сөздер: дүрілдетіп, ырғағына, жүрек жарып, баяу сыбырласып, залы күй, бата қалды, тоқтап арнасына, сүйсініп, тыңдап, сезім.

Бағалау критерийі	№ тапсырма	Дескриптор	Балл
		Білім алушы	
Тыңдалым бойынша мәтіннің мазмұнын айта алады;	1	Кілтті сөздерді теріп жаза алады	1
		Мазмұнын түсінеді	1
		Сұрақтарға толық жауап бере алады	1
Шығарманың негізгі ойын анықтау	2	Негізгі кілтті сөздерді жазу ;	2
		Жауаптары толық;	1
Өз ойын жеткізу Эссе жазу	3	Күйдің құдіретіне тоқталады	2
		Керекті сөздерді орында қолданады	2
Барлығы			10

8-СЫНЫП.

Бөлім тақырыбы: Білім. Ғылым. Инновация

Бөлімше тақырыбы: Мен армандайтын мектеп

Оқу мақсаты: 8. 3. 5. 1 қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді қолдана отырып, мәтінге өзгеріс енгізу, ерекшеліктерді бақылау;

8. 2. 4. 1 идеялық жағынан ұқсас мәтіндердегі оқиғалар желісіне бақылау жасай отырып, мазмұнның дамуын салыстыру және талдау.

Сабақтың мақсаты: қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді қолдана отырып, мәтінге өзгеріс енгізеді; идеялық жағынан ұқсас мәтіндердегі оқиғалар желісіне бақылау жасай отырып, мазмұнның дамуын салыстырады және талдайды.

Оқылым алдындағы тапсырма.

Жаңа сөздер: жайлы мектеп, өзгермелі, ауысым, іргелес, орын тапшылығы.

1. Сен қандай мектепте оқисың?
2. Мектебің несімен ерешеленеді?
3. Арманыңдағы мектеп қандай?

Біз армандаған «Жайлы мектеп»

1-қыркүйекте Ақмола облысының Қосшы қаласында Болат Өтемұратов атындағы қор «Верный Капитал» серіктестігімен бірлесіп салған жаңа орта мектеп-гимназиясы ашылды. Мұнда 3 мың оқушы екі ауысымда оқитын болады. Бұл «Жайлы мектеп» ұлттық жобасының стандарттарына сәйкес келетін Қазақстандағы алғашқы мектеп. Үш қабатты оқу орны шамамен 17,5 мың шаршы метр аумақты алып жатыр. Интерактивті медиапанельдері бар пән кабинеттерінен басқа мектеп физика, химия және биология зертханаларымен, шеберханалармен, өзгермелі үстелдермен, компьютерлік сыныптармен жабдықталған. Мұнда робототехника және 3D модельдеу студиясы, виртуалды жүргізу бөлмесі, алғашқы әскери дайындық, металл және ағаш өңдеу шеберханасы бар. Сондай-ақ балалар қолөнерді – тігіншілік пен ағаш ұстасын үйренеді. Керамикалық және бейнелеу өнері шеберханалары бар.

Әр қабатта мектеп оқушыларының оқуы мен бос уақытын өткізуге арналған арнайы коворкинг алаңдары, мектептен тыс жұмыстарды өткізуге арналған аймақтары бар кітапхана және көп функциялы екі спорт залы бар. Мектеп алаңында балалардың ойын алаңдары, баскетбол, волейбол және футбол алаңдары, үстел теннисі бар.

Мектеп ғимаратында ерекше қажеттіліктері бар балаларға лайықталған төрт лифт орнатылған. Мектептің айналасына ағаштар мен бұталар отырғызылып, жол салынды, мектепке іргелес аумақта автотұрақ қарастырылды.

Балалардың сапалы білім алуына толық жағдай жасалған осындай мектептен білім алу баршаның арманы десе болады.

Қосымша ақпарат:

2022 жылдың қыркүйегінде Мемлекет басшысы «Жайлы мектеп» ұлттық жобасын әзірлеуді және жүзеге асыруды тапсырды. Қасым-Жомарт Тоқаев әрбір қазақстандық оқушының білім алуы мен жан-жақты дамуы үшін лайықты жағдай жасалуы керектігін атап өтті. Ұлттық жоба апатты мектептерді, үш ауысымда оқытуды және оқушылар орнының тапшылығын жоюға бағытталған.

<https://primeminister.kz/media/infographic/zhayly-mektep-ulttyk-zhobasy-291082>

Оқылымнан кейінгі тапсырма

1-тапсырма. *Қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді қолдана отырып, 1-мәтінге өзгеріс енгізіңіз.*

Үлгі: Мұнда робототехника және 3D модельдеу студиясы, виртуалды жүргізу бөлмесі, алғашқы әскери дайындық, металл және ағаш өңдеу шеберханасы бар. / Мұнда робототехника және 3D модельдеу студиясы, виртуалды жүргізу бөлмесі, алғашқы әскери дайындық, металл және ағаш өңдеу шеберханасы, әр кабинетте жеке заттарды, оқулықтарды сақтауға арналған шкафтар бар.

2-тапсырма. Мәтін мазмұны бойынша «*DEAL*» әдісімен жұмыс жаса.

D – Describe – баяндау, суреттеу (оқығанды, көргенді сипаттау).

E – Explain – түсіндіру (құбылыс немесе оқиға бойынша не білетіндерін, түсінгендерін суреттеу).

A – Analyse – талдау (ақпаратты талдау, қорытынды жасау, себептерін атау).

L – Links – байланыс (болжамдар немесе қорытынды жасау, өзінде бар біліммен байланыстыру).

3-тапсырма. «Сендірерлік дәлел». Сөйлемдерді толықтыр.

Менің ойымша, ...

Мынаны естен шығармау қажет ...

... қарамастан, ...

... болса да, ...

Яғни, ...

... деген тұжырымға келдім.

Бөлім тақырыбы: Сауда жасай білесің бе? Абай Құнанбайұлы "Базарға қарап тұрсам әркім барар"

Бөлімше тақырыбы: Досыма сыйлық таңдаймын

Оқу мақсаты

8. 2. 1. 1 тұрақты тіркестер мен көркемдегіш құралдарды қолданып, ауызша мәтіндер құрау;

8. 3. 6. 1 тақырып бойынша бірнеше мәтінде көтерілген мәселелерді салыстыра отырып, баға беру.

Сабақтың мақсаты

-тұрақты тіркестер мен көркемдегіш құралдарды қолданып, ауызша мәтіндер құрайды;

- тақырып бойынша бірнеше мәтінде көтерілген мәселелерді салыстыра отырып, баға береді.

Жаңа сөздер: *тарту, сый, сыйлық; қорап, қорапша; қонақ, қонақжай; ақша, қаражат; таңдау, талғам, қаптама.*

Кіріспе сұрақтар:

1. Ең жиі берілетін сыйлықтарға не жатады деп ойлайсың?

2. Сыйлыққа не алған ұнайды?

3. Сен соңғы рет кімге қандай сыйлық сыйладың?

4.

Оқылым алдындағы тапсырма

1. «Сыйлық таңдау» тақырыбына қатысты деген сөздерді іріктеу, олармен сөйлемдер құрау.

Қорап, су, қағаз, қаптама, сыйлық, көйлек, қонақ, дала, ойын, сөмке, қуану, ақша, аспан, әлем, дүкен, достық, туған күн.

2. Сөз тіркестерін мағыналарымен сәйкестендір, 1-тапсырмадағы сөздерді қатыстырып, ауызша мәтін құра.

1	Шын жүректен	1	Жасай алады	
2	Қолынан келеді	2	Жақсы ниетпен	
3	Көз тастады	3	Көрдi	
4	Көзі түсті	4	Жоқ болды	
5	Түк те қалмапты	5	Қарады	

Оқылым. Мәтіндерді оқып, төмендегі тапсырмаларды орында (мәтінді топта немесе жұппен оқуға болады). Оқылым кезінде таныс емес сөздердің астын сызып отыр.

А) Сыйлық алу жақсы, ал сыйлау тіпті қызық. Сыйлық сыйлау оңай сияқты көрінеді, бірақ ол өте қиын әрі жауапты іс.

1. *Сыйлықты анықтап алу.* Бұл – сыйлық таңдаудағы ең негізгі кезеңдердің бірі. Мұндайда барлық нәрсені ескеру керек: сыйлық алушы адамның талғамы, сыйлық алуға қажет болар қаражат.

2. *Мүмкін болар нұсқаларды қарастыру.* Қандай сыйлық алу керек екенін шамамен біліп алғаннан кейін сыйлық алуға болатын жерлерді іздеңіз. Сыйлықты қайдан алуға болады? Нұсқалар өте көп: дүкендерді аралап көру, интернет-дүкен.

3. *Өз қолыңмен сыйлық жасау.* Алушыға сыйлықтың ұнайтынына сенуіңізге болады, себебі, шын жүректен жасалған сыйлық – ең керемет сыйлық.

4. *Сыйлық қаптамасы.* Бұл да маңызды сәттердің бірі. Қаптамаға қарап сіздің сыйлық алушыға деген көзқарасыңызды білуге болады. Сондықтан, сыйлықтың түріне қарай қорапша, жылтыр қаптама немесе сыйлық сөмкесін пайдаланыңыз.

Б) Бүгін Рауанның мамасының туған күні. Әпкесі Меруерт кесте тігуге отырды, ал ағасы ракетаның нобайын жасап әуре. Әпкесі сияқты кесте тігу де, ағасы тәрізді ракета құрастыру да қолынан келмейді. Рауан терезеден далаға көз тастады. Кенет шарбақтың жоғары бөлігіндегі белдеуден төмен қарай сорғалап тұрған мұз сүңгісіне көзі түсті. Мөп-мөлдір, әйнекше жылтырайды. Алақай, табылды! Мамасына мұз сүңгісінің бірнешеуін неге сыйламасқа. Кешкісін қонақтар мерекелік дастарқанға жиналды. Барлығы сыйлықтарын ұсынды. Ал әпкесі мен ағасының тартуына мамасы ғана емес, қонақ кісілер де риза болды. — Папа, мамама менің де әзірлеген сыйлығым бар. Мұны қонақтар да естіді. Рауан бөлмесіне жүгіре жөнелді. Мәссаған! Тәрелкеге салып, терезенің алдына қойған күміс сүңгіден түк те қалмапты. Сыйлығының еріп кеткенін енді ғана білген ол өкініштен жылап жібере жаздады. Ұлының кешіккеніне мазасызданып, бөлмеге енген папасы мән-жайды түсініп, еріксіз күліп жіберді. Сыйлық туралы әңгімені естіген қонақ апайлар мен ағайлар да мәз-мейрам.— Айналайын, балапанынан! Кәне, бетімнен сүйші. Бұл анасының бетінен шөп өткізіп сүйіп алды. — Міне, маған осыдан артық сыйлықтың керегі де жоқ, — деді мамасы. Рауан қуанды.

(<https://www.ernur.kz/ruhaniyat/syilyk-balalargha-arnalghan-angime-murat-syzdyk>)

Оқылымнан кейінгі тапсырма

1. *Нұсқаулық: Мәтіндерді оқып, кестені толтырады. Жұпта орындатқанда 1-оқушы 1-мәтінді оқып, тек 1-бағанды толтырады, 2-оқушы 2-мәтінмен жұмыс жасайды. Кейін біріне-бірі түсіндіре отырып, кестені толықтырады. Топта орындатқанда осы үлгіде жұмыс жасауға болады.*

1-мәтін	2-мәтін
Мәтіндегі жаңа сөздерді алфавиттік ретте жазыңыз	
Мәтіннің негізгі ойын бір сөйлеммен жазыңыз	
Мәтіннен таныс болған 1 ақпарат	
Мәтіннен таныс емес 1 ақпарат	
Оқыған мәтіннен келешекте қажет болатын маңызды қорытынды	
Екі мәтіннің ұқсастығын ашатын 1 сөйлем	

2.Сәйкестендір. 1-мәтіндегі сыйлық таңдау кезеңдерін 2-мәтіннен жуық жауаптарын тауып, сәйкестендір.

Сыйлықты анықтап алу.		Төрелкеге салып, терезенің алдына қойған күміс сүңгіден түк те қалмапты.
Мүмкін болар нұсқаларды қарастыру.		Мамасына мұз сүңгісінің бірнешеуін неге сыйламасқа.
Өз қолыңмен сыйлық жасау. Сыйлық қаптамасы.		Рауан терезеден далаға көз тастады. Кенет шарбақтың жоғары бөлігіндегі белдеуден төмен қарай сорғалап тұрған мұз сүңгісіне көзі түсті.

Дескриптор

- мәтінде көтерілген мәселені анықтайды;
- берілген мәтіндердің айырмашылығын, ұқсастығын көрсетеді;
- мәтіндерді салыстыра отырып, баға береді;
- екі мәтіндегі ақпаратты біріктіріп, сәйкестендіреді.

Бөлім тақырыбы: Сауда жасай білесің бе? Абай Құнанбайұлы «Базарға қарап тұрсам әркім барар»

Бөлімше тақырыбы: Сауда жасаймын

Оқу мақсаты

8.3.5.1 қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді қолдана отырып, мәтінге өзгеріс енгізу, ерекшеліктерді бақылау;

8. 4. 5. 1 тақырып бойынша сөздердің маңызды бөліктерін дұрыс жазу (жеке сөздер, бірге, бөлек және дефис арқылы жазылатын сөздер).

Сабақтың мақсаты:

- қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді қолдана отырып, мәтінге өзгеріс енгізеді, ерекшеліктерді бақылайды;

-тақырып бойынша сөздердің маңызды бөліктерін дұрыс жазады.

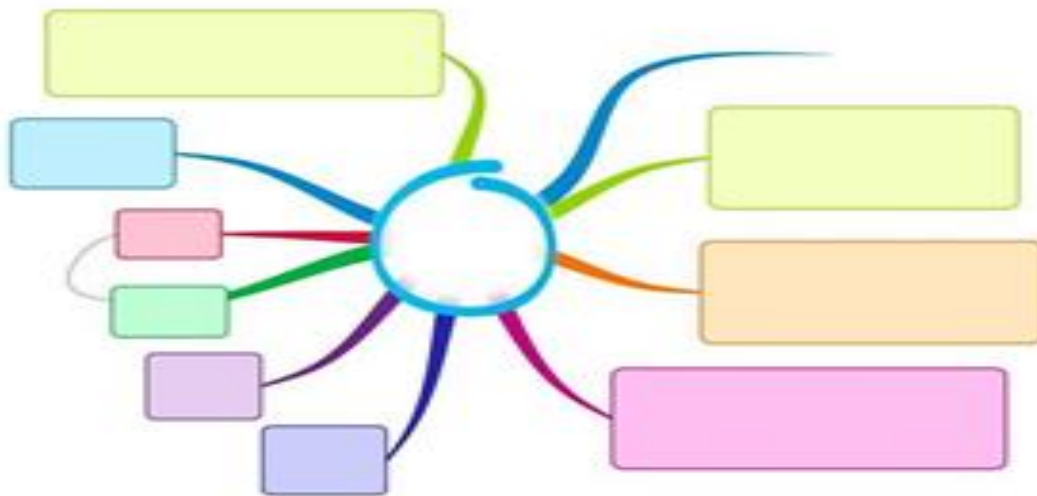
Жаңа сөздер: *сауда, тапсырыс беру, ...*

Кіріспе сұрақтар:

1. Сауда жасай білесің бе?
2. Отбасыңызда сауданы әдетте кім жасайды?
- 3.

Оқылым алдындағы тапсырма

«Сауда» тақырыбына қатысты тірек сөздер мен сөз тіркестерін ақыл-ой картасына түсіру.

Оқылым

1. Бір кісі үйін сатқысы келіпті. Мақсаты – одан да жақсы әрі кең үйге қоныс аудару екен. Сол үшін жарнама агенттігінде жұмыс істейтін досына барып, осы істе жәрдем көрсетуін өтінеді. Жан досының тілегін жерге тастамаған жолдасы досының өзі жақсы білетін үлкен үйін жарнама үшін сипаттап жаза бастайды. Үйдің әдемі жерлерінің барлығын ескерусіз қалдырмай, қағазға теріп шығады. Оның керемет шеберлікпен салынған әсем құрылысы толық сипатталады. Адам тынысын кеңітер кең ауласы, жанға жайлы бау-бақшасы және әдемі үлкен хауызы бар екені де айтылады. Үй тыныш ауданда орналасқаны, мал ұстауға болатыны, тіпті көршілерінің де жақсы адамдар екені тізбектеліп жазылады. Сосын сипаттаманы үйдің иесіне оқып береді. Оны аузын ашып, көзін жұмып тындаған досы, одан жазбаны қайта оқып беруін өтінді. Болған кезде: - Мынау керемет үй ғой. Өмір бойы іздеп жүргенім осындай үй ғой. Осы уақытқа дейін арманымдағы үйде тұрып жатқанымды білмеген екем ғой, ә?! Жарнама бермей-ақ қойшы. Үйімді сатқым келмей қалды, - деп, жүзі күлімдеп сала берді.

1. Менің әкем дүкен сатып алды. Дүкен кішкентай. Ол үйге жақын.

- Не сатамыз? – деді әкем.
- Көкөніс сатайық, - деді шешем. – Әйелдер алыстан іздемесін.
- Тұз, бұрыш, сіріңке де сатайық. Бұл заттар да күніге керек, - деді әкем.
- Балаларға тәтті сусын, балмұздақ керек, - дедім мен.
- Кім қандай жұмыс атқарады? – деді әкем.
- Сен тауарларды тап, тапсырыс бер, дүкенге әкел, - деді әкеме шешем. –

мен сатушы боламын.

- Мен көмекші боламын. Кейін мен үлкен кәсіпкер боламын. Елім үшін жұмыс жасаймын. – деді мен.

2. Бірде Қожанасыр базарға қатық шығарып сатыпты. Қатық аз болған соң, су қосқан екен. Енді қатығын сатып болып, ақшасын санау үшін өзен жағасына

тоқтапты. Санап тұрғанда, кенет жел тұрыпты да, қағаз ақшасын ұшырып, суға түсіріпті. Ал тиындары салмақты ғой, қолында қалыпты. Сонда Қожанасыр: – Суы суға кетті, қатығы қолда қалды, – депті.

Оқылымнан кейінгі тапсырма

Осы мәтіндердің біреуін таңдап, **ФАНФИК** әдісімен жұмыс жасау.

Фанфик (Фанфикшн, Фанаттың әңгімесі) — шығармашылық жанрдың бір түрі. Оқыған шығарма немесе көрген кино желісі бойынша әсерін өзіндік тұрғыда дамытып жазу. Фанфик оқырманның оқып отырған сәттегі алған әсерін сипаттайды.

Фанфик шығармашылық жұмыс түрін пайдаланып төмендегідей жазылым тапсырмаларын ұйымдастыруға болады:

- **Шығармадан тыс қалған көрініс.** Оқушыларға осы шығармада тағы қандай оқиға болуы мүмкін деген сұрақты қоя отырып, жаздырту.
 - **Жалғастырып жазу.** Шығарма кейіпкерлерінің тағдыры әрі қарай қалай болуы мүмкін?
 - **Фокусты ауыстыру.** Шығармадағы қосалқы кейіпкер туралы жазу. Бұл кейіпкердің шығармадағы орны қандай? Ол бұл шығармада болмағанда оқиға желісі қалай болар еді?
 - **Моральдық қайта бағдарлау.** Жағымды кейіпкерді жағымсыз кейіпкер ретінде таныту немесе керісінше.
 - **Жанрлық трансформация.** Шығарманың бір сюжетін газеттік мақала, пьеса түрінде ұсыну; комедиялық сюжетті трагедиялық сюжетке айналдыру немесе керісінше.
 - **Кроссовер.** Шығарма кейіпкерлерінің диалогын жазу.
- Фанфик жазуда ескеріңіз:
- Алғашқы абзац маңызды. Оқырманды қызықтыру үшін оқиғаны шымшытырық әрекеттен, жұмбақ істерден бастаңыз;
 - Фанфик сюжетіне қандай да бір элемент қосуға болады. Мысалы: кейіпкер, эпизод;
 - Детальға назар аударыңыз;
 - Оқиғаны бірнеше бағытта дамытыңыз;
 - Оқиға соңын жоспарлаңыз;
 - Жазған оқиғаңызды оқырман көзімен тұтас оқып шығыңыз. Бұл - маңызды.

Жұмысыңызға айтылған сынды жақсы қабылдаңыз.

Дескриптор:

- қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді оқып, танысады;
- нұсқаулықты қолдана отырып, мәтінге өзгеріс енгізеді;
- өзгеріс енгізген мәтінді оқып, ортаға салады;
- жұмыстарын бағалайды.

Бөлім тақырыбы: Сауда жасай білесің бе? Абай Құнанбайұлы "Базарға қарап тұрсам әркім барар"

Бөлімше тақырыбы: Ақшаны үнемдеп ұстайсың ба?

Оқу мақсаты

8. 1. 1. 1 мәтін тақырыбы, тірек сөздер, иллюстрациялар арқылы көтерілетін мәселені болжау;

8. 3. 3. 1 прозалық және поэзиялық шығармалардың композициялық құрылымын анықтау, кейіпкердің іс-әрекетіне немесе лирикалық кейіпкердің образына баға беру;

Сабақтың мақсаты

-мәтін тақырыбы, тірек сөздер, иллюстрациялар арқылы көтерілетін мәселені болжайды;

- прозалық және поэзиялық шығармалардың композициялық құрылымын анықтайды, кейіпкердің іс-әрекетіне баға береді.

Жаңа сөздер: үнемдеу, шығыс, кіріс, су тегін (өте арзан), ...

Кіріспе сұрақтар:

1. Ақшаңа әдетте не сатып аласың, неге жұмсайсың?
2. Күніне қанша ақша жұмсайсың?

Оқылым алдындағы тапсырма

Суреттер мен сөз тіркестерін сәйкестендір. Оқылатын мәтіннің не туралы болатынын болжап көр.

Әйгілі
суретші

Бір уыс
ақша

Еуропа
ның бір
қаласында

Менің ағам

Көркем
өнер
туындысы

Оқылым

Еуропаның бір қаласындағы атақты көркемөнер орталығында кішкентай бала әдемі бір туындыны көреді. Көркемөнердің бұл туындысы өте қымбат екені түсінікті. Бала сурет тұрған витринаның алдында суреттен көзін ала алмай ұзақ тұрады. Ақшасы жетпейтін болған соң, қимай кетеді. Қанағат деп жеген-кигенін азайтып, бір жылда аздап ақша жинайды. Бір жылдан кейін дүкенге қайтып келеді. Суреттің әлі сатылмағанын көріп қуанады да, дүкенге сеніммен кіріп суреттің авторына «Сіз салған суретті ағамның туған күніне алғым келеді. Ақша жинап келдім. Суретті маған сатыңызшы», – деп бір уыс ақшасын суретшінің алдына төгеді. Суретші біраз ғана ойланып, суретті әдемі қағазға орап, оны сұрап тұрған балаға сатады. Бала қуанышын жасыра алмай, алғысын айтып, сыртқа шығады. Дүкенде болған басқа суретшілер таңданып: «Есің дұрыс па?! Ол жұмысың миллионға кетер еді. Неге су тегінге саттың?» – деп сұрап еді, суретші: «Иә, бұл суретті көп адамға миллионға не одан да қымбатқа сата алар едім. Алайда солардың ішінен бұл суретті сатып алу үшін бір жыл бойы жиған ақшасының бәрін бере алатын қанша адам шығар еді?» – дейді.

Оқылымнан кейінгі тапсырма

Тапсырмалар:

- мәтінді бірнеше бөліктерге бөлу;
- әр бөлікке атау беру;

- әр бөліктің негізгі ойын білдіретін сөйлемдерді анықтау;
- кейіпкерді сипаттайтын сөз, сөз тіркесі, сөйлемдерді табу;
- мәтіндегі барлық кейіпкерлерді кезегімен атап беру;
- мәтіндегі оқиға орын алған жерлерді атау;
- мәтінді аяқтаудың нұсқасын ұсыну.

«Ой күмбезі»

Бұл әдіс тақырыптық тапсырмаларды сатылай, деңгейлеп орындауға негізделген. Ол мынадай бағыттарда жүзеге асырылады:

«Ой қазығы» - айтылған ойдың негізгі сөзін (бір уыс ақша) тауып, қарапайым түсініктер мен ұғымдардың табиғатын айқындайды;

«Ой желісі» - негізгі сөзден өрбитін ой-пікірді талдап, алған білімді қолдану және жан-жақты зерделеуге мүмкіндік береді;

«Ой өрімі» - оқушылардың пікірлері мен ой түйіндерді жинақтап, салыстыру, дәйектеу, дәлелдеу, өзге ұқсайтын (ұқсамайтын) құбылыстармен салыстыру, ой көркемдігі мен құрылымдық сипатын ашуға, ізденіске бағдар беруді көздейді;

«Ой күмбезі» - шығармашылық және ізденіс нәтижесінде ойдың маңызы мен мәнін ашуға, олардың қажеттілігі мен орнын айқындап, баға беруге жетелейді.

Кестені толтыру.

Шығарманың композициялық құрылысы:

1. Сюжеттің басталуы	
2. Сюжеттік байланыс	
3. Шиеленісуі	
4. Шарықтау шегі	
5. Шешімі	

Дескриптор:

Шығарма мазмұнын біледі;

Оқиға желісіне композициялық талдау жасайды;

Оқиға құрылымын мазмұндайды.

Бөлім тақырыбы: Жаһандық энергетикалық дағдарыс

Бөлімше тақырыбы: Жаһандық энергетикалық дағдарыс

Оқу мақсаты

8.3.2.1 публицистикалық стильдің (мақала) тілдік ерекшеліктері арқылы мәтіндердің жанрын анықтау

Сабақтың мақсаты: публицистикалық стильдің (мақала) тілдік ерекшеліктері арқылы мәтіндердің жанрын анықтайды

Жаңа сөздер: жаһандық, ысырап, дағдарыс, өндіру, ахуал, шикізат, қоршаған орта.

Оқылымалды тапсырма: Ж./ЖЖ./Т. «Өзімнен – Көршімнен -Тобымнан – Сыныптан - Сыныптан тыс жерден - Сенімді дереккөзден» деген бағыт бойынша берілген тақырыпта білетін ақпараттарымен өзара бөліседі.

- Оны қайдан білемін?

-Неліктен ол туралы білемін?

-Маған ол туралы ақпарат не үшін керек? деген сұрақтарға жауап беріп, тақырыпқа қатысты пікір білдіруге дайындық жүргізіледі.

Оқылым.

Жаһандық энергетикалық дағдарыс

XX ғасырда адамзат табиғи отынды 30 есе көп пайдаланды. Көп шикізат ысырап болды. Ал жаһандағы шикізат қоры мен энергетикалық ресурс шектеулі. Энергетика қымбаттап, жаһандық энергетикалық дағдарыс туды. ХХІ ғасырда энергетиканы халықаралық нарықта өндіру, тасымалдау қажеттілігі артты. Отын энергетикалық ресурсына мұнай, газ, көмір, жанғыш тақтатастар, тезек, ағаш, су қоры жатады. Мұнай әлемде энергетиканың негізгі көзі болып отыр. Ал жаһандық экономика мұнайға тәуелді.

Шикізат өндіріп, тасымалдаудың экологиялық талаптары бар. Экологиялық талап бұзылса, қоршаған орта уланады. Бұл ахуал да энергетикалық дағдарысты тудырады. Табиғи шикізат қоры аз қалды. Арзан пайдалы қазбалар болашақта бітеді. Сондықтан балама ресурстарды пайдалану жеделдеді. Атом электр стансы- ларында (АЭС) балама энергия көзі – электр энергиясы - өндіріледі. Қазір дүниежүзінің 40 елінде АЭС жұмыс істейді. Бұл АЭС-терде барлық электр энергиясының 17%-ы өндіріледі. Электр энергиясының Францияда 77%-ы, Литвада 74%-ы, Бельгияда 57%-ы, Украинада 47%-ы, Жапонияда 34%-ы АЭС- терде өндіріледі. Бұл көрсеткіш болашақта өседі.

Оқылым тапсырмасы.

Жанрына сай 3 ерекшелікті анықтаңыз.

Негізгі ақпарат	
Мәтін жанры	
Жанрға тән ерекшеліктер	1
	2
	3

Дескриптор

- мәтіннің жанрын анықтайды;

- мәтіннен жанрға тән 3 ерекшелікті анықтайды

ТЖ. Оқылымнан кейінгі тапсырма: оқушылар алған ақпараттардың негізінде пікір, дәлел, мысал келтіріп, қорытынды жасайды. «Төрт сөйлем» әдісін қолданады.

1. Пікір. Оқыған мәтін бойынша өзіндік пікірлеріңізді бір сөйлеммен жазыңыздар.

2. Дәлел. Өз пікірлеріңізді бір сөйлеммен дәлелдеңіздер.

3. Мысал. Пікірлеріңізді өмірмен байланыстырып, мысал келтіріңіздер.

4. Қорытынды. Оқылымның мазмұны бойынша қорытынды шығарындар.

Дескриптор

- оқыған мәтін бойынша өзіндік пікір жазады;
- өз пікірлерін бір сөйлеммен дәлелдейді;
- өмірмен байланыстырып, мысал келтіреді;
- қорытынды пікір жазады

Бөлім тақырыбы: Жаһандық энергетикалық дағдарыс

Бөлімше тақырыбы: Жаһандық энергетикалық дағдарыс

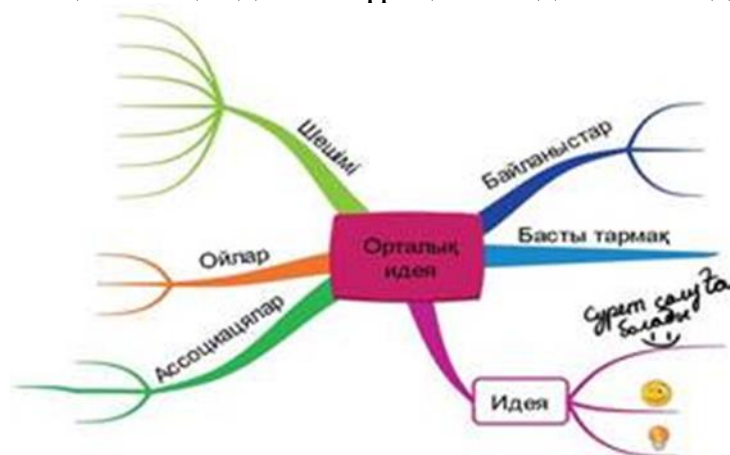
Оқу мақсаты

8.3.5.1 қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді қолдана отырып, мәтінге өзгеріс енгізу, ерекшеліктерді бақылау

Сабақтың мақсаты: қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді қолдана отырып, мәтінге өзгеріс енгізеді, ерекшеліктерді бақылайды.

Жаңа сөздер: тоқырау, қуат көздері, тығырыққы тірелу, дағдарыс.

Оқылымалды тапсырма. «Электр энергиясын табиғи жолмен өндіру қаншалықты маңызды?» Сұрақ аясында ментальді карта толтырады.

Оқылым.

Энергетикалық төңкеріс – экономикалық дағдарысты жоюдың жолы

Жаһандық энергетикалық тоқырау соңғы жылдары жиі-жиі бой көтере бастаған экономикалық дағдарыстардың негізгі себебіне айналды. Дүниежүзілік дағдарыстардың созылмалы сырқаттары қолданыстағы энергетиканың мүмкіндіктерінің сарқылып бара жатқандығын байқатады. Енді ол тауардың өзіндік құнын арзандатып, экономикалық өсімге қол жеткізуге тиімді жағдай жасай алмайды. Энергетикалық қуат көздерін игерудің күннен-күнге қиындауы және оның бағасының

қымбаттауы экономикалық дамудың болашағын тығырыққа тіреді. Осыған байланысты бүгінгі таңда адамзаттың алдыңғы қатарлы ақыл-ойы «энергетикалық тоқырау», «энергетикалық қатер», «энергетикалық төңкеріс» атты ұғымдар төңірегінде толғануда.

Тоқырау

Жаһандық энергетикалық тоқырау нышандары алғаш рет XX ғасырдың 70-жылдарында орын ала бастады. Әлемде мұнай бағасының тұңғыш рет күрт көтерілуі энергетикалық дағдарыс туғызып, бүкіл дүние жүзінің экономикасына әсерін тигізді. Көп ұзамай мұнай бағасы тұрақтап, энергетикалық даму қайтадан қарқын алды. Бірақ осы бір оқиға арзан да мол мұнай дәуірінің аяқталып келе жатқандығын аңғартты.

Жаһандық энергетика дағдарысының болмай қоймайтынын бүгінде барша жұрт толық түсінеді, сондықтан да техника мен ғылым үшін қуат проблемасы алдыңғы қатарға шығып отыр. (*«Егемен Қазақстан» газетінен*)

Оқылым тапсырмасы

1. Мәтіннен берілген сөздердің синонимін табыңыз.

Дами бастады _____
науқастары _____
таусылып бара жатыр _____
бағасын _____
құнының өсуі _____
адамдардың _____
тұңғыш рет _____
тез дамыды _____
барлық _____

Дескриптор

- Сөздердің мағынасын ажыратады.
- Мәтіннен сөздердің синонимдерін табады.

Оқылымнан кейінгі тапсырма.

«Сөзілгек» әдісі. Сөйлемдерге перифраз жасаңыз. Өз сөйлеміңізді түпнұсқамен салыстырыңыз, айырмашылықтарын көрсетіңіз.

Сөйлем	Оқушының нұсқасы	Айырмашылығы
Енді ол тауардың өзіндік құнын арзандатып, экономикалық өсімге қол жеткізуге тиімді жағдай жасай алмайды.		
Көп ұзамай мұнай бағасы тұрақтап, энергетикалық даму қайтадан қарқын алды		
Осы бір оқиға арзан да мол мұнай дәуірінің аяқталып келе жатқандығын аңғартты.		

Дескриптор

- сөйлемдерге перифраз жасайды

- салыстырып, айырмашылығын көрсетіп жазады
- сауатты жазады

Бөлім тақырыбы: Жаһандық энергетикалық дағдарыс

Бөлімше тақырыбы: Болашақ энергиясы

Оқу мақсаты

8.3.1.1 перифраз түрінде берілген сұрақ арқылы қажетті ақпаратты анықтау

Сабақтың мақсаты : перифраз түрінде берілген сұрақ арқылы қажетті

ақпаратты анықтайды

Оқылым алды тапсырма: оқушылар жаңа сөздердің мағынасын сөздік арқылы тауып, жазып алады, сөз тіркестер/сөйлемдер құрастырады, бір-бірін тексеріп, бөліседі.

Жаңа сөздер: жанармай, табиғи отын, биоотын, ластанмайды.

Мәтінді оқыңыз.

Дүниежүзіндегі жеңіл автокөліктер жылына 1 триллион литрдей жанармай жағады. Қазіргі таңда шамамен 806 миллион көлік құралы бар екен. Көліктің саны да, ауаға шығарылатын зиянды газдың көлемі де қарқынды өсіп келеді. Ал оларға қажетті табиғи отынның қоры азайып бара жатыр. Жердегі қуат көздерін тиімді пайдалануға шындап кіріскен болсақ, әуелі адамзат үшін аса маңызды көлік мәселесін тиімді шешу керек. Ал оның қандай жолдары бар? Көлікте пайдаланылатын биоотынның екі түрі бар: биодизель және этанол. Биодизельмен жүретін көліктер дизельді отын мен өсімдік майының қоспасымен жүреді. Этанолды көлік қант құрағы, жүгері немесе арпа сияқты дақылдардан жасалатын отынмен жүреді. Биоотын да парниктік газдар шығарады, бірақ оның мөлшері табиғи отынға қарағанда аз. Электр көліктері тек электр энергиясымен қозғалады. Олардың үнемі зарядталатын үлкен аккумуляторлары бар. Олар атмосфераны ластанмайды, бірақ қуаты біткен аккумулятор 10 сағатқа дейін күш жинайды және оларды электрмен қамтамасыз ету парниктік газдар шығаратын электр станциялары арқылы ғана жүзеге асады.

Сутегімен жүретін көліктер ең тиімді эко-көлік технологиясына жатады. Сутегімен жүретін көлік шығаратын жалғыз ғана қалдық – су, сондықтан да бұл ең таза экокөлік технологиясы деп танылған. Бірақ, мұндай көліктерді жасау өте қымбат және көпшілікке қолжетімді болғанша көп уақыт керек.

Оқылым тапсырмасы «Жеті қадам» әдісі арқылы жүзеге асырылады.

1. Мәтінді оқыңыз.
2. Мәтіннің түрін, стилін анықтаңыз.
3. Мәтіннің жанрын анықтаңыз.
4. Мәтіндегі негізгі идеяны анықтаңыз.
5. Маңызды 5 ақпаратты анықтаңыз.
6. Мәтінде берілген көзқарас, пікірді ажыратыңыз.
7. Мәтін бойынша өз пікіріңізді білдіріңіз

Оқылымнан кейінгі тапсырма.

Сұрақтарға жауап беріңіз.

- Табиғи отынға қарағанда биоотынның ерекшелігі неде?
- Қуаты азайған аккумуляторлар қайтадан қалай қуаттандырылады?
- Көліктердің қай түрі зиянсыз?
- Сумен жүретін көліктерді шығаруда қандай мәселелер бар

Дескриптор

- мәтінді түсініп оқиды;
- сұрақтарға толық жауап береді;

Бөлім тақырыбы: Жаһандық энергетикалық дағдарыс

Бөлімше тақырыбы: Болашақ энергиясы

Оқу мақсаты: 8. 3. 6. 1 тақырып бойынша бірнеше мәтінде көтерілген мәселелерді салыстыра отырып, баға беру

Сабақтың мақсаты: тақырып бойынша бірнеше мәтінде көтерілген мәселелерді салыстыра отырып, баға береді

Оқылымалды тапсырма. Тақырыпты тірек сөздер арқылы болжау. Оқушылар жұптасып берілген сөзбен тіркес не сөйлем құрастырып, тақырыпты болжайды.

Екі мәтінді мұқият оқыңыз, тапсырмаларды орындаңыз.

А мәтіні

Энергия—дүниежүзілік экономиканың көкейкесті мәселелерінің бірі. Сондықтан бізге энергия көздерін күн сәулесі, жел және судан алудың жолдарын қарастыру керек. Оның басты артықшылығы – сарқылмастығы мен экологиялық тазалығы. Адам саны 7 миллиардқа жеткен әлемде энергетика сұранысы да артып отыр. Бірақ әдеттегі энергетиканың басты кейіпкерлері мұнай, көмір, табиғи газ сияқты қазынды энергетика көздері әрі шектеулі, әрі қымбат ЖАДА 2 мин 2 мин және қоршаған ортаны ластайды. Осы себепті жаһандық ысыну басым болып отырған ғаламшарымызда таусылмайтын және қоршаған ортаны ластамайтын, жаңартыла алатын энергетика көздері күн сайын алға шығып отырады. ... Қазақстан аумағы үшін ең перспективалы жаңартылатын энергия көздері мыналар (ЖЭК): Жел энергетикасы, су электр станциясы, күн сәулесінен электр энергиясын өндіру Жел энергиясының қоры бүкіл планета өзендер гидорэнергиясынан 100 есе асып түседі. Жел энергетикасын дайындауда Балқаштың климаттық жағдайы қолайлы болып табылады. Балқаш өңірінде Сарыарқаның аңызық желі үздіксіз соғып тұрады. Осы себепті көлде үнемі күшті толқын болады. Барлық жел двигателінің жұмыс істеу принципі біреу—ақ, онда желдің әсерінен қозғалатын жел доңғалағының қалақшаларының қозғалысы электр энергиясын өндіретін генераторының айналып тұратын бөлігіне беріледі. Су энергетикасы Су электр станциялары (СЭС) су ағымының әлеуетті энергиясын электр энергиясына айналдыруға қолданылады. Су электр станциялары көбінесе өзен бойында тоған және су қоймаларын құра отырып салынады. Сондай-ақ, су ағымының кинетикалық энергиясын еркін ағымдық СЭС-терде қолдануға болады.

Ә мәтіні

Қазіргі мемлекеттерде энергия тапшылығы байқалуда. Көмір, мұнай, табиғи газ сияқты энергия көздерінің сарқылуы немесе қорының азаюы, қоршаған ортаға

тигізетін зиянды әсері күн санап артуда. Бүкіл әлем энергия тапшылығынан құтылу үшін альтернативті энергия көздеріне қол жеткізе бастады. Бүгінгі таңда әлемнің ғалымдары энергияның жаңа көзін жыл өткен сайын іздестіруде. Сарқылмайтын дүние жоқ. Уран да сарқылатын отынға жатады. Атом энергетикасының келешегіне қауіп төнгендіктен, көптеген елдер баламалы қуат көздерін пайдалануда. Әрине, көгілдір отын және көмірмен жұмыс істейтін станцияларда өндірілетін қуат арзан, бірақ олардың қоры шектеулі. Сондықтан күн батареялары мен жел станцияларының қымбат болуына қарамастан, энергия өндіру бағытында жаңғыртылатын қуат көздерін құру бүгінгі және болашақ үшін өте маңызды. Елімізде күн сәулесі болашақтың сарқылмас энергиясы бола алады. Мысалы, күн энергиясын пайдалануға толық мүмкіндігіміз бар. Оңтүстік облыстарда бір жылдың ішінде 180-250 рет күн ашық болып, орташа температура 370 С құрайды. Бұл біз үшін, ең тұрақты, ең арзан, таусылмайтын энергия көзі күн сәулесінің энергиясы болмақ. Күн үлкен энергия қорына ие, жылына жер бетіне түсетін күн энергиясы $7,5 \cdot 10^{17}$ кВт/сағ. Күн энергиясының маңызды артықшылықтарының бірі қоршаған ортаға қауіпсіздігі және арнайы жеткізу құралдарының қажет еместігі болып табылады.

Мәтін	А мәтіні	Ә мәтіні
Мәтінде көтерілген мәселе		
Айырмашылығы		
Ұқсастығы		
Менің пікірім / оқушының бағасы/		

Дескриптор

- мәтінде көтерілген мәселені анықтайды;
- мәтіннің айырмашылығын көрсетіп, жазады;
- екі мәтіннің ұқсастығын көрсетеді;
- мәтінді салыстыра отырып, баға береді;

Оқылымнан кейінгі тапсырма. «Сырлы сұхбат» әдісі.

Оқушылар жұптасып, мәтіндегі ақпаратты қолданып, өз ойларын қосып, сұхбат құрады.

Бөлім тақырыбы: Жаһандық энергетикалық дағдарыс

Бөлімше тақырыбы: Болашақ энергиясы

Оқу мақсаты: 8.3.2.1 - публицистикалық стильдің (мақала) тілдік ерекшеліктері арқылы мәтіндердің жанрын анықтау

Сабақтың мақсаты: публицистикалық стильдің (мақала) тілдік ерекшеліктері арқылы мәтіндердің жанрын анықтайды.

Оқылымалды тапсырма

Жұптық жұмыс. Тақырып бойынша берілген сөздері қолдана отырып, «Баспалдақ» ойыны арқылы сөзден сөз тіркесі, сөз тіркесінен сөйлем құрастырады.

Оқылым

Энергия үнемдеу – көп талқыланатын және маңызды мәселелердің бірі. Әрбір тұтынушы өзінің электр энергиясы шығындары деңгейін бағалап, өзіне: «шығындарды үнемдей отырып, энергия ресурстарын қалай ұтымды пайдалану керек?» деген сұрақ қоюы керек. Мамандардың пікірінше, пәтерді жарықтандыруға электр энергиясының бестен бір бөлігі кетеді. Сарапшылар энергия үнемдейтін шамдарды сатып алуға және А және В кластағы энергия тиімділігі бар тұрмыстық техникаларды таңдауға кеңес береді. Статистика бойынша үйде шамдар мен шырақ шамдар электр энергиясының 20 пайызын тұтынады, сондықтан қыздыру шамдарын энергия үнемдейтін шамдарға ауыстыру отбасы бюджетіне елеулі үнем әкеледі.

Энергия үнемдейтін шамдар үйреншікті қыздыру шамдарынан 5-7 есе қымбат тұратынына қарамастан, ол айына тек 1,8 кВт энергияны тұтынады. Ал қыздыру шамын қолданса, электр энергиясын тұтыну айына 9 кВт құрайды. Энергия үнемдейтін шамдардың ұзақ мерзімге қызмет ету және жоғары жарық беру ерекшеліктері бар. Энергия үнемдейтін шамдар 5-10 жыл, ал қыздыру шамдары 1 жыл қолданылады. Энергия үнемдейтін шамның жоғары жарық беруі ол тұтынатын ең жоғарғы электр энергиясы жарыққа айналатынын болжамдайды, ал қыздыру шамдарындағы электр энергиясының 90 пайызы вольфрам сымдарын қыздыруға, яғни жылытуға кетеді. Энергия үнемдейтін шамдардағы жарық сапасы қыздыру шамдарының жарық сапасынан кем түспейді.

Тапсырма. Жанрына сай 3 ерекшелікті анықтаңыз.

Негізгі ақпарат	
Мәтін жанры	
Жанрға тән ерекшеліктер	1
	2
	3

Дескриптор

- негізгі ақпаратты анықтайды;
- мәтіннің жанрын анықтайды;
- мәтіннен жанрға тән 3 ерекшелікті анықтайды;

Оқылымнан кейінгі тапсырма.

ЖЖ. Білім алушы мәтіннен алған негізгі мәліметті диаграмма, схема, кестеге түсіреді. Жұмыс нәтижесін сыныптасына ұсынады. Сыныптасы берілген схема, диаграмма немесе кесте күйіндегі ақпаратты оқып шығу керек. Жұмыс өзара бағаланады.

Бөлім тақырыбы: Жаһандық энергетикалық дағдарыс

Бөлімше тақырыбы: Қазақстан-мұнай мекені

Оқу мақсаты: 8.3.2.1 публицистикалық стильдің (интервью) тілдік ерекшеліктері арқылы мәтіндердің жанрын анықтау

Сабақтың мақсаты: публицистикалық стильдің (интервью) тілдік ерекшеліктері арқылы мәтіндердің жанрын анықтайды.

Оқылымалды тапсырма.

Ж. Сөздікпен жұмыс «Сөздік гол» әдісі арқылы ұйымдастырылады. Лексикалық минимумдағы әр тірек сөздің қазақша нұсқасын жеке парақшаға жазады. Оған қоса жеке кестеде тірек сөздердің орысша және ағылшынша аудармасы тор көздеріне жазылады. Оқушының міндеті қысқа уақыт ішінде тор көздерді парақшалармен сәйкестендіріп жабу. Мысалы, қазақ тіліндегі 9 тірек сөз алынса, олардың орысша және ағылшынша аудармасы кестедегі тор көздерде ұсынылады

Жаңа сөздер: *мұнай, балама, мұнай қоры, өндіру, бұрғылау.*

Оқылым

Қазақстан - мұнайлы мемлекет

Мұнай – байлық, мұнай – саясат, мұнай – билік. Қалай болғанда да, әзірге жаһандық экономика ертеңін мұнайсыз елестету мүмкін емес. XX ғасырда дәуірлеген мұнай беделі ХХІ ғасырда да шарықтай көтерілмесе төмендейтін түрі жоқ. Бүгінге дейін мәлім болып отырған жаңғырмалы энергия көздерінің таяу болашақта мұнайға балама болып жарытпайтынын білікті сарапшылар ашық айтуда. Бұл туралы Халықаралық энергетикалық агенттік сарапшысы Сәния Мұратқызынан сұрап көрген едік.

– Жалпы мұнай өндіру қашан басталды, алғашқы орындар қай жерде орналасқан?

– Мұнай қоры еліміздің батыс бөлігінде орналасқан. Жыл сайын елімізде 32 миллион тонна мұнай өндіріледі екен. Еліміз жаһанда мұнай өндіруден 18-орында. Қазақстанда мұнай құбырын 10 000 шақырымға дейін жүргізілген. Бүгінде мұнай өндіретін 32 стансы жұмыс істейді. Қазақстанда алғаш бұрғылау жұмыстары Қарашұңғыл жерінде жүргізілген. Мәселен 1899 жылы 40 метр тереңдіктен алғаш мұнай бұрқағы атқылаған. Осы кезден батсап Ұлы дала елінде мұнай өндірісі басталды.

– Ал Қазақстанда осы өндіріс барысында тосыннан болған, яғни экологияға зардабын тигізетін қандайда бір оқиға болды ма?

– 1985 жылы Атырау облысы Құлсары қаласында тосын оқиға болды. №37-ұңғымада қатты қысымнан мұнай өндіретін бір бөлігі жұлынады. Ауаға мұнаймен бірге улы газ атқылаған. Өрт болып, отты бұрқақ 40-50 метрге көтерілген. Жердегі өртті орбитадан ғарышкерлер де көрген. Қыс мезгілінде өрттен бірнеше километр жер жылынып, жерге шөп шыққан. Бұл өртті бір жылдан кейін әрең сөндірген. Қазір мамандар мұндай экологиялық апаттың алдын алады. Сонда да адамзаттың таяу болашақта мұнайға деген тәуелділіктен құтыла алмайтындығы айнадай анық. Олай болса, тәуелсіз Қазақстан үшін бүгінгі даму үрдісінде, болашақ гүлдену дәуірінде еліміздің аумағындағы игерілетін және әлі де зерттелетін мұнай қорының өмірлік өлшеусіз мәні бар.

– Сұхбатыңызға рахмет!

Оқылым тапсырмасы. Мәтін бойынша ақпараттың дұрыстығын көрсет.

Ақпарат	Дұрыс	Бұрыс
Өртті екі жылдан кейін әрең сөндірген		
Мұнай қоры еліміздің батыс бөлігінде орналасқан		
Қазақстанда алғаш бұрғылау жұмыстары Құлсары жерінде жүргізілген		
Мамандар экологиялық апаттың алдын алады		

Оқылымнан кейінгі тапсырма.

Тілдік ерекшеліктері арқылы мәтіннің жанрын анықтаңыз.

Мәтінде көтерілген мәселе	
Тілдік ерекшеліктер	
Жанры	
Мәтіннің стилі	

Дескриптор

- көтерілген мәселені анықтайды;
- мәтіннің тілдік ерекшеліктерін көрсетеді;
- жанрын, стилін анықтайды;

Бөлім тақырыбы: Жаһандық энергетикалық дағдарыс.

Бөлімше тақырыбы: Ш.Айтматов «Кассандра таңбасы»

Оқу мақсаты: 8.3.2.1 – публицистикалық стильдің (мақала) тілдік ерекшеліктері арқылы мәтіндердің жанрын анықтау;

Сабақтың мақсаты: публицистикалық стильдің (мақала) тілдік ерекшеліктері арқылы мәтіндердің жанрын анықтайды.

Оқылымалды тапсырма.

Кестеде берілген ақпараттарды сәйкестендіріңіз.

Публицистикалық стильдің қарым-қатынас аясы (қолданылатын орны)	жұртшылықты белгілі іске жұмылдыру, белгілі бір мақсатқа үндеу, иландыру; сондай-ақ белгілі бір құбылысқа оң не теріс баға беріп, қоғамдық пікір туғызу.
Стильдік сипаты	газетте, саяси-қоғамдық журналдарда (жазбаша түрі), ал жиналыстар мен митингілерде, радио-теледидар хабарларында (ауызша түрі).
Қарым-қатынас мақсаты	үндеу, жұртшылықты иландыру, үгіттік-насихаттық мәнінде жұмсалады.

Оқылым.

«**Кассандра таңбасы**» романында ғалым Филофей шарананың қарсылық белгісін ғарыштан зондаж сәулелер жіберу арқылы анықтап, оған «**Кассандра таңбасы**» деп ат береді. Бұл ХХ ғасырдың ойға келсе де, ақылға сыймастай оқиғасы еді. Ш. Айтматовтың романын да, өзін де әлем жұртшылығы әртүрлі қабылдады. Бірақ Ш.Айтматовтың романында көтерілген мәселелер, суреттелген оқиғалар сыры әр қырынан, әртүрлі деңгейде ашыла түсуде. Жасанды жолмен дүниеге бала әкелу, терроризм, расизм, спид т.б. ұғымдары бүгінгі күні ғаламның үлкен проблемасына айналып отыр. Шығармашылық еңбек заңдылықтары тұрғысынан алғанда, бұл Ш. Айтматовтың суреткерлік көрегендігін, алысты бұрын болжап-бағамдай алатын шығармашылық кемеңгерлігін танытады.

«**Кассандра таңбасы**» романында ғалым кейіпкер өзінің тағдыры жасанды жолмен әкелген адамдарының тағдырымен ұқсас екендігін біледі. Яғни, жазушы бұл романында да «тексіздіктің қандай апат әкелетінін» бұрынғыдан кең суреттеп, мәнін тереңдетіп, адамзатқа ескерту айтып отыр. Осындай маңызды ойды көтеріп, шығарманың сюжетін құруда үлкен қызмет етіп тұрған «жасанды жолмен адам әкелу» оқиғасы — бүгінгі заман шындығымен бетпе-бет келгенде туған суреткерлік қиял нәтижесі. Сөйте тұра мұның негізінде өмірдің шындық құбылыстары жатқаны да анық. Ал өмір шындығының игерілуіндегі автордың идеясынан туындайтын басты көркемдік шешім — табиғат заңына қиянат жасамау..

Жазушы «**Кассандра таңбасы**» романында бүгінгі күннің ғылыми-техникалық, технологиялық жетістіктерін жинақтап шебер пайдалана білген. Ш.Айтматов шығармаларының көркемдік идеялық жүйесінде халық творчествосы үлгілерімен қатар этнография, археология, тарих салаларындағы материалдардың атқаратын рөлі жоғары. (202 сөз)

Оқылым тапсырмасы.

Публицистикалық стильдің тілдік ерекшеліктерін мәтіннен табу, сол арқылы жанрын анықтау.

лексика-фразеологиялық: зат пен құбылысқа оқырман назарын аудару үшін экспрессивті-эмоционалды реңктегі сөздер және бағалауыш лексика	
жалпы саяси лексика, халықаралық терминдер, күрделі тіркестер	
тұрақты сөз тіркестері, мақал-мәтелдер, афоризмдер мен перифразалар	

морфологиялық: көптік тұлғалы зат есімдер, күрделі, қысқарған, жалқы, деректі, дерексіз зат атаулары, сан есім, сын есім, етістік тұлғалары, үстеулер	
синтаксистік: бұйрықты, лепті, риторикалық сұраулы сөйлемдер, сөз қайталаулар:	

Қажетті сөз тіркестері: шығармашылық кемеңгерлік, көркемдік шешім, жасанды жолмен дүниеге бала әкелу, терроризм, расизм, спид, Кассандра таңбасы, ойға келсе де, ақылға сыймастай, ХХІ ғасыр, ғалым кейіпкер, табиғаттың тепе-теңдігіне, үйлесіміне.

Дескриптор:

- публицистикалық стильдің сипатын естеріне түсіреді;
- оқылым мәтінін детальді түрде оқиды;
- оқылым мәтіні арқылы тілдік ерекшеліктерін анықтай алады;
- үзіндінің жанрын анықтайды.

Оқылымнан кейінгі тапсырма: топта, жұпта немесе жеке оқылым материалдарының мазмұны негізінде шынайы өмірмен байланыстыра сұрақ құрастырып, өзгелердің пікірімен салыстыра отырып жауап береді.

Бөлім тақырыбы: Достық пен татулық – таптырмас бақыт

Бөлімше тақырыбы: Бір тойым бар....

Оқу мақсаты:

Т. 8.1.5.1 - тірек сөздер, автор көзқарасы мен көңіл күйі арқылы негізгі ойды анықтау.

Сабақтың мақсаты. тірек сөздер, автор көзқарасы мен көңіл күйі арқылы негізгі ойды анықтайды.

Жаңа сөздер: той, сөйтіп, бәйге, жиған-терген, өткеремін.

Тыңдалым алдындағы тапсырма. Оқушылар қабырғадағы суреттерді қолдана отырып, жаңа сөздерге сөздер қатарын жазып, сөз тіркесі/ сөйлем құрастырып, сыныпта өзара бөлісіп, кестелерін толықтырады.

Мәтінді мұқият тыңдап, төмендегі тапсырмаларды орындаңыз.
Бір тойым болатыны сөзсіз менің,

Дәл қай күні екенін айта алмаймын.
Бірақ... бірақ...
Ешкімді де билетпей қайтармаймын.
Онда ортаға тасталар ұран сондай:
Қайта алмайды қартың да бір ән салмай,
Жиырма бестің бәрін де сабылдыртам, ..
Мен өзім де ән салам түн ауғанша,
Менің жаным бұл күнге құмар қанша!
Бәйге берем жығылған палуанға да,
Адалдығы сезіліп тұрар болса.
Қыз қуатын жігітке ат беремін,
Жанам деген жүрекке от беремін.
Мен әйтеуір бар жиған-тергенімді
Бір тамаша той қылып өткеремін.
Біздің үйді сол күні бетке ал, қауым,
Нысанаға ап қуаныш тоқталмауын.
Мен бұл тойдан тілеймін жылап тұрып,
Қазанымда бір асым ет қалмауын...

«Түртіп алу» тәсілі бойынша білім алушы өлеңнен автордың көңіл күйіне қатысты сызбаға 5 тірек сөзді жазып алады.

тірек сөз

тірек сөз

тірек сөз

Тыңдалымнан кейінгі тапсырма. ПОПС формуласы.

Мәтіндегі автордың түрлі көңіл күйін сипаттай отырып, өлеңнің идеясын талдаңыз.

Бірінші сөйлем «Менің ойымша, өлеңде автордың ... (көңіл күйі) байқалады»

Екінші сөйлем «Себебі оны былай түсіндіремін (өлеңдегі көңіл күйге қатысты ақпарат)... »

Үшінші сөйлем «Оны мына мысалдармен дәлелдей аламын (өлеңнен дәлел »

Төртінші сөйлем «Осыған байланысты мынадай қорытынды шешімге келдім (идея) ».

Бөлім тақырыбы: Достық пен татулық – таптырмас бақыт
Бөлімше тақырыбы: Қазақстан- достық пен татулық мекені
Оқу мақсаты:

8.3.4.1 - мәтіндердің түрлерін, тілдік ерекшеліктерін салыстырып, талдау жасау

Сабақтың мақсаты. Мәтіндердің түрлерін, тілдік ерекшеліктерін салыстырып, талдау жасайды.

Оқылым алдындағы тапсырма.

Берілген сұрақтарға жауап бер

1. «Қазақстан халқы ассамблеясы» дегенді қалай түсінесің?
2. «Диаспора» деген не?
3. «Бірлік бар жерде тірлік бар» деген мәтелдің мағынасы қандай?
4. Қазақстанда қандай ұлттың өкілдері тұрады?

Оқылым тапсырмасы.

Берілген екі мәтінді түрі мен жанрына, тілдік ерекшелігіне талдау жасаңыз.

1-мәтін

Қазақстанды мекен еткен этнос өкілдері арасында достық, жолдастық қарым-қатынасты дамыту – Ассамблеяның негізгі мақсаты. Ассамблеяның 350-ге жуық мүшесі бар. Қазақ халқының кеңпейілдігі мен бауырмалдығы қазақ жерінде бірнеше этнос өкілдерінің өзара жақындықта тату-тәтті өмір сүруіне ұйытқы болып отыр. Қазақстан халықтарының берік достығы, замандастардың бірлігі, ұйымшылдығы - өзге елдерге үлгі. Қазақстанда тұратын ұлттардың өз этноқұрылымдары бар. Орыс, өзбек балалары мектепте ана тілінде білім алады. Орыс, өзбек, кәріс, неміс ондаған театрлары мен газет-журналдары бар. Әзірбайжан, грек, ингуш, неміс, шешен, поляк т.б. халықтардың ұлттың мәдени орталықтарының жанында бірнеше жексенбілік мектептер жұмыс істейді. Қазақстан халқы ассамблеясы жыл сайын Қазақстан халықтарының фестивальдарын, тіл фестивальдарын, тіл білу дәрежесін анықтайтын жиырма байқау, халықаралық және республикалық ғылыми-практикалық конференциялар мен семинарлар өткізіп тұрады.

2-мәтін

Жан досым

Іздегенде табылатын қасыңнан,
Көңілі бар қызғалдақтай ашылған.
Көріспесек сағыныштан жүдейтін,
Кім бар екен бала күнгі досыңнан!

Жан досым, үстем болсын мерейің,
Әрқашан жеңісінді көрейін,
Сырымыз да бітпесін,
Жырымыз да бітпесін, жырымыз да
бітпесін!

Қос бұтағы секілденіп ағаштың,
Қатар жүріп сырымызды сан аштық.
Жол тапсақ та бірге жүріп жол таптық,

Адассақ та бірге жүріп адастық

Талдау	1-мәтін	2-мәтін
Мәтін түрі		
Жанры		
Жанрға сай үш ерекшелік		

Дескриптор

- екі мәтіннің түрін анықтайды;
- екі мәтіннің жанрын жазады;
- жанрға сай тілдік ерекшелікке мәтіндерден 3 дәлел келтіреді.

Оқылымнан кейінгі тапсырма.

Жеке жұмыс. Екі мәтінде оқушыға қатты әсер еткен автордың ойы ма, әлде көтерілген мәселе ме? Өз ойыңды жаз.

 автордың ойы әсер еткен, себебі...	 көтерілген мәселе әсер етеді, себебі...

Бөлім тақырыбы: Кәсіп - бақыттың шырағы, еңбек – ырыстың бұлағы

Бөлімше тақырыбы: Еңбек – ырыстың бұлағы

Оқу мақсаты:

8.3.3.1 прозалық және поэзиялық шығармалардың композициялық құрылымын анықтау, кейіпкердің іс -әрекетіне немесе лирикалық кейіпкердің образына баға беру.

Сабақтың мақсаты: прозалық және поэзиялық шығармалардың композициялық құрылымын анықтап, кейіпкердің іс -әрекетіне немесе лирикалық кейіпкердің образына баға береді.

Жаңа сөздер: ұста, мырза, шеге соғу, мық, өнер.

Оқылымалды тапсырма

1. Тақырып бойынша берілген сөздері қолдана отырып, «Баспалдақ» ойыны арқылы сөзден сөз тіркесі, сөз тіркесінен сөйлем құрастырады.

Оқылым. Мәтіндерді оқып, төмендегі тапсырмаларды орында (мәтінді топта немесе жұппен оқуға болады). Оқылым кезінде таныс емес сөздердің астын сызып отыр.

Бір қарт ұста күні-түні тынбай іс соғып отырады екен. Оған көрші, заманындағы бір зор бай, Броун дегеннің баласы ойнап жүріп қызыққа күнде ұстаға келіп, іс соққанына қарап тұрады екен.

Бір күні ұста мырзаға айтты:

– Төрем, қарап тұрғанша, тым болмаса, шеге соғуды үйренсейші, кім біледі, бір күндерде сол өнердің де керегі болар.

Бала нем кетеді деп, күнде мазаққа шеге соғып жүріп, бірнеше күнде жақсы соғуға үйреніпті.

Мұнан соң бірнеше жылдар өткен соң, жұртында қатты жаугершілік басталып, Броунның мал-жаны таланып бітіп, өзі қатын, баласымен қашып шығыпты.

Сонымен, ішерге-жеуге, киюге де кем-тар соғып, бір қалада жүрген уақытта, қаланың әкімі бұйрық шашты:

Әскерге көп етік керек, жақын жердегі қалалардың сататын мығы таусылды, мық даярласын, – деп. Сонда манағы мырзаның мазаққа үйренген өнері есіне түсіп, патшалық етікшілерге хабар салды:

– Егер көп мық-шеге керек болса, мен бөдіретін аламын, – деп.

Етікшілер істеген мығын көріп ұнатқан соң, әскердің етігіне мық істеудің міндетін алып, көп мал тауып, ақыр өміріне дейін кемдік көрмей өтіпті.
(Б.Алтынсарин)

Оқылымнан кейінгі тапсырма

2. Мәтін мазмұнына қатысты оқиғаларды ретімен орналастырыңыз

Баланың ұстаның жұмысына қарап тұруы

Қарт ұстаның еңбек етуі

Баланың шеге соғуды үйренуі

Етікшілер істеген мығын көріп ұнатқан соң, әскердің етігіне мық істеудің міндетін алуы

Қала әкімінің бұйрығы

3. Мәтінге ат қойыңыз, идеясын анықтаңыз

Тақырыбы

- идеясы

Дескриптор

- мәтіндегі оқиғалардың ретін санмен белгілейді;
- мәтінге тақырып қояды;
- мәтіннің идеясын 1-2 сөйлеммен анықтайды.

Бөлім тақырыбы: Кәсіп-бақыттың шырағы, еңбек – ырыстың бұлағы

Бөлімше тақырыбы: Еңбек ер атандырады

Оқу мақсаты: 8.3.4.1 мәтіндердің түрлерін, тілдік ерекшеліктерін салыстырып, талдау жасау.

Сабақтың мақсаты мәтіндердің түрлерін, тілдік ерекшеліктерін салыстырып, талдау жасайды.

Жаңа сөздер: зертхана, қарсылас, үміткер, күнкөріс қамы.

Оқылым алдындағы тапсырма

1.ЖЖ. Мәтіндер қандай стильде жазылу мүмкін? Жанрлық ерекшелік деген не? деген сұраққа жауапты өзара түсіндіреді.

1-мәтін

Генадий Головкин Генадий қарапайым отбасынан шыққан қарапайым бала. Әкесі – шахтер, анасы – химиялық зертхана қызметшісі болған. Бокспен 8 жасынан айналыса бастаған. Өзінің алғашқы жекпе-жекке Головкин 11 жасында түсті. Онда ол өзінен 2 – 4 жас үлкен қарсыластарын жеңіп шықты. Бұдан кейін ол облыстық, мемлекеттік және халықаралық бокстан жарыстарға үміткер болып қатыса бастады. 2003 жылы 21 жасында алғаш рет әлем чемпионы атағына ие болады. Осы уақытқа дейін Генадий Головкин өзінің қатысқан 350 жекпе-жегінде тек 5 рет қана жеңіліске ұшыраған болатын. Ол он екі айда 25 миллион доллар (қазіргі бағаммен шамамен – 9 миллиард 100 миллион теңге: айына шамамен — 758,3 миллион теңге) табыс табады екен.

2-мәтін

Әлемнің барлық балалары сүйіп көретін Микки Маус пен Дональд Дак, одан басқа 200-ден аса кейіпкерлердің әкесі, мультипликатор Уолт Дисней (1901-1966жж) кедей отбасында дүниеге келген. Күнкөріс қамымен көшіп-қонып жүрген отбасына көмектесу үшін Уолт жастайынан жұмыс істейді. Күнделікті газет таратып, әкесіне көмектеседі, түнде әке-шешесінен жасырып, түрлі сурет пен комикстер салып, тиын-тебенге көршілеріне сатқан. Бұл оның ең сүйікті ісі еді. Алайда баласының қызығушылығын құптамаған әкесі оның қайдағы бір суреттерді салумен уақытын босқа өткізгені үшін 5 минут 8 минут сазайын тартқызған кездері аз болмаған.

Оның алғашқы анимациялық фильмі 1924 жылы «Алиса в стране чудес» ертегесінің үзіндісіне түсірілген.

Оқылымнан кейінгі тапсырма:

«Әдеби шеңбер» әдісі.

Талдаушы- көтерілген мәселенің өзектілігін талдау

Салыстырушы - мәтіндердің жанрлық және стильдік ерекшеліктерін салыстыру

Бағалаушы - мәселенің берілуі, бүгінгі таңдағы көрінісін бағалау

Қорытындылаушы -өз пікірін, көзқарасын білдіру

Дескриптор

- көтерілген мәселенің өзектілігін талдайды;
- мәтіндердің жанрлық және стильдік ерекшеліктерін салыстырады;
- бүгінгі таңдағы көрінісін бағалап, өз пікірін білдіреді

Бөлім тақырыбы: Кәсіп-бақыттың шырағы, еңбек –ырыстың бұлағы

Бөлімше тақырыбы: Саятшылық

Оқу мақсаты:

8.3.2.1 публицистикалық стильдің (мақала, интервью, қысқа очерк, жолдаулар) тілдік ерекшеліктері арқылы мәтіндердің жанрын анықтау.

Сабақтың мақсаты публицистикалық стильдің (мақала, интервью, қысқа очерк, жолдаулар) тілдік ерекшеліктері арқылы мәтіндердің жанрын анықтайды.

Жаңа сөздер: саятшылық, бүркіт, сұңқар, қаршыға, тұйғын, ителгі, құс салу.

Оқылым алдындағы тапсырма

1) публицистикалық стильдің жанрлық ерекшелігі туралы ортақ түсінік қалыптастырады. Бір-біріне таныстырады.

2) Сынып алдына шығып, ортақ түсінік шығарады.

Оқылым

Саятшылық

Қазақ халқының ғажайып өнерінің бірі – осы саятшылық, яғни құс алу арқылы аңшылық құру. Бұл өнер тіршілік қамы ғана емес, көңіл көтеру, бойға күш алу, қызықтау әрі спорт ретінде қазақ даласында тым ерте дамыған. Саятшылық негізінде аңды құс салу арқылы аулайды. Саят құстарына бүркіт, сұңқар, қаршыға, тұйғын, ителгі сияқты алғыр құстар жатады. Саят өнері ептілікті, білгірлікті, табиғат тылсымын жете білуді, сондай-ақ аталған құстарды ұстау, баулу сияқты «бір сырлы, сегіз қырлы» болуды талап етеді. Мұның өзі жеке бірнеше жылға созылатын ғылым десе де болады. Саятшылар ел ішінде өте сыйлы, құрметті адамдар қатарына жатады. Олар кезінде осы құс салу арқылы ел-жұртты тамақпен (етпен), қасқыр, түлкі, қарсақ, қоян терілерімен қамтамасыз еткен ел қомқоры, асыраушысы деп те санаған.

Саятшылардың ең негізгі құралы – қыран бүркіт. Бүркіт – текті құс. Оны сол бүркіттей жігіттер ғана ұстап, бабын келтіріп аңға салады. Бүркітті балапан кезінде тай басынан, құз қиясынан әдейі барып алады.

*«Автобус аялдамасы» стратегиясы арқылы тапсырмаларды орындайды.
(жазбаша)*

1-аялдама. Тақырыбы мен идеясын анықтайды.

2-аялдама. Тілдік және жанрлық ерекшелігін анықтайды. (1-2 аргумент)

3-аялдама. Қолдану аясын, мақсатын, стильдік сипатын талдайды.

Оқылымнан кейінгі тапсырма.

«Төрт сөйлем» тәсілі.

1. Пікір. Мақалада көтерілген негізгі ақпарат бойынша өзіндік пікірін бір сөйлеммен айтады.

2. Дәлел. Өз пікірін бір сөйлеммен дәлелдейді.

3. Мысал. Пікірін өмірмен байланыстырып, мысал келтіреді.

4. Қорытынды. Тақырып/мәселе бойынша қорытынды шығарады.

Дескриптор

-тақырыбы мен идеясын анықтайды;

-тілдік және жанрлық ерекшелігін анықтайды;

-қолдану аясын, мақсатын, стильдік сипатын талдайды,

Бөлім тақырыбы: Кәсіп-бақыттың шырағы, еңбек –ырыстың бұлағы

Бөлімше тақырыбы: Саятшы Ораз

Оқу мақсаты:

8.3.3.1 прозалық және поэзиялық шығармалардың композициялық құрылымын анықтау, кейіпкердің іс -әрекетіне немесе лирикалық кейіпкердің образына баға беру

Сабақтың мақсаты прозалық және поэзиялық шығармалардың композициялық құрылымын анықтау, кейіпкердің іс -әрекетіне немесе лирикалық кейіпкердің образына баға береді.

Жаңа сөздер: саятшылық, бүркіт, сұңқар, қаршыға, тұйғын, ителгі, құс салу.

Оқылым алдындағы тапсырма

Жаңа сөздерді меңгерту үшін «Сөз-сөз тіркесі-сөйлем» әдісін қолдану. Мысалы, дыбыс сөзіне бір синоним айтады, дыбыс сөзін түрлі сөздермен тіркестіріп қолданады, дыбыс сөзімен сөйлем құрайды.

Т. «Саятшылық қаншалықты маңызды?» тақырыбында топтық талқылау барысында сұрақтарға жауап беру

Оқылым.

«Саятшы Ораз»

(үзінді)

...Саятшы Ораз мылтықшы екен және жалғыз оқты шитімен ғана атады екен.

...Ораздың мылтықшылығы осындай болса, құсбегілігі одан да бетер болған. Есін білгелі қыс бүркіт салудан, жаз қаршыға мен тұйғын салудан қол үзбеген.

– Менің малым көп, – деп қалжындайды екен Ораз.

– Қайдағы мал? – деп сұрағандарға:

– Көктің құсы, жердің аңы түгелімен менікі, олар барда мен аштан өлмеймін, көштен қалмаймын, – дейді екен.

Ораз әр күні қоржының толтыра аң әкелмей қоймайды екен. Соның бәрін өз пайдасына жұмсаса, оның байып кетуі мүмкін ғой. Бірақ өйтпейді Ораз. Ол атқанын я ілдірген аңдарын адамдарға үлестіріп, өз үйіне бірер күнге азық әкеледі екен. Ораз қыстыгүні күзен, тышқан, түлкі, қасқыр сияқты аңдарды да көп аулаған. Бірақ солардың да терісін сатып, пайда қылмай, кім көрінгенге сауғаға бере берген.

Оның аса дос көретін тобы – балалар еді. Жазда, қыста аңға шықса, қасында балалар қаптап жүретін. Сауғасын ол балалардан да аямай, күндік олжасын үлестіріп беретін, бүгін құр қалған баланы ертең ризақылатын. ..Жасы алпыстарды орталанған Ораздың денесі тіп-тік, жүрісі шаптаң. Ол ит терісінен істеген үлкен биялайын оң қолына киеді де томағалы бүркітін жұдырығына қондырып: – Ал, кәне, жүріңдер, балалар! – деп жөнеле береді.

Оқиға композициясын жазыңыз

1. Сюжеттің басталуы	
2. Сюжеттік байланыс	
3. Шиеленісуі	
4. Шарықтау шегі	
5. Шешімі	

2-тапсырма *Әңгімедегі кейіпкерге мінездеме беріп, шығармадан дәлел келтіріңіз.*

Кейіпкер	Мінездеме	Дәлел

Дескриптор

- оқиға композициясын сюжет желісі бойынша жазады;
- шығармадан кейіпкердің бейнесін анықтайды;
- кейіпкерге мінездеме береді;
- кейіпкерге шығармадан дәлел келтіреді;

Бөлім тақырыбы: Қазақстанның су ресурстары

Бөлімше тақырыбы: Су бар жерде дәулет бар

Оқу мақсаты

8.2.4.1 идеялық жағынан ұқсас мәтіндердегі оқиғалар желісіне бақылау жасай отырып, мазмұнның дамуын салыстыру және талдау;

8.3.4.1 мәтіндердің түрлерін, тілдік ерекшеліктерін салыстырып, талдау жасау.

Сабақтың мақсаты

-идеялық жағынан ұқсас мәтіндердегі оқиғалар желісіне бақылау жасай отырып, мәтіндердің түрлерін, тілдік ерекшеліктерін салыстырып, талдау жасайды.

Жаңа сөздер: су, сусын, сулы, сусыз; ауызсу, сұйықтық, тұщы, ащы, тұзды, түссіз.

Кіріспе сұрақтар:

1. Судың маңызы туралы не айтасың?
2. Күніне қанша литр су ішесің?

Оқылым алдындағы тапсырма

1. Судың емдік қасиеттері жайында көбі біле бермейді. Су адамның шөлін қандыру немесе тұрмыстық қажеттілігінен басқа да жайларда пайдаға асады. Жапон ғалымы Масару Эмото бірнеше жыл бойы судың қасиетін зерттеген. Ол тазартылған суды бір ыдысқа құйып, сол судың жанына адамдар келіп «махаббат», «жақсылық», «рақмет», «бейбітшілік» деген сияқты жақсы сөздер айтқан. Ғалым осы суды қатырып, суретке түсірген кезде кристалдары керемет әдемі, үйлесімді болып шыққанын байқаған. Ал дәл осы суға «ыза», «соғыс», «қан», «өлім» сияқты жағымсыз сөздер айтқан кезде кристалдары мүлде басқа, бей-берекет, көмескі, қара лай болып шыққанын көріпті. Жапон ғалымы су біздің барлық эмоциямызды, сезімімізді, сөзіміз бен дұғамызды, музыканы қабылдайтынын осылай дәлелдеген.

2. Сусыз өмір сүру мүмкін емес. Жер бетінің төрттен үш бөлігін су алып жатыр. Ол – мөлдір, түссіз. Судың үш күйі болады: сұйық-су, қатты-мұз, газ-бу. Нөл градустан төмендегенде су мұз болып катады, ал қайнағанда ол буға айналады. Аналарың кір жуғанда далаға жайып қояды. Ол кеуіп кетеді. Неліктен? Себебі күн

суды буландырады. Күн қатты ыстық, ал жапырақтар, өсімдіктер неге қурап кетпейді? Себебі, ол тамырмен су сорып, оны буландырып жібереді. Жер бетінде су тұщы және ащы су болып бөлінеді. Ащы су бұл теңіз, мұхит сулары, ал тұщы су өзен, көл, жер асты сулары. Жердегі әрбір 100 л судың 98 л тұзды су, 2 л тұщы су екен. Құбырдан алынған су 100% таза бола бермейді. Ол өзеннен хлор қосылып, тазартылып келеді. Адам күніне 2 литрге жуық су ішеді екен. Ол - су, шай, шырын, сусын, минералды су.

Оқылымнан кейінгі тапсырма

1. «Оқиғаларды егжей-тегжейлі баяндау» картасын толтыру

Ең алдымен...		
Осыдан кейін мен... білдім.		
Содан соң...		
Соңында...		

2. Екі мәтіндегі ақпаратты негізге алып, 7 жолды өлең құра.

Диаманта – жеті жолдан тұратын өлең түрі, бірінші және соңғы жолдары қарама-қарсы мәнде болуы қажет. Мағыналары қарама-қарсы түсініктермен жұмыс істегенде пайдалы.

1,7 – жолдары – антоним-зат есімдер;

2 – бірінші зат есімге екі сын есім;

3 – бірінші зат есімге үш етістік;

4 – зат есімді екі сөз тіркесі;

5 – екінші зат есімге үш етістік;

6 – екінші зат есімге екі сын есім;

3. Екі мәтінді салыстырып, талдау жаса

1-мәтін	2-мәтін
Мәтіннің түрі (суреттеу, әңгімелеу, пайымдау)	
Тілдік ерекшеліктері (лексика-фразеологиялық, морфологиялық, синтаксистік)	
Әлеуметтік қызметтері (әсер ету, қарым-қатынас жасау, хабарлау,...)	

Бөлім тақырыбы: Тарихи тұлғалар тағылымы

Бөлімше тақырыбы: Алаш орда көсемдері

Оқу мақсаты:

8.3.5.1 қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді қолдана отырып, мәтінге өзгеріс енгізу, ерекшеліктерді бақылау

Сабақтың мақсаты: қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді қолдана отырып, мәтінге өзгеріс енгізеді, ерекшеліктерді бақылайды.

Жаңа сөздер: Алаш, ұлттық, саясаткер, кемеңгер.

Кіріспе сұрақтар:

Оқылым алдындағы тапсырма

Берілген суреттің сабаққа қатыстылығын анықтай отырып, суреттегі тұлғалар туралы білетіндерімен бөліседі.

Оқылым

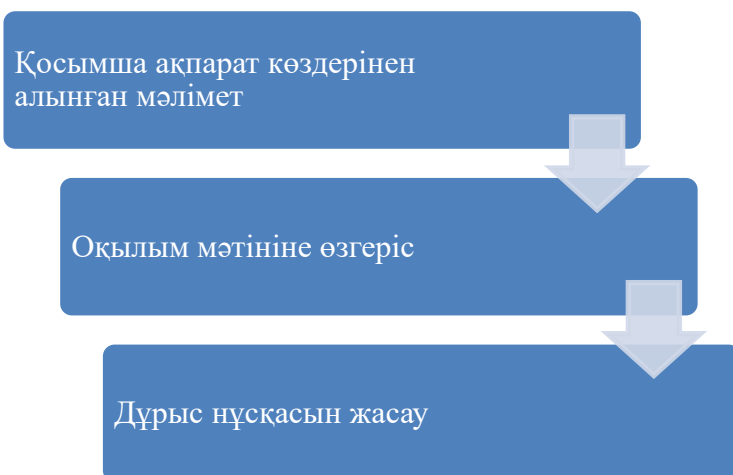
«Алаш идеясы» – қазақтың мемлекеттік, елдің ұлттық идеясы. Өйткені Алаш – халқымызды бесігінде тербетіп, есейіп ат жалын тартып мінгенде бойына күш-қуат және сенім берген ұлттық идея. Алаш жаңа елдігіміздің, байырғы аймағымыздың рәмізі еді. XX ғасырда қазақтың азаматтық тарихында ең ұлы идея қайсы десек, ол – Алаш идеясы болды. Бүгінгі тәуелсіздігіміздің негізі де осы идеяда жатыр. Алаш идеясы үшін күрескен кезең – 1907 жылдан 1930 жылға дейінгі 30 жылдай уақытты ғана қамтыған. Аз болса да ғасырға тең уақыт. Алаштың серкелері: Әлихан Бөкейханов, Мұстафа Шоқай, Ахмет Байтұрсынұлы, Халел Досмұхамедұлы, Міржақып Дулатұлы, Халел Ғаббасұлы, Мұхамеджан Тынышбайұлы. Алаш зиялыларының алдыңғы толқыны болып есептелетін осынау тұлғалардың әрбірі мемлекет басқаруға қабілетті еді.

Оқылым тапсырмасы: топ мүшелері мәтін мазмұнымен танысады. Мәтіннің тақырыбы мен негізгі ойын анықтайды, кесте толтырады.

Қосжазба күнделігі	
Мәтін тақырыбы	Мәтіннің негізгі ойы

Оқылымнан кейінгі тапсырма

Оқушылар қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді қолдана отырып, оқылым мәтініне өзгеріс енгізеді.

Дескриптор

- Суреттегі тұлғалар бойынша ой бөліседі;
- Мәтіннің тақырыбы мен негізгі ойын анықтайды, кесте толтырады;
- қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді қолдана отырып, оқылым мәтініне өзгеріс енгізеді;

Бөлім тақырыбы: Тарихи тұлғалар тағылымы

Бөлімше тақырыбы: Қараой

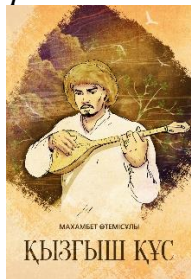
Оқу мақсаты:

8.3.4.1 мәтіндердің түрлерін, тілдік ерекшеліктерін салыстырып, талдау жасау

Сабақтың мақсаты: мәтіндердің түрлерін, тілдік ерекшеліктерін салыстырып, талдау жасайды.

Жаңа сөздер: тұлға, қолбасшы, қаламгер, жебе.

Оқылымалды тапсырма. «Суреттер сыр шертеді» әдісі арқылы оқушылар суреттегі бейнелерді атайды, ой бөліседі.

Оқылым. Мәтіндерді оқып, төмендегі аспектілер бойынша салыстырыңыз.

1-мәтін

Махамбеттің күрделі тұлғасын көркемдік тұрғыдан жинақтауда, зұлымдық құрған заман шындығын шынайы жеткізуде – әр қаламгер түрлі әдіс-тәсілдерге қол артқан. Махамбеттің өмірі мен заманы туралы көркем шығармалардың ішінде Т.Әлімқұловтың «Қараой» әңгімесі айрықша дара тұлға.

Қараой – жер атауы. Қаралы оқиға осы жерде өтеді. Әңгімеде Махамбет өмірінің соңғы сәттері сөз болады. Ең бастысы, мұнда қайсар ақынның ешкімге бас имеген асыл рухы асқақ көрінеді. Елінен айырылып, жерінен ауып, қос қыраны – екі ұлын қатар жоғалтса да, ақынның қанаты қайырылып, жігері құм болып, жасығанын көрмейміз. Тек қана көз алдында бақилық болған біртуар балаларын ойлап, есіне алғанда жүрегі елжіреп, көкірегі сары сағынышқа толы. Махамбет жапан далада жалғыз қалғанда жүрегіне жебедей қадалатын жалғыз жарасы – Өтемістен туған онның атқа қонып, жасақты қолға айнала алмағаны.

2-мәтін

Ау, қызғыш құс, қызғыш құс,
Қанатың қатты, мойның бос.
Исатайдан айрылып,
Жалғыздықпен болдым дос.
Ау, қызғыш құс, қызғыш құс!
Ел қорғаны мен едім.
Мен де айрылдым елімнен;
Көл қорғаны сен едің,

Сен де айрылдың көліңнен.
 Аспанда ұшқан қызғыш құс!
 Сені көлден айырған -
 Лашын құстың тепкіні.
 Мені елден айырған -
 Хан Жәңгірдің екпіні.
 Айтып - айтпай немене,
 Құсалықпен өтті ғой,
 Махамбеттің көп күні!

Салыстыру аспектілері	1-мәтін	2-мәтін
Мәтін түрі		
Мәтін жанры		
Мәтін стилі		
Тілдік қолданыстары	1. 2. 3.	1. 2. 3.

Дескриптор

- мәтіндердің түрін анықтайды;
- мәтіндердің жанрын жазады;
- мәтіндердің стилін анықтайды;
- мәтіндердегі стильге тән 3 қолданысты анықтайды

Бөлім тақырыбы: Қызым-жағадағы құндызым, ұлым - аспандағы жұлдызым

Бөлімше тақырыбы: Ұлым - аспандағы жұлдызым

Оқу мақсаты: 8. 3. 6. 1 тақырып бойынша бірнеше мәтінде көтерілген мәселелерді салыстыра отырып, баға беру.

Сабақтың мақсаты: тақырып бойынша бірнеше мәтінде көтерілген мәселелерді салыстыра отырып, баға береді.

Жаңа сөздер: өсиет, уәде, пенде, дүниетаным.

Оқылым

1-мәтін. Қазақтың батыры, ұлт мақтанышы Бауыржан Момышұлының ұлына айтқан ақыл-кеңестері қай әкеге де үлгі. Ұлына айтқан өсиеті:

- Жігіттің екі сөйлегені - өлгені. Уәде бермеуге тырыс. Әйтпесе, сөзінде тұр.
- Көп тыңда. Аз сөйле. Сөзіңнің артынан ісіңмен үлгеруге жаныңды сал.
- Өсек айтылатын жерде болма. Кездейсоқ болған жағдайда қосылма. Кесіп тастауға тырыс.
- Ешқашан мақтанба! Жұрт мақтасын.
- Өзіңді сыйла, Өзгелер сыйласын.
- Күнде өзіңе есеп бер. Өзіңді тәрбиелей бер.

- Құмар ойын - әлсіздің әлегі. Мықтының рухы биік, денесі шымыр.
- Сыйлағанның құлы бол. Кішірею төмендеу емес.
- Ең алдымен өзіңе өзіңнің көңілің толатындай өмір сүр.
- Саяхатта. Дүниетанымыңның аясы кеңейеді.
- Қайтарымынан үмітті болсаң, жақсылық жасама.
- Пенденің пендеден айырмашылығы адамгершілігі мен білімінде. Таны,

оқы!

- Өнер үйрен. Мамандығыңда мықтысы бол.
- Өміріңнің сапасына тек сен жауаптысың!
- Ұрпақ тәрбиесі елу пайыз сенің мойыңда. Ұлың өзіңнен озатын болсын.

Қызың саған қарап серігін тауып бақытты болсын.

- Кім қанша төмен түссе де, сен өз биігіңде қал.

2-мәтін.

Әр ата-ана баласын жақсы адам болса екен деп армандайды. Алайда ол тез арада тамаша адам бола қоймайды. Баланы жақсы адам болдыру үшін оның негізін ата-ана өзі қалауға тиіс. Ол үшін өздері сыпайы қарым-қатынас жасап, мәдениеттілік танытумен қатар оғаш мінез шығармауы қажет. «Балапан ұяда нені көрсе ұшқанда соны іледі», – деген аталы сөз осыдан қалған.

Кез келген отбасы ұл баланың дүниеге келуін асыға күтеді. Өйткені қызды қонақ, ұлды ұрпақ жалғастырушы деп санайды. Сондықтан тілі шығып, тәй-тәй басқан сәтінен бастап, ұл баланы әке өз тәрбиесіне алған. Болашақ шаңырақ иесіне өз ісімен үлгі болып, баланың сегіз қырлы, бір сырлы болып ер жетуіне барын салған. Ұл баланы төзімділікке және еңбекке баулып өсірген. Өтірік айтпауға, біреудің ала жібін аттамауға, ұрлық жасамауға баулыған. Ұл бала – қазақта шаңырақ иесі, ер азамат, ата-ананың түтінін түтетуші. Ата-анасына, бауырларына, жарына қамқоршы, ел қорғаны әулеттің тірегі. Шаңырақ иесі, дана, шешен, батыр, ата, аға, іні, жар, ата-ананың мұрагері, отан қорғаушы, ұрпақ жалғастырушы, отбасын асыраушы, асқар тау әке.

Оқылымнан кейінгі тапсырма

1-тапсырма. Мәтіндерді оқып, мазмұнын түсінуге тырыс. Кестені толтыр.

Екі мәтінде көтерілген мәселелердің ұқсастығын ашатын 2 сөйлем	
1.	
2.	
Екі мәтіннің айырмашылығы	
1-мәтін	2-мәтін
Көтерілген мәселеге менің көзқарасым	

2-тапсырма. Екі мәтіндегі ақпаратты негізге ала атырып, «Ұл бала қандай болуы керек?» деген тақырыпқа диаграмма құрастыр.

Дескриптор:

- тақырып бойынша бірнеше мәтінде көтерілген мәселелерді салыстырады;
- көтерілген мәселелерге өз көзқарасын білдіреді;
- түсінген ақпаратты қолданып, диаграмма құрастырады.

Бөлім тақырыбы: Қызым - жағадағы құндызым, ұлым - аспандағы жұлдызым

Бөлімше тақырыбы: Қызым - жағадағы құндызым

Оқу мақсаты: 8. 3. 1. 1перифраз түрінде берілген сұрақ арқылы қажетті ақпаратты анықтау.

Сабақтың мақсаты: перифраз түрінде берілген сұрақ арқылы қажетті ақпаратты анықтайды.

Жаңа сөздер: бойжеткен, тыйым, ұждан.

Оқылым алдындағы тапсырма

Кестеде берілген мақал-мәтелдерді екінші бағандағы орыс тіліндегі нұсқасымен сәйкестендір.

Қыз өссе - елдің көркі Гүл өссе жердің көркі.	Умная девушка стремится к знаниям, глупая - к ссорам.
Қыздың ұяты шешеге.	Распустившийся цветок – украшение земли, повзрослевшая девушка – украшение народа.
Қыз қылығымен, ұл ұжданымен.	Избегай, когда сын говорит вперед отца, а дочь говорит вперед матери
Малды тісіне қарап таңда, қызды ісіне қарап таңда.	Ответственность за постыдные поступки дочери – на матери.
Қызың жақсы болса үйіңе ырыс кірер, жаман болса ұрыс кірер.	Выбирай скотину по зубам, а девушку по делам.
Қыздың қырық жаны бар.	Девушка получает запреты от сорока домов
Ақылды қыз білімге жүгірер, ақылсыз қыз сөзге ілінер.	Если дочь хорошая-в доме счастье, плохая-ссоры.
Әке тұрып ұл сөйлегеннен, шеше тұрып қыз сөйлегеннен без.	Дочь прекрасна характером, а сын - совестью(поступками)
Қызға қырық үйден тыйым.	У девушки сорок жизней.

Оқылым

1) Мен қазақ қыздарына қайран қалам,
Жанары, жаны жаздай жайраңдаған.
«Қыз өссе – елдің көркі...» деген сөзді
Қапысыз қалай айтқан қайран бабам?!

2) Жігіттің жампозына теңдесе алар
Батыр да,
Баһадүр де,
Ер де солар!
Ел басына күн туса...
Белін буып,
Жүйріктің пырағына ер де салар!..

3) Жасырмай айтар болсам жан сырымды:
Тағдырым қарауылға қанша ілінді...
Ерліктің қос қанаты деп білем мен

Аяулы Әлиям мен Мәншүгімді!

4) Жел сүйіп, алма бетін күн қақтаған
Қашаннан дала қызы қымбат маған.
Сөйлетсе – Сара ақындай дес бермеген!
Бойжетсе – талшыбықтай бұлғақтаған.

5) Аңызбен аты жеткен заманға осы,
Атына құрбан болар адам басы
Аяулы Қыз Жібек пен Баян Сұлу –
Даланың Данаясы, Мадоннасы!

6) Тайғанап кетпеу үшін тақыр құздан
Қасына хан да қызын отырғызған...
Тағдыры Тоғжандардың талай-талай
Жүрегін Абайлардың аһ ұрғызған.

7) Өтсе де қаншама ұрпақ, қанша буын,
Тегіме тегін бе еді тамсануым:
Динаның дәріптеймін күй-дастанын,
Күләштің әспеттеймін ән салуын!

8) Дақ салмай Ар атына, Ана атына
Жарассын салтанатың санатыңа.
Жел керсін арманыңның ақ желкенін,
Дем берсін ұлы дүние қанатыңа!
Сүймеген сені азамат азамат па?!
Көңілің тәрізді әппақ таза мақта.
Бәрін айт та бірін айт: лайықсың
«Қазақтың қызы» деген ғажап атқа!

// Исраил Сапарбай - Қазақ қызы

1-тапсырма. *Перифраз түрінде берілген сөйлемдерді мәтін мазмұны бойынша ретімен орналастыр.*

1. Қазақтың бас ақыны өлең -жырына қосқан.
2. Ән салып, күй шерткен қыздарға тамсанамын.
3. Бар жақсыға лайықсың, қазақ қызы!
4. Қазақ қыздары қиын күн болса елін де қорғайды.
5. Ақындығымен аты шыққан қыздар да бар.
6. Ерлік көрсеткен қазақтың екі қызын мақтан етеміз.
7. Аттары аңызға айналған қыздар аз емес.
8. Қазақ қыздары таң қалдырады.

2-тапсырма. *Мәтінде аты аталған қыздардың есімін теріп жаз. 10 сөзбен «Қыз бала қандай болуы керек?» деген сұраққа жауап жаз.*

Оқылымнан кейінгі тапсырма. Мәтін мазмұны бойынша түсінгеніңді 4 сөйлеммен жаз.

1. Пікір _____
2. Дәлел _____
3. Мысал _____
4. Қорытынды _____

Дескриптор:

- перифраз түрінде берілген сұрақ арқылы қажетті ақпаратты анықтайды;
- мәтіннен детальді ақпаратты тауып, теріп жазады;
- мәтіннен түсінгенін қысқаша жеткізеді.

Бөлім тақырыбы: Биоалуантүрлілік

Бөлімше тақырыбы: Қызыл кітапқа енген жануарлар

Оқу мақсаты 8.1.6.1 – тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде деректерді келтіре отырып, дәлелді жауап беру

Сабақтың мақсаты: тыңдалым материалдарының мазмұны негізінде деректерді келтіре отырып, дәлелді жауап береді.

Жаңа сөздер: биоалуантүрлілік, қарақұйрық, арқар, қасқыр, құм, шөлді аймақ.

Тыңдалым алдындағы тапсырма. *«Ақылды микрофон» стратегиясы арқылы оқушылармен сұхбат.*

- Аң құстардың, өсімдіктердің қорықта болу себебі туралы не ойлайсыздар?
- Сирек кездесетін жануарлар, құрып бара жатқан өсімдік түрлері туралы не білесіздер?
- Қызыл түс нені білдіреді?
- «Қызыл кітап» не үшін керек деп ойлайсындар?

Тыңдалым мәтіні

Бүгінде Қазақстанның Қызыл кітабына көптеген жануар кірген.

Қарақұйрық сирек кездесін түр. Кейбір аудандарда саны азайып, мекендейтін жерлері тарылуда. Олар бекітілген төбешік құмда, шақпатасты және сазбалшықты шөлдерде, ойлы-қырлы құрғақ аңғарларда, сексеуіл, жүзгін, теріскен басқан тоғайларда немесе тастақты, құмды, сазды топырақты шөлді аймақтарда мекендейді.

Арқар-Алтай тауының арқары елімізде толықтай жойылу қаупіне ұшыраған жануар. Қазақстанда 50-60 бас шамасындай бар. Олар теңіз деңгейінен 800-3000 метр биіктікте мекендейді. Алтай арқарын Шығыс Қазақстан облысының аумағынан, Күршім жотасының оңтүстік сілемінен, Қалмақшы өзенінің жоғары ағысындағы биік таулы шоқылардан, сондай-ақ Бұқтырма көлінің солтүстік-шығыс беткейлерінен кездестіруге болады. Қызыл қасқыр Қазақстан аумағында жойылып кеткен түр. Қызыл кітапқа енген бұл жыртқыш Тянь-Шань мен Алтайдың биік жоталарында тараған. Қызыл қасқыр негізінен таудың жоғарғы белдеуінің жартасты шатқалдарында, субальпі және альпі шалғындықтарда, сырттар, үстірт тәрізді таулы далалы және орманды учаскелерде, әсіресе теңіз деңгейінен 2500-4000 м биіктікте мекендейді. Қасқырдың бұл түрі барлық жерде өте сирек кездеседі.

Сұрақтар	Жауап
Тянь-Шань мен Алтайдың биік жоталарында тараған қай жануар?	
Теңіз деңгейінен 800-3000 метр биіктікте мекендейтін қай жануар?	
Қызыл қасқыр қандай жерлерді мекендейді?	

Тыңдалымнан кейінгі тапсырма.

«Төрт сөйлем» тәсілін пайдаланып тыңдалым мәтініне қатысты өз ойыңызды жазыңыз.

Пікір. Тыңдаған мәтін бойынша өз пікіріңді бір сөйлеммен жаз.

Дәлел. Өз пікіріңді бір сөйлеммен дәлелде.

Мысал. Пікіріңді өмірмен байланыстырып, мысал келтір.

Қорытынды. Тақырып бойынша қорытынды жаз.

Дескриптор

- сұрақтарға дәлелді жауап береді;
- өз пікірін білдіреді;
- өз пікірін өмірмен байланыстырады;

Бөлім тақырыбы: Биоалуантүрлілік

Бөлімше тақырыбы: Мұхтар Әуезов «Көксерек»

Оқу мақсаты: 8.3.6.1 - тақырып бойынша бірнеше мәтінде көтерілген мәселелерді салыстыра отырып, баға беру.

Сабақтың мақсаты: тақырып бойынша бірнеше мәтінде көтерілген мәселелерді салыстыра отырып, баға береді.

Оқылым.

1-мәтін

Көзін ауылға келгесін екі күннен соң ашты. Жұрт асырауға көнеді десті. Кішкене Құрмаш Көксерек деп ат қойды. Өзіне жеке асқұйғыш - итаяқ әзір болды. Бауырын көтеріп, тырбанып жүруге айналған соң, мойнына жіп тағылды. Үй ішінен шықпайды. Түнде Құрмаш қасына алып жатады. Сол үшін кәрі әжесінің қойнынан да шығып кетті. Қасында не аяқ жағында, көрпенің астында Көксерек жатады.

Жаз ортасына жақындаған кез болды. Көксерек үлкейді, бірақ ауылдағы күшіктерден сонша үлкен емес. Осы уақытқа дейін Көксерек ауыл итінен көресіні көрді. Бірде-бір ит мұны дос көрмейді, маңына жақындатпайды. Қасқырға шабатын батыл төбеттер бұны талап та тастайды.

Жаз ортасы ауған кезде Көксерек көк шолақ қасқыр болып шықты. Енді қара ала төбет те талай алмайды. Жота жүні үрпиіп, көздері жасылданып, бар тістерін

көрсетіп, аузын ақситып ашып жіберіп, тап бергенде талай бұралқы төбет шәуілдей қашатын болды. Мынадай кезде Құрмаштың өзі де қорқатын.

2-мәтін

Қасқыр - еркіндікті жақсы көретін аң. Оны қолға үйрету өте қиын. Қасқыр қақтығыстан қайтпайды. Не жеңеді, не өледі. Әйтеуір аяғына дейін жеткізеді. Ол тек қана балғын, жаңа етпен қоректенеді және өзінің маңдай терімен ұстаған олжасын ғана жейді.

Қасқырлардың тағы бір ерекшелігі аталық пен аналық қасқырлар жұптарын жазбай өмір сүреді. Бір-бірін ешқашан алмастырмайды. Оларды тек қана өлім ғана ажырата алады. Бала тәрбиесіне екі жақ та атсалысады. Бір-біріне деген адалдығы – қасқырлардың басты ерекшелігі. Аналық қасқыр ұйықтап жатқанда, еркек қасқыр күзетіп тұрады.

Бұл жыртқыш аң бостандықты қалайды. Қақпанға түскен қасқыр аяғын тіспен кесіп, ары қарай жолын жалғастыра береді. Егер аңшылар қақпанға түскен қасқырды тез арада қолға түсірмесе, онда әлгі қасқырдың серіктестері оны жеп кетуі мүмкін. Себебі қасқырлар өзінің тобындағы ең әлсіз, ауру қасқырларды азық ретінде жеп қояды

Екі мәтіннің ерекшелігін жазыңыз. Ортақ мәселені анықтаңыз, салыстырыңыз.

1-мәтін	Ортақ мәселе	2-мәтін

Оқылымнан кейінгі тапсырма.

«Қасқыр - ауыл адамдары, төрт түлік мал үшін қауіпті жыртқыш аң. Қасқырлардың қандай ерекшеліктері бар?» деген сұраққа жауап беріп, ой бөлісіп, көтерілген мәселеге баға беріңіз.

Дескриптор

- екі мәтіннің ерекшелігін жазады;
- екі мәтінге ортақ 2 мәселені анықтайды, салыстырады;
- берілген сұраққа өз пікірін білдіріп, ойын дәлелдейді.

Бөлім тақырыбы: Наурыз және әлем халықтарының оны тойлау ерекшеліктері.

Бөлімше тақырыбы: Наурыз –түркі халықтарының дәстүрлі мейрамы

Оқу мақсаты

8.3.6.1 - тақырып бойынша бірнеше мәтінде көтерілген мәселелерді салыстыра отырып, баға беру

Сабақтың мақсаты: тақырып бойынша бірнеше мәтінде көтерілген мәселелерді салыстыра отырып, баға береді.

Жаңа сөздер: Наурыз көже, үндестік, ежелгі, ояну, кешіру, көзін ашу.

Оқылымалды тапсырма.

Жеке жұмыс. Оқушылар лексикалық минимумда берілген сөздерді қолданып, төмендегі кестені толтырады. Нәтижесін жұп болып талқылайды.

Сөз	Менің нұсқам	Сөздік бойынша

Оқылым.

Мәтіндерді оқып, ондағы ақпараттарды салыстырыңыз. Мәтіндегі мәселелерді анықтаңыз.

1-мәтін

Шығыс халықтарының түсінуінше, Наурыз – үндестік мейрамы. Наурызда табиғат ананың бауырындағы бүкіл тіршілік оянады: жылылық келеді, арықтардан су ағады, жер бетіне көк шығады, құстар жылы жақтан ұшып келеді, мал төлдейді.

Қазақ халқы Наурызды «Ұлыстың ұлы күні» деп те атайды. Бұл мерекені бүкіл халық, ұлыс болып бірге тойлайды. Қазақ халқында бұл мейрамды тойлаудың ежелден қалыптасқан дәстүрі бар. Табиғат мейрамында адамдар ерте оянып, жаңа күнді жақсы көңіл-күймен қарсы алады. Бірін бірі құттықтап, жақсы тілек айтады. Ренжіскен адамдар бір-бірінен кешірім сұрайды. Ауылдың жастары үлкендерден бата алады. Жігіттер бұлақтардың көзін ашады. Арықтарды тазалайды. Ағаш көшеттерін отырғызады. Қыз-келіншектер үйдің ішін, аулаларды тазалайды. Әжелер сандықтарын ашып, сақтаған бұйымдарын жаяды.

Бұл күні әр үйдің дастарқаны наурызға арнайы пісірілген түрлі тағамдарға толы болады. Солардың ең бастысы – Наурыз көже. Наурыз көжені жеті түрлі тағамнан тісіреді. Одан бүкіл ауыл адамдары дәм татады. Дастарқанға үлкен адамдар бата береді. Наурыз мерекесінде әншілер ән айтып, бишілер билейді, күйшілер күй тартады. Әртүрлі ұлттық ойындар ойналып, ұлттық салт-дәстүрлер орындалады.

2-мәтін

Наурыз айы туғанда,
Той болушы еді бұл маңда.
Сақталушы еді сыбаға,
Сапарға кеткен ұлдарға,
Наурыз айы туғанда.
Наурыз, наурыз, күн игі!
Күні игі жердің – түрі игі.
Бауыры жылып науат – қар,
Бабымен ғана жібиді.
Шашылып ырыс шанақтан,
Шақырып бір үй бір үйді,
Шаттанушы еді бір игі.
Осынау игі кең жерге,
Наурыз айы келгенде,
Наурыз тойын бергенде,
Көрмегендер де – арманда,
Арманда – оны көрген де.
Келіп ем өмір – орманға,
Наурыз айы келгенде.

1-тапсырма. Мәтіндегі ақпараттарды салыстырыңыз. Мәтіндегі мәселелерді анықтаңыз.

Салыстыру аспектілері	1-мәтін	2-мәтін
Мәтін мазмұнында не туралы айтылады?	1. 2. 3.	1. 2. 3.
Мәтінде қандай мәселелер көрініс табады?		
Екі мәтінге ортақ мәселе қандай?		

2-тапсырма. Наурыз мерекесін қалай насихаттауға болады? Пікіріңізді 2-3 сөйлеммен жеткізіңіз.

Дескриптор

- екі мәтіннің ерекшеліктерін жазады;
- мәтіндердің ұқсастықтарын табады;
- мәселеге қатысты пікірін 2-3 сөйлеммен білдіреді.

Оқылымнан кейінгі тапсырма. «Өкіл» әдісі. Сынып оқушылары 3 топқа бөлінеді. Әрбір топқа белгілі бір тақырыптар беріледі. Мысалы, «Наурыз көже», «Ұлттық ойындар», «Ұлттық аспаптар». Әр топ өз тақырыптарына сай ақпарат жинайды. Белгілі бір уақыт өткен соң, әр топтан бір өкіл келесі топтарға барып, өз ақпараттарымен бөліседі.

Бөлім тақырыбы: Наурыз және әлем халықтарының оны тойлау ерекшеліктері.

Бөлімше тақырыбы: Наурыз мерекесі

Оқу мақсаты 8.1.5.1 - тірек сөздер, автор көзқарасы мен көңіл күйі арқылы негізгі ойды анықтау

Сабақтың мақсаты: тірек сөздер, автор көзқарасы мен көңіл күйі арқылы негізгі ойды анықтайды.

Жаңа сөздер: наурыз, той думан, тамашалау, көкорай, күлімдеу.

Тыңдалым алдындағы тапсырма.

«Кім жылдам» тәсілі. Жаңа сөздерді қатыстырып, көрші топтармен жарыса сөйлемдерді құрастырады.

Тыңдалым мәтіні.

Наурыз

Біреуім екеу болды – мал қосылды,
Қораға бұзау, лақ, қозы толды.

Ызғарлы суық қыстың кәрі кеміп,
Аспаннан күн күлімдеп, шырай оңды.

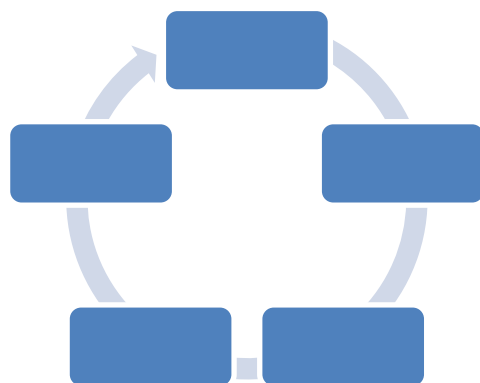
Ұзамай қарда кетер, жаз да болар,
Сай-сала гүрілдесіп суға толар.
Бөленіп жер жібекке, мың құлпырып,
Шалғынға көкорайлы ауыл қонар.

Жаз иісі бүгін келді, жан жайланды,
Кешегі көрген бейнет артта қалды.
Өмірге жаңа жолдар ашатұғын,
Жаңа жыл – бүгінгі күн, жаздың алды.

(Бейімбет Майлин)

Тыңдалым тапсырмасы.

1-тапсырма. Мәтінді тыңдап, маңызды тірек сөздерді жазыңыз.

2-тапсырма. Тірек сөздерді қолдана отырып, автордың көзқарасын сызбаға жазыңыз.

Автордың көзқарасы	Менің пікірім	Негізгі ой

Тыңдалымнан кейінгі тапсырма.

Мұғалім оқушыларға тыңдалымның және сабақта жинаған материалдары негізінде сөздер мен сөз тіркестерін ұсынады. Оқушылар сөздер мен сөз тіркестерін пайдалана отырып, даярлықсыз диалогке түседі.

9 СЫНЫП

Бөлім тақырыбы: Биотехнология жаңалықтары. Сахиев Жүніс «Уақыт қайтарымы» романы

Бөлімше тақырыбы: Биотехнолог маман дегеніміз кім?

Оқу мақсаты: 9.3.1.1- мәтіндегі ақпараттың өзектілігін анықтау, қорытынды жасау.

9.3.4.1 мәтіндердің стилін, жанрлық ерекшеліктерін салыстырып, талдау жасау

Сабақтың мақсаты: (SMART мақсатына негізделген) Тапсырманы орындауда оқушы мәтін мазмұнын түсінеді және оның дереккөзі туралы ой қорыта алады. Мәтіннің формасы мен мазмұны тұрғысында рефлексия жасайды (мәтін құрылымы, жанр және стильдік ерекшеліктері т. б.). Автордың мәселеге қатысты көзқарасына өз ойын айта білуді дағдыландыру. Мұндай тапсырманы орындау, әдетте, оқушыдан өзінің өмірлік тәжірибесін еске түсіріп, ойлануын талап етеді, осылайша ол түрлі көзқарастарды салыстырып, өз болжамын жасайды.

Қолданылатын ресурстар: ақпараттық құралдар, мультимедиа, белсенді тақта, түрлі платформалар Learning apps қосымшасын, Whats App, Google Chrome, Yandex, YouTube және т.б. браузерлерін қолдану

Барлығы орындай алады. Иллюстрация бойынша сұрақтарға жауап береді, жаңа сөздердің мағынасын анықтап, синонимдерін табады, сөз тіркесін құрастырып жауап береді.

Көбі орындай алады. Дарынды балалардың ынтымақтастығымен функционалдық сауаттылықты дамытуға арналған тапсырмаларды орындайды (сілтемелермен жұмыс істей алады), түрлі жанрдағы, стиль ерекшелігін ажыратып, мәтіндерге сүйене отырып, көңіл-күйді білдіруде күнделікті өмірдегі ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын түсінеді, графикалық органайзер жасайды және диалогта қолдана біледі.

Кейбіреуі орындай алады. Learning apps қосымшасын, Whats App, Google Chrome, Yandex, YouTube және т.б. браузерлерін қолдану арқылы топтық, жұптық жұмыс жүргізу арқылы тыңдалым, оқылым материалдарының мазмұны негізінде деректерді келтіре отырып, графикалық органайзер жасайды және диалогта қолдана біледі және өз ойы бойынша дәлелді жауап береді.

1. Мәтін алды тапсырмалар: Мәтін тақырыбын болжау. Оқуға белсенділік арттыратын ахуал немесе мәдениетті аймақ, бір-бірін тыңдайтын орта құруға арналған әдістер білім алушының ойларын шоғырландыру оқылымды ұйымдастырудан басталады. Мысалы: АКТ қолдану арқылы сабақты бастау.

«Суреттің бір бөлігі» Иллюстрация бойынша сұрақтарға жауап береді, жаңа сөздердің мағынасын анықтап, синонимдерін табады, сөз тіркесін құрастырып жауап береді (оқушы ойнай отырып суретті құрастырады, сөздерді қайталайды, өйткені суреттерді құрастыру ол үшін шахмат ойыны сияқты болып көрінеді).

Дескриптор

1. Суреттің бөлігін тауып оранастырады
2. Бұл заттың атын атайды
3. Сурет бойынша сөйлем құрастырады.
4. Мәтіннің не туралы болуы мүмкін екенін болжайды

1-тапсырма. *Экраннан көрінген суреттің бөлігін тауып оранастырыңыздар және сұрақтарға жауап беріңіздер.*

1. Бұл кім ? немесе бұл не?
2. Сурет не туралы , балалар?

3. Сурет бойынша сөйлем құрастырып көрейік
4. Бүгінгі сабақ не туралы болады деп ойлайсыздар?

Бұл тапсырманы түрлендіріп жүргізуге болады. Тақырыпқа байланысты интернет сайт: *wordwall* бойынша «Пазл» әдісін қолдануға болады. Басқатырғыш, адамды ұшқыр ойлауға үйрететін және логикасын дамытатын әдіс түрі. Әдіс үлкен көлемдегі біртұтас суреттің жеке-жеке бөлшектерін жинап құрастыру арқылы жүргізіледі. Пазлдың өзіндік ерекшелігі – арнайы жалғастырушы «кілттері» құралған суреттің бөлініп кетуіне жол бермейтіндігінде. Сондай-ақ «QR», немесе «Көлеңкесін тап» әдістерін қолдануға болады.

<https://puzzlefactory.com/ru/развивающие-головоломки/571967-тұсау-кесер-пазл#5x3>

Бағалау критерийі

1. Суреттегі бейнені дұрыс атайды.
2. Суретте не бейнеленгенін айта алады.
3. Сөйлем құрастырады.
4. Сурет бойынша өз ойын әңгімелейді.

«Ой қозғау» әдісі сұрақ арқылы оқылымға жол ашу:

- Адамның ең жақындары кімдер?
- Ең жақын адамдарды қалай білеміз?
- Не себепті олар ең жақындар?
- Олар өмірде не істейді?
- Жұмыстарына барады ма?
- Сен өзің қандай мамандықты қалайсың?
- Мамандық таңдау оңай деп ойлайсың ба?

Мұғалім: Сонымен, бүгінгі сабағымыздың тақырыбы не туралы деп ойлайсыздар?

Оқушылар: Мамандық туралы. Содан кейін мұғалім сабақтың тақырыбы мен оқу мақсаттарын, бағалау критерийлерін таныстырады.

Бұл әдістер оқушының қазақ тілінде сөздерді естіп түсінуге және қазақ тілінде сөйлеуге итермелейді.

Сабақтың тақырыбын атап айту. «Биотехнолог маман дегеніміз кім?»

Мәтінмен жұмыс

2- тапсырма Сұхбатты мұқият оқыңыз, берілген сұрақтарға жауап беретін сөздерді табыңыздар. (Оқулық 2-бөлімі 42-бет 5-тапсырма)

Дескриптор

1. Кесте бойынша диалогтың негізгі мазмұнын түсінеді
2. Сұраққа жауап беретін сөздерді табады
3. Сыни тұрғыдан қарап өз ойын айтады
4. Мәтіннің фабуласын біледі.

Кім?	Не?	Қандай?	Не себепті?	Неге сен солай ойлайсың?
Бала	мамандық	биотехнолог	Өмірге қажетті жаңа тағам өнімдерін дайндайды.	Меніңше, ең бірінші байлық - денсалық.

Бағалау критерийі:

1. Диалогтың мазмұнын түсінеді
2. Диалог бойынша сұхбатқа түседі
3. Екі-үш сұраққа толық жауап береді
4. Өз ойын дәлелдеп жауап береді.

Диалог берілген сабақтарда **Сөздерді іздеп тап! ойын әдісін қолдануға болады.** Оқуда нақты ақпарат алу үшін оқу (scanning) және аналитикалық оқу (тірек сөздерді белгілеу, дәйексөздерді іріктеу, кесте, график құру) тәсілдері қолданылады.

Бірнеше деңгейлерге бөліп қарастыруға болады:

- ✓ Қарапайым критерий бойынша мәтіннен қажетті мәліметті іздеу (ең төменді деңгей);
- ✓ Бірнеше критерий бойынша мәтіннен қажетті ақпаратты іздестіру;
- ✓ Ақпарат үзінділерінің арасындағы байланысты тану;
- ✓ Белгілі, бірақ қарама-қайшы ақпаратпен жұмыс істеу;
- ✓ Астарлы, жасырын сипаттағы ақпараттар бар үзінділерді іздестіру, реттілігін құру, қиыстыру, тапсырманы орындау үшін мәтіндегі қай ақпараттың қажет екендігі туралы қорытынды жасай білу;
- ✓ Күрделі мәтіндерді түсіну және оларды интерпретациялау, тұжырымдау; Мәтін мазмұнына сай қорытындылар мен болжамдар жасау.

Бөлім тақырыбы: 9-бөлім. Болашақ энергия көздері. Медеу Сарсеке «Жетінші толқын»

Бөлімше тақырыбы: Жасыл экономика

Оқу мақсаты: 9.3.2.1- ғылыми стильде (аннотация, пікір, тезис, мақала, баяндама, презентация) жазылған еңбектердің тілдік және жанрлық ерекшелігін анықтап, талдау жасау

9.3.5.1- қосымша ақпарат көздерінен алынған мәліметтерден қорытынды жасау, өз көзқарасын білдіру

Мәтін алды тапсырма

Ән-күй үнемі көңілді көтереді, сол себепбі сабаққа жұмылдыру үшін әдемі әуенді әнді сыныппен бірге айтып бастаса жақсы көңіл-күй тудырады.

Мысалы: «Табиғат даусы» әдісі (Әсем сазды музыка қою. Сылдыраған су, самал жел, шырылдаған шегірткенің үні, сайраған, шикылдаған құстардың дауыстары сазды әуенмен бірге естіледі)

Мұғалім: Сіздер қандай дыбыстарды естіп отырсыздар? Сонымен, бүгінгі сабағымыздың тақырыбы не туралы деп ойлайсыздар?

Оқушылар: Табиғат туралы. Содан кейін мұғалім сабақтың тақырыбы мен оқу мақсаттарын, бағалау критерийлерін таныстырады.

Бұл әдістер оқушының қазақ тілінде сөздерді естіп түсінуге және қазақ тілінде сөйлеуге итермелейді.

Дескриптор

1. Жаңылпаштарды тез, жатқа айтқызу
2. Қазақ тіліне тән дыбыстарды дыбыстау
3. Дыбыстарды естуге үйрету

1- тапсырма «Дыбыстар айтысы» ойыны.

Жаңылпаштарды тез, жатқа айтқызу, көңілді ойын түрінде ешқандай қыспақ алмай жай ойнату, сондай-ақ ойната отырып қазақ тіліне тән дыбыстарды дыбыстауға, естуге үйрететін әдіс-тәсілдердің бірі. Мысалы: Үміт түбіт түтті, түбітті түтіп бітті; Мұз тұздай. Тұз мұздай; Шеше, шеше. Неше кесе сынды кеше? т.б.

Бағалау критерийі:

1. Жаңылпаштарды тез, жатқа айтады
2. Қазақ тіліне тән дыбыстарды дұрыс айтады
3. Дыбыстарды естиді

2-тапсырма Мәтінді оқы. Қою әріппен жазылған сөздердің мағынасын анықта. Тест тапсырмасын орында.

Дескриптор

1. берілген нұсқадан бірнеше дұрыс жауапты таңдау;
2. мәтін мазмұнына сәйкес келетін/ сәйкес келмейтін немесе мәтінге қатысы бар/қатысы жоқ бірнеше тұжырымды анықтау;
3. мәтін мазмұнына қатысты мәліметтің жалған немесе шын мәлімет/тұжырым екенін айқындау

(Оқулық 2-бөлім 51-бет 3-тапсырма)

1. Қазақстан Республикасында қай жылы «Жасыл экономика» тұжырымдамасын қабылдады?

А) 1989 жылы

Ә) 2005 жылы

Б) 2013 жылы

2. «Жасыл экономика» қандай мағынаны білдіреді? 2-3 сөйлеммен толықтыр.

А) Табиғи ресурстарды пайдалану

Ә) Табиғатты қорғау

Б) Экономиканы жасылдандыру

3. Тұжырымдама жаңа экономикаға көшудің қандай жолдарын белгіледі?

А) Табиғи ресурстарды сақтау

Ә) Халықтың әл-ауқатын жақсарту

Б) Қоршаған ортаны қорғау

Бағалау критерийі:

1. Берілген нұсқадан бірнеше дұрыс жауапты таңдайды;

2. Мәтін мазмұнына сәйкес келетін/ сәйкес келмейтін немесе мәтінге қатысы бар/қатысы жоқ бірнеше тұжырымды анықтайды;

3. Мәтін мазмұнына қатысты мәліметтің жалған немесе шын мәлімет/тұжырым екенін айқындайды

Мәліметті толықтыруға арналған тапсырма

Дескриптор

1. Мәтіндегі бос орындарды сөйлемдермен/сөз тіркестерімен/сөздермен толықтыру;

2. Сөйлемді толықтыру (аяқтау).

2- тапсырма Мәтіндегі бос орындарды сөйлемдермен, сөз тіркестерімен, сөздермен толықтырыңыз; сөйлемді толықтырып, аяқтаңыз.

1. Қазақстан Республикасында 2013 жылы _____ тұжырымдамасын қабылдады.

2. «Жасыл экономика» табиғи ресурстарды пайдалану, табиғатты қорғау, _____, _____, _____, _____ мағынаны білдіреді.

3. Тұжырымдама жаңа экономикаға көшудің мынадай жолдарын белгіледі:

_____, _____, _____, _____.

Бағалау критерийі:

1. мәтіндегі бос орындарды сөйлемдермен/сөз тіркестерімен/сөздермен толықтырады;

2. сөйлемді толықтырып аяқтайды.

«Ілмек сұрақ» әдісі (Оқушының ойын ашық білдіруіне дағдыландыру, сұрақ қою арқылы баланың сабақты пысықтауға, болжауға көмектеседі, үй жұмысының мазмұнына немесе оқылым алды тапсырманың мазмұнына қарай сұрақ түрлері өзгеріп отырады.) Берілетін тапсырма түрлеріне шағын сюжетті оқыту және түрлі мақсатты көздейтін тапсырмалар құрастыруға болады.

Шағын графикалық органайзер сүйене отырып, көңіл-күйді білдіруде күнделікті өмірдегі ұлттық сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын түсінеді және диалогта қолдана біледі.

- Ментальдық карта бойынша нені көріп тұрсыңдар?
- Бұл карта не үшін керек деп ойлайсыңдар?
- Сендер картамен жүрдіндер ме?

Бөлім тақырыбы: Болашақ энергия көздері. Медеу Сарсеке «Жетінші толқын»

Бөлімше тақырыбы: Болашақ энергиясы

Оқу мақсаты:

9.3.2.1- ғылыми стильде (аннотация, пікір, тезис, мақала, баяндама, презентация) жазылған еңбектердің тілдік және жанрлық ерекшелігін анықтап, талдау жасау

9.4.4.3 сабақтас құрмалас сөйлемдердің мағыналық түрлерін ажырата білу, түрлендіріп қолдану

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар орындай алады: Мәтінді абзацтарға бөліп жазып, редакциялау барысында сабақтас құрмалас сөйлемді анықтайды.

Оқушылардың көпшілігі орындай алады: Мәтінді бөліктерге бөліп, логикалық түзетулер енгізіп, сабақтас құрмалас сөйлемнің мағыналық түрлерін ажыратады.

Кейбір оқушылар орындай алады: Мәтіндегі ақпаратқа өз идеясын ұсынып, сабақтас құрмалас сөйлемнің мағыналық түрлерін түрлендіріп қолданады.

Бағалау критерийі:

1. Мәтінді абзацтарға бөліп жазып, редакциялау барысында сабақтас құрмалас сөйлемді анықтайды.

2. Мәтінді бөліктерге бөліп, логикалық түзетулер енгізіп, сабақтас құрмалас сөйлемнің мағыналық түрлерін ажыратады.

3. Мәтіндегі ақпаратқа өз идеясын ұсынып, сабақтас құрмалас сөйлемнің мағыналық түрлерін түрлендіріп қолданады.

Ойлау қабілеттерінің деңгейі: Білу, түсіну, қолдану, жинақтау, талдау, бағалау

Тілдік мақсат: Терминология: ЭКСПО, энергия, көрме

Құндылықтарға баулу: Мәңгілік ел құндылығы: Қазақстанның тәуелсіздігі және Астана. Зияткерлік мектептердің құндылығы: Қазақстандық патриотизм және азаматтық жауапкершілік/ Тәуелсіз елдің жетістіктері мен бағындырған белестері жайлы түсінік қалыптастыру

Пәнаралық байланыс: Тарих. ЭКСПО көрмесінің тарихы, қай елде бірінші өтілгені туралы айтамын. Физика. Энергиялық ресурстарды дұрыс пайдалану туралы айтамын.

Әдіс-тәсілдер «Миға шабуыл» әдісі, «ПОПС» әдісі, , «БББ» әдісі.

Ресурстар Оқулық, интербелсенді тақта, АҚТ, стикерлер

Алдыңғы білім Астана туралы біледі, тәуелсіздік туралы әңгімелей алады, ЭКСПО көрмесі елімізде өткенін біледі, көрме қай жобада өткенін біледі.

Дескриптор

1. Мәтіннің мазмұнына байланысты жаңа сөздерді табу
2. Берілген мәтіндегі жаңа сөздерді анықтау үшін түрлі браузерлерді қолдану
3. Сұраулы сөйлемдердегі сұрақтарды дұрыс түсіну
4. Мәтіннен алған ақпаратты анықтаушы сұраққа айналдырады.

Сөздікпен жұмыс:

- Тақтадағы жазылған жаңа сөздерді аудиодан тыңдату
- Мұғалім өзі дауыстап оқиды.
- Оқушылар сөздерді тыңдап, қайталап оқиды.

«**Біліп ал!**» әдісімен сөздің тілдік ерекшелігіне салыстыру жасайды, синонимін, антонимін табу және сөздіктегі сөздің анықтамасын оқыту.

Гугл документ платформасы арқылы оқушыларды топқа бөліп жұптық жұмыс істетуге болады.

Мұғалімнің сөзі: *Қазір сіздерге сілтемесін жіберемін ашып көріңіздер. Міндетті түрде әр топ берілген сөздердің синонимдерін табыңыздар*

Сілтемесі:

https://docs.google.com/presentation/d/1T4-6RjNYhKd6mYuNWsfFwomp86LLvZz2bLa2-gPxcws/edit#slide=id.g2bf007abb11_0_0

1. **тапсырма «Кім алда?»** әдісі.

Ұсынылып отырғын әдістеме баланың белсенді есте сақтауын, сөздік қорын дамытады. Бәсекеге түсіп ойын түрінде орындалады. Балаларға жарысып өтетін тапсырмалар өте тартымды, қызықты өтеді себебі олардың қызығушылықтарын арттырады.

Ойын ережесі: тақтада 10 жаңа сөз жазылады, есте сақтауға 30 секунд уақыт беріледі. Мұғалім оқушының неше сөзді жаттағанын есінде сақтап, көтермелеп, бағалап тұрады.

- Кім екі сөзді жаттады? (Оқушы қолын көтеріп, екі сөзді айтады. Балалар өз алдарындағы парақшаға неше сөз айтқанын белгілейді)

- Кім 5 сөз жаттады? (Оқушы қолын көтеріп, бес сөзді айтады. Балалар өз алдарындағы парақшаға неше сөз айтқанын белгілейді)

Осылайша 10 сөзді естеріне қалай сақтағанын балалар өздері де білмей қалады.

Сілтемесі:

https://jamboard.google.com/d/11eI0Zda2FPW0ShX27wGy_2u7Uef8icNeJWTBUKScAe4/viewer?f=4

Таблица №1. Деңгейлік тапсырма бойынша көрсеткіш.

10 сөз өте жоғары	8-9 сөз жоғары	4-7 сөз орташа	2-3 сөз төмен	0-1 сөз өте төмен

2-тапсырма (10 минут). Мәтінді абзацтарға бөліп, логикалық түзетулер енгізіп жазыңыз. Сабақтас құрмалас сөйлемді анықтаңыз

Болашақ энергиясы

ЕХРО-2017 халықаралық мамандандырылған көрмесін Астанада өткізу – Қазақстанның негізгі ірі жобаларының бірі. Мұндай ауқымды шараны еліміздің астанасында ұйымдастыру туралы бастама Мемлекет басшысына тиесілі. 2011 жылғы 10 маусымда Париждегі Халықаралық көрмелер бюросының (ХКБ) Бас хатшысы Винсенте Гонсалес Лоссерталеске ресми түрде Қазақстан Республикасының өтінімі тапсырылды. Сол сәттен бастап біздің республикамыз Астанада ЕХРО-2017 көрмесін өткізу құқығы үшін сайлау қарсаңы науқанына ресми түрде кірісті. 2012 жылғы 12 маусымда Париждегі Халықаралық көрмелер бюросының Бас ассамблеясының 151-ші отырысында Астананың ресми таныстырылымы болып өтті. Жиынның басында делегаттарға Қазақстан Президентінің арнайы бейнеүндеуі жолданды. Нұрсұлтан Назарбаев өз сөзінде Астана жеңіп шыққан жағдайда, жобаның табысты жүзеге асырылуы үшін барынша күш-жігерін жұмсайтынына кепілдік берді. Біздің Астана ұсынған көрменің тақырыбы «Болашақтың энергиясы» деп аталады, ол баламалы энергия көздеріне және «жасыл» технологияға арналған. 2012 жылғы 22 қарашада ХКБ-ге мүше 161 елдің өкілдерінің жасырын дауыс беру барысында Астана жеңіске жетіп, ЕХРО-2017 халықаралық мамандандырылған көрмесі өтетін орын ретінде таңдалды. Астананың өтінімін 103 ел қолдады. ЕХРО-2017 ТМД елдерінде өтетін алғашқы көрме болды. Астанадағы бүкіләлемдік көрме 3 айға дейін жалғасты. Оған әлемнің 100-ге жуық елі және 10 халықаралық ұйым қатысты. ЕХРО-2017 көрмесінің «Болашақтың энергиясы» тақырыбы ең үздік әлемдік энергия сақтау технологиясын, бүгінде бар баламалы энергия көздерін пайдалануда жаңа әзірлемелер мен технологияны пайдалануға мүмкіндік береді.

«Еркін жазу» әдісі. Әр топ берілген уақыт ішінде мәтінді абзацтарға бөліп, логикалы логикалық түзетулер енгізеді. Топта ақылдасып, ең ұтымды жұмысты ұсынады.

Бағалау критерийі. Дискриптор

1. Мәтінді абзацтарға бөліп жазып, редакциялау барысында сабақтас құрмалас сөйлемді анықтайды.
2. Мәтінді абзацтарға бөліп, редакциялап жазады.
3. Сабақтас құрмалас сөйлемдерді анықтайды.

4. Мәтінді бөліктерге бөліп, логикалық түзетулер енгізіп, сабақтас құрмалас сөйлемнің мағыналық түрлерін ажыратады.
5. Мәтінді бөліктерге бөледі. Мәтінге логикалық түзетулер енгізеді. Сабақтас құрмалас сөйлемнің мағыналық түрлерін ажыратады.
6. Мәтіндегі ақпаратқа өз идеясын ұсынып, сабақтас құрмалас сөйлемнің мағыналық түрлерін түрлендіріп қолданады.
7. Мәтіндегі ақпаратқа өз идеясын ұсынады.
8. Сабақтас құрмалас сөйлемнің мағыналық түрлерін түрлендіріп қолданады.

Мәтінмен жұмысқа арналған тапсырмалар

Дескриптор:

I қадам- Жалпы мазмұнын түсінуге арналған сұрақтарға жауап береді.

II қадам- Нақты мәлімет алуға арналған сұрақтарға жауап береді. Мәтіннің не туралы екенін анықтайды.

III қадам- Талқылауға арналған сұрақтарға жауап береді. Қандай мәселенің көтерілгенін түсінеді және сипаттайды. Мәтінді түсінген соң тақырыпты ашып, көтерілген мәселе туралы өз ойын айта алды.

Әр қадамдағы сұрақтардың көмегімен мәтінді түсінді.

3-тапсырма *Мәтінді мұқият оқу, түсіну, түсінбеген сөздерді түртіп алу.*

«**Инсерт**» әдісі түсініксіз сөздерді белгілеуге шартты белгілерін қою үшін параққа жазуға ыңғайлы жолақтар қадырылады. Оқушының түсінбеген сөздерін жұптық немесе топтық ұжымда талқылау керек.

Мысалы: кедейлігін(морфологиялық талдау жасау керек)

1. Кедей+лік+і+н – сұрақ *Жігіт несін айтады?*

2. Сөздің антонимін табу *Кедей – бай*

Әрине, осындай жұмысты үнемі жүргізбесе оқушы берілген жұрнақтардың және жалғаулардың мән-мағынасын түсінбейді, сондықтан жеке жұмыстарды сөздердің құрамына қарай талдау жасауды жиі жүргізу керек.

9-сынып бойынша тапсырмалар

Бөлімі: Қазақ жазуының даму жолы

Оқу мақсаттары:

1. 9.3.2.1 ғылыми стильде (мақала) жазылған еңбектердің тілдік және жанрлық ерекшелігін анықтап, талдау жасау;

2. 9.3.6.1 мәтінде көтерілген мәселені ғаламдық мәселелермен байланыстыра отырып сыни тұрғыда баға беру

Сабақтың мақсаты:

Барлығы орындай алады: мәтінде кездесетін жаңа сөздердің мағынасын түсініп, синонимдермен сәйкестендіре алады; мәтін ішінен негізгі ақпараттады тауып, оған қосымша ақпараттармен толықтыра алады.

Көбі орындай алады: мәтіннің мазмұнын толық түсіні, мақсатын анықтай алады; бағытталған аудиториясын және тілдік ерекшелігін анықтай алады.

Кейбіреуі орындай алады : Мәтіндегі ақпараттарға қатысты тұжырым жасайды, мәселеге сыни тұрғыдан өз бағасын береді.

Бағалау критерийлер:

- ғылыми стильдік тілдік және жанрлық ерекшеліктері ажыратады;
-мәтінде көтерілген мәселені ғаламдық мәселелермен байланыстыра отырып сыни тұрғыда баға береді

Оқылымалды тапсырма: *стиль түрлеріне арналған презентация көрсету*

Қазақ жазуының тарихы

Қазақ тілінің жетілуі заман талабаны сай өзгеріп отырғаны бізге мәлім. Тарихқа жүгінетін болсақ, қазақ халқы өзге түркі халықтары сияқты 4-5 ғасыр бойы араб жазуын пайдаланды. XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап зиялылар, оның ішінде Ыбырай Алтынсарин тәрізді ағартушылар, қазақтың ұлттық жазба әдеби тілін қалыптастыру үшін оның дыбыстық жүйесін толық бере алатын жаңа алфавит қабылдауды не осы жазуды жетілдіруді күн тәртібіне қоя бастады.

Алфавит қай уақытта да дінмен бірге қабылданатыны жасырын емес. Мысалы, Батыс Еуропа латын алфавитін латын шіркеуі, орыстар грек алфавитін славян шіркеуі арқылы қабылдаған. Татарлар да өзге мұсылман елдері тәрізді араб жазуына ислам дінінің таралуына байланысты көшкен. Араб жазуы – ислам дінімен байланыстырушы үлкен құрал. Өте кең таралған алфавит латын мен орыс. Ал түркі тілдерінде сөйлейтін халықтардың алфавиті 20-шы жылдардың аяғына дейін араб графикасына негізделген алфавит болды.

Қазақ тіліндегі дыбыстар жүйесін арнайы зерттеп, әліпби құрастырған қазақтың алғашқы фонологі – Ахмет Байтұрсынұлы. Ол бүкіл саналы өмірін қазақ жазба тілін лексикалық шұбарлықтан, басқа тілдердің синтаксистік ықпалынан тазартумен айналысып, қазақ тілі ғылымын дамытқан ірі ғұлама.1910 жылдан бастап, араб жазуының қазақ тілі үшін қолайлы емес жақтарын түзеп, оны тілдің дыбыстық ерекшеліктеріне сай етіп,сингармониялық ұлттық әліпби түзеді.

1929-1940 жылдар аралығында халқымыз латын графикасы негізіндегі әліпбиді пайдаланды. Латын графикасы негізіндегі алфавит сауатсыздықты жоюға негіз болды.Осындай жетістіктер жағы болса да, латын графикасы негізіндегі алфавит орыс тілінен, орыс тілі арқылы басқа тілдерден енген көптеген сөздер мен терминдердің айтылуын бұрмалау сияқты қолайсыз жағдайларға ұшыратты. 1940 жылдан бастап қазіргі қолданыстағы кирилицаға негізделген әліпби қолданылуда. Қазіргі кезде қоғамда латын әліпбиіне көшу мәселесі көтерілу үстінде.

1-тапсырма. *Сөздерді мағыналарына қарай сәйкестендір:*

1	зиялылар	А	толықтыру
2	жетілдіру	Ә	бұзып айту
3	шіркеу	Б	білімділер
4	шұбарлық	В	оқымағандық
5	сауатсыздық	Г	таза емес

6	бұрмалау	Д	ғибадатхана

Дескриптор:

- сөздердің мағынасын түсінеді
- синонимдерімен сәйкестендіре алады

1-тапсырма. *Мәтінді мұқият түсініп оқы. Мәтін ішінен 3 негізгі ақпаратты тауып, оған қосымша ақпараттарды жазып, кестені толтыр.*

Негізгі ақпарат	Қосымша ақпарат

Дескриптор:

- мәтін мазмұнын түсінеді.
- негізгі ақпараттарды анықтау
- негізгі ақпараттарды қосымша ақпараттармен толықтыру.

3-тапсырма

Кестені толтыр:

Мамұны	
Мақсаты:	
Аудиториясы:	
Тілдік ерекшелігі:	

4-тапсырма. *«Латын әліпбиіне көшу қаншалықты маңызды?» топтық пікірталас ұйымдастыру.*

Дескриптор:

- тақырып бойынша меңгерген білімді пайдаланып пікір білдіреді
- көтерілген мәселе бойынша сұрақтар құрастырады
- мәтінде көтерілген мәселені тұжырымдап, сыни тұрғыдан пікір білдіреді

5-тапсырма. *«Төрт сөйлем» әдісі арқылы тұжырымдау.*

1- сөйлем. *Пікір*

2-сөйлем. *Дәлел*

3-сөйлем. *Мысал*

4- сөйлем. *Қорытынды*

Дескриптор:

- өзіндік пікірі бар
- дәлел келтіре алады
- өмірмен байланыстырып мысал келтіреді

- мәселені тұжырымдап, баға береді

Педагогке әдістемелік көмек:

9-сынып бағдарламасында берілген бұл тарауда оқу жоспарында оқылым дағдысы бойынша ғылыми стильде (мақала) жазылған еңбектердің тілдік және жанрлық ерекшелігін анықтап, талдау жасау және мәтінде көтерілген мәселені ғаламдық мәселелермен байланыстыра отырып сыни тұрғыда баға беру мақсаттары берілген. Бұл мақсатты таңдау себебім, қазақ жазу тарихы туралы мәліметтер бергенде, көбінесе біз ғылыми стильде жазылған мәтіндерге, ақпараттарға жүгінеміз. Оқушыға да сәйкесінше стиль ерекшеліктерін түсінуге бағыт-бағдар беруіміз керек. Оқушы 9-сыныпта ғылыми стиль ерекшеліктерін ажыратып, термин сөздердің мағыналарын түсініп, қолдана білуі тиіс, осы тұрғыдан таңдалған тапсырмалар оқу мақсаттарына жетуге бағытталған. Оқылымалды стиль түрлеріне арналған презентация дайындап, оқушыларға ұсынуға кеңес берер едім. Себебі көп жағдайда оқушыларға стиль түрлері мен жанрларын анықтауда, жазылым мен айтылымда берілген стиль түрлері бойынша жұмыс істеуде қиындықтар туындатып жатады. Сондықтан да тапсырмалар арнайы жеңілден күрделіге қарай таңдалған, сыни тұрғыдан ойлана отырып, мәселені тұжырымдауға, баға беруге жетелейтін тапсырмалармен күрделенеді. Сәйкесінше бағалау критерийлері де тапсырма шартына орай беріледі.

Бөлім атауы: Роботтар мен киборгтар әлемі

Оқу мақсаты:

9.3.1.1 мәтіндегі ақпараттың өзектілігін анықтау, қорытынды жасау;

Сабақтың мақсаты:

Барлығы орындай алады: суреттер бойынша сөйлемдер құрстыра алады. Мәтіннің мазмұнын жалпы түсінеді

Көбі орындай алады: мәтіннің мазмұны бойынша сұрақтарға жауап береді. Берілген сөз тіркестерінің синонимдерін таба алады. Нақты ақпараттарды анықтап таба алады.

Кейбіреуі орындай алады: мәтінде көтерілген мәселенің өзектілігін анықтайды, қорытынды жасай алады.

Бағалау критерийі:

- мәтіндегі ақпараттың өзектілігін анықтайды
- жинаған мәліметтеріне қорытынды жасайды

1. Оқылымалды тапсырма:

Мына суреттерден қандай ой түйдіңдер? Заманауи роботтар біздің өмірімізді жеңілдетпе ме? Робототехникасы дамыған елдер туралы не айтасыңдар?

2.Мәтінмен жұмыс. Мәтінді түсініп оқыңдар. Жаңа сөздердің мағыналарымен танысыңдар.

Роботтың тілін тапқан ел әлемнің тілін табады

Жасыратыны жоқ, бүгінде жасанды интеллект, роботтехника, электронды инженерия, цифрлы технологиялар заманауи әлемнің маңызды бөлшегіне айналды. Осынау тың технологиялардың, роботтардың тілін таба білгендер көп жағдайда көш бастап келеді.

Биыл елорда төріндегі Astana Mall сауда ойын-сауық орталығында ересектерді, кішкентай балақайларды жасанды интеллектімен, электронды инженериямен жақындастыра түсетін роботтар фестивалі болды. Онда аквариумда жүзіп жүрген сазанға ұқсас «балыққа» көзіміз түсті. Балықтың жаңа технологияға қандай қатысы бар дерсіз. Алайда бұл қарапайым балық емес – робот балық. Атауы – Мира. Оны Оңтүстік Кореядағы Airo компаниясы әзірледі. Бұл робот жасанды интеллектіге ие әрі тірі балықтың қозғалысын дәлме-дәл қайталайды. Сонымен қатар таяз көлдерді зерттеуге көмектеседі.

Ал Францияның Roborek компаниясы әзірлеген Рита есімді роботты мамандар үйде қолғабыс жасайтын нағыз көмекші ретінде таныстырды. Ол дауыстық командалардың көмегімен әлемдегі соңғы жаңалықтарды, күн райын айтып бере алады. Бет пішініндегі ерекшелік арқылы аса эмоционалды сөйлеседі. Бұдан бөлек Үндістанның Square off компаниясы әзірлеген «Сиқырлы шахмат» та бейжай қалдырмайтыны анық. Бұл шахмат тақтасы мен тастары күрделі электроника арқылы жұмыс істейді. Тақтаның астында орналасқан магниттер мен механикаландырылған қолдар арнайы алгоритмнің және телефонның көмегімен шахмат тастарын жылжытады. Фестивальде бұдан өзге де балаларды қызықтыратын, ойнауға, бұйрық беруге, әңгімелесуге болатын алуан түрлі роботтар ұсынылған. Терезе жуатын, іс тігетін, сусын құйып беретін, даяшы болуға жарайтын роботтар да бар.

Сұрақтарға жауап бер:

- 1.Бүгінде кімдер көп жағдайда көш бастап тұр?
- 2.Биыл елорда төріндегі Astana Mall сауда ойын-сауық орталығында қандай фестиваль өтті?
- 3.Робот балықты кім әзірлеген?
- 4.Францияның Roborek компаниясы әзірлеген Рита есімді роботтың қызметі қандай?
- 5.Рита есімді робот қандай командаларды орындайды?
- 6.Үндістанның Square off компаниясы әзірлеген «Сиқырлы шахматы» қалай жұмыс істейді?
- 7.Фестивальде тағы қандай роботтар ұсынылды?

Дескриптор:

- Мәтін мазмұнын түсініп оқиды
- Сұрақтарға жауап береді
- Қазақша еркін сөйлейді

1-тапсырма. Мәтіннен мына сөздердің мағынасына сәйкес келетін сөздерді табыңдар.

Озып тұр - _____

Байқадық - _____

Көмектесетін - _____

Дастастыратын - _____

Жайбарақат қалдырмайды - _____

Қажетті сөздер: тілін таба білгендер, көш бастап келеді, жақындастыра түсетін, көзіміз түсті, қолғабыс жасайтын, бейжай қалдырмайды

Дескриптор:

- берілген сөздердің мағынасын түсінеді
- мағынасына сәйкес келетін сөздерді табады

2-тапсырма. Төмендегі сөйлемдер тұсына сәйкесінше «шын», «өтірік» және «айтылмаған» бағанына «+» белгісін қойып шық

№	Сөйлемдер	шын	жалған	айтылмаған
1	Бүгінде жасанды интеллект, роботтехника, электронды инженерия, цифрлы технологиялар заманауи әлемнің маңызды бөлшегіне айналды			
2	«Мира» - үйде қолғабыс жасайтын нағыз көмекші робот.			
3	Үндістанның Square off компаниясы сазанға ұқсас робот балықты әзірлеген.			
4	Қазақстан балалары әлемдік робототехника кокурсына қатысып, жүлделі орындар жеңіп алған.			
5	Фестивальде бұдан бөлек терезе жуатын, іс тігетін, сусын құйып беретін, даяшы болуға жарайтын роботтар да ұсынылған.			

Дескриптор:

- нақты ақпараттарды табады
- артық ақпаратты анықтайды

3-тапсырма. ЖЖ.

Жұптар мәтіннің өзектілігін анықтап, қорытынды жасайды.

	Мәтіннің өзектілігі	Қорытынды
Роботтың тілін тапқан ел әлемнің тілін табады		

Дескриптор:

- ақпараттың өзектілігін табады

- мәселеден қорытынды жасайды

Педагогке әдістемелік көмек:

Мәтіндегі ақпараттың өзектілігін анықтау, қорытынды жасау мақсатына жету үшін мәтіналды суреттерге қарап болжау жұмыс жүргізген жөн. Мәтінмен танысып болған соң, оның мазмұнын толығырақ түсіну үшін сұрақтар қойып, жауап алу тиімді. Кез келген мәтінмен жұмыс істеу үшін жаңа сөздермен таныстыру өте маңызды. Оны есте сақтау үшін түрлі тәсілдерді қолдану керек. Алдымен сөздердің аудармасын тауып, одан кейін олармен сөз тіркестері мен сөйлемдер құрату арқылы мағынасына қарай қалай қолдану керектігін үйрету керек. Сонан соң негізгі мақсаттың орындалуына кірісесіз. «ШЫН», «ӨТІРІК» және «АЙТЫЛМАҒАН» әдісін қолдану арқылы оқушы нақты ақпаратты табады, артығын алып тастайды. Ақпараттар арасынан өзекті мәселені анықтауда жұппен немесе топта ақылдаса отырып жасау оң нәтиже береді. Сонда оқушыға одан шығар қорытындыны жасау оңайға соғады. Әр тапсырмадан кейін дескрипторда нақты балл қою беру - оқушының тапсырманы да нақты орындауын талап етеді және бағасына да күдігі болмайды.

Бөлім атауы: Роботтар менкиборгтар әлемі. А. Азимов. «Мен роботпын» жинағынанүзінді

Бөлімше атауы: Роботтехнология қалай пайда болды?

Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты:

9.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың шынайылығы мен нақтылығын анықтау

9.2.1.1 берілген тақырыпқа сай сөздерді орынды қолдана отырып, мақсатты аудиторияға арналған ауызша мәтіндер құрау;

Сабақтың мақсаты:

Барлық оқушылар үшін:

Мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді. Берілген тақырыпқа сай сөздерді орынды қолданады.

Оқушылардың басым бөлігі:

Мәтіннің мазмұнын түсініп, ақпараттың шынайылығын анықтайды. Мақсатты аудиторияға арналған ауызша мәтіндер құрайды.

Кейбір оқушылар: Ақпараттың шынайылығы мен нақтылығын анықтап айтады. Ауызша мәтіндер құрауда сөздерді орынды қолданып айтады.

Бағалау критерийі:

- тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді, ақпараттың шынайылығы мен нақтылығын анықтайды

- берілген тақырыпқа сай сөздерді орынды қолдана отырып, ауызша мәтіндер құрайды

1. Мәтінді тыңдаңдар

Алғашқы роботтар

«Робот» сөзі алғаш рет чех авторы Карел Чепаканың пьесасында кездесті. Пьеса фабрика жұмысының ешқандай адамның қатысуынсыз өздігінен жұмыс

істейіні туралы сөз қозғайды. Бұл қойылым 1920 жылы жарық көрді. Тілдік жүйесіне байланысты орыстың «работа» сөзі мен «робот» сөзі бір түбірлес сөздер. «Робот» сөзі чех тілінде «ауыр жұмыс», «каторга» деген мағынаға ие.

1927 жылы Нью-Йорк қаласында америкалық инженер Д.Уэсли дүниежүзілік көрмеде өзі құрастырып шыққан алғашқы роботты көрсетті. Инженер Уэслидің роботының жұмыс істеу мүмкіндіктері аз болды, ол тек қарапайым ғана қимылдарды орындайтын.

«Seiko Epson» деп аталатын жапондық компания дүниедегі ең кішкентай роботты құрастырды. Роботтың салмағы небәрі бір жарым килограмм, ал ұзындығы 1 сантиметр.

1950 жылы өнері өрге жүзген Леонардо Да Винчидің жазбалары табылған болатын. Ол жазбаларда адам тектес роботтың сызбалары болған. Ұлы суретші, ғалым, сәулетші, жазушы, өнертапқыш Леонардо Да Винчидің 15-ші ғасырда өмір сүргенін ескерсек, роботтың алғашқы сызбасының парақ беттеріне сол ғасырда түскендігін білуге болады. Оның сызба нұсқаларына байланысты зерттеуші Марио Таддеи толықтай түсіндірме беріп, «Leonardo da Vinci's robots» деген кітап басып шығарды.

1-тапсырма. Мына тақырыптардың қайсысы мәтінге сәйкес келмейді

- а) Алғашқы роботтың көрмеге қойылуы
- б) Роботтың шығу тарихы
- с) Жапондық “Seiko Epson” компаниясының құрылу тарихы
- д) Ең кішкентай робот жайлы

2-тапсырма.

Деңгейлік тапсырмалар

1-деңгей. Сурет бойынша сөйлем құрастырады. (Жеке жұмыс). **16**

2-деңгей. Сурет бойынша диалогке қатысады. **2 6** Жұптық жұмыс.

«Интервью» әдісін қолданады.

3-деңгей. Сурет бойынша ақпарат береді. (Топтық жұмыс) **3 6**

Дескриптор:

- сурет бойынша сөйлемдермқұрастырады
- өзара диалогке түседі
- сурет бойынша нақты ақпараттар береді

3-тапсырма. Кестені толтыр

		факт	көзқарас
1	Алғашқы робот 1927 жылы Нью-Йорк қаласында көрмеде қойылды		
2	Роботтардың суретін алғаш 15-ші ғасырда Леонардо Да Винчи салуы мүмкін.		
3	Оған Марио Таддеи толықтай түсіндірме беріп, « Leonardo da Vinci's robots » деген кітап басып шығарды		

4-тапсырма. «Еркін микрофон» әдісі арқылы Тілші және көрермен рөлінде сұрақ-жауап ұйымдастырыңдар.

Дескриптор:

- берілген тақырыпқа сай сұрақтар құрастырады
- сөздерді орынды қолданып жауап береді

Бөлім атауы: Алаш идеясы мен қайраткерлері

Оқу мақсаты:

9.3.3.1 прозалық және поэзиялық шығармалардағы автордың ойы мен көтерілген мәселені анықтап, оқырманға әсерін бағалау;

Сабақтың мақсаты:

Барлығы орындай алады: өлеңнің мағыналасын түсінеді, автордың айтпақ ойы мен көтеріп отырған мәселесін анықтай алады.

Көбі орындай алады: қосымша ақпарат көздерінен түсіндірме сөздігін жүргізіп, сөз тіркестерінің мағынасын аша алады. Өлеңде көтерілген мәселе бойынша өз пікірін білдіре алады.

Кейбіреуі орындай алады: Ойын еркін жеткізе алады. Автордың көзқарасын талқылап, өз идеясын көпшілік алдында жариялай алады.

Бағалау критерийлері:

- поэзиялық шығармадағы автордың ойы мен көтерілген мәселені анықтайды
- оқырманға әсерін бағалайды
- көтерілген мәселеден қорытынды шығарады, түйінді ойын білдіреді

1. Өлеңді мәнерлеп оқыңдар. Автордың ойы мен қандай мәселе көтеріп отырғанын болжаңдар

М.Дулатов «Жастарға»

Найзаменен түртсе де,
Жатырмын, қазақ, оянбай.
Мұнша қалың ұйқыны
Бердің бізге, ой, Алла-ай!

Бар ма екен біздей ғафыл жұрт,
Атырафқа көз салсақ.
Көзі іскенше ұйқыға
Келе жатқан тоя алмай?

Етемін үміт жастардан,
 Жаңа гүл шашқан бақшадай.
 Мұрадын оңай кім табар,
 Жар салып жұртқа қақсамай?

Халыққа, жастар, басшы бол!
 Қараңғыда жетектеп.
 Терең судан өтер ме,
 Мың қойды серке бастамай?

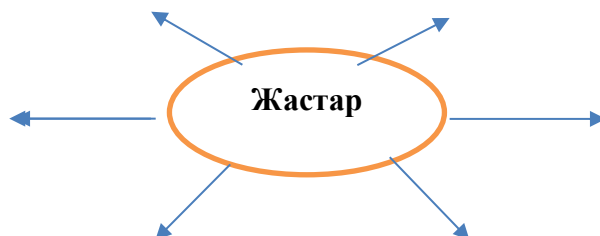
1-тапсырма. *Өлең ішіндегі түсініксіз сөздердерді тауып, «Қос жазба күнделігі» арқылы түсіндірме сөздігін жүргізіңдер*

Қос жазба күнделігі	
Мағынасы түсініксіз сөздер	Түсіндірме сөздігі
найза	
ғафыл жұрт	
Атырафқа көз салсақ	
серке	

Дескриптор:

- қиын сөздерді анықтайды
- түсіндірме сөздікпен жұмыс істейді
- жаңа сөздерді меңгереді

2-тапсырма. *Жастар қандай болу керек?*

3-тапсырма. ТЖ. *Тобыңмен талқылап, пікіріңді ортаға салып көр*

- Автор не үшін күйінеді?
- «Атырафқа көз салсақ» дегенді қалай түсінесіңдер?
- Ақын жастарға қандай үміт артады?
- «Мың қойды серке бастамай?» деп нені айтып тұр?
- Өлеңнен қандай ой түйдің?

4-тапсырма. ТЖ. *Автордың өлеңде айтқан «Халыққа, жастар, басшы бол!» деп жастарға үміт арту идеясын қалай түсінесіңдер?*

«Жариялау» әдісі (Әрбір топ берілген сұрақ бойынша өз позициясын жариялау керек. Бұл үшін топ ішінен спикер берілген уақыт ішінде (5 минут) басқа қатысушылар алдында сөйлеп, топ ұстанымын жеткізеді.)

Дескриптор:

- топ өз ұстанымын ұсынады
- басқа қатысушылар алдында қорғайды
- позиция маңыздылығын дәлелдейді

5-тапсырма. «ПОПС формуласын» толтыр

Бірінші сөйлем: «Менің ойымша,....»

Екінші сөйлем: «Себебі, мен оны былай түсіндіремін...»

Үшінші сөйлем: «Оны мен мына фактілермен, мысалдармен дәлелдей аламын....»

Соңғы сөйлем: «Осыған байланысты мен мынадай қорытынды шешімге келдім...»

Педагогке әдістемелік көмек:

Жоғарыда прозалық және поэзиялық шығармалардағы автордың ойы мен көтерілген мәселені анықтап, оқырманға әсерін бағалау керек деген мақсатқа жету үшін қолданылатын тиімді әдістердің бірнешеуі көрсетілді. Өзге тілді оқушылар үшін поэзия тілін түсіну қашанда қиындық туғызады. Сондықтан өлеңмен таныспас бұрын, алдымен онда кездесетін тұрақты сөз тіркестері мен ауыспалы мағынадағы, көркем және сипаттау мағынасындағы сөздерге түсініктеме берген жөн. Ол үшін «Қос жазба күнделігі» немесе тағы соған ұқсас тәсілдерді қолданған тиімді. Осы орайда негізгі ақпараттан тірек сөздерді тауып, оны кластер арқылы мағынасын ашып түсіндіруге болады. Берілген ақпараттың өзектілігін табу үшін топтық жұмыс ұйымдастырған тиімді. Себебі оқушылар өз пікірлерімен бөлісіп, бірін бірі толықтырып ортақ шешім жасайды, әсерлерімен бөліседі. Ақырында оқушы сабақта қарастырылған мәселелерді жинақтап, «ПОПС» формуласы арқылы шешуші ойды фактілермен дәлелдейді, қорытындысын өзі шығарады. Өлеңнен алған әсерлерімен бөліседі, бағалайды.

Бөлім атауы: Қазақстандағы туризм және экотуризм

Оқу мақсаттары:

9.3.2.1 ғылыми стильде (пікір, аннотация, мақала, презентация) жазылған еңбектердің тілдік және жанрлық ерекшелігін анықтап, талдау жасау;

9.2.3.1 коммуникативтік жағдаятқа сай сөйлеу тіліндегі интонация, кідіріс, логикалық екпіннің мәнін түсініп, өз ойын жеткізу

Барлығы орындай алады: мәтін мазмұнын түсінеді, жаңа сөздермен танысады. Ғылыми стиль ерекшеліктері мен жанрлық сипаттарын ажырата алады.

Көбі орындай алады: сөйлемдерді мағынасын бұздай перифраз жасай алады. Сөйлемдердегі сөздерді дұрыс байланыстырып, сөздердің орын тәртібін сақтайды.

Кейбіреуі орындай алады: коммуникативтік жағдаятқа сай өз ойын жеткізе алады, өзінде бар біліммен байланыстырып, қорытынды жасай алады.

Бағалау критерийлері:

- ғылыми стильде берілген еңбектердің тілдік және жанрлық ерекшелігін анықтайды, оларды талдайды

- коммуникативтік жағдаятқа сай сөйлеу тіліндегі интонация, кідіріс, логикалық екпіннің мәнін түсініп, өз ойын жеткізеді

Оқылымалды тапсырма. Ғылыми стиль мен жанрлары туралы ақпаратты сынып қабырғасына іліп қою қажет. Сонымен қатар, әр жанр түрі бойынша мәтін

үлгілерін де арнайы ұсынуға болады. Оқушыларға оқу мақсаттарында ұсынылған жанр түрлері және олардың тілдік ерекшелігі туралы сұрақтар қойылады.

1. Берілген мәтінді түсініп оқыңдар.

Іле Алатауы ұлттық паркі

Іле Алатауы_ұлттық паркі оның әсем ландшафтарын қорғау, өсімдік жамылғысы мен жануарлар әлемін сақтау, туризмді дамыту мақсатында 1996 жылы ұйымдастырылған. Климаты биіктік белдеулер бойынша өзгереді: тау етегіндегі далалық белдеу ылғалды, жазы құрғақ әрі ыстық, қысы жылы, қары жұқа; аласа және орташа тау аймағы ылғалды әрі ыстық. Түрген, Есік, Талғар, Кіші және Үлкен Алматы, Қарғалы, Ақсай, Қаскелең өзендері ағып өтеді. 2500 м биіктікте Үлкен Алматы көлі орналасқан, оның ауданы 1 км², тереңдігі 39,3 м. Жері негізінен қара топырақты. Саябақтың флорасында 1 мыңнан астам өсімдік түрі бар, оның 500-ден астамы жапырақты орман, 400-ден астамы – қылқан жапырақты орман алқаптарында өседі. Бұл өсімдіктердің 36 түрі Қазақстанның «Қызыл кітабына» тіркелген Қоректік өсімдіктерден: Тянь-Шань сұлыбасы, шалғын қоңырбас, беде, сиыржоңышқа, т.б.; дәрілік – түймешетен, өгейшөп, шырғанақ, бақбақ, т.б.; эфирлі-майлы – аюбалдырған, арша, жусан, т.б.; жеміс-жидектерден өрік, алма, таңқурай, бұлдірген, бөріқарақат, долана, т.б. өседі. Жануарлар әлемі де өте бай. Омыртқалы жануарлардың 245 түрі, олардың 8 түрі балықтар; 4-еуі – қосмекенділер; 8-і – бауырымен жорғалаушылар; 178-і – құстар; 47-сі – сүтқоректілер.

Саябақ аумағында Талқыз және Түрген ескі қалашықтарының орны сақталған. Әсем табиғаты, алуан түрлі флорасы мен фаунасы бар саябақтың қоршаған ортаны қорғауда алатын орны ерекше.

(қазақша Уикипедиядан қысқ-п алынды)

1-тапсырма. Кестені толтыр

Іле Алатауы ұлттық паркі	Стилі	Жанры	Тілдік ерекшелігі

Дескриптор:

- мәтіннің стилін, жанрын анықтайды
- тілдік ерекшелігін сипаттайды

2-тапсырма. Төменде берілген әр сөйлемді өз сөзіңмен қайта жаз.

Сөйлемдерді берілген сөздерден бастап жаз:

1. Іле Алатауы_ұлттық паркі оның әсем ландшафтарын қорғау, өсімдік жамылғысы мен жануарлар әлемін сақтау, туризмді дамыту мақсатында 1996 жылы ұйымдастырылған.

1996жылы _____

2. 2500 м биіктікте Үлкен Алматы көлі орналасқан, оның ауданы 1 км², тереңдігі 39,3 м.

*Үлкен Алматы
көлі*

3. Саябақтың флорасында 1 мыңнан астам өсімдік түрі бар, оның 500-ден астамы жапырақты орман, 400-ден астамы – қылқан жапырақты орман алқаптарында өседі.

*Орман
алқаптарында*

4. Саябақ аумағында Талқыз және Түрген ескі қалашықтарының орны сақталған.

Талқыз және Түрген

5. Әсем табиғаты, алуан түрлі флорасы мен фаунасы бар саябақтың қоршаған ортаны қорғауда алатын орны ерекше

Алуан түрлі

Дескриптор:

- сөйлемдерді мағынасын сақтап, перифраз жасайды
- сөйлемдердегі сөздерді дұрыс байланыстырады, орын тәртібін сақтайды

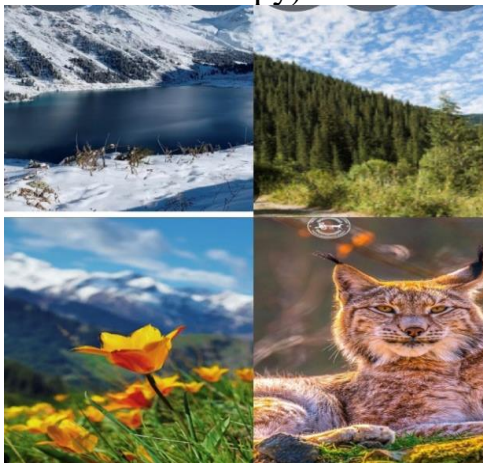
3-тапсырма. *ТЖ. Берілген суреттер бойынша мәтіннен алған мәліметтерді пайдаланып, «DEAL» әдісі арқылы талдаңдар.*

1-топ: D – Describe – баяндау, суреттеу (оқығанды, [көргенді сипаттау](#), сынау, өлшеу).

2-топ: E – Explain – түсіндіру (құбылыс немесе оқиға бойынша не білетіндерін, түсінгендерін суреттеу).

3-топ: A – Analyse – талдау (ақпаратты талдау, қорытынды жасау, себептерін атау).

4-топ: L – Links – байланыс (болжамдар немесе қорытынды жасау, өзінде бар біліммен байланыстыру).

Дескриптор:

- мәтіннен алған мәліметтерді талдайды
- ақпаратты ғаламдық мәселелермен байланыстырады
- мәселеге сыни тұрғыда баға береді

Педагогке әдістемелік кеңес:

Оқушыларға ғылыми стильде жазылған еңбектердің тілдік және жанрлық ерекшелігі туралы өткенде алдымен стиль туралы презентация жасап немесе қабырғаға ережелерін іліп еске түсіру жұмысын жүргізген дұрыс. Бұл оқушылардың мәтін бойынша талдау жасауына көмектеседі.

Мәтін ішіндегі сөйлемдерді мағынасына қарай перифраз жасату оқушылардың сөйлемдердегі сөздерді дұрыс байланыстырып, сөздердің орын тәртібін сақтап сөйлем құрастыруына, дұрыс ойын жеткізуіне дағдыландырады. Бұндай тапсырманы беру арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытамыз. Еркін және дұрыс сөйлеуіне жаттықтырамыз. «DEAL» әдісі мәтін мазмұны бойынша ақпаратты талдауға, қорытынды жасауға және оның себептерін атауға өте тиімді болады.

Бөлім: «Қазақ жазуының даму жолы». «Күлтегін» жыры

Бөлімше тақырыбы: Ежелгі жазулар. Қазақ әліпбиі

Оқу мақсаты:

9.3.6.1 мәтінде көтерілген мәселені ғаламдық мәселелермен байланыстыра отырып сыни тұрғыда баға беру

9.5.1.1 өздік етістің қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану;

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар: Мәтінде көтерілген мәселені ғаламдық мәселелермен байланыстырады және сыни тұрғыда баға береді. Өздік етістің қызметін біліп, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолданады.

Көбі орындай алады: Мәтінде көтерілген мәселелерге сыни тұрғыдан баға береді. Өздік етістің қызметін ажырата алады және жазба жұмыстарында орынды қолданады.

Кейбір оқушылар орындай алады: Мәтінде көтерілген мәселені ғаламдық мәселелермен байланыстырады және сыни тұрғыда баға береді. Тақырыпқа қатысты пікір білдіріп, мысалдар келтіреді. Өздік етістің қызметін біліп, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолданады.

Бағалау критерийлері:

- берілген мәтіннің мазмұны бойынша пікір білдіреді;
- ғаламдық мәселелермен байланыстыра отырып, сыни тұрғыдан баға береді;
- мәтіндегі етістіктерді анықтап, берілген етістіктерді өздік етіс немесе өзге де етіс формасына айналдырады;

Әліпбилік жазу – дүние жүзі мәдениетінің қол жеткен орасан зор табысы болса, бұл мәдени мұраға біздің ата-бабаларымыз да өзіндік үлес қосқан деуге болады.

Павлодар облысы Бобровое селосы тұсындағы қорымнан жүген сағалдырығына тағылған бұғы (марал) пішіндес етіп ойылған жазуы бар сүйек тұмар табылды. 1970 жылы Іле өңіріндегі Есік қаласының іргесінен сақ дәуіріне жататын үлкен қорымнан жұмбақ жазуы бар күміс тостағанша шықты. Күміс тостағаншаның сыртқы жағына 26 таңба түсірілген. Бұл таңбалар көне түркі руна (сына) таңбаларына ұқсас. Аталған ескерткіштер 2500 жыл бұрын түркі тілдес тайпалардың әліпбилік жазуды білгендігін және оны кең пайдаланғандығын көрсетеді. Сонымен, көне түркі әліпбиі Оңтүстік Сібір мен Жетісу жерінде ерте дәуірде, яғни біздің жыл санауымызға дейінгі 1 мыңжылдықтың орта кезінде қалыптасты деуге болады.

Кеңес Одағы тұсында «төңкеріске дейінгі қазақ халқының сауаттылығы 2% ғана еді» деген жалған мәлімет таратылып келді. Ондағысы тек орысша сауаты барлар ғана есептелді, ал Қазақстандағы мың жылдан астам тарихы бар араб әліпбиін қолданып жүрген халықтың сауаттылығы көпе-көрнеу қаперге ілінбеді. Бұл Кеңес өкіметінің солақай саясатының қазаққа жасаған қиянатының бірі еді. Қазақ елі кітап басып шығармаса да, сауатты ел болған. Ертегідегі кейіпкерлер, қиссалардағы қыз бен жігіт бір-бірімен хат арқылы хабарласады. Сауатсыз елдің ертегі-қиссаларында мұндай болмайтыны сөзсіз.

1-тапсырма: Мәтінді мұқият оқып, төменде берілген сұрақтарға жауап бер

1. Мәтіндегі негізгі мәселе қандай?

2. Қазақ әліпбиінің тарихы туралы қандай жаңа ақпаратпен таныстың?

3. Қазақ әліпбиінің өткені мен бүгіні туралы қандай пікірдесің?

Дескриптор

Білім алушы:

- Мәтінді мұқият оқиды;

- берілген сұрақтарға жауап береді;

- мәтін тақырыбына сәйкес пікір білдіреді;

2-тапсырма: *Мәтінде көтерілген мәселе төңірегінде ойланып, ғаламдық мәселелермен байланыстыра отырып сыни тұрғыда баға бер*

Дескриптор

Білім алушы:

- Мәтінде көтерілген мәселе төңірегінде ойланып, ғаламдық мәселелермен байланыстыра отырып сыни тұрғыда баға береді;

- жазылым тапсырмасын орындайды;

3-тапсырма: *Берілген етістіктерді өздік етіске немесе етістің өзге де формаларына айналдырып, сөйлем құра. Өздік етіс пен басқа да етіс түрлерінің айырмашылығын анықта*

Етістіктер: Хабарла, жаса, пайдалан, қос, жаз, тап

Үлгі: Қазақ әліпбиі туралы тарихи деректердің кейбірі зерттеулерден кейін қосылды. (ырықсыз етіс)

Дескриптор

Білім алушы:

- Берілген етістіктерді өздік етіске немесе етістің өзге де формаларына айналдырады;
- сөйлем құрайды;
- Өздік етіс пен басқа да етіс түрлерінің айырмашылығын анықтайды;

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмаар оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес таңдап алынды. Мәтінді мұқият оқып, берілген сұрақтарға жауап береді. Мәтінде көтерілген мәселе төңірегінде пікір білдіреді және ғаламдық мәселелермен байланыстыра отырып сыни тұрғыда баға береді. Мәтінмен жұмыс жасау оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Берілген тапсырмаларды топпен, жеке және жұппен де орындатуға болады.

Екінші оқу мақсатына сай оқушылар өздік етістің қызметін біліп, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолданады. Берілген етістіктерді өздік етіске және өзге де етіс түрлеріне айналдырады. Өздік етіс пен басқа да етіс формаларының айырмашылықтарын анықтайды. Бұл арқылы оқушылар етістердің сөйлемдегі қызметін ажырата алады және сауаты артады.

Бөлім: «Қазақ жазуының даму жолы». «Күлтегін» жыры

Бөлімше тақырыбы: «Қырықтың бірі-қыдыр...»

Оқу мақсаты:

9.1.2.1 тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың шынайылығы мен нақтылығын анықтау;

9.4.3.1 жазба жұмыстарында афоризмдерді тиімді қолданып жазу

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар: тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді, ақпараттың шынайылығы мен нақтылығын анықтайды. Жазба жұмыстарында афоризмдерді тиімді қолданып жазады.

Көбі орындай алады: тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсінеді, ақпараттың шынайылығы мен нақтылығын анықтайды. Жазба жұмыстарында афоризмдерді тиімді қолданып жазады.

Кейбір оқушылар орындай алады: тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, ақпараттың шынайылығы мен нақтылығын анықтайды. Жазба жұмыстарында афоризмдерді тиімді қолданып жазады. Тақырыпқа қатысты афоризмдер мен мақал-мәтелдер айтып, мағынасына түсіндірме жасайды.

Бағалау критерийлері:

--мәтінді мұқият тыңдап, мазмұнын айтады;

-мәтіндегі негізгі ақпараттардың шынайылығы мен нақтылығын анықтап, қысқаша пікір жазады;

- жазба жұмыстарында афоризмдерді тиімді қолданып жазады;

1-тапсырма: Мәтінді мұқият тыңдап, мазмұнын айтыңдар және негізгі ақпараттың шынайылығы мен нақтылығын анықтап, қысқаша пікір жазыңдар

<https://qalam.global/kk/articles/az-nauryzdyn-qutty-qonagy-kz>

Дескриптор

Білім алушы:

-мәтінді мұқият тыңдап, мазмұнын айтады;

-мәтіндегі негізгі ақпараттардың шынайылығы мен нақтылығын анықтайды;

2-тапсырма: Мәтінді мұқият тыңдап, топ болып талқылаңдар. «Балық қаңқасы» тәсілін қолданып, мәтінді бірнеше бөлікке бөліңдер және мазмұнын постерге қысқаша түсіріңдер

Дескриптор

Білім алушы:

-мәтінді мұқият тыңдап, топ болып талқылайды;

-«Балық қаңқасы» тәсілін қолданып, мәтінді бірнеше бөлікке бөледі;

-мәтін мазмұнын постерге қысқаша түсіреді;

3-тапсырма: Берілген мақал-мәтелдер негізінде тақырыпқа сәйкес мәтін құра. Қырық саны, Наурыз мейрамы, Қыдыр атаға қатысты білетін афоризмдер мен мақал-мәтелдерді мәтінде пайдалан.

«Батаменен ел көгерер», «Қырықтың бірі – Қыдыр», «Еңбектің наны тәтті», «Көппен көрген ұлы той»

Дескриптор

Білім алушы:

- Берілген мақал-мәтелдер негізінде тақырыпқа сәйкес мәтін құрайды;

- Қырық саны, Наурыз мейрамы, Қыдыр атаға қатысты білетін афоризмдер мен мақал-мәтелдерді мәтінде пайдаланады;

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес тандап алынды. Оқушылар мәтінді мұқият тыңдап, мазмұнын айтады, мәтіндегі ақпараттардың шынайылығы мен нақтылығын анықтайды. Осы тапсырмаар оқушылардың ақпаратты іздеу, талдау дағдыларын қалыптастырады. Берілген тапсырмаларды топпен, жеке де, жұппен де орындатуға болады.

Екінші оқу мақсатына сай оқушылар жазба жұмыстарында афоризмдерді тиімді қолданып жазады. Бұл арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттері дамиды.

Бөлім: Алаш идеясы мен қайраткерлері

Бөлімше тақырыбы: Алаш идеясының өзегі

Оқу мақсаты:

9.2.3.1 коммуникативтік жағдаятқа сай сөйлеу тіліндегі интонация, кідіріс, логикалық екпіннің мәнін түсініп, өз ойын жеткізу;

9.5.2.1 жазба жұмыстарында (мезгіл бағыныңқы) сабақтас құрмалас сөйлемдерді құрастыру

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар: коммуникативтік жағдаятқа сай сөйлеу тіліндегі интонация, кідіріс, логикалық екпіннің мәнін түсінеді, өз ойын жеткізеді, жазба жұмыстарында (мезгіл бағыныңқы) сабақтас құрмалас сөйлемдерді құрастырады;

Көбі орындай алады: жазба жұмыстарында (мезгіл бағыныңқы) сабақтас құрмалас сөйлемдерді құрастырады;

Кейбір оқушылар орындай алады: коммуникативтік жағдаятқа сай сөйлеу тіліндегі интонация, кідіріс, логикалық екпіннің мәнін түсінеді, өз ойын жеткізеді, мезгіл бағыныңқы және өзге де сабақтас құрмалас сөйлемдерді ажырата алады.

Бағалау критерийлері:

- коммуникативтік жағдаятқа сай сөйлеу тіліндегі интонация, кідіріс, логикалық екпіннің мәнін түсінеді;
- өз ойын жеткізеді;
- жазба жұмыстарында (мезгіл бағыныңқы) сабақтас құрмалас сөйлемдерді құрастырады;

1-тапсырма: *Мәтінді мәнерлеп оқы. Мәтінді оқу барысында интонация, кідіріс, логикалық екпін жасап, мәтіннің мазмұнына қатысты пікір білдіріңдер*

Алаш идеясы

Алаш қозғалысының негізгі идеясы демократиялы қоғам қалыптастырып, сөзсіз еркіндік пен дамудың алғышарты ретінде қазақтың ұлттық мемлекетін құру болатын. Бүгінгі Тәуелсіз Қазақстан мемлекеті – сол идеяның жемісі. Алаш идеясы әсірешіл ұраншыл қазақтың ойы емес, жалпыадамзаттық құндылық этикасын сақтай отырып, отарлық езгінің құрсауында тұншыққан жұртын азаттыққа шақыру болатын. Тарихшы Мәмбет Қойгелді «Тарих - күрес алаңы» кітабында Алаш идеясы жайында: «Қазақ ұлтшылдығының өзекті жібі, діңгекті ойы «менің ұлтым өзгеден ерекше, артық» сияқты мазмұндағы ұран болған жоқ. Ол елім деген қазақтың оқыған азаматының надандық пен отарлық езгінің құрсауында тұншыққан жұртын азаттыққа шығару, өзгемен тең ету жолындағы қызметке әзірлігін білдіретін шешімі және осы мақсат үшін күреске шақырған үндеуі болатын», – дейді. Және сондай-ақ «Қазақ ұлтшылдығының концептуалдық деңгейде және жалпыадамзаттық құндылықтар арнасында қалыптасып, оны ұлт зиялыларының сенім және күрес қаруы дәрежесіне

жеткізу ісінде Әлихан Бөкейхан жетекші рөл атқарды» дегенді де М. Қойгелді зерттеулерінде жиі келтіріп отырады.

«Әлихан Бөкейхан жай қатардағы ұлт азаттық қозғалысының белсенді тұлғасы емес. Ол – жаңа мазмұн, сипаттағы қазақ азаттық қозғалысының негізін қалаушы көш бастаушысы, лидері. Оның азаттық қозғалысын жаңа интеллектуалдық деңгейге көтеру ісіндегі еңбегін кезінде бүкіл ел-жұрты, патшалық және советтік биліктер мойындаған», –деп жазды алаштанушы ғалым М.Қойгелді.

Алаш үкіметі үшін жетекші рөл атқарған Әлихан Бөкейханның қызметін тіптен қарсыластары да мойындады. Сондай оппоненттердің бірі Бақытжан Қаратаев Бөкейханға жолдаған хатында: «Меніңше жалғыз сен ғана халықтың ықыласына лайықсың. Жалғыз сен ғана халқым үшін қызмет жасадым деп айтуға хақылысың», – деп жазды.

Дескриптор

Білім алушы:

- Мәтінді мәнерлеп оқиды;
- Мәтінді оқу барысында интонация, кідіріс, логикалық екпін жасайды;
- мәтіннің мазмұнына қатысты пікір білдіреді;

2-тапсырма: *Мәтін мазмұнына сай ақпараттардың дұрыс-бұрыстығын анықтаңыз.*

Ақпараттар	+ дұрыс	- бұрыс
Алаш қозғалысының негізгі идеясы - қазақтың ұлттық мемлекетін құру		
«Тарих - күрес алаңы» кітабының авторы – Е.Бекмаханов		
Бақытжан Қаратаев Бөкейханға жолдаған хатында: «Меніңше жалғыз сен ғана халықтың ықыласына лайықсың. Жалғыз сен ғана халқым үшін қызмет жасадым деп айтуға хақылысың», – деп жазды.		
Әлихан Бөкейхан жай қатардағы ұлт азаттық қозғалысының белсенді тұлғасы		
Бүгінгі Тәуелсіз Қазақстан мемлекеті – Алаш идеяның жемісі.		

Дескриптор

Білім алушы:

- Мәтінмен толық танысады;
- Мәтін мазмұнына сай ақпараттардың дұрыс-бұрыстығын анықтайды;

3-тапсырма: *Берілген сөздерді пайдалана отырып, (мезгіл бағыныңқы) сабақтас құрмалас сөйлемдерді құрастыр*

Тірек сөздер: Алаш, тәуелсіздік дәуірі, XX ғасыр, тарихи кезең

Дескриптор

Білім алушы:

- Берілген сөздерді пайдалана отырып, (мезгіл бағыныңқы) сабақтас құрмалас сөйлемдерді құрастырады;
- Сабақтас құрмалас сөйлем түрлерінің айырмашылығын ажыратады;

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес таңдап алынды. Оқушылар мәтінді мұқият оқып, интонация, кідіріс, логикалық екпін жасап, мәтіннің мазмұнына қатысты пікір білдіріңдер. Сондай-ақ, мәтін мазмұнына сай ақпараттардың дұрыс-бұрыстығын анықтайды. Бұл оқушылардың ақпаратты талдау, саралау дағдысын дамыта түседі.

Екінші оқу мақсатына сай оқушылар жазба жұмыстарында берілген сөздерді пайдалана отырып, (мезгіл бағыныңқы) сабақтас құрмалас сөйлемдерді құрастырады, сабақтас құрмалас сөйлем түрлерінің айырмашылығын ажыратады. Бұл оқушылардың қазақ тілінің грамматикасын сауатты меңгеруіне ықпал етеді.

Бөлім: «Көшпенділер мәдениеті. Қазақтың халық күнтізбесі»

Бөлімше тақырыбы: Ұлыстың ұлы күні

Оқу мақсаты:

9.1.5.1 мәтіннің мақсатты аудиториясын, автордың негізгі ойы мен көзқарасын анықтау

9.4.1.1 мәтіндердің жанрлық және стильдік ерекшелігін сақтап, шағын мақала жазу

Сабақ мақсаты:

Барлық оқушылар: мәтіннің мақсатты аудиториясын, автордың негізгі ойы мен көзқарасын анықтайды, мәтіндердің жанрлық және стильдік ерекшелігін сақтап, шағын мақала жазады;

Көбі орындай алады: мәтіннің мақсатты аудиториясын, автордың негізгі ойы мен көзқарасын анықтайды, шағын мақала жазады;

Кейбір оқушылар орындай алады: мәтіннің мақсатты аудиториясын, автордың негізгі ойы мен көзқарасын анықтайды, мәтіндердің жанрлық және стильдік ерекшелігін сақтап, шағын мақала жазады, мәтінге қатысты пікір білдіреді;

Бағалау критерийлері:

- мәтіннің мақсатты аудиториясын, автордың негізгі ойы мен көзқарасын анықтайды;

- мәтіндердің жанрлық және стильдік ерекшелігін сақтап, шағын мақала жазады;

1-тапсырма: *Мәтінді оқыңыз. «6 неліктен стратегияы» бойынша сұрақтарға жауап беріңіз, автордың негізгі ойы мен көзқарасын анықтаңыз;*

Қазақ халқының тұрмыс-тіршілік өмірінде, әдет, салтында елеулі орын алған және ерте кезде мерекелеп өткізетін күннің бірі – Наурыз. Бұл күн жыл сайын наурыз айының 22 күні мерекеленетін болған және оны жаңа жылдың алғашқы күні деп есептеген. Мұны қазақтар «Ұлыс күні» деп те атайды. Олай атау себебі – ертеде «Ұлыс күні» жаңа жылдың бірінші күні болып есептелген.

Наурыз – көктем айының басы. Бұл кезде күн жылынып, қар ери бастайды, көктем лебі еседі. Қыс бойы қысымшылық жағдайда болған адамдар күн шуағын, көктем лебін жадыраған жайдарлылықпен қармсы алады, жаңа жыл басталды деп қуанысады. Бұл қуанышын күн мен түннің теңеліп, күн ұзара бастаған мерзімде мерекелеп өткізеді. Ол күнді жаңа жылдың басталған күні, яғни, «Ұлыстың ұлы күні» деп той жасайды. Содан былай бұл күн қазақтардың тұрмыс-тіршілігінде зор мәні бар мерекеге айналып кетеді.

Ұлыс күнін қуанышпен мерекесіне айналдырған халық үлкен ойын-той, сауық жасайды. Осы тұста әркім өзінің көңіліндегі арман-мүддесін білдіреді. Бұларды олар бір-бірімен көріскенде айтатын болады, бір-біріне жақсы тілек тілейді. Қыстың қысымынан аман шыққанына қуаныса отырып, жаңа жылдан не күтетінін, нені тілейтінін аңғартады. Мұны олар өлең, тақпақ арқылы айтады. Мәселен:

Амансыз ба,
Ұлыс оң болсын,
Ақ мол болсын,
Қайда барса, жол болсын!
Ұлыс бақытты, болсын,
Төрт түлік ақты болсын,
Ұлыс береке берсін,
Бәле-жала жерге енсін!
Немесе:
Ұлыс күні кәрі-жас,
Құшақтасып көріскен.
Жаңа ағытқан қозыдай,
Жамырасып өріскен.
Шалдар бата беріскен:
«Сақтай гөр, - деп, - терістен».
Кел, таза бақ, кел десіп,
Ием, тілек бер десіп...

Бұл өлеңдерден ерте кездердегі шаруа адамының арман-тілегі елестейді. Сонымен қатар, оның тілектерінде жоқ нәрсеге сенушілігі, жарылқаушы күш бар деп, соған жалбарынушылығы да көрінеді.

Ұлыс күні шаруа адамдарының еңбек мерекесі болғандықтан, оны ойын-сауық, думанды қызық тойға айналдырған. Жастар жағы бұл күнгі халықтың ой-сезімін, шаттық, қуанышын білдіре өлең айтқан, ән шырқаған. Олар өздерінің өлең-әндерінде жаңа жылға деген тілектерін айтумен қатар, көңіл-күйлерін, жастық шақтың сыр-сезімін қозғаған.

1. Неліктен қазақтар «Наурыз» мейрамын «Ұлыс күні» деп атаған?
2. Неліктен адамдар наурызда жаңа жыл басталды деп қуанысқан?
3. Неліктен наурызда ойын-сауық ұйымдастырылған?
4. Неліктен адамдар наурызда бір-бірімен көріскенде жақсы тілектер тілескен?
5. Неліктен үлкендер жағы бата берген?
6. Неліктен наурыз айын ерекше күткен?

Дескриптор

Білім алушы:

- Мәтінді оқып, «6 неліктен стратегияы» бойынша сұрақтарға жауап береді;
- автордың негізгі ойы мен көзқарасын анықтайды;

2- тапсырма. *Төменде берілген қажетті сөздерді мағынасына қарай тиісті жерге орналастырыңыз*

Ұлыс болсын,
Ақ болсын,
Қайда барса да болсын!
Ұлыс бақты болсын,
Төрт түлік болсын!
Ұлыс берсін,
Бәле - жала жерге енсін!
Ұлы халқым болсын,
Көйлектерің болсын!
Қайғы уайым болсын,
Қуаныштарың болсын!

Қажетте сөздер: *көп, ақты, береке, тоқ, көк, мол, оң, жол*

Дереккөз: <https://bilimsite.kz/bata/11693-22-nauryz-bata-beru-22-nauryzga-bata-tilek.html>

Дескриптор

Білім алушы:

- берілген қажетті сөздерді мағынасына қарай тиісті жерге орналастырады;
- сөйлемдердің мағынасына түсініктеме береді;

3- тапсырма. *Төменде берілген сөздер мен сөз тіркестерін пайдалана отырып, мәтіндердің жанрлық және стильдік ерекшелігін сақтап, шағын мақала жаз*

Тірек сөздер: *жақсылық, қуаныш, уайым-қайғы, қазан, ас, мол болсын, ниет, ақ болсын, көп болсын, игілік, құт, мейірім, мерей, Ұлыстың ұлы күні, бата, халық, төрт түлік, бірлік, тірлік, тыныштық, бейбітшілік, бақ-берек, құт пен ырыс, ән, сән, ынтымақ, шаңырақ, шаттық, бақыт, мәз-мейрам, ауыл, сән, салтанат, ауыл, қора, наурыз көже, тіршілік, табиғат.*

Дескриптор

Білім алушы:

- Берілген сөздер мен сөз тіркестерін пайдалана отырып, мәтіндердің жанрлық және стильдік ерекшелігін сақтайды;
- шағын мақала жазады;

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмаар оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес тандап алынды. Оқушылар мәтіннің мақсатты аудиториясын, автордың негізгі ойы мен көзқарасын анықтайды.

Екінші оқу мақсатына сай оқушылар мәтіндердің жанрлық және стильдік ерекшелігін сақтап, шағын мақала жазады; Бұл оқушылардың қазақ тілінің

грамматикасын сауатты меңгеруіне, шығармашылық қабілеттерін шыңдауына ықпал етеді.

Бөлім: «Көшпенділер мәдениеті. Қазақтың халық күнтізбесі»

Бөлімше тақырыбы: Күнтізбе құпиялары

Оқу мақсаты:

9.1.3.1 әлеуметтік-қоғамдық тақырыптар аясында айтылған сөздер мен термин сөздердің мағынасын түсіну;

9.5.1.1 ортақ етістің қызметін білу, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолдану

Сабак мақсаты:

Барлық оқушылар: әлеуметтік-қоғамдық тақырыптар аясында айтылған сөздер мен термин сөздердің мағынасын түсінеді, ортақ етістің қызметін біліп, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолданады;

Көбі орындай алады: әлеуметтік-қоғамдық тақырыптар аясында айтылған сөздер мен термин сөздердің мағынасын түсінеді, ортақ етістің қызметін анықтайды;

Кейбір оқушылар орындай алады: әлеуметтік-қоғамдық тақырыптар аясында айтылған сөздер мен термин сөздердің мағынасын түсінеді, тақырыпқа қатысты пікір білдіреді, ортақ етістің қызметін біліп, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолданады;

Бағалау критерийлері:

- әлеуметтік-қоғамдық тақырыптар аясында айтылған сөздер мен термин сөздердің мағынасын түсінеді;

- ортақ етістің қызметін біліп, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолданады;

1-тапсырма:*Мәтінді оқы және термин сөздерді теріп жазып, мағынасын түсіндір.*

Қазақ күнтізбесі, байырғы қазақ күнтізбесі – табиғат құбылыстарын бақылаудан туған халықтың көп жылдық тәжірибелері қорытылған, жұлдызды аспан туралы астрономиялық түсініктер мен білімдер жинағы. Табиғат құбылыстарының қайта айналып келіп отыруын, күн мен түннің, жыл мезгілдерінің (жаз, қыс, күз, көктем), айдың тууы мен батуының алмасуын, жұлдыздардың орналасу тәртібін, мұқият бақылап, есептеп ұғынудың қазақ халқының дәстүрлі шаруашылығы үшін орасан зор маңызы болды. Қазақтар өзінің байырғы күнтізбесі арқылы жайлауға қай уақытта көшу, күзеуге және қыстауға қай уақытта қайту, қой мен қозыны қырқу, күйекке алу, мал төлдету, соғым сою, егін егу, шөп шабу шаруашылық жұмыстарын жүргізу мезгілдерін негізінен есептеп белгілеп отырды.

Қазақтардың аспан денелеріне қойған аттары да өздерінің мал бағушылық өмірінен алынды. Жұлдызды аспан картасын олар Темірқазықтан бастады. Темірқазық – қазақтардың түнде жол жүргенде бағыт-беталысын бағдарлайтын астрон. компасы іспетті болды. Оның жанындағы екі жұлдыз «Ақбозат», «Көкбозат» деп аталды. Жетіқарақшы қазақтың мал күзеткен күзетшілерінің астрон. сағаты еді. Күздің ұзақ таңында күзетшілер Жетіқарақшыға

қарап кезек ауыстырды. Юпитерді – «Есекқырған», Марсты – «Қызыл жұлдыз», Сириусты – «Сүмбіле» деп атады. Бұлардың аспан күмбезіндегі орнын, қозғалысын біліп отырды. Үркер шоқжұлдызының қазақтар үшін мәні болды. Қазақтар Үркердің аууынан күн райы өзгереді деп білді. «Үркер жерге түспей жер қызбайды» деген содан қалса керек. Халық есепшілері Үркердің тууы мен батуын ұдайы қадағалаған, бақылап отырды.

Дескриптор

Білім алушы:

- Мәтінді оқиды;
- термин сөздерді теріп жазып, мағынасын түсіндіреді;

2-тапсырма: *Төменде берілген етістіктерді ортақ етіске айналдырып, сөйлем құра. Ортақ етістің өзге етіс формаларынан ерекшелігін түсіндір.*

Берілген сөздер: Қырқу, ал, сой, ек, біл

Дескриптор

Білім алушы:

- Берілген етістіктерді ортақ етіске айналдырады;
- Етістіктерді ортақ етіске айналдырып, сөйлем құрайды;
- Ортақ етістің өзге етіс формаларынан ерекшелігін түсіндіреді;

3-тапсырма: *Мәтіннен 3 негізгі ақпаратты анықтап жазыңыз*

1. _____
2. _____
3. _____

Дескриптор

Білім алушы:

- Мәтіннен 3 негізгі ақпаратты анықтап жазады;

Педагогке әдістемелік көмек:

Берілген тапсырмалар оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес таңдап алынды. Оқушылар әлеуметтік-қоғамдық тақырыптар аясында айтылған сөздер мен термин сөздердің мағынасын түсінеді. Екінші оқу мақсатына сай ортақ етістің қызметін біліп, ауызша және жазба жұмыстарда орынды қолданады. Бұл оқушылардың қазақ тілінің грамматикасын сауатты меңгеруіне ықпал етеді.

10 - СЫНЫП

Бөлім тақырыбы: Еңбек нарығы және сұраныс

Бөлімше тақырыбы: Еңбек нарығы

Оқу мақсаты 10.3.1.1 мәтіндегі негізгі және қосымша ақпараттарды анықтай отырып, факті мен көзқарасты ажырату.

Білім алушылар бес түрлі көзқарасты анықтап, талдай алады; пайымдау процесінде тапсырмадан асып кету, қосымша ақпарат пен контекстік білімді тарту

қабілетін көрсетеді; себеп-салдарлық байланыстарды тарта отырып, бейтаныс жағдайларды сипаттай алады; негізгі білімге сүйене отырып, күрделі жағдайларды немесе олардың аспектілерін түсіндіре алады.

1-тапсыма. *Мәтінді мұқият оқып, тапсырмаларды орындаңыз.*

Еңбек нарығы – жұмыс күші мен жұмыс берушілер арасындағы өзара қатынастар жүйесі. Ол әрдайым өзгеріп тұратын динамикалық процесс болып табылады. Сұраныс пен ұсыныс арақатынасы жұмыссыздық пен жұмыспен қамтуға байланысты.

Еңбек нарығы мен сұраныс кез-келген елдің экономикасының негізгі компоненттерінің бірі болып табылады. Бұл нарықта жұмыссыздық деңгейін, жалақыны және еңбек жағдайларын анықтайтын жұмыс күшіне сұраныс бар.

Еңбек нарығы мен сұраныстың жұмыс істеу тетіктерін түсіну үшін бірқатар факторларды ескеру қажет:

Білімі және біліктілігі. Қызметкердің білімі мен біліктілігі неғұрлым жоғары болса, соғұрлым оның жұмысына сұраныс артады;

Әр түрлі аймақтарда экономикалық дамудағы айырмашылықтарға байланысты жұмыс күшіне деген сұраныс әр түрлі болуы мүмкін.

Технологияның дамуымен кейбір мамандықтар жоғалып, жаңалары пайда болуы мүмкін.

Халықтың құрылымы жұмысқа деген сұранысқа да әсер етеді.

Тапсырмалар:

1. Білімнің жұмыссыздық деңгейіне қалай әсер ететіні туралы зерттеу жүргізу.

2. Елдің әртүрлі аймақтарындағы жұмыссыздық деңгейін салыстыру және айырмашылықтардың себептерін анықтау.

3. Технологиялық өзгерістердің арқасында болашақта қандай мамандықтар сұранысқа ие болатынын зерттеу.

2-тапсырма. *«Қызметкердің білімі мен біліктілігі неғұрлым жоғары болса, оның жұмысына сұраныс соғұрлым жоғары болады» деген пікірмен келісесіз бе? Осы пікірді растау немесе жоққа шығару үшін дәлелдер келтіріңіз.*

3-тапсырма *«Қазақстандағы білім беру деңгейінің жұмыссыздық деңгейіне әсері» тақырыбы бойынша шағын зерттеу жүргізіңіз. Халықтың әртүрлі топтары арасында жұмыссыздық туралы статистикалық мәліметтерді жинаңыз (білім беру бағыты бойынша) және білімнің еңбек нарығындағы жағдайға әсері туралы қорытынды жасаңыз.*

4-тапсырма. *Кестелердегі ақпаратты негізге алып, мәтін құрастырыңыз.*

Жұмыспен қамту

Қазіргі жағдай

Елімізде жұмыссыздық деңгейі 5% құрауда. Ең жоғары деңгейде жастар арасында байқалады.

Жұмыссыздық себептері

Жұмыссыздықтың негізгі себептері - бәсекеге қабілетті мамандардың жетіспеушілігі және өндірістің тоқырауы.

Жұмыспен қамту саясаты

Үкімет жұмыссыздықты азайту үшін белсенді және пассивті еңбек нарығын реттеу шараларын қолдануда.

Жұмыспен қамту көрсеткіштері

Көрсеткіш	2018 жыл	2019 жыл	2020 жыл
Жұмыспен қамту деңгейі	51,2%	52,4%	49,8%
Жұмыссыздық деңгейі	4,9%	4,6%	5,2%
Жас жұмыссыздар (%)	9,3%	8,5%	11,2%

Ұсыныс пен сұраныс теңгерімі

1

Жұмыс күшінің қолданылуы

Жұмыс күшіне сұраныс пен оның ұсынысы арасындағы теңгерім жұмыспен қамтуды анықтайды.

2

Жұмыспен қамту

Жұмысбастыларды жалдау немесе жұмыстан босату арқылы жүзеге асырылады.

3

Жұмыссыздық

Жұмыс күшінің қажеттіліктен асып түсуі - жұмыссыздық туындауына себеп.

5-тапсырма: *Сізге Қазақстандағы жұмыссыздықты қысқарту жөніндегі бағдарламаны әзірлеу тапсырылды. Бұл бағдарламаны іске асыру кезінде нені ескересіз? Таңдауыңызды негіздеңіз.*

6-тапсырма. *«Қазақстандағы еңбек нарығы: мәселелері мен болашағы» тақырыбына эссе жазыңыз. Шын мәнінде, мәтіннен алынған ақпаратты, сондай-ақ мәтіндегі дәлелдер қазіргі уақытта Қазақстандағы еңбек нарығындағы жағдайға қалай әсер ететіні туралы өз ойларыңызды жазыңыз.*

Бөлім тақырыбы: Отандық өнеркәсіп өнімі

Бөлімше тақырыбы: Отандық өнімдер

Оқу мақсаты 10.3.2.1 ғылыми-көпшілік және публицистикалық стильдегі мәтіндердің (мақала\тезис) құрылымы мен рәсімделуін білу;

1-тапсырма. *Мәтінді мұқият оқып, тапсырмаларды орындаңыз.*

Отандық өнімдер - бұл елде өндірілетін тауарлар мен қызметтер. Оның отандық өндірушіні қолдау, жаңа жұмыс орындарын құру, елдің экономикалық жағдайын жақсарту сияқты импорттық өнімдерге қарағанда бірқатар артықшылықтары бар.

Елімізде отандық өнім өндіруге деген талпыныс жылдан-жылға артып келеді. Жалпы, төл өніміміз деңгейінің өсуі – халықтың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайының да басты өлшемі. Әлемде ең күштілерінің ғана қолы жеңіске жететін өндірісшілердің көзге көрінбес «майданы» жүріп жатыр. Нарықта кімнің өнімі бәсекеге қабілетті, бағасы мен сапасы тұтынушының көңілінен шықса, соның тауары өтімді болмақ. Мемлекет басшысы да тауарлардың импортын азайтып, жергілікті жерде өндіруге болатын заттарды өзіміз өндіріп, экспорт көлемін ұлғайту қажеттігін үнемі назарда ұстап, қолдау көрсетіп келеді. Отандық кәсіпкерлер тауарларын экспортқа шығару, өнімдерін көрмелерге ұсынып, ел-жұртқа таныстыру, несиелік қаражаттың пайыздық мөлшерлемесін субсидиялау, қазақстандық үлесті арттыру секілді міндеттер алға қойылып, бұл тұрғыда мемлекеттік бағдарламалар нақты іс жүзіне асырылуда. Бәрін де басынан бастайықшы. Отандық өнім өндіруге деген құлшыныс қалай пайда болады, өзі? Бұл ретте ең алдымен әрбір жас азамат өз елінің патриоты болып қалыптасуы тиіс. Патриоттық рухта тәрбиелеу мектептен бастау алса, тіпті жақсы. Мысалы, АҚШ-та азық-түліктен бастап елдің тууына деген махаббаттың дәнін себетін мұндай тәрбиелік шаралар балабақшалардан басталады. Немістер ұл-қızıна өзге елдің бір теңге тұратын затын сатып алғаның, өз еліңе бір теңге зиян келтіргенің деп сәби кезінен құлағына құйып үйретеді екен. «Тек немістер жасайтын азық-түлікті тұтын, тек қана немістің киімін ки» деп тәрбиелейді деп естиміз. Міне, осылай отансүйгіштікке үндеу біздің жас ұрпағымыз үшін де ауадай қажет. Негізінен өндірушілер тұтынушыға жоғары сапалы және өзіндік құны мейлінше төмен өнімдерді ұсынуы керек. Елбасы бұл тұрғыда елімізде жасалатын өнімнің ерекше төрт қасиеті болуы қажеттігін ерекше атап өтті емес пе? Атап айтқанда, қай-қай өнімнің де сапалы, ыңғайлы, арзан және қолжетімді болуын ескертті. Бүгінде қазақстандықтар сырттан ағылып келіп жатқан өнімдерді сапасына қарай тандап, талғайтын жағдайға жетті. Алайда өзімізде шығарылатын өнімдердің жақсы қырын халыққа таныту жағы жеткіліксіздеу. Экономикалық терминмен айтсақ, менеджменттік жүйе сауатты жүргізілмеуде.

<https://aqjolgazet.kz/54963/otandyq-onim-otannynyn-orkendeuine>

1-тапсырма.

1. «Отандық өнім» ұғымының анықтамасын жазыңыз.
2. Отандық өнімдер импортталғанға қарағанда қандай артықшылықтарға ие?
3. Неліктен отандық өндірушілерді қолдау маңызды?

4. Отандық өндірісті дамыту үшін қандай шаралар қабылдануы мүмкін?
5. Отандық экономиканың қандай салалары қолдау мен дамуды қажет етеді?

Дескриптор

- ұғымға анықтама жазады,
- салыстырады,
- ұсыныс білдіреді,
- болжам айтады.

2-тапсырма. Сәйкестендіріңіз.

1. Отандық өнімдер	A. үшін салықтық және әкімшілік кедергілерді азайту, инновациялар мен ғылыми зерттеулерді қолдау, инфрақұрылымды дамыту және білім беру сапасын арттыру бойынша шаралар қолдануға болады
2. Отандық өндірушілерді қолдау	3. отандық экономика салалары ауылшаруашылық өнімдерін өндірумен, машина жасаумен, қорғаныс өнеркәсібімен, медициналық технологиялармен және басқа секторлармен байланысты болуы мүмкін.
4. Отандық өнімнің артықшылықтары:	B. ел экономикасын дамыту, жұмыс орындарын сақтау және ұлттық экономиканы нығайту үшін маңызды
5. Отандық өндірісті дамыту	C. Қазақстанда өндірілетін тауарлар мен қызметтер
6. Қолдау мен дамуды қажет ететін	D. отандық өндірушіні қолдау, жаңа жұмыс орындарын құру, елдің экономикалық жағдайын жақсарту

3-тапсырма. Мәтінді кестелерде берілген ақпаратпен толықтырыңыз.

Еліміздегі Сауда және интеграция министрлігінің мәлімдеуінше, биылғы қаңтар-қыркүйек айларында тауар айналымы 98,4 млрд АҚШ долларын құраған. Бұл өткен жылмен салыстырғанда 34,9 пайызға жоғарылаған (72,9 млрд. АҚШ доллар).

Қазақстанның негізгі сауда серіктестері – Ресей, Қытай, Италия, Оңтүстік Корея, Түркия, Өзбекстан, Германия, АҚШ, Нидерланды, Франция, Үндістан, Испания, Румыния, Сингапур, Ұлыбритания мемлекеті. Еліміздегі 2022 жылғы экспорт 63,8 млрд долларды құраса, импорт 34,6 млрд долларға жеткен.

Экспортталатын өнімдердің басым көпшілігі минералды өнімдер.

https://el.kz/elimizde-otandyq-onimderge-degen-surany-s-qanday_57805/

4-тапсырма. Екі кестедегі ақпаратты салыстырыңыз.

Экспорт	Импорт

Бөлім тақырыбы: Қазақ киносы мен театрының қазіргі келбеті

Бөлімше тақырыбы: «Әпке» драмасы. Авторы: Д.Исабеков

Оқу мақсаты 10.3.1.1 мәтіндегі негізгі және қосымша ақпараттарды анықтай отырып, факті мен көзқарасты ажырату

(Қабен мен Қамажай есік алдына келіп тоқтайды.)

Қамажай. Міне, енді үйге де келдік. Енді қоштасайық.

Қабен. Бірнеше күн бойы жолыңды тосқанымда маған арнағаның осы бір-ақ сағат болғаны ма? Біраз жүре тұрсақ қайтеді?

Қамажай. Жоқ. Мен болмасам кішкентайымыз ұйықтамайды.

Қабен. Ал... менің... әлгі сөзіме сол күйі жауап бермедің ғой.

Қамажай. Қабен... ол... ол қиын сияқты. Бір сағатқа қиып тастап кете алмай тұрған інілерімді өмір бақи қалай қиямын. Мен... мен олардың әпкесі емеспін, анам көз жұмған сәттен бастап мен оларға ана болғанмын. Саған үйлену керек... Ал, маған інілерім мен сіңлімді тәрбиелеу керек.

Қабен. Қамажай, сен уайымшылсың. Қойшы, осындай сөздеріңді. Екеуіміз үй болған соң кішкентай Ермекті қолымызға аламыз.

Қамажай. Маған қалғандары да кішкентай.

Қабен. Онда бәрін де қолға аламыз.

Қамажай (күліп). Жо жоқ. Ол болмайды. Мүлде қисынсыз.

Қабен. Қамаштай (құшақтамақ болады).

Қамажай. Қой, бала болмайық. Бізге бала болу жараспайтын секілді.

Қабен. Сен жасыңа жетпей егделікке бой ұрмасаңшы. Кәрілік қайда қашады дейсің?

Қамажай. Мен сені түсінемін. Бірақ, амалым не? Үйдегі төртеуі төрт азамат болмай, өз басымның қамын ойлауға хақым жоқ. Өз жөнін тауып, әке кетті, талқаны таусылып, шеше байғұс арманда ол кетті. Тағдырдың соққысынан есеңгіреген естерін енді жинап, көкіректерінен қайғы ұмыт бола бастағанда, «Не болсаң, о бол» деп өз жөніме мен кетсем, олардың күні не болмақ? Жо жоқ, Қабен, кешір мені. Бақытыңа кедергі болғым келмейді. Сенің жолың басқа. Інілерімнің біреуі шығып қалса, ұят болар. Сау бол. Таңертең ерте жұмысқа баруым керек. Өмірімде бірінші рет (күледі). Балалардың тамағы бар, жуатын киімі бар. Оо, тірлік деген бастан асып жатыр.

Қабен. Жұмысқа өзім-ақ орналастыратын едім ғой.

Қамажай. Егер жұмысқа сен орналастырсаң, мен саған борышты боламын. Тұрмысқа шықпаймын деп айту қиын боп қалады.

Қабен. Мүмкін, әлде де ойланарсың?

Қамажай. Ойланып болғаным осы.

Қабен. Тағы да күте тұрайын.

Қамажай. Жоқ, күтпей-ақ қой. Ал, сау бол. Қош. Қош!

1-тапсырма. Мәтінге талдау жасаңыз.

Тақырыбы:

Жанры:

Шығарманың негізгі идеясы:

Шығарманың композициялық құрылысы

Сюжеттің басталуы	
Сюжеттік байланыс	
Шиеленісуі	
Шарықтау шегі	
Шығарманың шешімі	

2-тапсырма. Сұрақтарға жауап беріңіз

Басты кейіпкер кім?

Қамажай неге өз бақытынан бас тартты?

Шығармадағы диалог арқылы кейіпкерлер мінезі қалай танылған?

Соңында не болды?

Пьесадағы қай кейіпкер ерекше ұнады? Себебі?

3-тапсырма. Шығармадағы кейіпкерлер бейнесін сипаттаңыз.

Қамажай

Омар.....

Темірбек (Тимур).....

Нәзила.....

Ермек.....

Гауһар.....

Кәмила (Кама).....

«Әпке» фильмінен үзінділер көру арқылы кейіпкерлер мінезін ашу.

Шығарманың аяқталуында оқулық пен кино арасында қандай айырмашылық бар?

Мәтінде	Кинода

«Екі жақты түсіндірме күнделік»

Бөлім тақырыбы: Ұлттық экологиялық мәдениет. Қадыр Мырза Әлі «Аралым»

Бөлімшенің тақырыбы: Қадыр Мырза Әлі «Аралым»

Оқу мақсаты: 10.2.2.1 ғылыми-көпшілік және публицистикалық мәтіндерге сүйеніп, монолог және диалог құрау, сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын орынды қолданып, тыңдаушыға әсер ету;

10.4.1.1 публицистикалық және ғылыми стильдің жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай тілдік құралдарды орынды қолданып, шағын мақала, баспа сөз парағы, тезис, интервью жазу.

Сабақтың мақсаты:

Барлығы орындай алады: тақырып бойынша ассоциограмма құраңыз.

Көбі орындай алады: ғылыми-көпшілік және публицистикалық мәтіндерге сүйеніп, диалог құрайды;

Кейбіреуі орындай алады:

Арал теңізі – кезінде құрлықтың ішінде орналасқан бүкіл дүниежүзіндегі төртінші ең ірі су қоймасы болатын. 1960 жылдары Кеңес Одағының орталық басшылығы мақта егістіктерін суару үшін Аралға құятын ең басты 2 өзен – Сырдария мен Амударияның суын бұрып жіберді. Соның нәтижесінде Өзбекстан әлемдегі ең ірі мақта өндірушінің біріне айналды. Алайда ауыл-шаруашылығының мұндай жетістігі тым қымбатқа түсті – Арал теңізі тартыла бастады, жергілікті балық шаруашылығы түгел құрдымға кетті, Арал өңірінің ауа райы күрт өзгере бастады. Ауаға химиялық заттар мен теңіз түбіндегі кепкен тұздың шаңы жайылды, теңіздің тоқтамай тартылуы салдарынан жергілікті халық ауыр халге түсті. Жергілікті халықтың арасында ісік ауруы, қанның аздығы, аллергия және т.б. дерттер кең жайылып, өмірдің орташа ұзақтығы 64-тен 51-ге дейін құлдырады. Арал теңізінің тартылуы– XX ғасырдағы адамның қолымен жасалған теңдессіз апат болып қалды. Аралдың суы бұрын-соңды болмаған деңгейіне дейін тартылып, теңіз “Солтүстік Арал” және “Оңтүстік Арал” болып екіге бөлінді.

1-тапсырма. *«Экология» тақырыбына ассоциограмма құрыңыз.*

Бағалау критерийі	Дескриптор
Тақырып бойынша ассоциограмма құрау.	- мәселелерді болжап айтады; - тірек сөздер мен термин сөздерді жазады; - сөз тіркесін құрастырады.

2- тапсырма. *«Класстер» әдісі бойынша монолог құрастыр.*

Бағалау критерийі	дескриптор
Монолог құрастыру	- мәтіннің мазмұнын түсінеді. - мәтін мазмұнына сәйкес ақпарат жинақтайды; - монолог құрастырады.

Көбі орындай алады:

1-тапсырма. *Мәтін мазмұны бойынша диалог құрастырыңыз.*

Бағалау критерийі	Дескриптор
- Мәтін мазмұны бойынша диалог құрастыру.	- мәтінді оқиды. - мәтіннің мазмұнын түсінеді - диалог құрастырады ;

2-тапсырма. Мәтін мазмұны бойынша тезис жазыңыз.

Бағалау критерийі	Дескриптор
- Мәтін мазмұны бойынша тезис жасау	-тірек сөздер мен терминдерді анықтайды; - мәтін мазмұнын түсінеді; - тезис жазады.

Кейбіреуі орындай алады

1-тапсырма. Тақырып бойынша шағын мақала жазыңыз.

Бағалау критерийі	Дескриптор
- шағын мақала жазу	- тақырып бойынша ақпарат жинайды; - іріктеу жұмыстарын жүргізеді; - мақала жазады.

Бөлім тақырыбы: Ұлттық таным және мерекелер.

Бөлімше тақырыбы: Ж. Аймауытов «Әнші» әңгімесі

Оқу мақсаты 10.3.3.1 әдеби шығарманың кейіпкерлерін шынайы өмірмен салыстырып бағалау

Сабақтың мақсаты

1-нұсқа

1-тапсырма. *Берілген мәтіннен нақты ақпаратты табады және мазмұндау жоспарын құрастырады*

Әнші Әмре

Бұл жолы Әмірқан басқа әнге салды.

Бір-бірін қиып кете алмай, мұратына жете алмай, қош айтысқан жарға ұсап, жалғызынан айрылып, қанатынан қайырылып, зарлаған бейне жанға ұсап, болмаса жылап егілген, көзден жасы төгілген, бейне бір қайғы-зарға ұсап, өкінішті, өксікті, қасіретті, мұңды әнді сарнады. Жұрт төмен қарап, әркім жүрегімен сырласқандай, әншінің бітіргенін де сезбей қалды. Кенет тым-тырыс бола қалды да, шапалақ қайта соғылды. Қалғып кетіп оянған, қызықты тәтті түс көрген, қайтарам деп талпынған кісідей, жанға жаққан тәтті үннің кеткеніне өкініп, өршелене соғылды.

Әмірқан тымағын қыңырайта киіп тағы барды. Тағы соқты. Тағы да ескектете, желпіндіре, желіктіре, ышқындыра, құлшындыра соғып, тыңдаушының айызын әбден қандырды. Әмірқан бәйгеден келді! Зал сарт-сұрт, айғай-ұйғай, гуілдеп, толқындап барып басылды. Әмірқанды құшақтап алып, арқаға қағып, бетінен сүйіп жатырмыз.

Әмірқандай әнді ешкім сала алмайды. Жай жүргенде Әмірқанды ешкім де елемейді. Әмірқан ән салса, сонда кім екенін білесің. Ән салса, ол өзін-өзі ұмытады, әннің әуеніне төңкеріледі, оның дауысы көмейінен шықпайды, жүрегінен шығады. Ол әннің әр нақысын ұғады, әнді ғана сүйеді. Ол тәтті үнге, топқа бола жаралған адам. Ән салса рақаттанып, гүл-гүл жайнайды. Көзі де, аузы да, денесі де, қолы да бірге салады. Әмірқан кісі емес, әнге айналады. Оның ән салғандағы түріне қарап отырсаң, тоясың.

Бірақ Әмірқан үнемі олай айта бермейді. Әмірқан қымызы, тобы, ойын-сауығы, қыз-келіншегі бар жерде өзін-өзі ұмытып айтады.

Әнін ұғушы, тыңдаушы болса, шабыттанып айтады. Тыңдамай, жыбырлап сөйлесе бастаса, Әмірқан тұрып кетеді, айтпайды.

1-тапсырма. *Көп нүктенің орнына мәтіннен тиісті сөздерді қойып толықтырыңыз.*

Әмірқандай әнді ешкім Жай жүргенде Әмірқанды ешкім де Әмірқан ән салса, сонда кім екенін Ән салса, ол өзін-өзі, әннің әуеніне, оның дауысы көмейінен шықпайды, жүрегінен

2-тапсырма. *Мәтін мазмұны бойынша сұрақтарға жауап беру.*

1. Мәтіннің тақырыбы қандай?
2. Қандай мәселе көтерілген?

3. Мәтіннің негізгі ойын қай бөлігінде орналасқан?
4. Мәтін не туралы?
5. Мәтінде қандай сұрақтар қарастырылады?
6. Авторды қандай сұрақ толғандырады?
7. Қойылған сұраққа автор қалай жауап береді?

Дескриптор:

- тақырыпты табады;
- мәселені анықтайды;
- негізгі мәселе табады (Бұл автордың позициясын түсінуге

көмектеседі)

Бөлім тақырыбы: Ұлттық таным және мерекелер.

Бөлімше тақырыбы: Ж. Аймауытов «Әнші» әңгімесі

Оқу мақсаты 10.3.5.1 мәтін тақырыбына байланысты қосымша материалдарды энциклопедиялардан тауып, ортақ қорытындылар жасау.

2-нұсқа

Әнші көңілі дауалағандай, ырғалаңдап мойнын бұрып салып, гармонды барылдатып күйледі.

Ұшатын құстай қымтанып, қомданып алды. Отырғандар аузын ашып аңырды. Әнші жіберді. Бір-бір ауыздан ән салды. Аз да болса бірегей болды.

Сүмірейте, қылмита соқты, желдете құтырта соқты. Лебізі құлаққа жағып кетті, жүректі тербетті, тамырды желпіндірді, бойды шымырлатты.

– Өйт, шіркін!.. Па, сабазым-ай!

– Ой, пәле-ай!

Мидай жазық құла түзде ішің пысып келе жатқанда, көзіңе сұлу орман, сәулетті тау көрінсе, көріктен, оттан айырылған, қабағынан қар жауған қариялардың ортасында, кенеттен атқан таңдай сұлу сәулем қыз көрінсе, қараңғы түнде ел таба алмай сандалып келе жатқанда, аяғыңның астынан қиудан от жылт етіп көрінсе, қандай қуанып, кенеліп қаласың. Жапа-тармағай жым болып томсарып, тоң-торыс отырған жандарға әншінің әні де сондай әсер берді. Көңіл бір жадырап шайдай ашылды. Әттең, ауыздың дәмін ала алмай, құмарымыз қана алмай қалдық.

- Бұл қай әнші?
- Әнші Әмірқан осы, — деді.
- Әмірқанды жұрт мақтайтын. Бір естуге мен де ынтық едім.
- Әмірқанның үйі осында ма?
- Осында.
- Үйінен қашан табылар екен?
- Оны қайтесіңдер?
- Әншейін... Әнін бір естуге...
- Оны үйден ұстай алмайсыңдар. Ол — бір сағым.
- Өзі не кәсіп істейді?
- Әмірқанда кәсіп бола ма? Ән салғаннан басқа...
- Ақша тапса, жарайды ғой...
- Көп үстіндегі жігіт емес пе? Оған кедейлік бар ма?

- Өлеңді ақша сұрап айта ма? Жоқ...
 - Аштан өлуге бейіл, өлең айтып ақша сұрағанын көргеміз жоқ.
 - Онысы қызық екен!..
 - Өзі де қызық жігіт. Онсыз топтың ажары кірмейді. Әйтеуір жандырып жүреді. Расында жандырып жіберді.
- Әмірқанның жайынан аз әңгімелесіп, қымызға қанған соң пәтерімізге қайттық.

Тапсырмалар:

I. Мәтіналды тапсырмалар:

1. Тақырыпты ашатын сөздерді белгілеңіз.
2. Тақырып бойынша сұрақтар құрастыру.
3. Көрнекі материал, алдыңғы білімі негізінде өз болжамын айту.
4. Асты сызылған сөйлемдегі сөз тіркестерін мағынасын түсіндіру.
5. Тарихи коментарий. *Әмірқан деген кім?*
6. Проблемалық жағдаят.

Аштан өлуге бейіл, өлең айтып ақша сұрағанын көргеміз жоқ.

II. Мәтінді оқу кезеңі

- мәтінді асықпай мұқият оқу (мәтін интерпретациясы)

III. Мәтінді оқығаннан кейінгі

Рефлексиялық оқу

Мәтіндегі автордың ойын толық түсіну, өз интерпретацияға өзгеріс енгізу

Дескрипторлар

- тақырыпты ашатын сөздерді біледі,
- тақырып бойынша сұрақтар құрастырады,
- көрнекі материал, алдыңғы білімі негізінде өз болжам жасайды.
- асты сызылған сөйлемдегі сөз тіркестерін мағынасын түсіндіреді,
- тарихи коментарий жазады,
- проблемалық жағдаятты талдайды.

3- нұсқа

Бөлім тақырыбы: Ұлттық таным және мерекелер.

Бөлімше тақырыбы: Ж. Аймауытов «Әнші» әңгімесі

Оқу мақсаты 10.3.3.1 әдеби шығарманың кейіпкерлерін шынайы өмірмен салыстырып бағалау

Сабақтың мақсаты

Фильмнен суреттер керек!

Нәтижесі: суреттер бойынша мәтін мазмұнына қызығу, сабақтың тақырыбын атықтау, мәтінмен алғашқы танысу.

- ✓ аталуы бойынша мәтін мазмұнын болжау,
- ✓ жетпей тұрған бөліктерін толықтыру арқылы мәтінді қалпына келтіру,
- ✓ мәтінді оқымас бұрын бар білімін: аталуы, стилі, жанры негізге алып, алдын ала жоспар құру.

1. Суретке қараңыз. Суреттегі адамды «Қазақстанның ұлы тұлғаларына» жатқыза аламыз ба? Неге?
2. <https://youtu.be/kMoh6dcYSGY> (1.18- 7.07) үзіндіні көру.
3. Мәтінді мұқият оқып, тапсырмаларды орындаңыз.

Сұңқылдаған көмейі

Сыбызғының үніндей;
Ескектеген толқыны
«Бозайғырдың» күйіндей;
Аспандап соққан айғайы
Алтайдың асқар тауындай;
Желпілдеткен түндікті
Күздігүнгі дауылдай;
Төмендете сорғалап,
Тас бұлақтың суындай;
Әсем, әсем нақысы
Айдынның сұлу қуындай;
Қалықтатып созғаны
Сарыарқаның беліндей,
Жаяулатса, баяулап,
Арқаның қоңыр желіндей;
Тамылжытып, сынықсып,
Жаңа түскен келіндей;
Қалың қазақ даласын
Өнімен залға сыйғызды,
Дауысын көпке сүйгізді,
Шапалақ та шапалақ...
Пәле шіркін! Бис-бис...
Тағы да шық, тағы да!..
Тағы шықты Әмірқан.

1. Мәтінді мәнерлеп оқыңыз.
2. Мәтін бойынша сөздік жұмыс. Қарамен белгіленген сөз тіркестерінің мағынасын түсіндіру.
3. Сізге мәтін мазмұны ұнады ма? Несімен?
4. Мәтіннің негізгі идеясы қандай?
5. Мәтіннің стилі мен түрін анықтаңыз.
6. Бұл мәтін қай жанрға жатады? Дәлелдеу.
7. Мәтіндегі теңеулерді тауып, не үшін қолданылғанын түсіндіріңіз.

Дескрипторлар

- 1) мәтін стилін, жанрын анықтайды

- 2) сөз тіркестерінің мағынасын түсіндіреді
- 3) мәтіннің негізгі идеясын табады
- 4) мәтіндегі теңеулерді табады
- 5) теңеулер не үшін қолданылғанын түсіндіреді

Бөлім тақырыбы: Сауда мен көмек: екі жақты келісімді сауда. Ы.Алтынсарин «Дүние қалай етсең, табылады?»

Бөлімшенің тақырыбы: «Ұлы Жібек жолы – сауда мәдениетінің өркендеу биігі»

Оқу мақсаты: 10.3.6.1 мәтін мазмұнындағы деректі ақпаратты толық анықтап, негізгі ойға өз көзқарасын білдіру және оны бағалау.

10.4.2.1 қажетті клишелер мен лексикалық құрылымдарды қолданып, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп эссе жазу (аргументативті эссе);

Сабақтың мақсаты:

Барлығы орындай алады: мәтін мазмұнындағы деректі ақпаратты толық анықтайды;

Көбі орындай алады: негізгі ойға өз көзқарасын білдіреді және оны бағалайды;

Кейбіреуі орындай алады: қажетті клишелер мен лексикалық құрылымдарды қолданады, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп, қазіргі өмірмен салыстыра отырып эссе жазады (аргументативті эссе);

Ұлы Жібек жолы

Ұлы Жібек жолы – әлемдік өркениет тарихындағы неғұрлым елеулі жетістіктердің бірі. Керуен жолдарының тарамдалған жүйесі Жерорта теңізінен Қытайға дейін Еуропа мен Азияны кесіп өтіп, ерте дүние мен орта ғасыр дәуірінде сауда байланыстары мен Батыс пен Шығыс мәдениеттері арасындағы тілдесуінің маңызды құралы қызметін атқарды. Жолдың неғұрлым ұзақ үзігі Қазақстан мен Орта Азия арқылы өтті.

Ұлы Жібек жолының пайда болу тарихы. Тарихи жолдың жібек саудасына байланысты «Жібек жолы» атанғаны түсінікті. «Ұлы» сөзінің қосылуы жолдың кең-байтақ Шығыс өлкелері мен Батыс өлкелерін байланыстырып жатуынан. Сондықтан «Ұлы Жібек жолы» болып тарихқа енді.

Бұрын Ұлы Жібек Жолы арқылы тек сауда жүйесі дамып қана қоймай, Шығыс пен Батыс өркениеті тоғысып, мәдениет және дипломатиялық қарым-қатынас орнады.

Ұлы Жібек жолы жанданып, Орталық Азия қалаларындағы жоғары мәдениеттің өркендеуінде маңызды рөл атқарады. (128 сөз)

Барлығы орындай алады:

1- тапсырма. Мәтіннен түсініксіз сөздерді теріп жазыңыз. Сөздікпен жұмыс жасаңыз.

2 – тапсырма. Мәтін мазмұны бойынша сұрақтарға жауап беріңіз.

- Сауда жолы не себептен «Ұлы Жібек жолы» деп аталған?
- Бұл жол саудамен қатар нені дамытты?

Тапсырма реті	Бағалау критерийі	Дескриптор
1	-мәтіндегі бейтаныс сөздермен түсіндірмелі сөздікпен арқылы жұмыс жасау	- бейтаныс сөздерді табады; - сөздердің мағынасын ашады; - сөздің аудармасын түсінеді
2	-мәтін мазмұны бойынша сұрақтарға жауап беру.	- сұрақтардың мағынасын түсінеді; - мәтін бойынша дұрыс жауап табады.

Көбі орындай алады:

1- тапсырма Берілген мәтінді оқып, негізгі және қосымша ақпараттарды анықтаңыз.

Негізгі ақпарат	Қосымша ақпарат

2 – тапсырма.

Тақырып бойынша өз пікіріңізді **«Төрт сөйлем»** әдісі қолданып, жазыңыз.

1. Пікір: оқыған мәтін бойынша өз пікіріңді бір сөйлеммен жаз.
2. Дәлел: өз пікіріңді бір сөйлеммен дәлелде.
3. Мысал: пікіріңді өмірімен байланыстырып, мысал келтір.
4. Қорытынды: тақырып бойынша қорытынды жаса.

Тапсырма реті	Бағалау критерийі	Дескриптор
1	-мәтін мазмұнын түсіну; -негізгі және қосымша ақпаратты анықтау.	- мәтін мазмұнын түсінеді; - негізді ақпаратты анықтайды; қосымша ақпаратты таба алады.
2	-өз пікірін дәлелдеу; -тақырып бойынша қорытынды жасау.	- өз пікірін дәлелдейді; - өмірмен байланыстырып, мысал келтіреді; - ойын жеткізе алады.

Кейбіреуі орындай алады:

1- тапсырма. Берілген тақырыптардың бірін таңдап, қажетті тірек сөздерді, мақал – мәтелдерді, үстеулердің мағыналық түрлерін қолданып, эссенің кіріспе, негізгі, қорытынды бөлімдерін сақтап, жазылым мәтінін орфографиялық және пунктуациялық нормаға сай жазыңыз. Сөз саны 120 – 130.

1. «Сауда мәдениеті және тұтынушы құқығы»
2. «Ұлы Жібек жолы – сауда жолы»
3. «Екі жақты келісімді сауда»
4. «Мен саудагер болсам ...»

Тірек сөздер: сауда – саттық тарихы, екі жақты келісімді сауда, делдал, табыс саясаты, жеке меншік, сауда ұйымы, «Саудаң әділ болмаса нарық бұзылады», «Дүние қалай етсең, табылады?»

2 – тапсырма. Эссе мәтінінен үстеулерді тауып, мағыналық түрін ажыратып, 2 сөйлем құрастырыңыз.

Үлгі

Үстеу	Мағыналық түрі	Сөйлем
Өте	Күшейткіш үстеуі	Сауда – сатық жөнінде ғаламтордан өте маңызды ақпаратты алдым.

Бағалау критерийі	Дескриптор
-тірек сөздерді, мақал - мәтелді қолдану; -эссе құрылымын сақтау.	- өз пікірін еркін білдіре алады; - эссе құрылымын сақтайды; - ой қорытындысын жасай алады.
-үстеу түрлерін қолдану; -үстеу түрлерін ажыратады; -үстеуді қолданып, сөйлем құрастыру.	- эссе мәтіннен үстеу түрін табады; - мағыналық түрін ажыратады; сөлем құрастырады.

Бөлім тақырыбы:Жастардың денсаулығы-қоғам байлығы.

Бөлімшенің тақырыбы: Бердібек Соқпақбаев «Он алты жасар чемпион» әңгімесі

Оқу мақсаты: 10.1.4.1 прозалық шығарманы тыңдау, шығармада көтерілген жалпыадамзаттық мәселені айқындау;

10.4.2.1 қажетті клишелер мен лексикалық құрылымдарды қолданып, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп эссе жазу (аргументативті эссе);

Сабақтың мақсаты:

Барлығы орындай алады: прозалық шығарманы тыңдайды, шығармадағы көтерілген жалпыадамзаттық мәселені айқындайды.

Көбі орындай алады: негізгі ойға өз көзқарасын білдіреді және оны бағалайды;

Кейбіреуі орындай алады: қажетті клишелер мен лексикалық құрылымдарды қолданады, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп, қазіргі өмірмен салыстыра отырып эссе жазады (аргументативті эссе)

Мұрат үш күннен бері ауру. Еті күйіп-жанып, екі беті қып-қызыл болып балбырап, төсек тартып жатып қалды. Ұлжан сусынын аузына тосып, күндіз-түні оның жанынан шықпайды.

Жолаушы кеткен Батырбай қария бүгін келді. Есіктен кірген бойда төсекте жатқан баласын, қасында отырған Ұлжанды көріп шошып кетті.

– Мұрат жайша жатыр ма? Кеудесін кере бір күрсініп алып:

– Қайдан жайша болсын! – деп бастады да, Ұлжан Мұраттың ауруға шалдығу себебін баяндап берді.

Батырбай қария алақанын баласының маңдайына басып, біраз отырды да, басын шайқады:

– Дәрігерге көрсетпесе болмас.

Мұрат – Батырбай қария мен Ұлжанның сүт кенжесі. Кәрі әке-шешеге ол өте аяулы.

Көздерінен таса еткілері келмейді.

Мектепке түскенге шейін Мұрат семья өмірінен ұзақ шыға алмай келді. Қарт ата-ана үйде ойна деп, оны қақпайлай беретін. Есік алдына шықса болды, суық тиеді, сыз өтеді, шаншу қадалады деген сияқты толып жатқан қауіптерді төндіріп, үйге кіргізетін.

Алдыңғы жылы күзде әке-шешесі Мұратты оқуға берді. Мұрат жақсы үлгеріп оқып кетті. Қазір ол 2-сыныпта оқып жүр. Қыс бойы Мұрат өзге балалардай сырғанақты да еркін тебе алған жоқ.

Дәрігер Мұратты қарап көріп, былай деді:

– Балаларыңыздың аурушаң, арық болып өскеніне өздеріңіз айыптысыздар. Баланы жас күнінен шынықтырып, ыстықтан да, суықтан да қорықпайтын, төзімді ету керек. Таза ауада ойнауына бөгет жасамаңыздар. Күнге күйіп, суға шомылып, жалаңаяқ жүрсін. Одан қорқуға болмайды.

Бұрын да қыңқыл-сыңқылы көп болатын Мұраттың науқасы бұл жолы ұзаққа созылып, тым азып кетті.

Уақыт өте берді. Мұрат өсе берді. Ол бастауыш мектепті бітірді.

Бөлім тақырыбы: Жастардық денсаулығы-қоғам байлығы

Бөлімше тақырыбы: Жастардың денсаулығы- ұлт болашағы

Оқу мақсаты 10.3.6.1 мәтін мазмұнындағы деректі ақпаратты толық анықтап, негізгі ойға өз көзқарасын білдіру және оны бағалау.

Жастардың денсаулығы- ұлт болашағы

Спорттың адам өмірінде алатын орны ерекше. Спортпен айналысқан адамның денсаулығы мықты, шыдамды, шымыр болады. Біздің ата-бабаларымыз «тәні саудың – жаны сау» немесе «бірінші байлық-денсаулық»,– деп бекер айтпаған.

Салауатты өмір сүрудің, тазалықты сақтаудың белгілі ережелерін білмейтін де жан жоқ. Денсаулығымыз мықты болу үшін мынадай төрт шартты бұлжытпай орындау қажет. Олар: дене еңбегі, тамақты уақтылы ішуді, уақытты

дұрыс пайдалану, шынығу және демала білу. Оның бесінші шарты – бақытты өмір сүру!

«Салауатты өмір сүру дегеніміз – тазалық сақтап, дене тәрбиесі және спортпен шұғылдану». Бала тәрбиесіне қазақ халқы ерте кезден көңіл бөліп, баланың ақыл – ойының, дене бітімінің дұрыс қалыптасуына ерекше көңіл бөліп отырған. Осыған дәлел қазақтың спорттық ойындары. Жас кезінен бастап балаларға дұрыс тәрбие беріп, асық атып, атқа мініп, теңге іліп, бәйгеге шауып, күреске түсіп өскен балалар шымыр да шыныққан, епті де икемді болатынын білеміз.

Бір сөзбен айтқанда, спорт – барлық тәрбие атаулының бір саласы. Оның түп қазығы – қозғалыс, ал қозғалыссыз тіршілік жоқ. Спорт сөзінің мағынасы кең. Дене тәрбиесі соның құрамдас бөлігі, дәлірек айтқанда бастапқы баспалдағы. Онымен тұрақты шұғылданған адамның денсаулығы мықты, зор болмақ. Спортпен айналысу денсаулықты жақсартады.

Спорттың ең қарапайым түрі – жүгіру. Күн сайын таңертен үйдің маңайында, саябақта, алаңда жарты сағаттай жүгіру қажет. Сондай-ақ әртүрлі жаттығулар жасауға болады.

Бірінші байлық – денсаулық, ал сол денсаулықтың кепілі – спорт.

«Тазалық – саулық негізі, саулық байлық негізі», – деп бекер айтпаса керек. Жас ұрпақтың бойына тазалық пен сергектікті орнықтыру – біздің міндетіміз.

Денсаулық – бұл аурудың болмауы ғана емес, бұл толық физикалық, психикалық және физикалық денсаулық жағдайы. Еліміздің өркендеуі мен дамуына жауапты Жастар, болашақ ұрпақ. Ұлтымыздың болашағы олардың денсаулығына, физикалық, психикалық және эмоционалдық тұрақтылығына байланысты.

Жастардың денсаулығына әсер ететін факторлар:

Өмір салты: дұрыс тамақтанбау, физикалық белсенділіктің болмауы, гаджеттерге тәуелділік, стресс – мұның бәрі денсаулыққа кері әсер етеді.

Әлеуметтік орта: кедейлік, сапалы білім мен медициналық көмекке қол жетімділіктің болмауы, отбасында және қоғамда табыс табу – мұның бәрі де халық үшін қауіп болып табылады.

Экологиялық орта: ауаның, судың және топырақтың ластануы, климаттың өзгеруі – мұның бәрі халықтың денсаулығына кері әсер етеді.

Жастардың денсаулығы болашақ елі үшін неге маңызды?

Экономикалық өсу: дені сау жастар-байлық пен дамуды құруға қабілетті өнімді жұмыс күші

Әлеуметтік әл – ауқат: дені сау жастар-қылмыс деңгейіне және әлеуметтік мәселелерге сәйкес келетін тұрақты қоғам.

Ұлттық қауіпсіздік: дені сау жастар-бұл халықаралық аренада өз мүдделерін қорғауға қабілетті күшті армия және қуатты ұлт.

Халықтың денсаулығын жақсарту үшін не істеуге болады?

Алдын алу: салауатты өмір салтын насихаттау, тәуелділік пен аурулармен күресу бойынша алдын алу шараларын жүргізу қажет.

Медициналық көмектің қолжетімділігі: жастардың профилактикалық тексерулер мен емдеуді қоса алғанда, сапалы медициналық көмекке қолжетімділігін қамтамасыз ету қажет.

Білім: мектеп бағдарламасына денсаулық және дене шынықтыру сабақтарын қосу қажет.

Әлеуметтік қолдау: жастардың дамуы мен әл-ауқатын қамтамасыз ететін жағдайлар жасау қажет.

Тапсырмалар:

Мәселелерді талдау: халықтың денсаулығына әсер ететін мәтінде көрсетілген факторларды талдаңыз. Сіздің еліңіз үшін ең өзекті мәселелерді анықтаңыз және таңдауыңызды негіздеңіз.

Аргументация: Жастар денсаулығы елдің экономикалық және экономикалық дамуының маңызды факторы деген пікірді растайтын дәлелдер келтіріңіз.

Шешімдер: мен сіздің еліңіздегі халықтың денсаулығын жақсарту үшін қолдануға болатын келесі шараларды ұсынамын. Өз ұстанымыңызды негіздеңіз және бақылау мүмкіндіктері мен оларды жеңу жолдарын көрсетіңіз.

Сыни тұрғыдан ойлау: мәтінде ұсынылған халықтың денсаулығын қамтамасыз ету шараларын талдаңыз. Қайсысы сізге тиімді? Бұл тізімге қандай шараларды қосуға болады? Өз ұстанымыңызды негіздеңіз.

Шығармашылық тапсырма: сенімді жарнама жасаңыз

«Спорттың адам өмірінде алатынын орныерекше» мәтініне тапсырмалар:

1. *Аргументтерді талдау:*

Тапсырма: Мәтінде «тәнді сауданың — жаңа сау» деген мақал бар. Бұл мақалдың мәтін тақырыбымен қалай байланысты екенін және оны қандай дәлелдермен толықтыруға болатындығын талдаңыз.

Тапсырма: салауатты өмір салтын сақтаудың міндетті шарты болып табылатын мәтінде келтірілген дәлелдерді талдаңыз. Сіздің ойыңызша қандай дәлелдер ең сенімді және неге?

2. *Салыстырмалы талдау:*

Тапсырма: дәстүрлі қазақ мәдениеті мен қазіргі қоғамдағы жастарды тәрбиелеудің салыстырмалы тәсілдері. Қазіргі әлемде қазақ дәстүрінің қандай элементтері өзекті болып қала береді?

Тапсырма: қазіргі қоғамда консервативті қазақ қоғамына қатысты спортты түсіну қалай өзгергенін талдаңыз. Жарықтың қандай жаңа түрлері пайда болды? Спорттық дайындық тәсілі қалай өзгерді?

3. *Түсіндіру:*

Тапсырма: «спорт – барлық тәрбие атаулының бір саласы» деген тіркесті қалай түсінуге болады? Сіздің интерпретацияңызды түсіндіріңіз және оны растайтын дәлелдер келтіріңіз.

Тапсырма: «Тазалық-саулық негізі, саулық байлық негізі» мақал-мәтелінің мағынасын қалай түсінуге болады? Ол денсаулық пен мінез-құлықтың қандай аспектілерін көрсетеді?

4. *Сыни тұрғыдан ойлау:*

Тапсырма: «Спорттың ең қарапайым түрі – жүгіру» деген мәлімдеменің мәтінін талдаңыз. Сіз бұл мәлімдемемен келісесіз бе? Тағы қандай спорт түрлерін «қарапайым» деп атауға болады? Өз ұстанымыңызды негізденізі.

Тапсырма: адамдарды қазіргі қоғамда спортпен шұғылдануға қандай кедергілер түрткі болуы мүмкін? Мен осы кедергілерді алып тастап, адамдарға жаттығуға көмектесетін шешімдерді ұсынамын.

5. Шығармашылық тапсырма:

Тапсырма: адам өміріндегі бейбітшіліктің көрінісі туралы қысқаметражды фильм немесе бейнеролик жасау. Жобаңызға салауатты өмір салты мен спорттық дайындық деңгейін көрсететін дәстүрлі қазақ мәдениетінің элементтерін қосыңыз.

Бөлім тақырыбы: «Жастардың денсаулығы – қоғам байлығы. Бердібек Соқпақбаев «Он алты жасар чемпион» әңгімесі.

Бөлімшенің тақырыбы: «Нашақорлық қоғамдық дерт»

Оқу мақсаты:

10.1.6.1 көтерілген мәселе бойынша әртүрлі

дереккөздерден алынған мәтіндерді тыңдау және салыстыру, өз көзқарасын

аргументтер негізінде дәлелдеу

10.4.2.1 қажетті клишелер мен лексикалық құрылымдарды қолданып, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп эссе жазу (аргументативті эссе);

10.5.2.2 құрмалас сөйлемдердің (аралас) жасалу жолдарын білу, жазба жұмыстарында орынды қолдану

Сабақтың мақсаты:

Барлығы орындай алады: әртүрлі дереккөздерден алынған мәтіндерді тыңдайды, өз ойын айтады;

Көбі орындай алады: тыңдалған мәтіндегі негізгі тірек сөздерді анықтайды, олардың өзара байланысын көрсетеді, салыстырады;

Кейбіреуі орындай алады: қажетті клишелер мен лексикалық құрылымдарды қолданады, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп, қазіргі өмірмен салыстыра отырып эссе жазады (аргументативті эссе);

Қазіргі таңда жасөспірімдердің осы дертке көп ұшырасып жатқаны белгілі. Жасөспірімдік шақ алкогольді де, басқа да психоактивті заттарды, соның ішінде есірткіні де теріс пайдалану қаупін тудыратын бірқатар биологиялық және психологиялық ерекшеліктермен сипатталады. Есірткіге тәуелділікті емдеу қиын. Бұл жастағы балалар көңіл-күйі өзгермелі, өзін тәуелсіз сезінгісі келеді және әрқашан емге қарсы тұрады. Жасөспірімдерде психоактивті заттарды тұтыну кезінде мінез-құлық пен жағдайдың себепсіз өзгерістері байқалады. Жасөспірімдегі нашақорлықтың көріністері әртүрлі болуы мүмкін, ол есірткі заттарының түріне байланысты. Дегенмен ата-аналар баланың есірткі қабылдайтынын түсінетін жалпы белгілер бар.

Біріншіден, оның мінез-құлқы өзгеріп, оқуға деген қызығушылығын жоғалтады. Сыныптастары мен достарынан алыстап, өтірік айта бастайды. Жаңа «достарымен» көп уақыт өткізіп, агрессивті, ашуланшақ болатыны анық. Ол ата-

анасынан аулақ жүреді, ұзын жеңді киім киеді, ал үйден ақша мен құнды заттар жоғалып кетуі мүмкін. Өзгеріс тек мінезде емес, сыртқы түрде де пайда болады. Терісі бозғылт сұрға айналып, киімі мен шашы ұқыпсыз болып, аяқ-қолы ісінеді. Есірткінің жасөспірімнің денесіне әсері ересек адамға қарағанда бірнеше есе күшті. Ең алдымен, ми зардап шегеді. Уақыт өте келе интеллектуалды қабілетін жоғалтып, есте сақтау қабілеті нашарлайды. Есірткіні үнемі қабылдау ағзаның созылмалы улануына себеп. Иммуитет төмендеп, өсу мен даму баяулайды, орталық жүйке жүйесінің жұмысы бұзылады.

Сондықтан, саулыққа салғырт қарамай, зиянды әрекеттен аулақ болған абзал.

Барлығы орындай алады:

1-тапсырма. *Тыңдалған мәтін негізінде жастар арасында кездесетін жаман әдет түрлерін айтып беріңіз.*

2-тапсырма. *Тыңдалған мәтін бойынша «Қос жазба күнделігі» тәсілінің негізінде мәтінге атау беріп, мазмұны бойынша сұрақтар қойып, кестені толтырыңыз.*

Бөлім	Түсіндірме

Тапсырма реті	Бағалау критерийі	Дескриптор
1	-мәтін негізінде жастар арасында жаман әдет түрлерін атып беру.	- мәтінді тыңдайды; - мәтін мазмұнын негізге алып, жастар арасында кездесетін жаман әдет түрлерін атап береді.
2	-«Қос жазба күнделігі» тәсілінің негізінде мәтінге атау беру; -мазмұны бойынша сұрақтар қою; -кестені толтыру.	- «Қос жазба күнделігі» тәсілінің негізінде мәтінге атау береді; - мазмұны бойынша сұрақтар қояды; - кестені толтырады

Көбі орындайды:

1-тапсырма.

Тыңдалған мәтіндегі негізгі тірек сөздерді анықтап, олардың өзара байланысын көрсетіп, салыстырыңыз.

2-тапсырма. *Тыңдалған мәтін бойынша түйіндеме жасап, айтылған жауаптардың негізінде қорытынды жасаңдар.*

Тапсырма реті	Бағалау критерийі	Дескриптор
1	- мәтін негізінде негізгі тірек сөздерді анықтау, өз ара байланысын көрсету,салыстыру	- мәтіннен негізгі трек сөзді анықтайды; - өзара байланысын табады; - салыстырады.
2	- мәтін бойынша түйіндеме жасау; - жауаптар негізінде қорытынды жасау.	- түйіндеме жасайды; - жауаптар негізінде қорытынды жасайды.

Кейбіреуі орындай алады:

1-тапсырма. Берілген тақырыптардың бірін таңдап, қажетті тірек сөздерді, мақал – мәтелдерді, үстеулердің мағыналық түрлерін қолданып, эссенің кіріспе, негізгі, қорытынды бөлімдерін сақтап, жазылым мәтінін орфографиялық және пунктуациялық нормаға сай жазыңыз. Сөз саны 120 – 130.

- 1 «Денсаулықты сақтау өз қолымызда»
- 2 «Жастардың денсаулығы – қоғам байлығы»
- 3 «Дұрыс тамақтану – денсаулық кепілі»
- 4 «Саламатты өмір салтын ұстанамын»

Тірек сөздер: «Саламатты өмір салты», «Денсаулық – зор байлық», денсаулықты жақсарту, күнделікті жаттығу, қоғам байлығы, ел болашағы, дұрыс тамақтану, зиянды әдеттер, денені иірату, «Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы».

2-тапсырма. Берілген жай сөйлемдерден құрмалас сөйлем құрастырыңыз, байланысқан сөздің астын сызыңыз.

Үлгі:

Жай сөйлем	Жай сөйлем	Құрмалас сөйлем
Адам өмірге келуінде бір үлкен мақсат болады.	Мақсатты орындау үшін сапалы өмір сүру үшін деннің саулығы аса маңызды.	Адамның өмірге келуінде бір үлкен мақсат <u>болса</u> , сол мақсатты орындауы үшін, сапалы өмір сүруі үшін деннің саулығы аса маңызды.

Жас бала еліктегіш, қызба келеді.

Олар темекіге де, ішімдікке де тым үйір болады.

2.1. Темекі, әсіресе жасөспірімдер үшін өте зиянды.

2.2. Никотин бауыр ағзасын тез уландырады да, баланың дұрыс өсуіне кедергі жасайды.

Тапсырма реті	Бағалау критерийі	Дескриптор
1	- тірек сөздерді, мақал-мәтелді қолдану; - эссе құрылымын сақтау.	- өз пікірін еркін білдіре алады; - эссе құрылымын сақтайды; - ой қорытындысын жасайды.
2	- мәтіннен жай сөйлем табу; - құрмалас сөйлем құрастыру; - байланысқан сөздің астын сызу.	- жай сөйлем табады; - құрмалас сөйлем құрастырады; - байланысқан сөздің астын сызады.

Бөлім тақырыбы: Жер планетасындағы қауіпті қалдықтар.

Бөлімше тақырыбы: Думан Рамазан «Соңғы дем» әңгімесі

Оқу мақсаты 10.3.3.1 әдеби шығарманың кейіпкерлерін шынайы өмірмен салыстырып бағалау

Мәтінмен жұмыс. Оқушылар ұсынылған жағдайда анықтап, екі - үш түрлі көзқарасты талдай алады; тапсырма шеңберінде қарапайым жағдайды немесе оның аспектілерін түсіндіре алады, ал білім алушының пайымдауы неғұрлым сәтті болса, оған бағалау қажет ақпарат көлемі неғұрлым аз болса, ал ақпараттың орташа және үлкен көлемін бағалау қажет болмаса, сәтті болады. «тапсырмадан тыс» ойлау, яғни контекстік білімді қолдану (пәндік және «пәннен тыс»).

1-тапсырма. *Мәтінді оқып, негізгі идеяларды (ақпараттарды) қысқаша түртіп жазу (конспектілеу), жазбаға сүйеніп мәтін мазмұнын түсіндіру*

Нұрбек көрер таңды көзімен атырды. Терезенің сынығынан аңқылдаған салқын желден үй іші азынап тұр. Суықтан бойы тітіркеніп көрпе астында бүрісе түседі. Шырмауықтай шырмаған ауыр ойдан арыла алар емес. Басы мең-зең. Төрде жатқан әйелі мен қыздары алаңсыз ұйқы құшағында.

Нұрбек олардың ысырылып қалған көрпесін жапқысы келіп, басын көтеруі мүң екен, тұла бойы дуылдап қоя берді.

– Ой, жаным-ай! Құдай-ау, мұнша сорлататындай не жазып едім!.. Күйеуінің қинала шыққан дауысынан оянып кеткен Гүлжан орнынан сылбыр көтеріліп, жанына жақындады:

– Ту, әбден мазаң қашты-ау!

– Дызылдатып әкетіп барады...

– Жараның аузын ашып, тырналай бермесеңші.

– Жаным көзіме көрініп жатса, қәйт дейсің енді, – деді Нұрбек тістеніп.

– Кәне, мен ептеп сипап көрейінші.

– Жо... жоқ... өзім... өз-өзімм-ақ... Анар мен Жанардың үстін жапшы.

Салқын тиіп қалмасын. Түні бойы бұларға да ұйқы бермей, мазаларын алдырмау!.. Басқа бөлмеге жатындар десем, көнбейсіндер!.. «Ауруым жұғады деп қорқама, маңайлатпайды. Арыстай азаматым-ай!.. Ай, өмір-ай.. Бір уыс болып, бүрісіп жатқанын қарашы!..». Көмейіне өксік тығылған Гүлжан теріс айналды. Балаларының көрпесін қымтап, киіне бастады.

– Нүке, мен сиыр сауып келейін. Шелегін білегіне іле салып, сыртқа шықты. Күн әлі ұясынан көтеріле қоймаған кез. Аспан жүзін ақша бұлт торлап, төңіректі тұман тұмшалап келеді. Манайдағы тал теректердің сарғыш тартқан жапырақтары жыландай ысылдаған суық желге қосыла уілдейді.

Дескриптор

- мәтіндегі негізгі ойды анықтайды,

- өз ойын айтады,

- мәселені талдайды.

1.Кейіпкер бейнесін талдау.	2.Жанжалды талдау	3.Стиль мен тілді талдау	4.Жағдайды түсіндіру	5.Сыни ойлау	6.Шығармашылық
Нұрбектің іс-әрекеттері мен сөздеріне сүйеніп,	Мәтінде қақтығыс неде? (Кейіпкерлер арасындағы келіспеушілік	Нұрбектің ойын жеткізу үшін автор қолданатын тілдік	"Дызылдатып әкетіп барады..." деген тіркесті қалай	Нұрбек жағдайына қандай сыртқы факторлар әсер етуі	Осы үзіндінің жалғасын Нұрбек немесе Гүлжан атынан жазыңыз. Олардың қарым-

оның эмоционалды жағдайын сипаттаңыз. Оның жағдайы отбасына деген көзқарасын а қалай әсер етеді? Гүлжанның сөздері мен іс-әрекеттерін талдаңыз. Ол Нұрбекке қалай қарайды? Оның мінезі осы үзіндіде қалай көрінеді?	ті бөліп көрсетуге болады). Мәтінге сүйене отырып, жанжал туындау мүмкіндігін ұсыныңыз. Осы үзіндіден бұрын қандай оқиғалар болуы мүмкін деп ойлайсыз?	құралдарды талдаңыз. Автор оның мазасыздығын қалай жеткізеді? Мәтінде "шырмауықта й шырмаған ой" метафорасы қалай қолданылады? Бұл метафора Нұрбектің жағдайын түсінуге қалай көмектеседі?	түсінуге болады? Бұл сөз Нұрбектің сыртқы жағдайы туралы не айтады? "Күн әлі ұясынан көтеріле қоймаған кез" деген сөз тіркесін қалай түсінесіз? Ол мәтіннің қандай мағына береді?	мүмкін деп ойлайсыз? Нұрбек пен Гүлжан арасындағы жанжалды шешу жолдарын ұсыныңыз. Кейіпкерлер жағдайды жақсарту үшін қандай әрекеттер жасай алады?	қатынасы қалай дамиды? Әрі қарай қандай оқиғалар болады?

Дескриптор

- кейіпкер бейнесін талдайды,
- стилі мен тілдің талдайды,
- жағдайды түсіндіреді.

2-нұсқа

Бөлім тақырыбы: Жер планетасындағы қауіпті қалдықтар.

Бөлімше тақырыбы: Думан Рамазан «Соңғы дем» әңгімесі

Оқу мақсаты 10.3.2.1 ғылыми-көпшілік және публицистикалық стильдегі мәтіндердің (мақала\тезис) құрылымы мен рәсімделуін білу;

Гүлжан сиырын сауып, табынға қосты. Ошаққа тезек қалап жүрген Қаншайым қарияны көріп, қасына келді.

– Есенсіз бе, әжей?

– Шүкіршілік, қарағым. Өз үй-ішің аман ба? Нұрбек баламның денсаулығы жақсы ма? Бара алмай ұятты болып жүрмін, шырағым! Күйбең тірлікпен күннің қалай атып, қалай батқанын білмей қаласың. Бір жағынан немереміз ауырып, берекемізді қашырып жіберді. Түні бойы жағы сембей шырылдап жылай береді.

– Күні құрғыр да бұзылып тұр ғой. Салқын тиіп қалған болар, – деді Гүлжан қарияның сөзін қостаған болып.

– Жоға, құдай! Ол ауырғалы қаш-а-ан... Бөбешігі екіге айырылып, танауының тесігі таңдайынан шығып, жарымжан болып туды ғой, байғұс бала. Аузымен ғана дем алады. Кейде ауа жетпей қала ма, әйтеуір, біреу буындырып

жатқандай тыпырлап, қызара ісініп кетеді,— деді қарт ана жанарына іркілген жасты жаулығының ұшымен сүртіп. — Адам бола ма, болмай ма, білмеймін!

— Осының бәрі ай сайын жер-дүниені сілтікітіп жатқан жарылыстардың әсері ғой. — Иә, жарқыным... Мәдидің қызы биыл жетіге шықты дегенге кім иланады. Әлі тұсауын кеспеген сәби секілді, былқ-сылқ етіп жүре алмайды. Атом емес, ақырзаман болды ғой бізге. — Нұрбектің де дерті содан болды ғой деп ойлаймын... Ана жылы шөпшілер бригадасында істегенде «Дегелеңнің» маңынан шөп шапқан еді... Ыстықтаған соң салқындап алайын деп кішкене көлге шомылыпты. Содан ертеңінде жауырын тұсына кішкене жара шығып, іріңдей бастады. Дәрігерге барып көрінсеңші дегеніме құлақ асты ма?! «Қазір науқан кезі. Онсыз да жұмыс бастан асады. Болмашы нәрсе ғой, ештеңе етпес» деп елемеді ғой!.. Ал, жара күннен күнге ұлғайып, қыс түсе Нұрбектің өне бойына түгел қаптады. Сонан қаралмаған дәрігері жоқ, ешқандай ем қонбады. Уақыт өткен сайын аяқ - қолы семіп, қозғалудың өзі күшке айналып барады. Шашы жидіп түсті. Бір қабат терісі қураған теректің қабығы секілді қабыршақтанып тұр,— деді Гүлжан көзіне жас алып. — Улы жыланның басын қайнатып ішкіздіңдер ме? Мына тұрған «Ақбұлақта» біреу осылай ауырған екен, содан жазылыпты ғой. — Е, әжей!.. Жыланды кім тауып әкеледі. «Жатқанға жан жуымас» дегендей, бізді адам санатына қосып, елеп-ескеретін пенде бар ма бұл күнде?! Тек құлын тайдай тебісіп, тел өскен құрдастары ғана көңілін сұрап, қарайласып тұратын. Азын - аулақ малдың жылдағы жем-шөбі де солардың мойнында еді... Биыл, өзіңіз білесіз, әлгі Қанат ауырмай-сырқамай асылып өлді. Серік кенеттен жабысқан қылтамақтан қайтыс болды. Ал Жайсаң Жетісу бойына қоныс аударды. Енді шөп түсіру де қияметке айналды. Сау жүргенде еркектің қадірін білмейді екенбіз ғой!.. — Қарағым, қиналсаң бастыққа барсаңшы, жұмысшыларына жем-шөп түсіріп беруге міндетті емес пе? — Әй, қайдам? Бүгін бе, ертең бе, төбесі ортасына түскелі тұрған үйіміздің сыпыты анау. Жөні түзу баспана сұрағалы қашан. Берсе, бермей ме! Сол бастығыңыз осының бәрін білмей отыр дейсіз бе? — ...Ойбұй, құдай-ай, әңгімемен тұрып қалыппыз ғой, қызым. Міне, шай да қайнады. Үйге кіріп дәм ауыз ти, қарағым! — Рахмет, әжей! Нұрбектің тамағын берейін...

1-тапсырма: Мәтінде сипатталған негізгі тапсырманы анықтаңыз.

Гүлжан қандай қиындықтарға тап болды? Бұл мәселе уақыт контекстімен қалай байланысты?

Гүлжан мәселесін қандай факторлар ушықтырады? Олар қалай байланысты?

2-тапсырма: Гүлжан мен Қаншайым бейнелерін салыстырыңыз. Олардың қарым-қатынасы уақыттың әлеуметтік шындығын қалай көрсетеді?

Гүлжан	Қаншайым

Нұрбектің мәселесі Гүлжанға қалай әсер етеді деп ойлайсыз? Ол Нұрбекке қалай қарайды?

3-тапсырма. Мәтінді түсіндіру:

«Атом емес, ақырзаман болды ғой бизге» деген тіркесті талдаңыз. Ол мәтінге қандай мағына береді? Бұл фраза не туралы айтады деп ойлайсыз?

«Жатқанға жан жуымас» мақал-мәтелінің мағынасын қалай түсінесіз? Бұл мақал Гүлжан мәселесіне қандай қатысы бар?

4-тапсырма. Ой ойыңызды жазыңыз.

Гүлжан орнында Нұрбектің мәселесін шешу үшін не істер едіңіз? Қандай көмек керек?

Қиын сәттерде бір-бірін қолдау қаншалықты маңызды? Қиындыққа тап болған кезде жақындарыңызға қалай көмектесуге болады?

Мәтінде сипатталған жағдайды қалай өзгертуге болады деп ойлайсыз? Мемлекеттік деңгейде қандай шаралар қолданылуы мүмкін?

5-тапсырма. Хат немесе мақала жазу.

Гүлжанның атынан Нұрбекке өз сезімдерін, оны қалай қолдайтынын және болашақтарың қалай елестететіні туралы хат жазыңыз.

Мәтінде сипатталған оқиғалар кезеңінде адамдардың өмірі туралы мақалалар жазатын журналист екеніңізді елестетіп көріңіз. Нұрбек отбасының өмірі туралы не жазар едіңіз?

Алдыңыздағы екі нұсқаулық мәтінімен танысып, тапсырмаларды орындаңыз.

Бөлім тақырыбы: Әлеуметтік теңсіздік: адам құқықтары және көмек

1. Білім мен жұмыссыздықтың өзара байланысын талдаңыз:

Тапсырма: «Қызметкердің білімі мен біліктілігі неғұрлым жоғары болса, оның жұмысына сұраныс соғұрлым жоғары болады» деген мәлімдеменің мәтінін талдаңыз. Осы мәлімдемені растайтын немесе жоққа шығаратын дәлелдер келтіріңіз.

Тапсырма: Білім берудің жұмыссыздық деңгейіне әсері туралы мәтіндегі ережеден ерекшелік, елдегі жұмыссыздықты қалай азайтуға болатындығы туралы гипотеза жасаңыз. Мәтін мен өз біліміңізге сүйене отырып, гипотезаңызды негіздеңіз.

2. Әр түрлі аймақтардағы еңбек нарығын салыстырмалы талдау:

Тапсырма: Елдің әртүрлі аймақтарындағы жұмыссыздық деңгейінде мәтінді талдаңыз және аймақтық тілдерді тұжырымдаңыз. Мәтіндегі ақпаратты пайдаланып өз ұстанымыңызды түсіндіріңіз.

Тапсырма: Сізге елдің дамуы жағдайында жұмыссыздықты азайту бағдарламасын әзірлеу тапсырылғанын елестетіп көріңіз. Бұл бағдарламаны іске асыру кезінде мәтінде көрсетілгендей қандай факторларды ескересіз? Таңдауыңызды негіздеңіз.

3. Технологиялық өзгерістерді талдау:

Тапсырма: «Технологиялық прогресс кейбір кәсіптердің жойылуына және жаңаларының пайда болуына әкеледі» деген мәлімдеменің мәтінін талдаңыз. Осы мәлімдемені растайтын нақты өмірден нақты мысалдар келтіріңіз.

Тапсырма: Еңбек нарығындағы технологиялық өзгерістердің теріс әсерін азайту үшін қолдануға болатын шараларды ұсыныңыз. Мәтіннен алынған ақпаратты және өз біліміңізді пайдаланып жауабыңызды негіздеңіз.

4. Жиынтық демографиялық факторларды талдау:

Тапсырма: Мәтінді талдаңыз және жұмыссыздық деңгейінде болуы мүмкін бірнеше демографиялық факторларды ұсыныңыз. Мәтіннен алынған ақпаратты және өз біліміңізді пайдаланып өз ұстанымыңызды түсіндіріңіз.

Тапсырма: Алынған ақпарат негізінде халықтың демографиялық құрамындағы өзгерістер жұмысшы кәсібіне деген сұранысқа қалай әсер етуі мүмкін деген гипотезаны тұжырымдаңыз. Мәтін мен өз біліміңізге сүйене отырып, гипотезаңызды негіздеңіз.

Бөлім тақырыбы: Сандық технологияны пайдаланудағы теңсіздік. М.Шаханов «Өркениеттің адасуы» романынан үзінді «Компьютербасты жарты адамдар»

Бөлімшенің тақырыбы: «Электронды үкімет»

Оқу мақсаты:

10.1.1.1 мәтін үзінділері бойынша болжам жасау, өз біліміне сүйеніп тақырыпты жалғастыру

10.4.4.1 тақырып бойынша мәтінге жоспар құрып, әр тармақшаға қажетті негізгі және қосымша мәліметтерді жинақтап ұсыну (тірек-схема, менталды карта, презентация)

Сабақтың мақсаты:

Барлығы орындай алады: мәтін үзінділері бойынша болжам жасайды;

Көбі орындай алады: мәтіндегі негізгі ойға өз көзқарасын білдіреді, мәтінге жоспар құрастырады

Кейбіреуі орындай алады: өз біліміне сүйеніп тақырыпты жалғастырады.

«Электронды үкімет және оның маңызы»

Қазақстандағы ақпараттық-коммуникативтік технологиялардың дамуы кем дегенде соңғы екі пікірдің жүзеге асуына кепілдік бере алады. Дәл осы азаматтар мен мемлекеттің өзара әрекеттестігін ыңғайлы, қарапайым, қолжетімді және түсінікті ету үшін электрондық үкімет тұжырымдамасы әзірленді.

«Қазақстан Республикасында 2005-2007 жылдары «электрондық үкіметті» құрудың мемлекеттік бағдарламасы туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2004 жылғы 10 қарашадағы №1471 Жарлығы «электрондық үкіметтің» порталын құруға негіз болды.

«Ұлттық ақпараттық технологиялар» АҚ «электрондық үкіметтің» порталын басқару мен сүйемелдеуге тікелей қатысады. «Электрондық үкіметтің» порталы 2006 жылдан бастап жұмыс істейді.

Электрондық үкімет құру ісі билік органдарының жұмысын анағұрлым тиімді, азаматтарға қолжетімді ету үшін қажет болды. Бұрындары әрбір мемлекеттік орган өз бетінше «оқшау өмір сүріп», басқаларымен байланысқа түсе қоймайтын, ал азаматтардың алуан түрлі анықтама, растама секілді өзге де қағаздарды жинау үшін толып жатқан инстанциялардан өтуіне тура келетін. Осының барлығы бір ғана қызмет түрін пайдалану үшін толып жатқан мекемелер табалдырығын тоздыруға мәжбүрлейтін. Бүгінде электрондық үкімет жобаларының арқасында ол заман келмеске кетті.

Электрондық үкімет – ақпараттық технологиялар көмегімен ішінара келісушілікті қамтамасыз ететін, мемлекет пен азаматтар арасындағы, сондай-ақ, мемлекеттік органдардың өзара әрекеттестігінің бірыңғай механизмі. Мемлекеттік органдарға кезекті қысқартып, анықтама, куәлік, рұқсат құжаттарын және тағы басқаларын алуды жеңілдетуге әрі жылдамдатуға мүмкіндік берген де дәл осы механизм.

Басқаша айтқанда, электрондық үкімет деп лицензияны рәсімдеу үшін ЖСН ғана керек болатын (басқа ақпараттың бәрі дағдылы сұранымдар арқылы алынады), коммуналдық қызмет ақылары мен айыппұлдарды онлайн жүйесінде төлеуге болатын, анықтама алу үшін «Азаматтарға арналған үкімет» мемлекеттік корпорациясы» КЕАҚ-қа жеке куәлік қана талап етілетін, бизнесіңізді өз бетіңізше тіркеуге, немесе электрондық үкімет порталында небәрі 10-15 минут ішінде анықтама алуға, күн-түн демей, кез келген уақытта баланың балабақшаға кезегін көруге.

Барлығы орындай алады:

1-тапсырма. *Суреттерге қарап, болжам жасаңдар.*

2- тапсырма. Мәтін бойынша 5 сұрақ құрастырыңдар.

Тапсырма реті	Бағалау критерийі	Дескриптор
1	- сурет бойынша өз болжамдарын жасау.	- суреттерді қарайды; - сурет бойынша өз болжамдарын жасайды.
2	- мәтінді түсініп оқу; - мәтін негізінде 5 сұрақ құрастыру.	- мәтінді түсініп оқиды; - мәтін мазмұны бойынша 5 сұрақ құрастырады.

Көбі орындайды:

1-тапсырма. Мәтін түсініп оқып, негізгі ойды анықтаңыз. Мәтін мазмұнын ашатын тірек-сөздер теріп, жазыңыз.

2-тапсырма. Мәтін бойынша жоспар құрастырыңыз.

Тапсырма реті	Бағалау критерийі	Дескриптор
1	- мәтінді түсініп оқу; - негізгі ойды анықтау; - 5 сұрақ құрастыру.	- мәтінді түсініп оқиды; - негізгі ойды анықтайды; - 5 сұрақ құрастырады.
2	- мәтінді түсініп оқу; - мәтін негізінде 5 сұрақ құрастыру.	- мәтінді түсініп оқиды; - мәтін мазмұны бойынша 5 сұрақ құрастырады.

Тапсырма реті	Бағалау критерийі	Дескриптор
1	- сұрақтарды тақырыпқа сәйкес құрастыру; - жаңа сөздерді қолдану; - жауапты нақты беру.	- сұрақтардың тақырыпқа сәйкес құрастырады; - жаңа сөздерді қолданады; - жауаптарды нақты береді.
2	- мәтін бойынша өз ойын айту; - ақпаратты тиімді пайдалану; - класстер құру	- мәтін бойынша өз ойын айтады; - ақпаратты тиімді пайдаланады; - «Электронды үкімет» тақырыбында класстер құрастырады.

Кейбіреуі орындай алады:

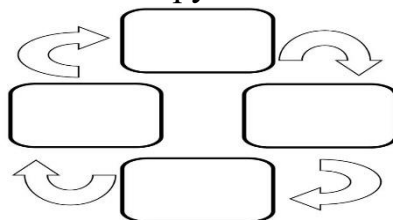
1 – тапсырма. «Еркін микрофон» әдісі бойынша оқушылар бір-біріне жаңа тақырып бойынша сұрақ қояды.

2-тапсырма. Әртүрлі қайнаркөздерді ақпараттарды пайдалананып, «Электронды үкімет» тақырыбында класстер құраңдар.

Барлығы орындай алады:

1-тапсырма. «Сұрақ ілмегі» әдісі.

1. Мұрат неліктен арушан бала болып өсті? 4 себебін анықтаңыз.

2. Мәтінде қандай мәселе қозғалған?

Бағалау критерийі	Дескриптор
сұрақтарға жауап беру	- мәтінді тыңдайды; - мәтіннің мазмұнын түсінеді; - сұрақтарға жауап береді; - себебін анықтайды.

Көбі орындай алады:

1-тапсырма. Мәтінде қозғалған мәселе бойынша ойыңды жинақтап, «Топтастыру» әдісі арқылы басты ақпаратты жазыңыз.

Бағалау критерийі	Дескриптор
- Мәтін мазмұнын бойынша жұмыс жасау.	- қозғалған мәселені жинақтайды; - басты ақпараттарды анықтайды.

2-тапсырма. Өзің ұнататын спорт түрінің адам денсаулығына тигізетін пайдасы туралы жарнама дайындаңыз.

Бағалау критерийі	Дескриптор
- жарнама жасау	- спорт түрлерін іріктеп алады; - жарнама дайындайды.

Кейбіреуі орындай алады

Берілген тақырыптардың бірін таңдап, қажетті тірек сөздерді, мақал – мәтелдерді қолданып, эссенің кіріспе, негізгі, қорытынды бөлімдерін сақтап, жазылым мәтінін орфографиялық және пунктуациялық нормаға сай жазыңыз. Сөз саны 120-130.

1. «Жастардың денсаулығы – қоғам байлығы»
2. «Дұрыс тамақтану – денсаулық кепілі»
3. «Саламатты өмір салтын ұстанамын»

Тірек сөздер: «Саламатты өмір салты», «Денсаулық – зор байлық», денсаулықты жақсарту, күнделікті жаттығу, қоғам байлығы, ел болашағы, дұрыс тамақтану, зиянды әдеттер, денені ширату, «Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы».

Бағалау критерийі	Дескриптор
эссе құрылымын сақтап жазу.	- тірек сөздерді, мақал- мәтелдерді қолданады; - эссе құрылымын сақтайды; - ой қорытындысын жасай алады.

2 – тапсырма. Эссе мәтінінен сын есімдерді тауып, мағыналық түрін ажыратып, 2 сөйлем құрастырыңыз.

Үлгі

Сөз	Мағыналық түрі	Сөйлем
баласыз	Баласыз- қатыстық	Балалы үй базар, баласыз үй мазар

Бағалау критерийі	Дескриптор
- сын есім түрлерін қолдану;	- эссе мәтіннен үстеу түрін табады;

- сын есімнің түрлерін ажыратады; - сын есімді қолданып, сөйлем құрастыру.	- мағыналық түрін ажыратады; - сөлем құрастырады.

Бөлім тақырыбы: Жер планетасындағы қауіпті қалдықтар.

Бөлімшенің тақырыбы: Қайнар Олжай «Жер мен аспан арасындағы дастан»

Оқу мақсаты:

10.1.1.1 мәтін үзінділері бойынша болжам жасау, өз біліміне сүйеніп тақырыпты жалғастыру

10.4.4.1 тақырып бойынша мәтінге жоспар құрып, әр тармақшаға қажетті негізгі және қосымша мәліметтерді жинақтап ұсыну (тірек-схема, менталды карта, презентация)

1-тапсырма. *Мәтінді оқып, тапсырмаларды орындаңыз.*

Аспаннан пакет жауған күн.

Қазақта бұрын мұндай күн болмаған еді. Енді жерінің көркі ықылым заманнан саяхатшыларды таң қалдырған Жуалыда Шерхан Мұртазаның 80 жылдығы тойланғанда дүйім жұрттың алдынан пакет бұрқырады. Аспаннан пакет жауып жатса да, еліміз осы экологиялық кеселмен күресті бастаған жоқ. Мана әлем елдерінде, олардың жекелеген қалалары мен аймақтарында пластик ыдыс пен пакеттерге тыйым салынғанын айтсақ, енді оны жинап кәдеге жарату тәжірибесіне тоқталайық.

Іргелес Өзбекстанда бірнеше жылдан бері пластик құтыларды жинау жолға қойылған. Янигул қаласында бүкіл Ташкент облысынан шыққан полиэтилен қалдықтарды өңдейтін зауыт бар. Қайта балқытып, көкөніс пен жеміс салатын жәшіктер шығарады. Бұрынғы ағаш пен темір жәшіктерден қолайлы болған соң диқандар жаппай алу үстінде.

Айтпақшы, осылай полиэтилен қалдықтарды басқа қоқыстан айырып, жинап беруге машықтанған бір топ өзбек азаматы Қазақстанның солтүстігіндегі Петропавл қаласындағы күлтөкпеден нәпақа тауып жүрген. Олар ай сайын екі тонна полиэтилен жинап береді екен. Әр келісін он теңгеден өткізеді. Осы төрт жігітті өзгеге үлгі ету орнына біздің қырағы полиция үш тәулік абақтыға жауып, одан соң ата мекендеріне аттандырыпты.

Орал қаласында жергілікті кәсіпкер пластик құтыларды сығым аппаратына салып, салмағы 120 келі болатын текше шығарады.

Бір текшеге кемінде он қап пластик керек. Жылына 80 мың тонна тұрмыстық қалдық шығаратын Оралды зиянды қоқыстан арылтып жатыр. Тек, оны қайта өңдейтін зауыт Ресейде екен.

Семейден де бір хабар жеткен. Мұндағы жұрт Қытайға темір қалдығы ретінде өткізу үшін кәріздің шойын қақпағын ұрлай береді. Енді қала әкімшілігі құдықтардың аузын пластикпен тығындауды ұйғарыпты.

Сөйтіп, пластик қалдықтардан осындай қақпақтар құйылмақ. Тек, Ресейге өткізу үшін оны да ұрламасын деңіз.

Ғарыштан түсірілген суреттерге қарасаңыз, мұхиттардың ағыстары, олар тоғысатын иірімдері баршылық. Тек Тынық мұхиттағы солтүстік иірімде аумағы 700 мың шаршы шақырым мен 1,5 миллион шаршы шақырым аралығындағы пластик қалдықтар қалқып жүр. Көздеріңізге елестету үшін айта кетелік: Түркия, Чили, Замбия сынды мемлекеттердің аумағы 700 мың шаршы шақырымнан асады, ал 1,5 миллион шаршы шақырым дегеніңіз Монғолия

аумағымен тең. Осы «қалдық құрылықтың» сексен пайызы – жағалаудан су шайып кеткен полиэтилен тастандысы екен. Демек, Филиппин елі өзгелерге үлгі.

Ондай үлгіні өзіміз Даниядан естігенбіз. Елдегі Торбьерн Анкерстьерн е деген дизайнер пластик қалдықтардан көп мәрте пайдаланылатын себет жасаған. Ол себет ағылшын әліпбиіндегі әріптерден өрілген. Басын қосып оқысаңыз: «Жыл сайын Ұлыбританияда 6 миллиард пластик пакет қолданылады. Одан қоршаған орта айтарлықтай зардап шегеді. Сондықтан, қамқорлық жасаңыз. Осы қорапты ұдайы пайдаланып, табиғатты сақтаңыз» деген мәтін шығады.

Мысалға келтірілген Ұлыбритания мізбақпай отырған жоқ. Ғалымдары әлемде алғаш өздігінен ыдырап кететін биологиялық пакет жасады. Онымен нан орайды. Орама төрт жыл ішінде су мен көмір қышқылына бөлініп кетеді. Норвегияда жасалған жаңалық бұдан да жағымды. Елдегі дүкендер азық-түлікті кейін шіріп кететін биологиялық пакеттерге орап береді. Жүгерінің шырышынан жасалған бұл пакеттен денсаулыққа зиян жоқ. Әрі ауыр салмаққа шыдамды. Әзірге қымбат көрінеді.

Бірақ, жергілікті тұрғындар экологиялық мәдениетті танытып, бағасына келіскен! Польшаның мысалы да жүректі әдемі әуезге бөлейді. Тура және ауыспалы мағынасында осылай. Мұнда бір топ студент қоқыстағы пластик қалдықтарды теріп, одан өздеріне гитара, дауылпаз және басқа музыкалық аспаптар жасаған. Сөйтіп, біріншіден айнала ортаны тазартса, екіншіден өздерінің қалтасы көтермей жүрген саз аспаптарына ие болған. Бұлардың экологиялық-эстрадалық концертін қолдаушылар көп болыпты.

Мексикаңыз да өзін басып қалған осындай қоқыстан құтылудың амалын тауыпты. Олардың «Куадро» фирмасы пластик құтыларды, шлангтер мен өзге де полиэтиленнен жасалған бұйымдарды қайта ерітіп, үй құрастырады. Іргетасы 18 шаршы метр баспананы салуға 1,7 тонна пластик жұмсалады. Мұндай құрылыс материалдарының тапшылығы сезілмейді. Себебі, ай сайын қоқыс төгілетін жерден 3 мың тоннадай пластик жиналады. Осындай үйдің бір шаршы метрдің құны 152 доллар. Яғни, аумағы 32 шаршы метрлік үйді 5 мың долларға сатып алуға болады.

Сөзді Стокгольмнен бастап едік. Айналып соған қайта соғалық. Көркіне көз сүйініп, тазалығы талайды таңырқатқан Швеция астанасында 15 мың тұрғынға арналған экологиялық аудан салынды. Хаммарбю Шестада аталатын мөлтек аудандағы тұрмыстық қалдық әр пәтерде органикалық,

пластик, әйнек және темір болып төрт бөлек жиналады. Әрқайсысы үйден жер астындағы төрт құбыр арқылы вакуум тәсілімен сорылып әкетіледі. Органикалық қалдықтардан газ шығарып, сол үйлерге қайта береді. Жанатын қалдықтар жылу болып оралады. Бірақ, түтіні ауаға тарамайды. Жуынып-шайынған су тазартылған кезде одан да жылу бөлінеді. Сол жылумен суды ысытады. Қуатты күн батареяларынан алады. Қалай, ондай ауданда тұрғыңыз келе ме?

Тапсырмалар:

1-тапсырма. Мәтін мазмұны бойынша кестені толтырыңыз.

Сұрақ	Жауап
1. Мәселе	
2. Себебі	
3. Салдары	
4. Мәселені шешу жолдары	

2-тапсырма. Экологиялық мәселеле бойынша дөңгелек үстел өтеді. Келетін экологтерге мәтін мазмұны бойынша 5 сұрақ дайындаңыз.

3-тапсырма. Пластик мәселесі қай елде қалай шешіліп жатқанын қысқаша жазыңыз.

Қазақстан
 Өзбекстан
 Ұлыбритания
 Норвегия
 Максика
 Швеция

11-СЫНЫП

1-бөлім. Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік теңсіздік.

Бөлімше тақырыбы: Әлеуметтік мәселе туралы не білесің?

Оқу мақсаты:

11.3.3.1 әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік қоғамдық мәселеге баға беру және әлем әдебиеті үлгілерімен салыстыру

11.4.6.1 мәнмәтін бойынша тілдік бірліктерді орфографиялық нормаға сай жазу

11.2.5.1 көпшілік алдында сөз сөйлеуде маңызды орын алатын тілдік (вербалдық) және бейвербалдық элементтерді қолданып, сенімді және еркін сөйлеу

Сабақтың мақсаты:

- әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік қоғамдық мәселеге баға береді және әлем әдебиеті үлгілерімен салыстырады;

- мәнмәтін бойынша тілдік бірліктерді орфографиялық нормаға сай жазады;

- көпшілік алдында сөз сөйлеуде маңызды орын алатын тілдік (вербалдық) және бейвербалдық элементтерді қолданып, сенімді және еркін сөйлей алады.

САБАҚ

Бір шәкірт ұстазымен егін алқабын аралап келе жатады. Кенет жол шетінде жатқан тозығы жеткен бір аяқ киімге көздері түседі. Шәкірт ұстазына:

– Шамасы, мынау егінші шаруаның аяқ киімі сияқты. Тығып қойсақ қайтеді? Сосын бір жерге жасырынып қалай абдырап, сасқанын қызықтайық, – дейді. Сонда ақылды ұстазы:

– Кедейлерді әбігерге салуды қызық көріп, олардың есебінен көңіл көтергеніміз адамдыққа жатпайды. Өзіңе бақыт пен шаттық сыйлағың келе ме? Онда оны мазаққа айналдырмай, керісінше, аяқ киіміне ақша салып қояйық. Сонан кейін ғана не қызық болатынын тамашалайық, – дейді. Ұстазының ұсынысы бірден көңіліне қонған шәкірт айтқанын орындайды. Көп ұзамай екеуі жақын тұрған ағаштың артына барып жасырынады. Сәлден соң жүзі күн көзіне әбден тотыққан, жұпыны киімді бір шаруа келеді. Аяғын аяқ киіміне сұққаны сол еді, ішіндегі затты сезіп, аяғын дереу қайта суырып алады. Қолын салып еді, ақша екен. Екінші сыңарынан да сондай ақша шықты. Ақшаға бір, жан-жағына бір қарап, таң-тамаша болып тұрып қалды. Көз жетер жерде ешкім байқалмады. Ақшаны қалтасына салды да, жерге тізерлеп отыра кетті. Жасаураған жүзімен жан-жағына қарап сөйлей бастады: «Ей, адам! Кім болсаң да сен менің хәлімді өзімнен артық білгендейсің. Әйелімнің ауру екенінен, балаларымның аш-жалаңаш екенінен хабардар болдың. Бәрімізді басқа түскен қиындықтан құтқардың. Шүкір, шүкір...». Осылайша, ұзақ уақыт жасын төккен күйі өзіне белгісіз адамға алғыс айтып, шүкірлігін білдіріп отырды.

Көз жазбай қарап отырған шәкірт қос жанары жасқа толып, қатты әсерге бөленді. Шәкіртінің бойындағы өзгерісті байқап отырған ұстазы:

– Қазір бұрынғы хәліңнен бақыттырақ екеніңді сезіп отырған сияқтысың. Алғашқы ойыңды іске асырғанда қандай күйде болар едің?! – дейді. Шәкірті:

– Иә, ұстаз! Өмір бойы ұмытпастай сабақ алдым. Сізге алғысым шексіз! – дейді.

1-тапсырма. Мәтінді оқып, төмендегі тапсырмаларды орындаңыз.

1. Мәтінде қандай әлеуметтік-қоғамдық мәселе көтерілген?

А) Әлеуметтік теңсіздік

Ә) Жұмыссыздық

В) Зиянды әдеттер

С) Жемқорлық

2. Мәтін орыс әдебиетіндегі қай шығармамен үндес?

А) Н.М. Карамзин «Бедная Лиза»

Ә) Л.Н. Толстой «Война и мир»

В) Н.Г. Гоголь «Ревизор»

С) М.Ю. Лермонтов «Герой нашего времени»

3. Әңгіменің түйіні:

А) Жақсы ниет – жарым ырыс.

- В) Алтын көрсе періште жолдан таяды.
- С) Еңбектің наны тәтті.
- Д) Алып қуанғаннан, беріп қуанған артығырақ.

Дескриптор:

- 1. Мәтіндегі әлеуметтік-қоғамдық мәселені ажыратады – 1 балл
- 2. Шығарманы әлем әдебиеті туындысымен салыстырады -1 балл
- 3. Әңгіменің түйінін анықтайды -1 балл

2-тапсырма. *Қазіргі қоғамда кедей мен бай бар ма? Себебі неде?*

Ойыңызды 4-5 сөйлеммен тұжырымдап жазыңыз:

Дескриптор:

- 1. Шығармадағы әлеуметтік-қоғамдық мәселелерге баға береді -1 балл
- 2. Ойын еркін жеткізе алады -1 балл
- 3. Орфографиялық нормаға сай жазады -1 балл
- 4. Үндестік заңын сақтайды – 1 балл

3-тапсырма. *«Алып қуанғаннан, беріп қуанған артығырақ» деген тақырыпта пікірталас құраңыздар.*

Дескриптор:

- 1. Вербалды элементтерді қолданады -1 балл
- 2. Бейвербалды элементтерді қолданады -1 балл
- 3. Сенімді сөйлейді -1 балл

1-бөлім. Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік теңсіздік.

Бөлімше тақырыбы: Отбасы - құндылық

Оқу мақсаты:

11.3.3.1 әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселеге баға беру және әлем әдебиеті үлгілерімен салыстыру;

11.4.6.1 мәнмәтін бойынша тілдік бірліктерді орфографиялық нормаға сай жазу;

11.2.5.1 көпшілік алдында сөз сөйлеуде маңызды орын алатын тілдік (вербалдық) және бейвербалдық элементтерді қолданып, сенімді және еркін сөйлеу

Сабақтың мақсаты:

- әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік қоғамдық мәселеге баға береді және әлем әдебиеті үлгілерімен салыстырады;

- мәнмәтін бойынша тілдік бірліктерді орфографиялық нормаға сай жазады;

- көпшілік алдында сөз сөйлеуде маңызды орын алатын тілдік (вербалдық) және бейвербалдық элементтерді қолданып, сенімді және еркін сөйлей алады.

Мәтінді тыңдап, төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

АҚ ӘЖЕ

Есіктің қоңырауы шылдыр еткенде, анамнан бұрын мен тұра жүгірдім. Өйткені атамның да, әкемнің де қолдары бос емес болатын. Жүгіріп барсам, есіктің тұтқасына қолым жетпеді.

– Кетіп қалмаңыз, қазір апам ашады есікті, – деп айғайлап тұрмын. Есік ашылған сәтте таңырқап, орнымнан жылжи алмай қалдым. Камзолынан басқа киімінің бәрі аппақ, өзі де аппақ ұзын бойлы бір әже күле амандасып, үйге кірді. Бұрын әже көрмегендей, қараппын да қалыппын. Өз әжем қалалық жерде туып өскендіктен бе, киім киісі де мына әжеден мүлде бөлекше еді. Өз әжеме әбден көзім үйреніп кеткен болар, аппақ киінген әже маған тап бір ертегі әлемінен шыға келгендей әсер етті.

– Ата, үйге ертегі әже келді,– деп айғай салғаным да есімде. Атам алғашында басын оқыс көтеріп, ашулана қарады да күліп жіберді.

– Бізді іздеп келген ертегі әже кім болды екен? Жүр, сәлем берейік, – деді.

– Мен ғой іздеп келген, – деп әлгі ғажайып әже кіріп келе жатты.

– О, Ақыш әже, – деп атам тез көтеріліп, әжені қарсы алды. Қос қолын бірдей ұсынып, амандық-саулық сұрастырып жатты.

Атам әжені қолтығынан демеп, төрге, жайлы орынға жайғастырды. Атамның өзі осыншама құрмет көрсеткен әже кім болады екен? Соны білуге қызығып мен тұрмын.

– Балам, бері келші, маңдайыңнан иіскейін, –деп, ақ әже маған қолын созғанда барып, бұл кісіге сәлемдеспегенім есіме түсті. Сондықтан бір жағынан ұялып, бір жағынан атамнан сескеніп тұрып қалдым.

– Ержан, әжең шақырып отыр ғой, неге тұрсың?

Атам мен жаққа қарағанда барып орнымнан қозғалдым.

– Бұл әженің кім екенін білесің бе? Ақыш апа – Абай атаның немересі. Кішкентай кезінде ұлы Абайды көрген адам, – деді атам. Мен ақ әжені алғаш көргеннен әрі таңырқадым. Менің сәбилік түсінігім бойынша тек өзім сияқты кішкене балалар ғана немере болады емес пе?! Сондықтан қарт кісі де біреудің немересі болатынына сенер-сенбесімді білмедім.

– Бұдан былай ақ әжеге «Ассалаумағалейкум» деп екі қолынды кеудеге басып, содан кейін қос қолдап сәлем беріп жүр, – деді атам.

– Қалайша? «Ассалаумағалейкум» деп тек аталарға ғана сәлем бермей ме? Ал әжелерге тек «Сәлеметсіз бе?» дейді, – деп қарсы дау айтып шыға келдім. Атам:

– Ол дұрыс қой, бірақ бұл жай әже емес, Абай атаңның немересі, жақсының көзі, асылдың ұрпағы. Сенің олай сәлемдесуің Абай атаңа жасаған құрметің болады, – деді.

Ақыш әже біздің көршіміз болып шықты. Мен Ақыш әжені күн сайын көріп, күн сайын сәлем беретін болдым. Сәлемдескен сайын Абай атаның өзіне сәлем беріп тұрғандай, кеудем мақтанышқа толады.

1-тапсырма. *Тыңдалым мәтіні бойынша сұрақтарға жауап беріңіз*

Мәтіннің тақырыбы

1) сәлем – сөздің атасы

2) бала тәрбиесі

3) ертегіден келген әже

Атасының айтуынша Ақ әжеге қалай амандасқан дұрыс?

1) Сәлеметсіз бе!

2) Амансыз ба!

3) Ассалаумағалейкум!

Ақ әже Абайға қалай туыс?

1) қызы

2) немересі

3) шөбересі

Дескриптор:

1- сұрақтың жауабын табады - 1балл

2- сұрақтың жауабын табады - 1балл

3- сұрақтың жауабын табады - 1балл

2-тапсырма. Оқылымнан кейінгі тапсырма. «Ақ әже» тақырыбында суреттегі, мәтіндегі ақпаратты пайдаланып, постер бойынша вербалды және бейвербалды элементтерді қолдана отырып, досыңызбен өз ойыңызды бөлісіңіз.

Дескриптор:

1. Оқылым мәтініндегі ақпаратты пайдаланады – 1 балл

2. Суретті сөйлетеді – 1 балл

3. Сұрақтарды түсінеді және жауап бере алады – 1 балл

4. Постер бойынша вербалды және бейвербалды элементтерді қолдана отырып сұқбатқа түсе алады – 1 балл

3-тапсырма. «МИКС» жаттығуын (А.Ж.Егизбаев бойынша) тақтаға түйінді 9-10 тірек сөз жазып, «Менің әжем – нағыз әже» тақырыбында 1-топ – өлең шығарып, 2-топ – эссе жазып, 3- топ – суреттеп, 4-топ – сахналық көрініс, 5-топ – бір әннің мелодиясына салып, топпен орындаңыздар.

Дескриптор:

1. Мәтіндегі отбасылық құндылықтарға баға береді -1 балл

2. Ойын еркін жеткізе алады -1 балл

3. Орфографиялық нормаға сай жазады -1 балл

1-бөлім. Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік теңсіздік.

Бөлімше тақырыбы: Қоғамның әлеуметтік құрылымы

Оқу мақсаты:

11.3.2.1 ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің (мақала) құрылымы мен рәсімделуін білу, жанрлық және тілдік ерекшеліктерін талдау;

11.4.1.1 ғылыми және публицистикалық стильдің жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай тілдік құралдарды орынды қолданып, шағын мақала жазу;

11.2.5.1 көпшілік алдында сөз сөйлеуде маңызды орын алатын тілдік (вербалдық) және бейвербалдық элементтерді қолданып, сенімді және еркін сөйлеу

Сабақтың мақсаты:

- ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің (мақала) құрылымы мен рәсімделуін білу, жанрлық және тілдік ерекшеліктерін талдайды;

- ғылыми және публицистикалық стильдің жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай тілдік құралдарды орынды қолданып, шағын мақала жаза алады;

- көпшілік алдында сөз сөйлеуде маңызды орын алатын тілдік (вербалдық) және бейвербалдық элементтерді қолданып, сенімді және еркін сөйлей алады.

Мәтінді оқып, төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

Қоғам. Оның салалары

Қоғам – адамдардың алуан түрлі саналы іс-әрекеті мен қызметінің нәтижесінде қалыптасқан адамдар бірлігі. Адамдар қоғамда өмір сүріп, әрекет етеді, ол қоғамның ажырамас бір бөлігі және оған тәуелді.

Қоғам – біртұтас ел, біртұтас мемлекет. Қоғам жеке индивидтерден тұрады. Бұл – біртұтас, өзін-өзі дамытатын әлеуметтік организм. Оның ең маңызды бөлшектері қоғамдық өмірдің салалары деп аталады.

Қоғамның өмір сүру саласы – әлеуметтік субъектілер арасындағы тұрақты қатынастардың жиынтығы. Қоғамдық өмірдің төрт негізгі саласы бар:

- әлеуметтік (халықтар, ұлттар, сыныптар, жынысына, жасына қарай топтар және т.б.);

- экономикалық (өндірістік күштер, өндірістік қатынастар);

- саяси (мемлекет, партиялар, қоғамдық-саяси қозғалыстар);

- рухани (дін, мораль, ғылым, өнер, білім).

Қазіргі ақпараттық қоғам – ақпаратты қолдануды қоғам дамуының басты факторы ретінде қарастыратын қоғам. Компьютерлік революция адамның жан дүниесін, қоғам идеологиясын, білім мазмұнын өзгертті. «Ақпараттық қоғам» ұғымынан басқа «ағартылған қоғам», «қатер қоғамы», «посткапиталистік қоғам», «ашық қоғам» деген атаулар қолданылады.

1-тапсырма. *Сұрақтарға жауап беріңіз.*

Мәтіннің стилін ажыратыңыз:

А) Публицистикалық стиль

Ә) Көркем әдеби стиль

В) Ғылыми стиль

С) Ауызекі сөйлеу стилі

Оқушылар, қазақтар, орыстар, немістер жататын сала?

А) рухани

Ә) әлеуметтік

В) саяси

С) экономикалық

«Ақпараттық қоғамның» дамуы немен байланысты?

А) әдебиет пен өнердің

Ә) мәдениеттің

В) компьютерлік технологияның

С) экономиканың

Дескриптор:

1- сұрақтың жауабын табады – 1 балл

2- сұрақтың жауабын табады – 1 балл

2-тапсырма. *«Өрмекші» әдісі (постерде) А-4 параққа, шағын постерге «ағартылған қоғам», «қатер қоғамы», «посткапиталистік қоғам», «ашық қоғам» деген мәселелер бойынша идеяларды, ақпараттарды талқылаңыз.*

Дескриптор:

1. «Өрмекші» әдісі постерін жасайды – 1 балл

2. Мәселелер бойынша идеяларды, ақпараттарды талқылайды – 1 балл

3-тапсырма. *Мәтінді оқып, қоғамның әлеуметтік құрылымын өз ойыңызбен жалғастырып мақала жазыңыз.*

Дескриптор:

1. Ғылыми мақаладағы әлеуметтік-қоғамдық мәселелерге баға береді - 1балл

2. Ойын еркін жеткізе алады -1балл

3. Ғылыми стильдің жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай тілдік құралдарды орынды қолданады -1балл

4. Мәтіннің (мақала) құрылымы мен рәсімделуін біледі - 1балл

5. Мақала жаза алады – 1 балл

1-бөлім. **Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік теңсіздік. Ерболат Әбікенұлы «Пәтер іздеп жүр едік» әңгімесі**

Бөлімше тақырыбы: Баспана – әлеуметтік жағдайдың индикаторы

Оқу мақсаты:

11.2.4.1 кәсіби бағыттағы түпнұсқа мәтіндерден қажетті ақпаратты (деректерді, сипаттамаларды, сандық көрсеткіштерді, сілтемелерді) анықтау, олардың қолданылу мақсатын талдау;

11.4.1.1 ғылыми және публицистикалық стильдің жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай тілдік құралдарды орынды қолданып, шағын мақала жазу;

Сабақтың мақсаты:

- кәсіби бағыттағы түпнұсқа мәтіндерден қажетті ақпаратты (деректерді, сипаттамаларды, сандық көрсеткіштерді, сілтемелерді) анықтайды, олардың қолданылу мақсатын талдай алады;

- ғылыми және публицистикалық стильдің жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай тілдік құралдарды орынды қолданып, шағын мақала жазады.

Баспана – әлеуметтік жағдайдың индикаторы

1-тапсырма. Тұтас емес мәтінде берілген ақпараттарды пайдаланып, өз ойыңызды білдіріңіз.

- Еліміздегі баспана мәселесі (оның ішінде Алматы қ.)
- Баспана алудағы қиындықтар
- Осы мәселенің себебі мен салдары
- Мәселені шешу жолдары

Дескриптор:

1. Мәтіндегі әлеуметтік-қоғамдық мәселені анықтайды – 1балл
2. Мәселенің пайда болу себебі мен оның салдарын талдайды -1 балл
3. Шешу жолын ұсынады -1балл
4. Ойын жүйелі жеткізеді – 1балл

2-тапсырма. Суреттер бойынша публицистикалық стильдің жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай тілдік құралдарды орынды қолданып, шағын мақала жазыңыз. Сөз мөлшері – 100-120 сөз.

Дескриптор:

1. Стиль ерешелігін сақтайды – 1балл
2. Суреттегі ақпаратты пайдаланады -1 балл

3. Тілдік құралдарды орынды қолданады -1балл
4. Сөз мөлшерін сақтайды – 1балл
5. Орфографиялық нормаға сай жазады – 1балл
6. Ойын нақты, жүйелі жеткізеді – 1балл

II бөлім. Экология. Мұнай және атомдық индустрия. Гауһар

Сейітжан «Қара алтыны халқымның ...»

Бөлімше тақырыбы: Табиғатты аяла. «Жасыл ел» бағдарламасына қатысамын

Оқу мақсаты:

11.1.5.1 мәтін бойынша автор позициясын және көтерілген мәселеге қарым-қатынасын, тыңдаушыға ықпал ету тәсілін талдай отырып, негізгі ойды анықтау;

11.2.4.1 кәсіби бағыттағы түпнұсқа мәтіндерден қажетті ақпаратты (деректерді, сипаттамаларды, сандық көрсеткіштерді, сілтемелерді) анықтау, олардың қолданылу мақсатын талдау;

11.4.4.1 тақырып бойынша мәтінге жоспар құрып, әр тармақшаға қажетті негізгі және қосымша мәліметтерді жинақтау, дереккөздерге сілтеме көрсетіп таныстыру (тірек-схема, менталды карта, презентация).

Сабақтың мақсаты:

- мәтін бойынша автор позициясын және көтерілген мәселеге қарым-қатынасын, тыңдаушыға ықпал ету тәсілін талдай отырып, негізгі ойды анықтайды;

- кәсіби бағыттағы түпнұсқа мәтіндерден қажетті ақпаратты (деректерді, сипаттамаларды, сандық көрсеткіштерді, сілтемелерді) анықтап, олардың қолданылу мақсатын талдайды;

- тақырып бойынша мәтінге жоспар құрып, әр тармақшаға қажетті негізгі және қосымша мәліметтерді жинақтап, дереккөздерге сілтеме көрсетіп таныстырады (тірек-схема, менталды карта, презентация).

Табиғат және адам

Табиғат – адамзат өмір сүріп жатқан орта, ортақ үй, ортақ мекен. Адам мен табиғат – егіз ұғым. «Ағаш жапырағымен, жер топырағымен көрікті» дейді халқымыз. Табиғат көркейіп, желегі жасыл тартса, адамның да тынысы кеңейіп, көңілі көтерілері анық. «Мәуесі бардың әуесі бар» дейді халқымыз. Табиғатқа өз үйіндей қарап, оны аялаған адамның да қоршаған аясы әдемі болмақ. Үйің мен бау-бақшаңа қалай қарағаның секілді тұтас табиғатқа да сондай жанашырлықпен қараған жөн. Адамның тағдыры табиғатқа байланған. Табиғат болмаса, адам өмір сүре алмақ емес. Таза ауасы мен шипалы суы, ну орманы мен асқар тауы жоқ мекеннің қадірі де аз.

Ағашы оталып, суы тартылған табиғаттың адамзат үшін берері де жоқ. Ал берері жоқ табиғатта адам қалай тіршілік кешпек. Судың да сұрауы бар емес пе?! Қоршаған ортасы лас, суы лай, ағашы улы табиғаттың адамға да зияны көп екені айтпаса да белгілі. Сондықтан табиғатты аялау, оған қамқорлық таныту жер бетіне келген кез келген адамның парызы мен борышы болуы керек.

Халқымыз топыраққа шыққан жасыл шөптің өзін жұлуға тыйым салған. Өйткені шөп – таудың көркі, малдың жемі. Оны жұлу өзіңнің тамырыңа балта шабумен бірдей.

Табиғат – адамзаттың анасы. Өмірге келген сәбиді күтетін ана сияқты табиғат та буыны қатаймаған адам баласына бар болмысын беріп, береке сыйлайды. Ырысымен бөліседі. Балалық шақтан өтіп, ержеткен шақта анамызға қалай қамқорлық қылғанымыз секілді табиғат анаға да дәл сондай қамқорлық қылуымыз қажет. Ананың ашуы мен қаһары қашанда ауыр. Табиғат-ананың да қаһары адамзатқа жеңіл болмас. Бұл ақтың сылдыры мен таудың жаңғырығын, қамыстың сыбдыры мен қайыңның күбірін естіген жан еріксіз тебіренеді. Тыныштық табады. Асқар тауға шығып та, саржазыққа көз жүгіртіп те тыныштық табасыз. Табиғатты аялаған сайын адамның да жаны аяулы болады. Жаны таза, ниеті кіршіксіз жаратылысқа айналады.

1-тапсырма. *Мәтінді мұқият тыңдап, төмендегі сұрақтарға ауызша жауап беріңіз.*

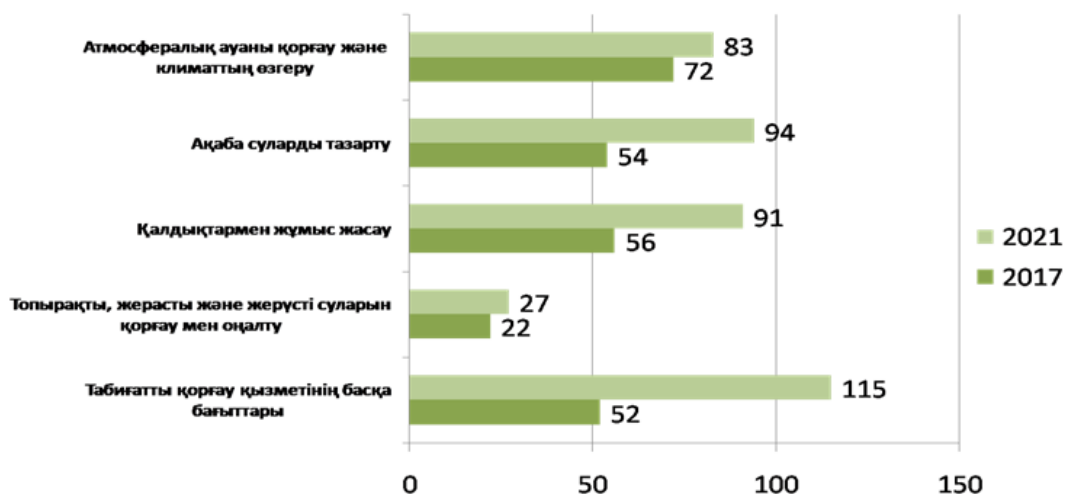
1. Мәтіннің негізгі ойын анықтаңыз
2. Мәтінде көтерілген мәселеге автор позициясы қандай?
3. Мәтіннен қандай әсер алдыңыз?

Дескриптор:

1. Мәтіннің негізгі ойын анықтайды – 1 балл
2. Осы мәселеге автор позициясын айқындайды – 1 балл
3. Алған әсерін айтады – 1 балл

2-тапсырма. *Мәтіндегі қажетті ақпаратты (деректерді, сипаттамаларды, сандық көрсеткіштерді, сілтемелерді) пайдаланып, пікірталас құрыңыздар.*

Қоршаған ортаны қорғауға жұмсалған шығындар көлемі , млрд. теңге

«Білімдарлар» әдісі бойынша ең алдымен, ойынның басында «білгірлер» анықталады, олар өздеріне топ құрады. Ойынға қатысушылар топтары бойынша

парта басына отырады. Бір топ тақта жанында қалады. (Топтар тұтас емес мәтіннен ақпараттарды алып, жинақтайды, 3 минут). Басқа топтардың өкілдері оларға оқылған тақырыптары (тұтас емес мәтін) бойынша сұрақтар қояды. Топтың сұрақты өз ішінде талдауы 20 секунд қана жүреді де, бір оқушы жауап береді (топтар кезекпен). Анық, толық жауап берген топ жеңеді. Жеңімпаз топ дұрыс жауаптар мөлшерімен анықталады.

Тапсырма шарты. Тобыңызбен ақылдасып, мәтіндегі қоршаған ортаны қорғауға жұмсалатын шығындар көлемі жайлы ақпаратты жүйелеп алыңыз. Топтық жұмыста белсенді болыңыз. Қойылуы мүмкін сұрақтарға жауапты дайындап алуға болады.

Мысалы:

1. Атмосфералық ауаны қорғау қалай жүзеге асырылады?
2. Климаттың өзгеру проблемаларына нені жатқызуға болады?
3. Ақаба су деген не?
4. Қалдықтармен жұмыс жасау деген не? Қалдықтардың қандай түрлері бар?
5. Жерасты сулары дегенді қалай түсінесіз?
6. Жерасты суларының маңызы қандай?
7. Жерүсті суларын қорғау қалай жүзеге асырылады?
8. Тұтас емес мәтінді пайдаланып көтерілген мәселеге баға беріңіз.
9. Табиғатты қорғаудың тағы қандай бағыттары бар?
10. Мәтіннің негізгі ойы қандай?

Дескриптор :

- 1.Тұтас емес мәтіндегі ақпаратты анықтайды – 1 балл
2. Мәтін бойынша сұрақтар қойып, оларға жауап бере алады – 1 балл
3. Берілген ақпараттың мақсатын анықтайды – 1 балл
4. Тұтас емес мәтіннің негізгі ойын ажыратады – 1 балл

3-тапсырма. *Тақырып бойынша мәтінге жоспар құрып, әр тармақшаға қажетті негізгі және қосымша мәліметтерді жинақтап, дереккөздерге сілтеме жасап (тірек-схема, менталды карта, презентация) ұсыныңыздар:*

Дескриптор:

1. Мәтінге жоспар құрады - 1 балл
2. Қажетті негізгі және қосымша мәліметтерді жинақтайды - 1балл
3. Дереккөздерге сілтеме жасайды – 1 балл

Бөлімше тақырыбы: Мұнай – еліміздің шикізат байлығы

Оқу мақсаты:

11.1.3.1 оқу-кәсіби, қоғамдық-саяси, әлеуметтік-мәдени тақырыптар аясында және мамандандырылған тар аядағы арнайы мәтіндердегі сөздер мен термин сөздердің мағынасын түсіну;

11.2.1.1 ғылыми және кәсіби мәтіндердегі күрделі сөздер мен терминдердің жасалу жолын анықтау, ауызша мәтін құрауда орынды қолдану;

11.4.2.1 қажетті ақпараттарды орынды қолданып, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп эссе жазу («келісу, келіспеу» эссесі);

Сабақтың мақсаты:

- оқу-кәсіби, қоғамдық-саяси, әлеуметтік-мәдени тақырыптар аясында және мамандандырылған тар аядағы арнайы мәтіндердегі сөздер мен термин сөздердің мағынасын түсінеді;

- ғылыми және кәсіби мәтіндердегі күрделі сөздер мен терминдердің жасалу жолын анықтап, ауызша мәтін құрауда орынды қолданады;

- қажетті ақпараттарды орынды қолданып, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп эссе жазады («келісу, келіспеу» эссесі).

Мәтінді тыңдап, төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз:

«Мұнайдан қандай өнімдер өндіруге болады? | Керек дерек».

<https://www.youtube.com/watch?v=etlBnb8DVj8>

1-тапсырма. Тыңдалым мәтіні бойынша сұрақтарға жауап беріңіз

Мәтіннің тақырыбы

1) Мұнайдан алынатын өнімдер

2) Ел экономикасы

3) Қазақстанның болашағы

1 баррель мұнайдан қанша л бензин алынады?

1) 85 л

2) 50 л

3) 80 л

Мұнайдан азық-түлік өнімдері алына ма?

1) иә

2) жоқ

3) білмеймін

Дескриптор:

1- сұрақтың жауабын табады – 1 балл

2- сұрақтың жауабын табады – 1 балл

3- сұрақтың жауабын табады – 1 балл

2-тапсырма. «Қара алтын» тақырыбында кестедегі сөздерді пайдаланып, диалог құрыңыздар.

Кәсіби сөздер мен термин сөздер	Мағынасы
баррель	
шикізат	
өнім	
өңдеу	
ұңғыма	
кұбыр	

Дескриптор:

1. Қажетті сөздерді пайдаланады – 1 балл
2. Тілдесімде орынды қолданады – 1 балл
3. Сөйлеуші/тыңдаушы позициясын еркін ауыстырады – 1 балл

3-тапсырма. *«Қара алтыны елімнің» тақырыбында қажетті ақпараттарды орынды қолданып, көтерілген мәселе бойынша өз ойларыңызды дәлелдеп, эссе жазыңыздар («келісу, келіспеу» эссесі).*

Дескриптор:

1. Эссе құрылымын сақтайды – 1 балл
2. Өз ойын дәлелдеп жазады - 1 балл
3. Қажетті ақпараттарды орынды қолданады - 1 балл
4. Орфографиялық нормаға сай жазады – 1 балл

Бөлімше тақырыбы: Туған өлке экологиясы

Оқу мақсаты:

11.1.3.1 оқу-кәсіби, қоғамдық-саяси, әлеуметтік-мәдени тақырыптар аясында және мамандандырылған тар аядағы арнайы мәтіндердегі сөздер мен термин сөздердің мағынасын түсіну;

11.2.1.1 ғылыми және кәсіби мәтіндердегі күрделі сөздер мен терминдердің жасалу жолын анықтау, ауызша мәтін құрауда орынды қолдану;

Сабактың мақсаты:

- оқу-кәсіби, қоғамдық-саяси, әлеуметтік-мәдени тақырыптар аясында және мамандандырылған тар аядағы арнайы мәтіндердегі сөздер мен термин сөздердің мағынасын түсінеді;

- ғылыми және кәсіби мәтіндердегі күрделі сөздер мен терминдердің жасалу жолын анықтайды, ауызша мәтін құрауда орынды қолданады;

<https://youtu.be/nAuTWxbyjFA?si=dUi5mCF4Ykp3ymNk> сілтеме

бойынша бейнематериалды көріп, төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

1-тапсырма. *Сұрақтарға ауызша жауап беріңіздер.*

1. Арал теңізінің көлемі қандай болған?
2. Теңізде балықтың неше түрі тіршілік еткен?
3. Жылына қанша т балық ауланған?
4. Қазіргі Аралдың жағдайы қандай?
5. Оның себебі неде?
6. Аралды қалпына келтіруге бола ма?

Дескриптор:

1. Сұрақтарға нақты жауап береді – 1 балл
2. Өз ойын айтады - 1 балл
3. Кәсіби сөздер мен терминдерді түсінеді - 1 балл

2-тапсырма. «Кесте толтыру» әдісі (бұл жұмыс аяқталғаннан кейін оқушылар шағын топ ішінде өз кестелерін бір-біріне оқып, оларды талқылайды. Әр топтан не сыныптан бір-екі оқушының кестесі бүкіл сыныпқа жарияланады). Берілген кәсіби сөздер мен терминдердің мағынасын түсіндіріп жазыңыз

Кәсіби сөздер мен термин сөздер	Мағынасы
кемежай	
егістік	
судың қайтуы	
тұздылық	
шаңды дауыл	
пестицид (химикат)	
климаттың өзгеруі	
қалпына келтіру	
бөгет	
ку дала	

Дескриптор:

1. кәсіби сөздердің мағынасын анықтайды - 1балл
2. термин сөздердің мағынасын ажыратады - 1балл
3. қатесіз жазады - 1балл

3-тапсырма. Кестедегі кәсіби сөздер мен терминдерді қолданып, полилогке түсіңіздер.

Дескриптор:

1. кәсіби сөздерді пайдаланады - 1балл
2. терминдерді қолданады - 1балл
3. сенімді сөйлейді - 1балл
4. тақырыпты ашады – 1 балл

Бөлімше тақырыбы: Гүлжауһар Сейітжан. Қара алтыны халқымның

Оқу мақсаты:

11.3.3.1 әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселеге баға беру және әлем әдебиеті үлгілерімен салыстыру;

11.4.4.1 тақырып бойынша мәтінге жоспар құрып, әр тармақшаға қажетті негізгі және қосымша мәліметтерді жинақтау, дереккөздерге сілтеме көрсетіп таныстыру (тірек-схема, менталды карта, презентация).

Сабақтың мақсаты:

- әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселеге баға беру және әлем әдебиеті үлгілерімен салыстырады;

- тақырып бойынша мәтінге жоспар құрып, әр тармақшаға қажетті негізгі және қосымша мәліметтерді жинақтап, дереккөздерге сілтеме көрсетіп таныстырады (тірек-схема, менталды карта, презентация).

Мәтіндерді оқып, төмендегі тапсырмаларды орындаңыздар.

1-мәтін. Қара алтыны халқымның Мұнай... мұнай – сары май, қап-қара май, келбетіне халқымның жаққан арай. Бейнеті мол қазақтың жерін кеулеп, байлығына айналған баққа қарай. Мұнай... мұнай — қара алтын қазынамыз, каталдау табиғаттың назы нағыз. Қан тамырдай таралған құбырлардан, қарақошқыл Жер қанын ағызамыз. Мән сыйлаған тірлікке, сән сыйлаған мұнай көзін тереңнен аршиды адам. Жапан түзде ертегі қала салып, естен кетпес жасады сан сый маған. Талайларды келтірген жарқын жүзге, мұнай деген қап-қара алтын бізге. Мұнай іздеп келеміз қиырлардан ыстық шілде, катал қыс, алтын күзде. Қап-қара қан жүгіртіп тамырына, қара алтынның боялып сағымына қолын созған әлемдік биіктерге сүйінемін Маңғыстау алыбыма! Гүлжауһар Сейітжан.	2-мәтін. СПОР Как-то раз перед толпою Соплеменных гор У Казбека с Шат-горою[1] Был великий спор. «Берегись! — сказал Казбеку Седовласый Шат. — Покорился человеку Ты недаром, брат! Он настроит дымных келий По уступам гор; В глубине твоих ущелий Загремит топор; И железная лопата В каменную грудь, Добывая медь и злато, Врежет страшный путь. Уж проходят караваны Через те скалы, Где носились лишь туманы Да цари-орлы. Люди хитры! Хоть и труден Первый был скачок, Берегись! многолюден И могуч Восток!» М.Ю. Лермонтов

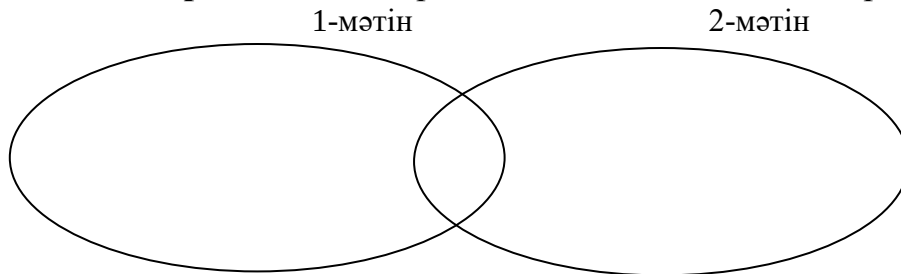
1-тапсырма. Шығармаларда көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселеге баға беріңіздер.

- Шығармаларда қандай мәселе көтерілген?
- «Адам – табиғат» байланысы қалай көрініс тапқан?

Дескриптор:

1. Шығармада көтерілген мәселені анықтайды – 1 балл
2. Мәселеге баға береді -1 балл
3. Ойын нақты жеткізеді -1 балл

2-тапсырма. Венн диаграммасы бойынша екі шығарманы салыстырыңыз.

Дескриптор:

1. Шығармалардың ұқсастығын табады – 1балл
2. Айырмашылықтарын ажыратады - 1 балл
3. Ортақ белгілерін жазады - 1балл
4. Орфографиялық нормаға сай жазады – 1балл

3-тапсырма. *«Еліміздің қазба байлықтары» тақырыбы бойынша мәтінге жоспар құрып, әр тармақшаға қажетті негізгі және қосымша мәліметтерді жинақтап, презентация дайындаңыз.*

Дескриптор:

1. Жоспар құрады – 1балл
2. Негізгі ақпаратты жинайды - 1 балл
3. Қосымша мәліметтерді жазады - 1балл

III бөлім. Тіл. Өнер. Әдебиет.Ілияс Жансүгіров «Күй» поэмасы.

Бөлімше тақырыбы: Екі тіл білген екі адам

Оқу мақсаты:

11.3.6.1 мәтіндегі негізгі ойды анықтап, көтерілген мәселеге баға беру, өзіндік көзқарасын жүйелі, дәлелді жеткізу;

11.4.3.1 шығармашылық жазба жұмыстарында көркемдегіш құралдар мен айшықтау амалдарын тиімді қолданып жазу;

11.4.6.1 мәтін деңгейінде тыныс белгілерін қолдана білу.

Сабақтың мақсаты:

- мәтіндегі негізгі ойды анықтап, көтерілген мәселеге баға беріп, өзіндік көзқарасын жүйелі, дәлелді жеткізеді;

- шығармашылық жазба жұмыстарында көркемдегіш құралдар мен айшықтау амалдарын тиімді қолданып жазады;

- мәтін деңгейінде тыныс белгілерін қолдана біледі

Мәтінді мұқият оқыңыз.

Ең танымал 5 полиглот

Тіл білетін адамдар көп. 2-3 тіл білетін адамдар одан да көп. Ал көп тіл білетін адамдарды полиглот дейміз және олар туралы көптеген зерттеулер жасалып, мақалалар жазылып, тіл үйренгендегі қызықтары мен тіл үйрену жолдары туралы көп айтылады.

Бүгін ең танымал полиглоттар туралы сөйлесейік. Оның ішінде ең танымал 5 полиглот туралы айтайық. Осы ақпаратты қарап отырып Майкл Эрдарттың «Полиглот феномені» деген кітабын тауып алдым. Кітапты оқып, өзіңізге қызық мәліметтер табасыз деп сенеміз.

Ал қазір ең танымал бес полиглоты тізіп шығайық:

1. Ватикан кітапханасының қорғаушысы кардинал **Джузеппе Каспар Меццофанти** туралы көп айтылады екен. Байронның замандасы 114 тілден аударма жасаған. 60 тілде еркін сөйлеп, 50-ге шақты тілде өлеңдер мен эпиграммалар жазған.

2. Аудармашы және жазушы **Като Ломб** 15 тілді меңгерген, оның ішінде — итальян, француз, поляк, қытай, жапон тілдері де бар. Бұл тілдерді ол ересек кезінде, аз уақыт ішінде меңгеріп алған.

3. Британ журналисі **Гарольд Уильямс** сексен тілді біледі. Ол он бір жасында грек, латын, иврит, француз және неміс тілдерін жаттап алған екен.

4. **Вилли Мельников** Ауғаныстанда әскери борышын өтеп жүргенде жараланады (контузия), осынан кейін оның тіл меңгеруге деген адам сенгісіз қабілеті пайда болады. Ол 93 тілде өлең жазады.

5. **Иштван Даби**, венгер аудармашысы және жазушы, 18 жасында 18 тіл білгенімен танымал болды. Тіл үйренуін жалғастыра берген Иштван Даби 103 тіл біледі.

Тапсырма: «Блум түймедағы» әдісі бойынша төмендегі сұрақтарға жауап жазыңыз. (*Блум түймедағының алты күлтесі – сұрақтар типінің алты түрі.*

1. Қарапайым сұрақтар. Оларға жауап бере отырып, болған жайттар туралы әңгімелеп беруге болады. Дәстүрлі бақылау жұмыстарында, терминологиялық диктанттарда, т.б. қолданылады.

2. Анықтаушы сұрақ. Әдетте, «Сонда сіз солай демекшісіз ғой ..?», «Менің түсінуімше, сіз ...», «Менің қателесуім мүмкін, бірақ, меніңше, сіз былай айтқан сияқты болдыңыз...» деген сұрақтар болады. Бұл сұрақтар анықтау мақсатында жайдары көңілмен берілуі керек.

3. Интерпретациялық (түсіндіруші) сұрақ. «Неліктен жапырақтар күз мезгілінде сарғаяды?» - деген сұрақтың жауабын оқушылар білетін болса, ол сұрақ жай сұраққа «айналады».

4. Шығармашылық сұрақтар: «егер», «болса», «қалай болар еді» деген сияқты сөздермен келеді.

5. Бағалау сұрақтары. «Неліктен бұл жақсы, басқасы жаман деген баға алды?», «Бір нәрсе екінші нәрседен несімен ерекшеленеді?» - деген сұрақтар бағалау критерийлерін түсіндіруге бағытталған.

6. Тәжірибелік сұрақтар. «Күнделікті өмірде қай жерде байқайсыз?», «Кейіпкердің орында болсаңыз, не істер едіңіз?» - деген сипаттағы сұрақтар теория мен практиканы ұштастырады.)

1) Заманауи адамдарға көп тіл білу міндетті ме? Өзіңіз неше тіл білесіз?

2) Менің түсінуімше, сіз көп тіл білуге тырысып жүрген сияқты болдыңыз, бірақ менің қателесуім мүмкін. Жауабыңызды нақтылап жібересіз бе?

3) Неліктен адамдар тіл үйрену курстарына барады, өздігінен үйрене алмай ма?

4) Қазіргі заманда ғаламтор арқылы тіл үйренуге мүмкіндік көп, бірақ сол мүмкіндікті бәріміз пайдаланып жүрміз бе?

5) Неге бірелер бұл мүмкіндікті дұрыс пайдаланса, енді біреулер пайдаланбай жүр?

6) Ал сіз полиглот адамдарды білесіз бе? Кімдерді мысалға келтіре аласыз?

7) Мәтіндегі негізгі ойды анықтаңыз.

8) Көтерілген мәселеге баға беріңіз.

9) Өзіндік көзқарасыңызды жүйелі, дәлелді жеткізіңіз.

10) Шығармашылық жазба жұмысында көркемдегіш құралдар мен айшықтау амалдарын тиімді қолданып жазыңыз.

Дескриптор:

1. Өз өмірінен мысал келтіре жауап береді – 1балл
2. Жауабын нақтылайды – 1 балл
3. Өмірмен байланыстырады – 1 балл
4. Ғаламторды орнымен пайдалану туралы айтады -1 балл
5. Мәселенің шашілу жолдарын ұсынады – 1 балл
6. Мысал келтіреді – 1 балл
7. Негізгі ойды анықтайды – балл
8. Мәселеге баға береді – 1балл
9. Өз көзқарасын дәлелдей алады – 1 балл
10. Шығармашылық жазба жұмысында көркемдегіш құралдар мен айшықтау амалдарын тиімді қолданып жаза алады – 1 балл

III бөлім.Тіл. Өнер. Әдебиет. ІлиясЖансүгіров «Күй» поэмасы

Бөлімше тақырыбы: Мемлекеттік тіл – менің тілім

Оқу мақсаты: 11.3.6.1 мәтіндегі негізгі ойды анықтап, көтерілген мәселеге баға беру, өзіндік көзқарасын жүйелі, дәлелді жеткізу;

11.4.3.1 шығармашылық жазба жұмыстарында көркемдегіш құралдар мен айшықтау амалдарын тиімді қолданып жазу;

11.4.6.1 мәтін деңгейінде тыныс белгілерін қолдана білу;

11.5.1.2 сын есім сөздердің синонимдік қатарын стильдік ерекшеліктеріне сәйкес қолдану

Сабақтың мақсаты:

- мәтіндегі негізгі ойды анықтап, көтерілген мәселеге баға беру, өзіндік көзқарасын жүйелі, дәлелді жеткізеді;

- шығармашылық жазба жұмыстарында көркемдегіш құралдар мен айшықтау амалдарын тиімді қолданып жазады;

-мәтін деңгейінде тыныс белгілерін қолдана біледі;

-сын есім сөздердің синонимдік қатарын стильдік ерекшеліктеріне сәйкес қолданады.

Мәтіндерді оқып, төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

Қазақ тілі — Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі, сонымен қатар Ресей, Өзбекстан, Қытай, Моңғолия және т.б. елдерде тұратын қазақтардың ана тілі.Қазақ тілі түркі тілдерінің қыпшақ тобына, соның ішінде қарақалпақ, ноғай, қарашай тілдерімен бірге қыпшақ-ноғай тармағына жатады. Сонымен қатар қырғыз, татар, башқұрт, қарашай-балқар, құмық, қарайым, қырымтатар тілдеріне жақын.Қазақ тілі диалектілерге бөлінбейтіні ғылыми түрде дәлелденген. Барлық өлкелердің қазақтары бір-бірін жақсы түсінеді. Бірақ кейбір ғалымдардың пікірінше қазақ тілі 3 диалектіге бөлінеді: солтүстік-шығыс, оңтүстік және батыс (үш	Мемлекеттік Тіл– мәртебесі конституцияда бекітілген, мемлекеттік мекемелерде іс-қағаздар жүргізілетін тіл. Әдетте мемлекет негізін құраушы әрі жердің байырғы иесі болып саналатын халықтың тілі мемлекеттік тіл болып бекітіледі. Бірақ ұзақ уақыт отар болып, өз тілін ұмыта бастаған кейбір елдерде отарлаушы елдің тілі мемлекеттік тіл болып бекітілген.Қазақстанның Конституциясында қазақ тілі мемлекеттік тіл болып бекітілді, алайда сонымен қатар орыс тілі ресми түрде мемлекеттік тілмен қатар қолданылады. Мемлекеттік тіл – көп этносты мемлекетте халықтың ұлттық құрамына қарамай іс қағаздарын, мектеп пен жоғары

жүздің орналасқан аумағы бойынша).Қазақ тілі буын үндестігіне негізделеді, яғни қазақтың төл сөздері не бірыңғай жуан, не бірыңғай жіңішке болып келеді және жуан дауысты буындардағы дауыссыз дыбыстар жуан түрде айтылады (мысалы: тыс, күрт), ал жіңішке дауысты буындарда жіңішке естіледі (мысалы: тіс, күрт).Қазақ тілінде екпін көбінесе соңғы буынға түседі. https://kk.wikipedia.org/wiki/	оқу орындарында оқыту, мәдениет, баспасөз бен байланыс орындарында, құқық қорғау мен әскер бөлімдерінде, сот істерін жүргізу т. б. міндетті деп саналатын саяси-құқықтық қасиеті бар мәртебелі тіл. Мемлекеттік тіл әрдайым мемлекеттің қорғауында және оның қамқорлығында болады. Қазақстан Республикасының Тіл туралы Заңы1997 жылықабылданды. https://kk.wikipedia.org/wiki/

1-тапсырма. *Оқылым мәтіндері бойынша сұрақтарға жауап беріңіз*

1. Мәтіндер не туралы?
2. Қазақ тілі қай тілдер тобына жатады?
3. Қазақ тілінің мәртебесі қандай?
4. Екі мәтіннің айырмашылығы неде?
5. Қалай ойлайсың, көп этносты елде бір ғана мемлекеттік тіл болған дұрыс па?

Дескриптор:

- 1) Мәтіндердегі негізгі ойды анықтайды- 1б.
- 2) Көтерілген мәселеге баға береді- 1б.
- 3) Көзқарасын жүйелі жеткізеді- 1б.
- 5) Дәлел келтіреді - 1б.

2-тапсырма. *«Мемлекеттік тіл – менің тілім» тақырыбында эссе жазыңыз.*

Дескриптор:

1. Эссе құрылымын сақтайды- 1б.
2. Көркемдеуіш құралдарды пайдаланады- 1б.
3. Синонимдерді пайдаланады- 1б.
5. Пунктуация талаптарын орындайды- 1б.

III бөлім.Тіл. Өнер. Әдебиет. ІлиясЖансүгіров «Күй» поэмасы

Бөлімше тақырыбы: Шешендік сөз өнері

Оқу мақсаты:

11.1.4.1 көркем шығарманы тыңдау, басқа өнер туындыларымен (кино, театр, музыка, би, сурет-мүсін өнері, сәулет) салыстырып, тақырып ортақтығына сипаттама жасау

11.3.6.1 мәтіндегі негізгі ойды анықтап, көтерілген мәселеге баға беру, өзіндік көзқарасын жүйелі, дәлелді жеткізу

Сабақтың мақсаты:

- көркем шығарманы тыңдап, басқа өнер туындыларымен (кино, театр, музыка, би, сурет-мүсін өнері, сәулет) салыстырып, тақырып ортақтығына сипаттама жасайды;

- мәтіндегі негізгі ойды анықтап, көтерілген мәселеге баға береді, өзіндік көзқарасын жүйелі, дәлелді жеткізеді.

Мәтінді мұқият тыңдап, төмендегі тапсырмаларды орындаңыздар.

<https://youtu.be/ZosMyxWzW2E?si=AYHqVl5VwklK5nGn>

1-тапсырма. *Тыңдалым мәтіні бойынша сұрақтарға жауап беріңіз*

Мәтіннің тақырыбы.

- 1) бай мен жарлы
- 2) шешендік сөз өнері
- 3) ұрпақ тәрбиесі

Қазыбек би амандасу үшін кімге барады?

- 1) ханға
- 2) әкесіне
- 3) Бұқар жырауға

Қазыбек биге қандай сұрақ қойылады?

- 1) адамдық қандай болады?
- 2) он санның мағынасы қандай?
- 3) мақсаты қандай?

Дескриптор:

- 1- сұрақтың жауабын табады - 1 балл
- 2- сұрақтың жауабын табады - 1 балл
- 3- сұрақтың жауабын табады - 1 балл

2-тапсырма. *Мәтінді оқып, қарамен берілген сөздердің мағынасын анықтаңыздар. Өнердің осы түрі туралы бір-біріңізбен пікірлесіңіздер.*

Би өнері

Би – бұл өнер, әрі спорт. Негізінен, бимен әрдайым **шұғылданатын** болса, ол денсаулыққа әрі адамның өзін-өзі жақсы сезінуіне пайдалы.

Бірінші себеп – артық салмақ тастауға көмектеседі. Медицина тұрғысынан би сабақтары кезінде жаттығулар жүрекке, қан тамырларына, бұлшықеттерге және дене буындарына жақсы әсер береді. Би сабағына 4 жастағы баладан зейнет жасындағы үлкен адамдар да қатыса алады.

Екінші себеп – дұрыс қалып. Қазіргі адамдардың жартысынан көбінде бел-омыртқа аурулары бар. Ал би дұрыс **қалып** қалыптастырып қана қоймай, омыртқаның сауығуына да ықпал етеді.

Үшінші себеп – **әдемі жүріс**. Әдемі жүретін адамдар бірден алыстан көзге түседі. Егер сіз билеуді үйренсеңіз, онда сіз міндетті түрде әдемі жүре аласыз.

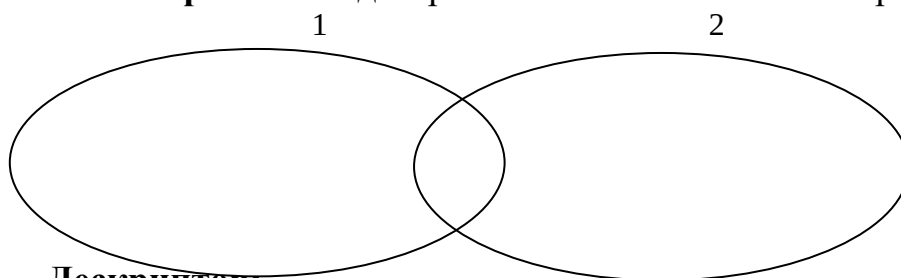
Қазақ билері халықтың өмірін, салт-санасын, көңіл-күйін бейнелейді. Қазақтағы «Қара Жорға», «Ортеке», «Аю биі», «Дауылпаз» тағы басқа билер қазақ өмірінің бейнесі, малшылық, аңшылық тұрмыстары көрінеді.

Қазақ билері мереке-мейрам, тойларда орындалады. Ертедегі қазақ билерінің кейбіреуін ат үстінде билеген. Мұндай билерді орындау өте **шеберлікті** талап еткен, олар өзі билеумен бірге атты да биге **көндірген**. Мұндай билердің **көркемөнерлік** сипатымен қабат, спорттық шынығу сипаты да басым болған. «Қара жорға» биі жорға аттың жүрісін **елестетсе**, «Дауылпаз биі» сұңқар, қаршыға, лашын сияқты құстарды, **саятшылық** өмірді бейнелейді.

Дескриптор:

- 1) Мәтінді толық түсіне алады – 1 балл
- 2) Сөздердің мағынасын анықтайды - 1 балл
- 3) Орфографиялық нормаға сай жазады - 1 балл

3-тапсырма. Венн диаграммасы бойынша екі шығарманы салыстырыңыз.

Дескриптор:

1. Өнер түрлерінің ұқсастығын табады – 1балл
2. Айырмашылықтарын ажыратады -1 балл
3. Ортақ белгілерін жазады -1 балл
4. Орфографиялық нормаға сай жазады – 1балл

Бөлімше тақырыбы: Қазақ поэзиясының сұлу сарайы. Ілияс Жансүгіров. "Күй" поэмасы (үзінді)

Оқу мақсаты:

11.1.4.1 көркем шығарманы тыңдау, басқа өнер туындыларымен (кино, театр, музыка, би, сурет-мүсін өнері, сәулет) салыстырып, тақырып ортақтығына сипаттама жасау;

11.2.2.1 ғылыми және кәсіби мәтіндерге сүйеніп, монологпен диалогті үйлестіре қолдану, сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын орынды қолданып, тыңдаушылармен қарым-қатынас орнату

Сабақ мақсаты:

- көркем шығарманы тыңдайды, басқа өнер туындыларымен (кино, театр, музыка, би, сурет-мүсін өнері, сәулет) салыстырып, тақырып ортақтығына сипаттама жасайды;

- ғылыми және кәсіби мәтіндерге сүйеніп, монологпен **полилог**, диалогті үйлестіре қолданып, сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын орынды қолданып, тыңдаушылармен қарым-қатынас орнатады.

1- тапсырма. Мәтіндерді мұқият оқыңыз. Туындыларды салыстырып, сипаттама жасаңыз.

1-мәтін

Қамаудың хан ауылы қыр
жағында,

Аңқытып ақ орданың бір
жағында.

Күйші отыр домбыраны
дүрілдетіп,

Құмар қып тартқан күйдің
ырғағына.

Буынсыз он саусағы күй қағуға,

Көңіліне тыңдағанның от жағуға. ыңыранды..

Бал тамған бармағынан
домбырашы

Жан терге түсіп отыр мынау
дуда.

Күйшінің қошаметке көңілі
тасып,

Бес бармақ маймаң қақты перне
басып.

Толқынтп тоқсан күйді
дүрілдетті,

Көңілді бірде шымшып, бірде
қасып.

Екі ішек жүрек жарып көңіл
ашып,

Бірде ойнақ, бірде баяу
сыбырласып,

2-мәтін.

Мне снилась музыка...

Я звуки чистые ловил

На острия дрожащих веток,

Ко мне летели соловьи,

Сквозь вьюгу пущенные светом.

Мне снилась музыка...

Всё — музыка, в конце концов,

И, требуя проникновенья,

Возникло музыки лицо,

Ускорив ритм сердцебиенья.

Мне снилась музыка...

И потрясенная до дна,

Душа входила в пору таянья...

Зарлы күй, ащы күйдің, тәтті
күйдің-

Бәрін де лақылдатып төгіп
шашып.

Күңіренген бір мұңды күй
даланы алды,

Табиғат тып-тыныш бола қалды.

Қырдағы қоян құлан құлақ тігіп,

Қамыстан жолбарыс та

Күңіреніп «Асанқайғы» күй
толғанды,

Желмая желе жортып жерді
шалды.

Алатау, Алтай, Арқа, Қырды,
Сырды

Аралап, қоныс таппай күй
зарланды.

Алатау күй тыңдады ауылдай
боп,

Тас балқып толқып жатты
бауырдай боп.

Аңқылдап алтын күрек
домбырадан

Құйып тұр жазғы жылы
жауындай боп...

Мне снилась музыка. Она

Легко меняла очертания:

Как облако и как волна,

Как снежный день, как ночь слепая,

То сладостна, то солона,

То на изгибах зелена,

То золотисто-голубая

Мне снилась музыка... Во мгле

Такая в ней светилась сила!

И всё, что было на земле.

Всё из неё происходило.

Мне снилась музыка...

Дескриптор:

1. Туындыларды салыстырады – 1 балл

2. Тақырып ортақтығына сипаттама жасайды – 1 балл
3. Тақырып бойынша полилог, диалогке түседі – 1балл
4. Сөйлеу этикеті формаларын орынды қолданады – 1балл
- 5.

Айтылым. 2-тапсырма. *«Ашық микрофон» әдісі бойынша өз ойларын жанақтап, шығармаларды салыстырып, ойларын ашық айтады.* Бір-біріне сұрақ қояды, жауап береді. («Ашық микрофон» әдісі (Саймон Браунхилл бойынша) Оқушыны жылдам әрі тұжырымды ойлауға дағдыландырады. Құнды ой жинақтап, ойын ашық айтады. Оқушылар қолдарына микрофон ұстап, өткен сабаққа байланысты немесе үй жұмысына байланысты сұрақ қояды, екінші оқушы жауап береді.)

Дескриптор:

1. Туындыларды салыстырып, сипаттама жасайды – 1 балл
2. Тұжырым жасайды – 1 балл
3. Құнды ақпаратты жинақтап, ойын ашық айтады – 1 балл
4. Сөз әдебі мен сөйлеу этикетін сақтайды – 1 балл
5. Тыңдаушылармен қарам-қатынас орнатады – 1 балл
6. Сұрақтарға жауап береді – 1 балл

IV бөлім тақырыбы: Қоғамдағы жұмыссыздық мәселесі. Ыбырай Алтынсарин «Атымтай жомарт»

Бөлімше тақырыбы: Жұмыс және табыс.

Оқу мақсаты:

11.3.2.1 ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің (үндеу) құрылымы мен рәсімделуін білу, жанрлық және тілдік ерекшеліктерін талдау;

11.2.4.1 кәсіби бағыттағы түпнұсқа мәтіндерден қажетті ақпаратты (деректерді, сипаттамаларды, сандық көрсеткіштерді, сілтемелерді) анықтау, олардың қолданылу мақсатын талдау;

11.5.1.3 мәтін құрауда сан есімнің мағыналық түрлерін стильдік ерекшеліктеріне сай қолдану

Сабақтың мақсаты:

- ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің (үндеу) құрылымы мен рәсімделуін біледі, жанрлық және тілдік ерекшеліктерін талдайды;

- кәсіби бағыттағы түпнұсқа мәтіндерден қажетті ақпаратты (деректерді, сипаттамаларды, сандық көрсеткіштерді, сілтемелерді) анықтайды және олардың қолданылу мақсатын талдайды.

- мәтін құрауда сан есімнің мағыналық түрлерін стильдік ерекшеліктеріне сай қолданады

Жұмыс және табыс.

Жұмыс – [адамның](#) немесе [еңбек ұжымының](#) өндірістік қызметінің жалпылама атауы, еңбек. [Жұмыс](#) – адамдардың өмірі үшін қажетті материалдық, рухани және басқа да құндылықтар жасауға бағытталған адам қызметі. [Жұмыс](#) – ақша табу үшін баратын күнделікті жер. Сипатына, орындалатын уақытына, т.б. қарай Жұмыс бірнеше түрге бөлінеді. Беймезгіл жұмыс– белгіленген жұмыс

уақытының ұзақтығынан тыс мерзімде атқарылатын еңбек. Беймезгіл Жұмысқа көтеріңкі мөлшерде ақы төленеді. Маусымдық жұмыс – жыл бойы емес, белгілі бір кезеңде (маусымда) орындалатын жұмыс. Уақытша жұмыс – шектеулі мерзімге, көбінесе, бірнеше ай ішінде орындауға берілетін жұмыс. Толық емес жұмыс – қысқартылған жұмыс уақытында атқарылатын жұмыс. Үйге алып істейтін жұмыс – фирма жұмыскерінің өндірістік ғимаратта емес, өзінің үйінде немесе шеберханасында орындайтын жұмысы. Негізгі жұмыс – бірнеше жұмысты қатар атқаратын тұлғаның өзі үшін негізгі деп есептейтін, не неғұрлым көп уақытын алатын, не оған неғұрлым көп табыс әкелетін жұмыс;

Табыс – іс-әрекеттің оң нәтижесі, алға қойған мақсаттарға жету. Табыс – адамның өзімен және қоршаған әлеммен үйлесіп, сонымен бірге өзінің жеке дағдыларын жетілдіріп, өзінің ішкі әлеміне зиян келтірместен, мақсаттарды орындауға қол жеткізу қабілеті. Әр адам әртүрлі өмір саласында табысты болуы мүмкін. Мысалы, бизнес пен мансапта, үй сатып алуда табысқа жетуге болады. (175 сөз)

1-тапсырма. Мәтіннен қажетті ақпаратты анықтаңыз. Мәтіннен беймезгіл жұмыс, маусымдық жұмыс, уақытша жұмыс және толық емес жұмыс туралы ақпараттарды табыңыз және олардың сипаттамаларын жазыңыз.

Дескрипторлар:

1. Ақпаратты анықтайды - 1балл.
2. Сипаттаманы жасайды - 1балл.
3. Орфографиялық нормаға сай жазады - 1балл.
4. Сипаттаманы ажыратады - 1балл.

2-тапсырма. Мәтіндегі ақпаратқа сүйеніп, жұмыссыздық мәселесіне назар аудару мақсатында үндеу жазыңыз. Үндеуде биліктің және қоғамның назарын аударуға бағытталған сөздерді қолданыңыз.

Тақырып: «Жұмыссыздық жоқ деменіз»

Дескрипторлар:

1. Үндеу жазады - 1балл.
2. Стилдік ерекшеліктерін сақтайды - 1балл.
3. Тілдік ерекшеліктерін талдайды - 1балл.

3-тапсырма. Айтылым. Қосымша ақпарат көздерінен Қазақстандағы жұмыссыздық туралы статистикалық мәліметтерді келтіріңіз. Сан есімдердің мағыналық түрлерін қолданыңыз.

Дескрипторлар:

1. Қосымша ақпарат жинайды - 1балл.
2. Сан есімдерді қолданады - 1балл.
3. Мағыналық түрлерін ажыратады - 1балл.

Бөлімше тақырыбы: Жұмыс табу мәселесі қалай?

Оқу мақсаты: 11.2.4.1 кәсіби бағыттағы түпнұсқа мәтіндерден қажетті ақпаратты (деректерді, сипаттамаларды, сандық көрсеткіштерді, сілтемелерді) анықтау, олардың қолданылу мақсатын талдау;

11.5.1.3 мәтін құрауда сан есімнің мағыналық түрлерін стильдік ерекшеліктеріне сай қолдану.

Сабақтың мақсаты:

- Оқушылар кәсіби бағыттағы түпнұсқа мәтіндерден қажетті ақпаратты (деректерді, сипаттамаларды, сандық көрсеткіштерді, сілтемелерді) анықтайды және олардың қолданылу мақсатын талдайды.

- Оқушылар мәтін құрауда сан есімнің мағыналық түрлерін дұрыс анықтап, оларды стильдік ерекшеліктеріне сай қолдануды үйренеді.

Жұмыс табу мәселесі қалай?

Маусым-шілде айларында диплом алған жастар жұмыс іздей бастайды. Бірақ жұмыс берушілердің көпшілігі еңбек өтілі бар, теорияны практикамен ұштастыра білетін жоғары білімді мамандарға басымдық береді.

Head Hunter порталының мәліметіне сенсек, вакансия жариялайтын жұмыс берушілердің тек 16 %-ы стажы жоқ адамды алуға әзір. Тағы 50%-ы 1-3 жыл, 27%-ы 3-6 жыл, 7%-ы 6 жылдан жоғары стажды талап етеді.

Қажетті еңбек өтілдің болмауы дипломы бар мамандардың жұмысқа орналасуын қиындатады. Мысалы, 2014 жылы оқу бітірген 58 331 адамның тек 12%-ы (5 595) мамандық бойынша жұмысқа тұрған (Зерттеу нәтижелері былтыр жарияланды). Бұл республика бойынша жұмысқа орналасқандардың 2,6%-ын құрайды. Ең жоғары көрсеткіш Алматыда – 14 535. Ал Ақтөбе облысында оқу бітіргендердің тек 318-і (0,6%) мамандық бойынша жұмыс тапқан. Мамандардың айтуынша, білім, ақпарат және байланыс, денсаулық сақтау, әлеуметтік қызмет, қаржы және сақтандыру мамандықтары бойынша жұмысқа орналасу көрсеткіші жоғары (4-4,6%). Орман, балық шаруашылығы мамандарында бұл көрсеткіш төмен.

Яғни, жұмыс таба алмаған дипломы бар маман күнкөріс қамымен басқа қызметтерге орналаса бастайды. Бұл проблеманың себебін көпшілігі білім беру жүйесінен іздейді. Үкімет кадрлар дисбалансын анықтап, экономист, заңгерлерді азайтып, инженерлерге берілетін гранттарды арттыру керек дейтіндер де бар. Бірақ мемлекеттік тапсырыспен оқитын жастар тек 20% екенін де ескерген жөн.

2000 жылдан бері жастардың жұмыссыздық деңгейі 3,5 есе азайған. Ал 2015 жылы «Білім туралы» Заңға «ұжымдық оқыту» термині енгізілгені белгілі. Ол оқу орны, мемлекет пен жұмыс берушінің жас мамандарды бірігіп дайындауын көздейді.

Қазақстанда жастарды жұмысқа тұрғызуға арналған бағдарламалар арқасында 36 мың жас маман қызметке орналасқан. Ондай бағдарламалар қатарында «Дипломмен ауылға», «Жас кадр резерві», «Жастар практикасы» бар.

Гүлнұр Қуанышбекқызы, «Егемен Қазақстан»

(240 сөз)

1-тапсырма. Мәтіннен қажетті ақпаратты анықтау.

Мәтіннен диплом алған жастардың жұмысқа орналасу көрсеткіштері мен жұмыс берушілердің талаптары туралы мәліметтерді анықтаңыз және оларды тізіп жазыңыз.

Дескрипторлар:

1. Мәліметтерді анықтайды- 1балл.
2. Көрсеткіштерін табады- 1балл.

2-тапсырма. Мәтіндегі деректерді талдау.

Мәтіндегі деректер мен көрсеткіштерді пайдалана отырып, жұмыс табу мәселесінің негізгі себептерін талдаңыз және оларды талқылаңыз.

Дескрипторлар:

1. Себептерін анықтайды- 1балл.
2. Дәлел келтіреді - 1балл.

3-тапсырма. Сан есімнің мағыналық түрлерін қолдану.

Мәтіннен сан есімдерді анықтаңыз және оларды стильдік ерекшеліктеріне сай қолданудың мысалдарын келтіріңіз.

Дескрипторлар:

1. Мәтіннен сан есімдерді табады- 1балл.
2. Стильдік ерекшеліктеріне сай қолданады- 1балл.

4-тапсырма. Салыстырмалы тапсырма.

Мәтінде көрсетілген «Жастар практикасы» және «Дипломмен ауылға» бағдарламаларының тиімділігін салыстырыңыз. Әр бағдарлама бойынша келтірілген мәліметтерді анықтап, олардың артықшылықтары мен кемшіліктерін талдаңыз.

1.Жастар практикасы		2.Дипломмен ауылға	
артықшылықтар	кемшіліктер	артықшылықтар	кемшіліктер

Дескрипторлар:

1. 1-мәліметтерді анықтайды - 1балл.
2. 2-мәліметтерді табады - 1балл.
3. салыстырады - 1балл.
4. Дәлел келтіреді - 1балл.

Бөлімше тақырыбы: Қоғамның әлеуметтік құрылымы

Оқу мақсаты: 11.1.2.1 мәтінді тыңдай отырып, негізгі идеяларды (ақпараттарды) қысқаша түртіп жазу(конспектілеу) және берілген ақпараттарды жүйелеу;

11.2.4.1 кәсіби бағыттағы түпнұсқа мәтіндерден қажетті ақпаратты (деректерді, сипаттамаларды, сандық көрсеткіштерді, сілтемелерді) анықтау, олардың қолданылу мақсатын талдау;

11.4.4.1 тақырып бойынша мәтінге жоспар құрып, әр тармақшаға қажетті негізгі және қосымша мәліметтерді жинақтау, дереккөздерге сілтеме көрсетіп таныстыру (тірек-схема, менталды карта, презентация)

Сабақтың мақсаты:

- мәтінді тыңдай отырып, негізгі идеяларды (ақпараттарды) қысқаша түртіп жазады (конспектілейді) және берілген ақпараттарды жүйелеу;
- кәсіби бағыттағы түпнұсқа мәтіндерден қажетті ақпаратты (деректерді, сипаттамаларды, сандық көрсеткіштерді, сілтемелерді) анықтау, олардың қолданылу мақсатын талдау;
- тақырып бойынша мәтінге жоспар құрып, әр тармақшаға қажетті негізгі және қосымша мәліметтерді жинақтайды, дереккөздерге сілтеме көрсетіп таныстырады (тірек-схема, менталды карта, презентация).

Қоғамның әлеуметтік құрылымы

Әлеуметтік құрылым – қоғамдық еңбек бөлінісіне, өндіріс күштерінің және өндірістік қатынастардың деңгейіне байланысты қалыптасқан қауымдардың тұтастығы және олардың өзара тұрақты қатынастары. Әлеуметтік құрылым қатарына халықтың жас шамасына, жынысына, ұлтына, кәсібіне, жеріне т. б. ерекшеліктеріне байланысты шоғырланған топтары жатады. Әлеуметтік-таптық құрылым таптардан және сол таптардың құрылымына еңбейтін әлеуметтік топтардың жиынтығынан тұрады.

Қазіргі қоғамда әлеуметтік құрылымның дамуында екі негізгі үрдісті атап кетуге болады. Біріншісі, қоғамдағы дифференциациялау процестерінің белсенді түрде жүруі мен жаңа әлеуметтік топтардың пайда болуымен ерекшеленеді. Екіншісі, әлеуметтік құрылымның дамуына тікелей ықпал тигізетін дүниедегі экономика саласындағы интеграциялық процестер. Мемлекет өзінің әлеуметтік саясатында бұл процестерді үнемі ескеріп отыру керек. Мұндай саясат барлық әлеуметтік топтар арасындағы қатынастарды реттеуге, олардың мүдделерін үйлестіруге негізделген. Ең бастысы — әлеуметтік әділеттілік принциптерін сақтай отырып олардың тұрақты өмір сүруіне жағдай жасаумен әл ауқатын көтеру. Әрине, бұл проблемаларды шешу оңай емес.

Әлеуметтік қауымдарға таптар, стратылар, кәсіби және салалық топтар, ұлыстар, ұлттар, ұлтаралық және аймақтық қоғамдастықтар, демографиялық топтар, адамдардың қалалық және ауылдық өмір сүру формалары, еңбектік, жанұялық және т.б. құрылымдары жатады.

Әлеуметтік қауымдар өте күрделі ұйымдасқан, өз кезінде бір-бірімен тығыз өзара байланыста және өзара әрекеттестікте болатын әр түрлі әлеуметтік топтар мен құрылымдардан тұрады. Даму процесінде олардың құрамы саны және сапасы жағынан өзгереді, жаңа қауымдықтар пайда болады, әлеуметтік мобильділік арта түседі. Бұл өзгерістердің бағыты көп жағдайда қоғамның дамуын белгілейді. Адамдардың санына қарай әлеуметтік қауымдар үлкен (таптар, ұлттар, кәсіби және салалық топтар және т.б.), орташа (аймақтық қауымдар, өндірістік ұжымдар және т.б.), кіші (жанұя және т.б.) болып үш топқа бөлінеді.

Қоғамның әлеуметтік құрылымы тарихи ұғым болып табылады. Әрбір жеке қоғамның белгілі бір әлеуметтік құрылымы болады. Мәселен, алғашқы қауымдық құрылыстың ру –тайпалық ұйымдасуы болды, онда ру еңбектік және жанұялық ұжым ретінде, сол секілді, әлеуметтік- этникалық қауым формасы ретінде қызмет атқарды.

Топтық жұмыс

Топ саны: 3-4

Ұзақтығы: шамамен 25 минут. Әр кезеңге 5 минут уақыт беріледі.

Тапсырма сипаттамасы (ережесі):

1. **Бастапқы оқу.** Әрбір топқа мәтіннен қысқа үзінді (1-2 абзацтан аспайтын) беріледі. Негізгі идеяны түртіп алу керек.

Дескриптор:

1.Негізгі идеяны анықтайды- 1балл.

Негізгі ақпаратты түртіп алу. Жеке жұмыс жасай отырып, оқушылар конспект жазады

Дескрипторлар:

1.Негізгі ақпаратты түртіп алады-1балл.

2. Мәліметтерді жүйелейді -1балл.

2. *Бірлескен талқылау. Айтылым. Мәтінде берілген мәселені талқылаңыз.*

3. Дескрипторлар:

1. Мәтіннің идеясын анықтайды -1балл

2. Мәселені анықтайды-1балл

3. Мәліметтердің қолданылу мақатын талқылайды -1балл.

4.Ойын жүйелі жеткізеді

Презентация. Топпен тақырып бойынша сыныпқа түйіндеме ұсыныңыздар.

Дескрипторлар:

1.Презентация ұсынады-1балл.

2. Ойын нақты жеткізеді -1балл.

3. Топтың түсіну деңгейін көрсетеді -1балл.

Рөлдері:

Жүргізуші: Топтың барлық мүшелерінің өз үлестерін қосуға мүмкіндіктері бар екеніне көз жеткізеді және назар аударады.

Уақыт бақылаушысы: Тапсырманың барлық аспектілерінің 10 минут аралығында орындалуын қамтамасыз ету үшін уақытты бақылайды.

Жазушы: Талқылау кезінде жазып алады және топтың қысқаша мазмұнын құрастыруға көмектеседі.

Осы дескрипторлар тапсырманың әр кезеңін бағалауға және оқушылардың оқу мақсатын қаншалықты орындағанын анықтауға көмектеседі.

Бөлімше тақырыбы: Кедейлік неден туады?

Оқу мақсаты: 11.3.2.1 ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің (үндеу) құрылымы мен рәсімделуін білу, жанрлық және тілдік ерекшеліктерін талдау;

11.4.2.1 қажетті ақпараттарды орынды қолданып, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп эссе жазу (дискуссивті эссе);

11.5.1.3 мәтін құрауда сан есімнің мағыналық түрлерін стильдік ерекшеліктеріне сай қолдану

Сабақтың мақсаты:

- ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің (үндеу) құрылымы мен рәсімделуін біледі, жанрлық және тілдік ерекшеліктерін талдайды;

- қажетті ақпараттарды орынды қолданып, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп эссе жазады (дискуссивті эссе);

- мәтін құрауда сан есімнің мағыналық түрлерін стильдік ерекшеліктеріне сай қолданады

Кедейлік неден туады?

Адам дүниеге келген кезде не бай, не кедей болып тумайды. Ол адам болып туады және адам болып өледі. Бірақ осы өмір мен өлім арасындағы ғұмырын ол өзі жасайды. Себебі ешкім сізге бәрін дайындап бермейді. Ал жақсы өмір сүру үшін жақсы адам болу ғана жеткіліксіз. Себебі жақсы адамның да жақсы жұмысы, табысы, еңбегі болу керек. Ал кедей болсаңыз, ол сіздің өз қателігіңіз. Себебі сіз көптеген әдеттерден арыла алмайсыз. Ол қандай әдеттер? – Кедейлік неден – деп сұрапты біреу Төле биден. – Кедейлік үш ағайынды. Оның тұңғышы – кежірлік, ортаншысы – еріншектік, кенжесі – ұйқы. Осы үшеуін бойына үйір қылмаған адам кедей болмайды, – деп жауап беріпті Төле би.

Кедейлер қашан да айыптыны іздейді. Көптеген адамдардың өз өмірі, отбасы, сондай-ақ қаржылық жағдайына жауапты болуға пайым-парасаты мен ынта-жігері жетпейді. Сөйтіп олар шыққан тегін, ата-анасын және өскен ортасын айыптайды. Әрине, кейде саяси жүйе мен экономикалық орта да кедейлікке себеп болып жатады. Бірақ қай қоғамда болмасын өз қаржылық жағдайы үшін адамның өзі жауапты, ол үшін өзгені айыптау – үлкен қателік. Кедейлікке кенелтетін кейінгі әдет – уақытты созып жүріп алу. Қазақта «еріншектің ертеңі бітпейді» деп тегін айтылмаған.

1-тапсырма. Айтылым. Сұрақтарға жауап беріңіз.

1. Мәтіннің идеясы не?
2. Мәтінде қандай мәселе көтерілген?
3. Адамның кедейлігіне кім кінәлі?

Дескрипторлар:

1. Ойын түсінікті жеткізеді-1балл.
2. Мәселені анықтайды-1балл.
3. Мәтіннің идеясын талқылайды-1балл.

2-тапсырма. Кедейліктің басқа себептерін анықтап, сандық деректерді келтіріп, қысқаша эссе жазыңыз. (150 сөз).

Кедейлік – ғаламдық мәселе

Дескрипторлар:

1. Эссе құрылымын сақтайды -1балл.
2. Тақырыпты ашады -1балл.
3. Дәлел келтіреді -1балл.
4. Статистика келтіреді -1балл.
5. Сан есімдерді орынды қолданады -1балл
6. Орфографиялық норманы сақтайды -1балл
7. Пунктуация талаптарын орындайды -1балл

Бөлімше тақырыбы: Ыбырай Алтынсарин «Атымтай жомарт»

Оқу мақсаты: 11.3.3.1 әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселеге баға беру және әлем әдебиеті үлгілерімен салыстыру;

Сабақтың мақсаты:

- әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселеге баға береді және әлем әдебиеті үлгілерімен салыстырады;

Мәтінді оқып, берілген тапсырмаларды орындаңыз.

Ыбырай Алтынсарин. «Атымтай Жомарт» әңгімесі

Атымтай Жомарт өзі есепсіз бай бола тұрып, күн сайын бір мезгіл үстіне ескі-құсқы киім киіп, отын кесіп, шөп тасып жұмыс қылады екен. Бір күні өзінің жақын, таныстары сұрады дейді:

– Жомарт, құдай бергей дәулетіңіз бар, ашқа – тамақ, жалаңашқа – киім, үйсіздерге – үй болдыңыз, сөйтіп тұрып өз басыңызды кемшілікке салып, жете алмаған жарлыша отын кесіп, шөп тасығаныңыздың мағынасы не? – деп.

Жомарт айтты дейді:

– Төрт түрлі себеп бар. Әуелгісі: әдемі ат, асыл киім, асқан дәулетті өне бойы әдет етсең, көңілге жел кіргізеді; сол желіккен көңілмен өзімнен терезесі төмен бейшаралардан жиреніп, көз салмай, кем-кетікке жәрдем беруді ұмытармын деп қорқамын. Екіншісі: бар бола тұрып мен жұмыс қылсам, мұның кемшілік емес екенін біліп, кейінгілер әбірет алсын деймін. Үшіншісі: күн сайын өз бейнетіммен тапқан бір-екі пұлға нан сатып алып жесем де бойыма сол тамақ болып тарайды, еңбекпен табылған дәмнің тәттілігі, сіңімділігі болады екен. Төртіншісі: құдай тағаламның берген дәулетін өзімсініп, тиісті орындарына жаратпай, көбісін өзім ішіп-жеп, өзім тұтынсам, мал берген иесіне күнәлі болармын деп қорқамын, – деді.

1-тапсырма. *Бір немесе бірнеше жауабы бар сұрақтар*

1. Жомарттың жақындары оған неге сұрақ қойды?

- А) оның байлығын сұрады
- В) оның қарапайым өмір салтын сұрады
- С) оның жұмыс жасауының мақсатын сұрады
- Д) оның тамағын сұрады

2. Жомарттың екінші себебі неге байланысты?

- А) Еңбектің маңыздылығын көрсетуге

- В) Байлыққа ұмтылмауға
- С) Жарлыларға көмекке
- Д) Тәртіпті сақтауға

3. Жомарт өз _____ табысынан сатып алып жейді, ол _____ тәттірек болады екен.

- А) дәулет, еңбек
- В) ескі, қарапайым
- С) жарлы, аз
- Д) еңбек, дәмі

4. Жомарт құдайдың берген _____ өзі ғана тұтынып жіберсе, ол _____ болады деп қорқады.

- А) киім, күнәлі
- Ә) отын, жарлы
- С) дәулет, күнәлі
- Д) шөп, жарлы

5. Жомарттың қарапайым өмір салтының себептері қандай?

- А) Дәулетке мақтану, еңбектің маңыздылығы, қарапайымдылық, діни сенім
- В) Дәулетке мақтану, еңбектің маңыздылығы, қарапайымдылық, тағамның тәттілігі
- С) Дәулетке мақтану, еңбектің қарапайымдылығы, жарлыларға көмек
- Д) Дәулетке мақтану, еңбектің маңыздылығы, қарапайымдылық, тәртіпті сақтау

Дескрипторлар:

- Дұрыс жауапты таңдайды - 1балл.
- Тірек сөздерді табады - 1балл.
- Дұрыс жауапқа дәлелдер келтіреді - 1балл.

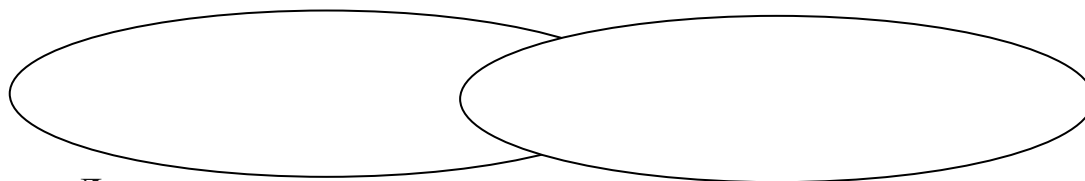
2-тапсырма. Айтылым. «Бағалау». Сұрақтарға ауызша жауап беріңіз.

1. Мәтінде қандай әлеуметтік мәселе көтерілген?
2. Қалай ойлайсың, Атымтайдың әрекеті дұрыс па?
3. Қазіргі заман «Атымтайларын» білесің бе?

Дескрипторлар:

1. Әлеуметтік мәселені анықтайды-1балл.
2. Кейіпкердің іс-әректіне баға береді-1балл.
3. Ойын нақты жеткізеді-1балл.

3-тапсырма. Шығармадағы Атымтайды атақты ағылшын аңызындағы Робин Гудпен салыстырып, Венн диаграммасын толтырыңыз.

Дескрипторлар:

- кейіпкерді әлем әдебиеті кейіпкерімен салыстырады - 1балл.

- ұқсастықтарын табады - 1балл.
- айырмашылықтарын ажыратады - 1балл.
- ортақ әлеуметтік мәселені анықтайды - 1балл.

Бөлімше тақырыбы: Қазіргі заман Атымтайлары

Оқу мақсаты: 11.3.2.1 ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің (үндеу) құрылымы мен рәсімделуін білу, жанрлық және тілдік ерекшеліктерін талдау;

11.4.1.1 ғылыми және публицистикалық стильдің жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай тілдік құралдарды орынды қолданып, үндеу жазу;

Сабақтың мақсаты:

- ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің (үндеу) құрылымы мен рәсімделуін біледі, жанрлық және тілдік ерекшеліктерін талдайды;
- ғылыми және публицистикалық стильдің жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай тілдік құралдарды орынды қолданып, үндеу жазады;

Қазіргі заман Атымтайлары

Ыбырай Алтынсариннің «Атымтай Жомарт» әңгімесіндегі Атымтай секілді жомарттар қазір де бар. Олар да өз кезегінде мұқтаждарға қол ұшын созуда. Жетімдер үйіне, ауырып ем іздегендерге қаржылай көмек беріп жатқандар бар. Енді бірі кемтар адамдарға арнайы орталық ашып, олармен жұмысты күшейтуге, олардың бойында таланттарды ашуға жәрдемдесуде. Енді біреулері Қазақстан атын әлем аренасында танытып жүр. Бұл да, менің ойымша, елге деген жомарттық. Қазіргі таңда жомарт адамның қомақты қаржысы болу міндетті емес. Біреуге жылы сөзінді аямау, жанашырлық таныту, қуанышын бөлісіп, қайғысына ортақтасу, білгеніңмен бөлісу де жомарттыққа жатады. Жомарттық жасаған соң ол жақсылығыңды ұмытып, жасаған адамыңнан ақысын күтуге болмайды. Ең бастысы, жомарттықты өзің үшін, Алла разылығы үшін жасаған жөн.

Қиын-қыстау кезеңде халқына пана болып, бейбіт заманда ақыны мен батырын әспеттеп, төбесіне көтерген қазақтың қалталы азаматтары әр кезеңде болған. Өнерлісін еркелете төбесіне көтеріп, білімдісін жасына қарамай төрге оздыратын бабаларымыз рухани байлықтың бағасы өзге дүниеден басым екенін о бастан-ақ терең түсінген. (144 сөз)

1-сабақ тапсырмалары

1-тапсырма. Мәтінді түсіну

1. Мәтіннің негізгі идеясы қандай?
2. Жомарттық дегеніміз не?

Дескрипторлар:

- Мәтіннің негізгі ойын анықтайды- 1балл.
- Жомарттықтың анықтамасын береді- 1балл.

Айтылым. 2-тапсырма. Деректермен жұмыс

1. Мәтінде аталған жомарт адамдардың көрсететін көмектерін тізімдеңіз.

2.Жомарттықтың рухани құндылықтары туралы не айтылған?

Дескрипторлар:

- Барлық көмектерді тізімдейді- 1балл.
- Рухани құндылықтарды сипаттайды- 1балл.

3-тапсырма. «Кең болсаң – кем болмайсың» тақырыбында үндеу жазыңыз. Көмекке мұқтаж адамдарға қол ұшын беруге назар аудартатын сөз орамдарын қолданыңыз.

Дескрипторлар:

- 1.Үндеу мәтін мазмұнына сәйкес - 1балл.
2. Жанр ерекшелігін сақтайды- 1балл.
3. Тиісті стильге келтіреді - 1балл.
4. Қажетті тілдік құралдарды пайдаланады- 1балл
5. Мәселеге назар аудартады- 1балл
6. Орфографиялық нормаға сай жазады - 1балл.

2-сабақ тапсырмалары

Айтылым. 5-тапсырма. Талқылау

1.Мәтіндегі жомарттық туралы ойларыңызды сыныптастарыңызбен талқылаңыз.

2. Қазақ халқының жомарттық дәстүрлері туралы пікір алмасыңыз.

Дескрипторлар:

- Сұрақтарға жауап береді- 1балл.
- «Жомарттық» сөзін сипаттайды- 1балл.
- Пікір алмасады- 1балл.

6-тапсырма. Сөздерді қолдану

1. Мәтіннен бес жаңа сөзді анықтап, оларды сөйлемдерде қолданыңыз.
2. «Рухани байлық» мағынасын өз сөздеріңізбен түсіндіріп жазыңыз.

Дескрипторлар:

- Жаңа сөздерді анықтайды- 1балл.
- мағынасын түсіндіреді- 1балл.

7-тапсырма. Рефлексия

1. Өзіңіз жасаған немесе көрген жомарттық әрекеттерді сипаттаңыз.
2. Жомарттықтың өз өміріңіздегі рөлі қандай?

Дескрипторлар:

- Жомарттық әрекеттерді сипаттайды- 1балл.
- Жомарттықтың рөлін түсіндіреді- 1балл.

8-тапсырма. Қосымша зерттеу

1. Қазақстандағы белгілі жомарт адамдар туралы ақпарат жинаңыз.
- 2.Басқа мәдениеттердегі жомарттық туралы зерттеу жүргізіңіз және салыстырыңыз.

Дескрипторлар:

- Әр адам туралы нақты мәлімет береді- 1балл.
- Әртүрлі мәдениеттердегі жомарттықты сипаттайды- 1балл.
- Мәдениеттерді салыстырады- 1балл.

Ү Бөлім тақырыбы: Тәуелсіздік еліміздің өткені мен келешегі.
Дүкенбай Досжан «Төрт патшаны көрген кейуана» хикаяты

Бөлімше тақырыбы: Ұлы даланың жеті қыры.

Оқу мақсаты: 11.1.5.1 мәтін бойынша автор позициясын және көтерілген мәселеге қарым-қатынасын, тыңдаушыға ықпал ету тәсілін талдай отырып, негізгі ойды анықтау

11.4.3.1 шығармашылық жазба жұмыстарында көркемдегіш құралдар мен айшықтау амалдарын тиімді қолданып жазу

Сабақтың мақсаты:

- Мәтін бойынша автор позициясын және көтерілген мәселеге қарым-қатынасын, тыңдаушыға ықпал ету тәсілін талдай отырып, негізгі ойды анықтайды;

- Оқушылар шығармашылық жазба жұмыстарында көркемдегіш құралдар мен айшықтау амалдарын тиімді қолданып, өз ойларын көркем және мәнерлі түрде жазады.

Ұлы даланың жеті қыры

«Ұлы даланың жеті қыры» атты мақала Ұлы дала елі мен Ұлы даланы ұран еткен ұрпақтарын мақтаныш ете алатын жеті ерекше қырын қамтып отыр. Мұны жеті бөлікте қарастыруының өзі де жеті атадан бастау алатын қазақ халқының этноерекшеліктерін көрсетсе керек. Қазақтың дархан даласын ежелден мекендеген бабаларымыз дүние жүзінің материалдық һәм рухани мұрасына өшпес із қалдырды. Оның негізгі түпқазығы көшпелі өркениет пен отыршылдық мәдениеттің тоғысында жасалды. Көшпенділер империясының әлем картасына елеулі өзгерістер енгізгені, материалдық мәдениет пен рухани мұралардың бай қазынасын қалдырғаны тарих беттерінде сайрап жатыр. Мемлекет басшысы өз мақаласында осы тарихымызға терең ой салып, түп тамырымызды халқымыздың рухани игілігіне айналдыру және мұны өзге мемлекеттерге таныстыру үшін бүгінгі өркениет жағдайында баршаға түсінікті әрі олардың сұранысына ие болуын қамтамасыз ету жолында жаңғыртуға қатысты маңызды жобаларды қолға алу қажеттігін айтып отыр.

Бұл жобалар мақалада «Архив – 2025», «Ұлы даланың ұлы есімдері», «Түркі әлемінің генезисі», «Ұлы даланың ежелгі өнер және технологиялар музейі», «Дала фольклоры мен музыкасының мың жылы», «Тарихтың кино өнері мен телевизиядағы көрінісі» деп аталады.

Мақалада «Ұлы даланың жеті қыры: атқа міну мәдениеті, ежелгі металлургия, аң стилі, Алтын адам, түркі әлемінің бесігі, Ұлы Жібек жолы, Қазақстан – алма мен қызғалдақтың Отаны», деп нақтылап көрсетілуінде де үлкен мән бар. Мәселен, жылқы ұстау мен оны адам игілігіне пайдалану мәдениеті шеңберіндегі технологиялық жетістіктерді адамзат қоғамы мыңдаған

жылдар бойы қолданып келді, оны әртүрлі мазмұнда байыта білді. Ал түркілердің, соның ішінде қазақ халқында фольклорлық мұралардың, сонымен қатар музыкалық өнердің мол қазынасы сақталып, бүгінгі заманға жетті. Ұлы Жібек жолын бүгінде «Батыс Еуропа-Батыс Қытай» автодәлізі жалғап отыр.

Ибадулла Құттықожаяев.

2-тапсырма. Негізгі ой мен көзқарас. Мәтіннің негізгі ойын анықтаңыз. Осы негізгі ойға қатысты өз көзқарасыңызды білдіріңіз. "Ұлы даланың жеті қыры" мақаласындағы жобалар қандай маңызға ие деп ойлайсыз? - қысқаша мәтін жазыңыз. Өз пікіріңізді дәлелді түрде баяндаңыз.

Дескриптор:

1. Негізгі ойды анықтайды - 1балл.
2. Мәселелері мен идеяларын сипаттайды - 1балл.
3. Өз көзқарасын жүйелі жеткізеді - 1балл.
4. Өз пікірін дәлелдермен толықтырады - 1балл.
5. Орфографиялық норманы сақтайды - 1балл.

3-тапсырма. Шығармашылық жазба. «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласының бір қырын таңдап, сол туралы шығармашылық эссе жазыңыз. Мысалы, «атқа міну мәдениеті» немесе «Алтын адам» туралы.

Эсседе көркемдегіш құралдарды (эпитеттер, теңеулер, метафоралар) және айшықтау амалдарын (риторикалық сұрақтар, аллитерация) тиімді қолданып жазыңыз.

Дескриптор:

1. бір қырын таңдап, эссе жазады - 1балл.
2. Эсседе кемінде 3 көркемдегіш құралды қолданады - 1балл.
3. Айшықтау амалдарын тиімді қолданады - 1балл.
4. Эссе құрылымы мағыналы - 1балл.
5. Өз ойын көркем, мәнерлі жеткізеді - 1балл.

Бөлімше тақырыбы: Атқа міну мәдениеті

Оқу мақсаты:

11.1.5.1 мәтін бойынша автор позициясын және көтерілген мәселеге қарым-қатынасын, тыңдаушыға ықпал ету тәсілін талдай отырып, негізгі ойды анықтау;

11.3.1.1 мәтіннен детальді ақпараттарды, факті мен көзқарасты, астарлы ойды анықтау, берілген ақпараттың оқырманға әсерін және автор позициясын талқылау;

11.5.1.4 мәтін құрауда есімдіктердің мағыналық түрлерін стильдік ерекшеліктеріне сай қолдану.

Сабақ мақсаты:

- Мәтіннен детальді ақпараттарды, факті мен көзқарасты, астарлы ойды анықтайды, берілген ақпараттың оқырманға әсерін және автор позициясын талқылайды:

- мәтін бойынша автор позициясын және көтерілген мәселеге қарым-қатынасын, тыңдаушыға ықпал ету тәсілін талдай отырып, негізгі ойды анықтайды;

- мәтін құрауда есімдіктердің мағыналық түрлерін стильдік ерекшеліктеріне сай қолданады.

Атқа міну мәдениеті

Атқа міну мәдениеті мен жылқы шаруашылығы жер жүзіне Ұлы даладан тарағаны тарихтан белгілі. Еліміздің солтүстік өңіріндегі энеолит дәуіріне тиесілі «Ботай» қонысында жүргізілген қазба жұмыстары жылқының тұңғыш рет қазіргі Қазақстан аумағында қолға үйретілгенін дәлелдеді. Жылқыны қолға үйрету арқылы біздің бабаларымыз өз дәуірінде адам айтқысыз үстемдікке ие болды. Ал жаһандық ауқымда алсақ, шаруашылық пен әскери саладағы теңдессіз революцияға жол ашты. Жылқының қолға үйретілуі атқа міну мәдениетінің де негізін қалады. Бес қаруын асынған салт атты сарбаз айбарлы көшпенділер империялары тарих сахнасына шыққан дәуірдің символына айналды.

Ту ұстаған салт атты жауынгердің бейнесі - батырлар заманының ең танымал эмблемасы, сонымен қатар, атты әскердің пайда болуына байланысты қалыптасқан көшпенділер әлемі «мәдени кодының» айрықша элементі. Автокөлік қозғалтқыштарының қуаты әлі күнге дейін аттың күшімен өлшенеді. Бұл дәстүр - жер жүзінде салт аттылар үстемдік құрған ұлы дәуірге деген құрметтің белгісі. Біз әлемнің барлық түкпіріне ежелгі қазақ жерінен тараған осынау ұлы технологиялық революцияның жемісін адамзат баласы XIX ғасырға дейін пайдаланып келгенін ұмытпауға тиіспіз. Ат үстінде жүрген көшпенділер тақымына басқан сәйгүлігіне неғұрлым еркін мініп жүруі үшін биік ер-тұрман мен үзеңгіні ойлап тапты. Бұл жаңалық салт атты адамның ат үстінде қаққан қазықтай мығым отыруына, сонымен бірге шауып бара жатып, қолындағы қаруын еш қиындықсыз және неғұрлым тиімді қолдануына мүмкіндік берді. Сарбаз бен оның мінген атын қорғауға арналған сауытты да алғаш рет біздің бабаларымыз жасаған.

Дереккөз: <https://qazradio.fm/kz/news/13656/>

1-тапсырма. Негізгі ақпараттарды анықтау. Берілген мәтінді оқып, төмендегі сұрақтарға жауап беріңіз:

1. Жылқының тұңғыш рет қолға үйретілген жері қай жерде анықталды?
2. Салт атты сарбаздар үшін ойлап табылған қандай жаңалықтар бар?
3. Ат үстінде жүрген көшпенділер сәйгүлігіне еркін мініп жүруі үшін нені ойлап тапты?

Дескрипторлар:

- 1- сұрақтың жауабын табады - 1 балл
- 2- сұрақтың жауабын табады - 1 балл

2-тапсырма. Мәтін бойынша кестені толтырыңыз.

Детальды ақпарат	Факт	Астарлы ой	Автор позициясы	Оқырманға әсері

Дескриптор:

- 1) детальды ақпаратты анықтайды - 1 балл
- 2) фактіні келтіреді- 1 балл
- 3) астарлы ойды жазады - 1 балл
- 4) автор позициясын айқындайды- 1 балл
- 5) оқырманға әсерін болжайды - 1 балл

3-тапсырма. Мәтіндегі есімдіктерді тауып, бағанға жаз.

Жіктеу	
Сілтеу	
Сұрау	
Өздік	
Жалпылау	
Болымсыздық	
Белгісіздік	

Дескрипторлар:

- Есімдіктерді табады- 1 балл.
- Түрлерін анықтайды- 1 балл.

Бөлімше тақырыбы: Заманауи ат спорты**Оқу мақсаты:**

11.3.1.1 мәтіннен детальді ақпараттарды, факті мен көзқарасты, астарлы ойды анықтау, берілген ақпараттың оқырманға әсерін және автор позициясын талқылау;

11.4.5.1 ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндерден басты лексикалық бірліктерді нақтылап, мәтіннің ақпараттық-маңызды фрагменттерін анықтап, (компрессия) жинақы мәтін құрастыру

11.5.1.4 мәтін құрауда есімдіктердің мағыналық түрлерін стильдік ерекшеліктеріне сай қолдану

Сабақ мақсаты:

- мәтіннен детальді ақпараттарды, факті мен көзқарасты, астарлы ойды анықтау, берілген ақпараттың оқырманға әсерін және автор позициясын талқылау;

-ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндерден басты лексикалық бірліктерді нақтылап, мәтіннің ақпараттық-маңызды фрагменттерін анықтап, (компрессия) жинақы мәтін құрастырады;

-мәтін құрауда есімдіктердің мағыналық түрлерін стильдік ерекшеліктеріне сай қолданады.

Заманауи ат спорты

Ат спорты – ат үстінде орындалатын спорттық жарыстар. Ат спортының қазіргі заманғы түрлері: атпен мәнерлеп жүру, кедергілерден өту, үш сайыс, жарысу т.б. Ұлттық түрлері: бәйге, аударыспақ, көкпар, қыз қуу, теңге ілу. Ат спортынан ең алғашқы олимпиялық ойындар б.з.б. 680 ж. өткізілген. Атпен жүрудің арнаулы мектептері 16 ғасырдың бас кезінде Италияда, Францияда, Австрияда пайда болды. Халықараралық ат спорты федерациясы (FEI) 1921 ж.

құрылды. Қазақстан оған 1952 жылдан мүше. 1956 ж. Алматыда алғашқы Ат спорты мектебі ашылды. Қазақстандық шабандоздар алғаш Олимпиялық ойындарға 1960 ж. қатысты.

Қазіргі таңда Қазақстанда Халықаралық ат спорты федерациясы тарататын классикалық ат спортының (Олимпиада ойындары) барлық 3 түрі де дамуда:

- 1) кедергілерден өту (конкур);
- 2) ат үйрету (атпен жүрудің жоғарғы мектебі);
- 3) үш сайыс (конкур, ат үйрету және өрістік сынақтар немесе ашық жердегі кросс).

Атсайыс ойынының барысындағы шабандоз бен оның мінген атының бірігіп орындаған қимыл- қозғалысының үндестігінің соңғы нәтижесі жеңіс. Оған жас жеткіншек те, бозбала мен бойжеткен де, ересектер де, әйел мен ер адам да қатыса алады. Яғни жас пен жыныстық жағынан шектеу болмайды. Кейбір атсайысы ашық көгалды алаңда жүргізіледі. Екіншісі - қала мен ауылдық жердегі салтанатты мереке мен мейрамда, жеке адамның әртүрлі мерейлі той-томалағында ұйымдастырылады. Үшіншісі ипподромдағы ат шабыс жарысында, ал төртіншісі - манежде, бесіншісі тіпті цирк аренасында да өткізіледі.

2-тапсырма. *Айтылым. Мәтін бойынша келесі ақпаратты ажыратыңыз.*

Детальды ақпарат	Факт	Астарлы ой	Автор позициясы	Оқырманға әсері

Дескриптор:

- 1) детальды ақпаратты анықтайды - 1 балл
- 2) фактіні келтіреді - 1 балл
- 3) астарлы ойды ажыратады - 1 балл
- 4) автор позициясын айқындайды - 1 балл
- 5) оқырманға әсерін болжайды - 1 балл

2-тапсырма. *Мәтіннен басты лексикалық бірліктерді нақтылап, мәтіннің ақпараттық-маңызды фрагменттерін анықтап, (компрессия) жинақы мәтін құрастырып жазыңыз, есімдіктердің мағыналық түрлерін стильдік ерекшеліктеріне сай қолданыңыз.*

Дескриптор:

- 1) Лексикалық бірліктерді нақтылайды- 1 балл
 - 2) Маңызды ақпаратты анықтайды- 1 балл
 - 3) Жинақы мәтін құрастырады - 1 балл
 - 4) Есімдіктерді орынды қолданады- 1 балл
 - 5) Орфографиялық нормаға сай жазады- 1 балл
- 3-тапсырма.

Бөлімше тақырыбы: Құсбегілік – ұлттық өнер.

Оқу мақсаты:

11.3.1.1 мәтіннен детальді ақпараттарды, факті мен көзқарасты, астарлы ойды анықтау, берілген ақпараттың оқырманға әсерін және автор позициясын талқылау

11.2.5.1 көпшілік алдында сөз сөйлеуде маңызды орын алатын тілдік (вербалдық) және бейвербалдық элементтерді қолданып, сенімді және еркін сөйлеу

Сабақ мақсаты: мәтіннен детальді ақпараттарды, факті мен көзқарасты, астарлы ойды анықтайды, берілген ақпараттың оқырманға әсерін және автор позициясын талқылайды

көпшілік алдында сөз сөйлеуде маңызды орын алатын тілдік (вербалдық) және бейвербалдық элементтерді қолданып, сенімді және еркін сөйлейді

Мәтіндерді тыңдап, төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

А мәтіні

<https://youtu.be/uAw6w1rZOYo?si=xgTWU9d-ZhUNwWKS>

Ә мәтіні

Құсбегілік - ұлттық өнер.

Құсбегілік - [бүркіт](#), [ителгі](#), [қаршыға](#), [сұңқар](#), [лашын](#) сияқты жыртқыш құстарды қолға үйретіп, [аңға](#), [құсқа](#) салатын саятшылық өнердің бір тармағы. Құсбегілік жаһанда кеңінен тараған, оның ішінде бүркітшілік қазақ, қырғыз халықтарының дәстүрлі ежелден келе жатқан үлкен төл өнері ретінде саналады. Қазақ халқының арасында бұл өнердің тамаша шеберлері кең дәріптеледі.

Құсбегілік әсем табиғат аясындағы көңілді, әсерлі қызығы мол демалыс болып табылады. Ел ішіндегі [ит жүгіртіп](#), құс салған, [қақпан-тұзақ](#) құрып, тор жайған жалғыз-жарым аңшылықты айтпағанда, көшпелілер арасында бүкіл [ру-тайпа](#) болып қотарыла көтерілетін, сөйтіп байтақ өңірді қаумаласа сүзетін аңшылық дәстүрлері болған.

Тарихи деректерге қарағанда, құсбегілік өнері бұдан үш мың жыл бұрын пайда болған. Орта ғасырлардағы итальян саяхатшысы [Марко Полоның](#) жазбаларында [Құбылай ханның](#) саятшылық мақсатта қолға үйреткен 500 ақ-сұңқары және басқа да қыран құстары болғандығын және оларды баптап, күтуге, арнайы 10 мың құсбегі ұстағанын жазады. Орта ғасырларда [Орталық Азия](#) мен [Қазақстан](#), [Қырым](#), [Еділ](#) бойын билеген патшалар мен хандар да өз сарайларында арнайы құсбегілер ұстаған. Олар сарай қызметкерлерінің құрметтісі саналған. Сондықтан да хан сарайындағы құсбегілік қызметке тек ақсүйектер, бектер, әмірлер тағайындалған. Кейбір тарихи деректерде [Шыңғысханның](#) ұлы [Жошының](#) 3 мың бүркітші ұстағаны туралы жазылады.

Қазақ халқының тектілігін, жігіттерінің серілігі мен жүректілігін танытатын бұл өнер аса білгірлік пен мықтылық, қырандай қырағылықты талап етеді. Нағыз құсбегілердің табиғаттың аса асау, жыртқыш, қауіпті құспен тіл табысып, оны айтқанына үйрету үшін де ұзақ уақыт пен төзімділікті, біліктілікті талап етеді. Жаратылысынан жабайы, жыртқыш болып жаралған қыранқұсты шошытып, үркітіп алмай байланысуы аса маңызға ие. Wikipedia® [Wikimedia](#)

1-тапсырма. мәтіннен детальді ақпараттарды, факті мен көзқарасты, астарлы ойды анықтау, берілген ақпараттың оқырманға әсерін және автор позициясын талқылап жазу;

Тапсырма нұсқаулығы:

1. *Тыңдаңыз.* Мұғалімнің ұсынған құсбегілік туралы екі дереккөзін тыңдаңыз (біріншісі берілген аудиофайл немесе бейнематериал, екіншісі мәтін болуы мүмкін).

2. *Салыстырыңыз:* Екі дереккөздегі детальды ақпараттарды, фактілерді және ерекшеліктерді салыстырыңыз.

3. *Талдаңыз:* Әр дереккөздің оқырманға әсерін және автор позициясын анықтаңыз.

4. *Жазыңыз:* Өз ойыңызды логикалық дұрыс, аргументті және айқын жеткізіп, жазыңыз.

Тапсырма	бейнематериал	мәтін
детальды ақпарат		
Факті		
көзқарасы		
Ақпараттың әсері		
Автор позициясы		

Дескриптор:

1) детальды ақпаратты анықтайды- 1 балл

2) фактілермен дәлелдейді - 1 балл

3) өз көзқарасын білдіреді- 1 балл

4) ақпараттың әсерін айтады- 1 балл

5) автор позициясын талқылайды - 1 балл

2-тапсырма. *«Ашық микрофон» әдісі. Құсбегілік өнері туралы көпшілік алдында сөз сөйлеу.*

Тапсырма нұсқаулығы:

1. *Дайындаңыз:* Құсбегілік өнері туралы көпшілік алдында сөз сөйлеу үшін 3-5 минуттық мәтін дайындаңыз.

2. *Жоспарлаңыз:* Сөйлеу жоспарын жасаңыз, кіріспе, негізгі бөлім және қорытынды бөліктерін анықтаңыз.

3. *Тілдік элементтерді қолданыңыз:* Вербалдық элементтерге (сөз байлығы, дұрыс екпін, нақты аргументтер) көңіл бөліңіз.

4. *Бейвербалдық элементтерді қолданыңыз:* Қол қимылдары, дене қимылдары, көз байланысы және дауыс ырғағын қолданыңыз.

5. *Орындаңыз:* Сынып алдында сенімді және еркін сөйлеңіз.

Дескриптор:

- Сөйлеу мәтінін дайындады- 1 балл.

- Сөйлеу жоспарын жасады -1 балл.

- Вербалдық элементтерді дұрыс қолданды - 1 балл.

- Бейвербалдық элементтерді пайдаланды - 1 балл.

- Сенімді және еркін сөйледі- 1 балл.

Бөлімше тақырыбы: Дүкенбай Досжан.Төрт патшаны көрген кейуана (хикаят)

Оқу мақсаты:

11.3.1.1 мәтіннен детальді ақпараттарды, факті мен көзқарасты, астарлы ойды анықтау, берілген ақпараттың оқырманға әсерін және автор позициясын талқылау;

11.5.1.4 мәтін құрауда есімдіктердің мағыналық түрлерін стильдік ерекшеліктеріне сай қолдану

Сабақ мақсаты:

1. Мәтіннен детальді ақпараттарды, факті мен көзқарасты, астарлы ойды анықтайды, берілген ақпараттың оқырманға әсерін және автор позициясын талқылайды.

2. Мәтін құрауда есімдіктердің мағыналық түрлерін стильдік ерекшеліктеріне сай қолданады.

Дүкенбай Досжан. Төрт патшаны көрген кейуана (хикаят)

Анам Жәмила 101 келіп дүниеден озды. 2004 жылы 11 желтоқсан күні жеңгем Қыз-сұлу телефон шалып: «Апам дүниеден озды, сембінің кешінде», – деп қайғылы хабар айтты. Аэропортқа зайыбым екеумізді бір топ кісі шығарып салған, ішінде Әбіш Кекілбаев бар. Үйіріліп тұрған кісілердің арасына сөз аралатып: «Апам марқұм төрт патшаны көрдім деп айтып отырушы еді», – деп едім. Кекілбаев аяқ астынан сөз тауып: «Не деген берік, қажырлы кісі!.. біз болсақ бір патшаға сыр беріп жүрміз, ол кейуана төрт патшаны мүжілмей басынан өткерген, жүз жыл жасаған!», – деп басын шайқап жұртты ду еткізді. Анам марқұмның көзі тірісінде әрқилы көңіл қалыбында отырып үзіп-үзіп айтқан әңгімесін бір желінің бойына тізіп, оқырманға қайта әңгімелеп беруге тәуекел еттім.

Сырғып кеп тоқтай қалған әдемі көліктен жігіттер түсті. Терең түкпірінен ұзын бойлы кісі көрінді.

– Қонаев кеп қалды! – деді.

– Тұрындар озаттар, Қонаев көкелерің келді, – деді әлдебір өктем дауыс.

Әлгі әдемі машинеден түскен ұзын кісі бізге қоңыр үнімен: «Сәлеметсіздер ме, бауырлар!» – деді. Жағалай төніп, бір-бірлеп бәрімізге қол беріп амандасып шықты. Жылы алақанынан адам жанына енетін айтып болмас әсерлі толқын жүгіріп өтті.

Әлгі ұзын сирек кездесетін кісі қазақшалап былай деді:

– Сайлаушылармен кездесуге құмартып, үлкен сезіммен, биіктеп жеткенім осы!.. Танысайық аманаттарың болса, оны қысылмай, ұялмай айтыңыздар!

..Үлкен кісі өзі тілге келді. «Қонаевтың сөзі түсінікті шықты. Сол жолы астанадан ат арытып жеткен Қонаев қара шаруа-қалың жұрттың «Тәңір жарылқасын-ай!» – деген батасын алды, сол бата биік кісіге майдай жағып, Жоғары Кеңеске депутат болып сайланды», – Жәмила анам. Енді есептеп қарасам, Жоғары Кеңеске депутат болып сайланар кезде сол Қонаев атамыз 36 жаста екен.

1-тапсырма. Негізгі ақпараттарды анықтау. Берілген мәтінді оқып, төмендегі сұрақтарға жауап беріңіз:

1. Жәмила ана неше жасында дүниеден озды?
2. Қашан дүниеден озды?
3. Телефонмен қайғылы хабарды кім жеткізді?
4. Шығарып салушылардың ішінде кім болды?
5. Қонаев қандай іс-шараға келді?

Дескрипторлар:

- 1- сұрақтың жауабын табады - 1 балл
- 2- сұрақтың жауабын табады - 1 балл
- 3- сұрақтың жауабын табады - 1 балл
- 4 - сұрақтың жауабын табады - 1 балл
- 5 - сұрақтың жауабын табады - 1 балл

2-тапсырма. Автордың көзқарасын анықта

1. Автордың анасына деген көзқарасы қандай?
2. Қонаев туралы автордың пікірі қандай?

Дескрипторлар:

- Көзқарасын нақтылайды- 1 балл.
- Қонаев туралы автордың пікірін дұрыс анықтайды- 1 балл.

Жазылым. 3-тапсырма. Мәтіндегі есімдіктерді талда

Жіктеу	
Сілтеу	
Сұрау	
Өздік	
Жалпылау	
Болымсыздық	
Белгісіздік	

Дескрипторлар:

- Есімдіктерді табады- 1 балл.
- Түрлерін анықтайды- 1 балл.
- Стыльдік ерекшеліктерін түсіндіреді- 1 балл.

VI бөлім. Ұлттық театр – өнер ордасы. Сәбит Оразбай «Өмірдің өзі театр» әңгімесі.

Бөлімше тақырыбы: Қазақ театрының қайнары.

Оқу мақсаты: 11.3.2.1 ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің (баспасөз парағы) құрылымы мен рәсімделуін білу, жанрлық және тілдік ерекшеліктерін талдау;

11.2.3.1 сөйлеу ағымындағы интонацияның құрамдас бөліктері: әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті сөйлеу мәнеріне сай қолдану

Сабақ мақсаты:

- ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің (баспасөз парағы) құрылымы мен рәсімделуін біледі, жанрлық және тілдік ерекшеліктерін талдайды;

- сөйлеу ағымындағы интонацияның құрамдас бөліктері: әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті сөйлеу мәнеріне сай қолданады

Тапсырма. Мәтінді оқып, тапсырмаларды орындаңыз.

1926 жылы қаңтарда ресми түрде ашылған тұңғыш ұлт театрына байланысты кезінде шым-шытырық талас-пікірлердің көп болғаны мәлім. Олардың көбісі тоталитарлық жүйенің қолдан жасалған теріс саясатынан туған. Архив материалдары мен театрдың негізін қалаған ерекше талант иелерінің ауыз екі сөздерінен, естеліктерінен жиналған деректердің бәрі де бізге таныс болса да, оларды қайтадан айтып жатуды қажет санамадық. Алайда, қазақ театрының тұтас даму бағытын бағдарлаған М.Әуезовтің театрлық һәм эстетикалық ойларын айқындамас бұрын басқалардың тұжырымдарына жол-жөнекей тоқтала кеткенді жөн көрдік.

Ұлт театры туралы С.Сәдуақасовтың жасаған ұсыныстары мен ойлары «Еңбекші қазақ» газетінің 1925 жылғы 26, 29 қазандағы сандарында, 1926 жылы Қызылорда қаласында басылып шыққан «Ұлт театры» деген кітапшасында жарияланған. С.Сәдуақасов өзінің баяндамасында, онан кейін жарияланған мақалаларында болашақ қазақ театрының даму жолын, ұлттық ерекшелігін, шығармалық келбетін негізінен дұрыс анықтаған.

Театрдың алғашқы даму кезеңінде С.Сәдуақасов алдымен репертуар мәселесіне мейлінше көңіл бөледі. Труппалар сахнасында ойналып жүрген М.Әуезовтің «Еңлік-Кебек», «Бәйбіше - тоқал», ЖАймауытовтың «Шернияз», «Қанапия - Шарбану», Қ.Кемеңгеровтің «Алтын сақина», Ж.Шаниннің «Арқалық батыр» сияқты пьесаларының ойнауға жарайтындығын дәлелдеп, бұлардың арасынан «Еңлік - Кебек» пьесасының көркемдік шоқтығының биіктігін атап көрсетеді. Сонымен бірге театр мен жазушының шығармашылық ынтымағынан жақсы дүние туатынын, қазақ тарихынан драмалық шығармаларға қажетті материалдардың мол табылатынын ескертеді.

«Қазақ жастарының тұрмысы, әйел теңдігі, төңкеріс заманындағы оқиғалар, 16-жыл, шәкірт өмірі, мұғалім тұрмысы, ұлт мәселесі, бай-кедей арасы - осының бәрі жазушыны күтіп отыр» – деп сол уақыттағы өмір болмысының іргелі мәселелерін қозғайтын пьесалар жазуға кеңес береді.

Жазылым. 1-тапсырма. Мәтін бойынша кестені толтырыңыз.

Жанры	
Құрылымы	
Тілдік ерекшелігі	
Негізгі ойы	

Дескрипторлар:

1. Жанрын анықтайды – 1балл
2. Құрылымын жазады - 1 балл.
3. Тілдік ерекшеліктерін айқындайды - 1 балл.

Айтылым. 2-тапсырма. «Ашық микрофон» әдісі. Мәтін бойынша топтық пікірталас ұйымдастырыңыз. Әр топ мүшелері театрдың белгілі бір

аспектісі бойынша тілдік (вербалдық) және интонацияның құрамдас бөліктерін қолданып, сенімді және еркін сөйлеңіз. Өз пікіріңізді білдіріп, ойыңызды дәлелдеңіз.

Талқыланатын аспектілер:

- Театр репертуарының маңыздылығы
- Ұлттық ерекшелікті сақтау
- Жазушылар мен театрдың ынтымақтастығы

Дескриптор:

- Топта пікірталас ұйымдастырады – 1 балл
- Пікірін еркін білдіреді- 1 балл.
- Екпін, кідірісті сақтайды- 1 балл.
- Тыңдаушыға әсер етеді- 1 балл.
- Әуез, тембрді тақырыпқа сай қолданады – 1балл
- Ойын дәлелдейді – 1 балл
- Мәтіндегі ақпаратқа сүйенеді – 1балл

Бөлімше тақырыбы: Сахна – өмір айнасы

Оқу мақсаты: 11.1.4.1 көркем шығарманы тыңдау, басқа өнер туындыларымен (кино, театр, музыка, би, сурет-мүсін өнері, сәулет) салыстырып, тақырып ортақтығына сипаттама жасау;

11.1.1.1 мәтін үзінділері бойынша болжам жасау, тиісті ақпаратты анықтай білу;

11.5.1.5 мәтіндерден көсемше оралымды сөйлемдерді анықтап, оларды ауызша және жазбаша мәтіндер құрауда орынды қолдану

Сабақтың мақсаты:

- көркем шығарманы тыңдап, басқа өнер туындысымен салыстырады.
- мәтін үзінділері бойынша болжам жасайды, тиісті ақпаратты анықтайды;.
- Оқушылар берілген мәтіндерден көсемше оралымды сөйлемдерді анықтайды;
- Көсемше оралымды сөйлемдерді қолдану арқылы жазбаша мәтін құрайды;

Тапсырма : Мәтінді мұқият тыңдаңыз.

Театр – тектілік мекені, хас сұлудың көз жасындай мөлдір өнер. Мұнда кірлеген сезімдер тазарып, жабыққан көңілдер жай табар ғажайып аура бар. Ол – қасиетті сахна арқылы көрермен жүрегіне құйылар ғажайып музыка – өмір әні. Театрға бір келген көрермен бірнеше жылға азық болар рухани қазына жиып, өмірдің өзгеше нотасын сезініп қайтады. Жүрегі сағыныш пен сезімге толып, жаңарып, адами келбетін толықтырып шығады. Ал көрерменіне жыл он екі ай бойы рухани азық сыйлап, бар өмірін өнерге арнап, қасиетті сахнаға адал қызмет етіп келе жатқан әртістер қауымы үшін көктеммен бірге көңілге де қуаныш сыйлай енетін ерекше ыстық мереке бар, ол – Халықаралық театр күні. Бүгінде әлем бойынша бірнеше мың театр жұмыс істеп жатыр десек, соның әрқайсысы сахнасында өмірге келген қойылымдары арқылы адамның ішкі әлемін байытады.

Театрға пенде болып кірген жан адам болып тазарып шығады. Себебі сахнада өмір мен адамды байланыстыратын нәзік те нәрлі дінгек бар. Ол – махаббат!

Сахна – өмір айнасы. Сахна көркі – актерлік ойын. Біртуар перзент, қазақ киносының жұлдызы, саңлақ актер Асанәлі Әшімов. Әуезді даусы мен сахналық кескін – келбеті, өнер адамына тән парасаттылық қасиеттердің барлығы да өн – бойында жинақталған өнер саңлағының өмірбаяны мен өнер жолы, сахнада сомдаған рөлдері арқылы елінің сүйікті актерына айналды. Ш.Айманов атындағы «Қазақфильм» студиясы түсірген «Қыз Жібек», «Транссібір экспресі» фильмдерін білмейтін қазақ кемде-кем. Өнерге деген адалдығымен, қуатты талантымен, биік орындаушылық шеберлігімен халқының ыстық ықыласына бөленген өнер тарланы.

<https://egemen.kz/article/269648-sakhna-sanhlaqtardy-suyedi>

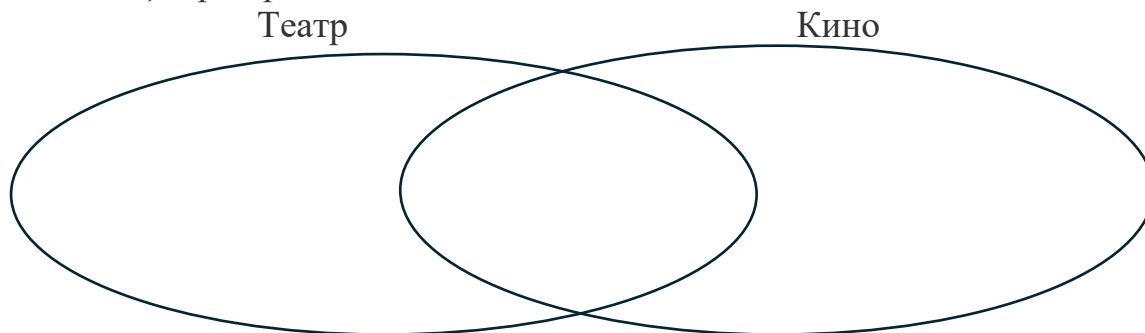
1-тапсырма. Мәтін үзіндісі бойынша болжам жасаңыз. Ақпаратты анықтаңыз.

- Театрдың адамның рухани өміріндегі орны қандай?
- Әртістер қауымының театр өнеріндегі ролі маңызды ма ?
- Мәтін үзіндісі бойынша жасаған болжамдарыңызды атай аласыз ба?

Дескриптор:

1. Театрдың адамның рухани өміріндегі орнын анықтайды -1балл.
2. Әртістер қауымының театр өнеріндегі ролін сипаттайды -1балл.
3. Мәтін үзіндісі бойынша жасаған болжамдарын атайды - 1балл.

2-тапсырма. Салыстыру. «Венн диаграммасы» әдісі арқылы мәтіндегі өнер түрін басқа өнер түрлерімен салыстырыңыз. Қандай ұқсастықтар мен айырмашылықтар бар?

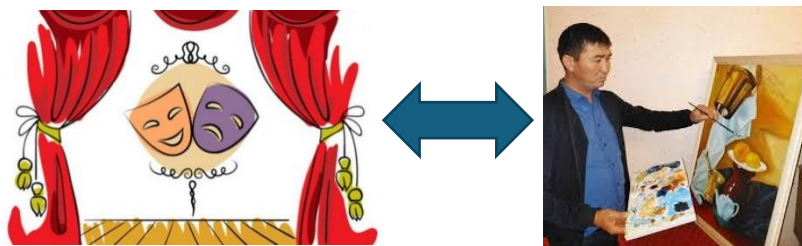

«Венн диаграммасы» әдісі арқылы салыстыру жасайық.

Дескрипторлары:

1. Ұқсастықтарын анықтайды-1 балл.
2. Айырмашылықтарын анықтайды-1 балл.
3. Салыстырады -1 балл.

3-тапсырма. Суреттердегі ақпаратты салыстырыңыз. Сахна мен сурет өнерінің арасындағы байланыс туралы қысқаша мәтін жазыңыз?

Дескриптор:

- сахна мен сурет өнерінің арасындағы байланысты табады-1 балл.
- өнер туындылары арасындағы тақырып ортақтығын анықтайды – 1 балл
- сипаттама береді-1 балл
- көсемшені кеңінен қолданады – 1балл.

Бөлімше тақырыбы: Ұлттық өнер тарландары

Оқу мақсаты:

11.3.5.1 қосымша ғылыми-анықтамалық ақпарат көздерінен алынған материалдар негізінде мәтін мазмұнына сыни тұрғыдан талдау жасау;

11.4.3.1 шығармашылық жазба жұмыстарында көркемдегіш құралдар мен айшықтау амалдарын тиімді қолданып жазу;

Сабақтың мақсаты:

- қосымша ғылыми-анықтамалық ақпарат көздерінен алынған материалдар негізінде мәтін мазмұнына сыни тұрғыдан талдау жасайды;
- шығармашылық жазба жұмыстарында көркемдегіш құралдар мен айшықтау амалдарын тиімді қолданып жазады;

Айтылым. 1-тапсырма. *Оқылым алды тапсырма. Сұрақтарға жауап беріңіз.*

- Суреттегі кімдер?
- Қандай қазақ фильмдерін білесіз?

Дескриптор:

- 1. Кейіпкердің немесе актердің атын атайды - 1 балл
- 2. Көрген қазақша фильмдерін айтып береді - 1 балл

Тапсырма : *Мәтінді мұқият оқыңыз.*

Ақбоз ат туралы айтқанымызда «Қыз Жібек» фильмін жиі көретін көрермендер бірден бұл – Төлеген – Құман Тастанбеков екенін түсіне қояды. Фильмның соңына таман Қыз Жібек иесіз желіп келген ақбоз атты құшақтап, «Иең қайда, Ақбоз ат?» — егіледі.

Тастанбеков Құман Нұмағанұлы Қазақстанның халық әртісі «Парасат» және «Құрмет» ордендерінің иегері. Актердің көзі тірісінде «Turkistan» газетіне берген сұхбатын оқи отыра, ықшамдап, жарияладық.

Студенттер, театр актерлері де бақ сынады. Қыз Жібек рөліне үміткерлер тіпті көп болды. Кастингке 400-ден астам қыз қатысқан екен. Кіл сұлулар, сән-салтанаты бір-бірінен асып түседі. Сырт келбет маңызды болғанымен, ішкі сұлулықсыз, Алла берген дарынсыз тағы болмайды. Режиссерлердің талаптарын орындай алмаған жүздеген қыз бір мезетте-ақ байқаудан ысырылып қалды. Сұлтан Қожықов көпке дейін басты рөлге лайық қыз таба алмай дал болды. Бір күні киностудияға Меруерт келді. Шашы ұзын, түр-тұлғасы жинақы, киген киімі мен жүрген жүрісі келісті. Бірақ түрі аздап суықтау екен. Дәлізде көріп қалып, көзімді ала алсамшы. Ол да маған көзінің қиығын тастады. Сол сәт дәл кеше болғандай әлі есімде.

Ішімнен: «Мынау нағыз Жібек қой» дедім. Айтқаным айдай келді. Басты рөлге Меруерт екеуміз бекітілдік. Режиссердің таңдауына қарсы шыққандар көп болды. «Жастар ойнайтын рөл емес, ысылған актерлер ойнауы тиіс», – деп шу көтерді. Қызу пікірталастар жүрді. Сол кезде біздің сөзімізді сөйлеген Олжас пен Асқар Сүлейменовтерге рахмет. Бұл дау Дінмұхамед Қонаевтың алдына дейін барды. «Кино маманы емеспін. Бірақ жастар түскен киноның тартымды болатынына көзім жетеді», – депті Димекең. Сол кісі айтқандай кино әлі де тартымды, көрерменін жоғалтқан жоқ.

—«Қыз Жібек» – тек қана мәңгілік махабатты емес, патриоттық сезімді ұлықтап, қазақтың салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын кеңінен қамтыған кино.

2-тапсырма. Мәтін бойынша сыни тұрғыдан талдау жасаңыз.

Мәтіндегі ақпаратты екшеңіз	Мәтін тілінің сауат деңгейін бағалаңыз	Берілген ақпараттың артықшылығын жазыңыз	Берілген ақпараттың кемшілігін жазыңыз	Оқиға желісіне баға беріңіз

Дескриптор:

- 1) Мәтіндегі ақпаратты екшейді - 1 балл
- 2) Мәтін тілінің сауат деңгейін бағалайды - 1 балл
- 3) Берілген ақпараттың артықшылығын жазады - 1 балл
- 4) Берілген ақпараттың кемшілігін жазады - 1 балл
- 5) Оқиға желісіне баға береді - 1 балл

3-тапсырма. Шығармашылық жазба жұмыстарында көркемдегіш құралдар мен айшықтау амалдарын тиімді қолданып, «Қыз Жібек» фильмі мен мәтін ақпаратын пайдаланып эссе жазыңыз.

Дескриптор:

- 1) жазба жұмысында көркемдегіш құралдар (эпитет, метафора, теңеу) қолданады - 1 балл
- 2) айшықтау амалдарын тиімді қолданады - 1 балл
- 3) фильм мен мәтіндегі ақпаратты пайдаланады - 1 балл

Бөлімше тақырыбы: Сәбит Оразбай «Өмірдің өзі- театр» (үзінді)

Оқу мақсаты:

11.1.4.1 көркем шығарманы тыңдау, басқа өнер туындыларымен (кино, театр, музыка, би, сурет-мүсін өнері, сәулет) салыстырып, тақырып ортақтығына сипаттама жасау;

11.3.2.1 ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің (баспасөз парағы) құрылымы мен рәсімделуін білу, жанрлық және тілдік ерекшеліктерін талдау;

11.2.3.1 сөйлеу ағымындағы интонацияның құрамдас бөліктері: әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті сөйлеу мәнеріне сай қолдану;

Сабақтың мақсаты:

-көркем шығарманы тыңдау, басқа өнер туындыларымен, **тұтас еңес мәтінмен** (кино, театр, музыка, би, сурет-мүсін өнері, сәулет) салыстырып, тақырып ортақтығына сипаттама жасайды;

- ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндердің (баспасөз парағы) құрылымы мен рәсімделуін білу, жанрлық және тілдік ерекшеліктерін талдайды;

-сөйлеу ағымындағы интонацияның құрамдас бөліктері: әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті сөйлеу мәнеріне сай қолданады;

Тапсырма : *Мәтінді мұқият тыңдаңыз.*

А мәтіні

«Сәбит Қоңырбайұлы Оразбаев»

Сәбит Қоңырбайұлы Оразбаев 1936 жылы 29 қаңтарда Оңтүстік Қазақстан облысы Сайрам ауданы Бәйдібек ауылында дүниеге келген. Құрманғазы атындағы өнер институтының театр факультетін бітірген. Қазақстанның халық артисі, Мемлекеттік сыйлықтың иегері. 1959 жылдан - Алматы киностудиясының актері. 1960 жылдан М.Әуезов атындағы Қазақ мемлекеттік академиялық драма театрының актері. «Сәбит Оразбаев» монографиясының авторы. «Қабыл - Адамның ұлы» (Ібіліс), «Абылай хан» (Бұқар жырау), «Ревизор» (Городничий), «Жүрейік, жүрек ауыртпай» және басқа да спектакльдерде ойнаған, көптеген кинофильмдерге түскен. «Еңбек Қызыл ту», «Парасат», «Отан» ордендерімен. ҚазақКСР Жоғарғы Кеңесінің Құрмет грамотасымен марапатталған.

Ә мәтіні. *Мәтінді мұқият оқыңыз.*

Айтылым. 1-тапсырма. Берілген мәтіндерді салыстырып, тақырып ортақтығына сипаттама жасай отырып, сөйлеу ағымында интонацияның құрамдас бөліктері: әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті сөйлеу мәнеріне сай қолдана сөйлеңіз.

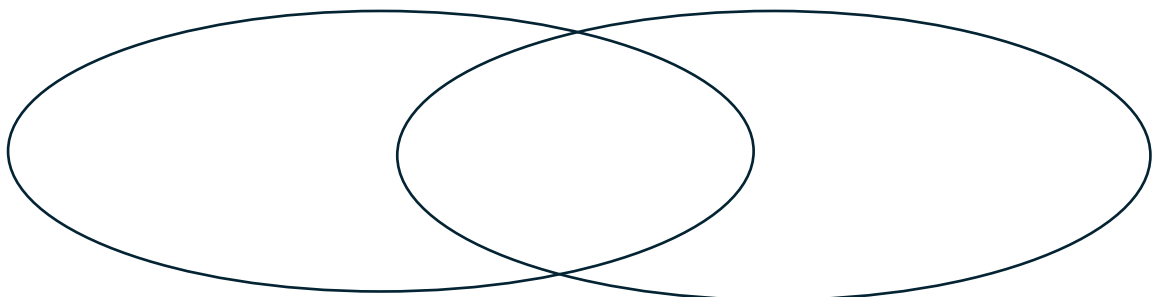
Дескриптор:

1. Мәтіндерді салыстырыңыз – 1 балл
2. Тақырып ортақтығына сипаттама жасаңыз – 1балл
3. Сөйлеу кезеңінде : әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті сөйлеу мәнерін қолданыңыз – 1 балл
4. Тұтас емес мәтінді сөйлетіңіз – 1 балл
5. Тұтас емес мәтәннен ақпаратты толық алыңыз – 1 балл

2-тапсырма. Салыстыру. «Венн диаграммасы» әдісі арқылы мәтіндерді салыстырыңыз. Қандай ұқсастықтар мен айырмашылықтар бар?

Актер

Балет

Дескриптор:

1. Ұқсастықтарын анықтайды-1 балл.
2. Айырмашылықтарын ажыратады-1 балл.
3. Салыстырады -1 балл.

ҮІІ Бөлім. Туризм: экотуризм. Сәкен Сейфуллин «Көкшетау» поэмасы, Ілияс Жансүгіров «Жетісу суреттері» өлеңі

Бөлімше тақырыбы: Туризмнің түрі көп. Қазақстандағы экотуризмнің дамуы

Оқу мақсаты:

11.1.6.1 көтерілген мәселе бойынша әртүрлі дереккөздерден алынған мәтіндерді тыңдау және салыстыру, өз ойын логикалық дұрыс, аргументті және айқын жеткізу;

11.2.4.1 кәсіби бағыттағы түпнұсқа мәтіндерден қажетті ақпаратты (деректерді, сипаттамаларды, сандық көрсеткіштерді, сілтемелерді) анықтау, олардың қолданылу мақсатын талдау;

11.4.2.1 қажетті ақпараттарды орынды қолданып, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп эссе жазу (аргументативті эссе).

Сабақтың мақсаты:

- көтерілген мәселе бойынша әртүрлі дереккөздерден алынған мәтіндерді тыңдап және салыстырып, өз ойын логикалық дұрыс, аргументті және айқын жеткізеді;

- кәсіби бағыттағы түпнұсқа мәтіндерден қажетті ақпаратты (деректерді, сипаттамаларды, сандық көрсеткіштерді, сілтемелерді) анықтау, олардың қолданылу мақсатын талдау;

- қажетті ақпараттарды орынды қолданып, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп эссе жазу (аргументативті эссе).

Мәтіндерді тыңдап, төмендегі тапсырмаларды орындаңыздар.

https://youtu.be/Mzev6DJDv-k?si=OaZ8cRBrxbqad_u

https://youtu.be/y9R248PXKaU?si=oICVJRGy_7qDn-3B

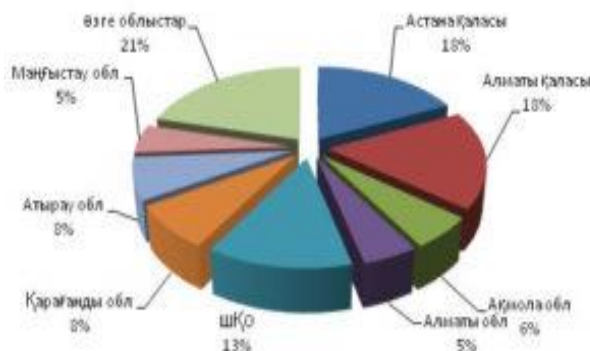
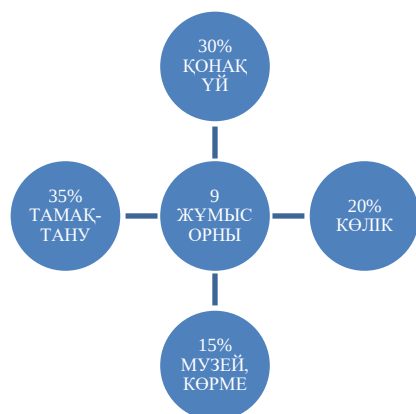
1-тапсырма. Сұрақтарға жауап беріңіздер:

- Туризмнің қандай түрлерін білесіздер?
- Неліктен экотуризм әдеттегі туризмнен жақсы?
- Экотуризмнің ерекшелігі неде?
- Экотуризмді дамытудың пайдасы қандай?
- Экотуризм үшін таптырмас аймақтарды білесіздер ме?
- Қазақстандағы ерекше қорғалатын қандай аумақтар бар?
- Экожүйеге не жатады?
- Мемлекеттік ұлттық саябақ нешеу?
- Табиғат қорықтарының саны нешеу?
- Мемлекеттік қорық аймағына жататындар?

Дескриптор:

1. Мәтіндерді түсінеді – 1 балл
2. Салыстыра алады -1 балл
3. Сұраққа жауап бере алады -1 балл
4. Өз ойын дәлелді, нақты жеткізеді – 1 балл

2-тапсырма. Деректерді, сандық көрсеткіштерді пайдаланып, «Қазақстандағы туризм» тақырыбында эссе жазыңыздар.

1 туристің жұмсайтын қаржысы (шамамен 1000\$)

Дескриптор:

1. Деректерді, мәліметтерді пайдалана алады – 2 балл
2. Өз ойын дәлелді, нақты жеткізеді – 2 балл
3. Сауатты жазады – 2 балл

Бөлімше тақырыбы: Сәкен Сейфуллин «Көкшетау» поэмасы

Оқу мақсаты:

11.1.4.1 көркем шығарманы тыңдау, басқа өнер туындыларымен (кино, театр, музыка, би, сурет-мүсін өнері, сәулет) салыстырып, тақырып ортақтығына сипаттама жасау.

Сабақтың мақсаты:

- көркем шығарманы тыңдайды, басқа өнер туындыларымен (кино, театр, музыка, би, сурет-мүсін өнері, сәулет) салыстырып, тақырып ортақтығына сипаттама жасайды.

Тыңдалым алды

1-тапсырма. «Ой шақыру» әдісі. Сұрақтарға жауап беріңіз.

1. Қазақстанның табиғаты әдемі қандай жерлерін білесіз?
2. Сіз еліміздің қай жерлеріне демалуға бардыңыз?
3. Қазақстанда экотуризмді қалай дамытуға болады?

Дескриптор:

- 1) Сұрақтарға жауап береді - 1б.
- 2) Ойын жүйелі жеткізеді - 1б.
- 3) Болжамын айтады- 1б.

Мәтінді тыңдап, төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

Көкшетау (поэмадан үзінді)

Арқаның кербез сұлу
Көкшетауы.
Дамылсыз сұлу бетін жуған
жауын.
Жан-жақтан ертелі-кеш
бұлттар келіп,
Жүреді біліп кетіп есен-сауын.
Сексен көл Көкшетаудың
саясында,
Әрқайсы алтын кесе аясында.
Ауасы дертке дауа, жұпар иісті
Көкірек канша жұтса, тоясың
ба?
Ырғалған көкке бойлап
қарағайы,
Қасында көк желекті әппақ
қайың,
Жібектей желмен шарпып
төңіректі,
Балқытып мас қылады иіс
майы.
Қарағай биік шыңды қиялаған.
Еш адам оны барып қия
алмаған, -
Шаңқылдап тау жаңғыртып,
шыңға қонып,
Жалғыз-ақ көк қаршыға
ұялаған.
Көкпеңбек шың басынан
мұнар кетпес,
Басына атсаң-дағы оғың
жетпес.
Бір жұтсаң Көкшетаудың
жұпарынан,

Өлгенше көкірегіңнен құмар
кетпес.
Сары алтын Көкшетаудың
ерте-кеші,
Тау мен күн сүйіскендей
еркелесіп,
Суретті шежіресі өткен күннің,
Сілекей ағызады ертегісі.
Талай сыр ертегіні ел айтады,
Ызындап таудан соққан жел
айтады.
Сырласып сыбырласқан
жапырақтар,
Күндіз-түн күңіренген көл
айтады.
Толғанып төмен қарап шал
айтады,
Тамсанып-таңырқанып бала
айтады.
Тау-тасты тұнжыраған куә
қылып,
От басы қатын-қалаш - бәрі
айтады.
Ертегі болмаса да хатта
қалған,
Аузында шежіренің қартта
қалған.
Қарттардың баян қылған
әңгімесін
Есіткен кейінгілер жаттап
алған.

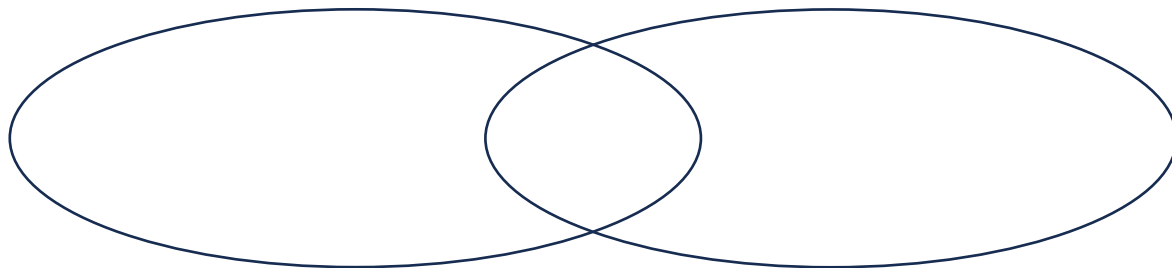
Сәкен Сейфуллин

2-тапсырма. Тыңдалым мәтіні мен суретті салыстырып, Венн диаграммасын толтырыңыз.

«Көкшетау» поэмасы

Фотосурет

Дескриптор:

- 1) Диаграмманы толтырады - 1б.
- 2) Тақырып ортақтығын сипаттайды - 1б.
- 3) Айырмашылықтарын ажыратады - 1б.
- 5) Ұқсастықтарын жазады - 1б.
- 6) Ойын жүйелі жеткізеді - 1б.
- 7) Орфографиялық нормаға сай жазады - 1б.

Бөлімше тақырыбы: Ілияс Жансүгіров «Жетісу суреттері»

Оқу мақсаты:

11.3.1.1 мәтіннен детальді ақпараттарды, факті мен көзқарасты, астарлы ойды анықтау, берілген ақпараттың оқырманға әсерін және автор позициясын талқылау

11.4.2.1 қажетті ақпараттарды орынды қолданып, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп эссе жазу (аргументативті эссе)

11.5.1.5 мәтіндерден көсемше оралымды сөйлемдерді анықтап, оларды ауызша және жазбаша мәтіндер құрауда орынды қолдану

Сабақ мақсаты:

- мәтіннен детальді ақпараттарды, факті мен көзқарасты, астарлы ойды анықтайды, берілген ақпараттың оқырманға әсерін және автор позициясын талқылайды;

- қажетті ақпараттарды, **тұтас емес мәтінді** орынды қолданады, көтерілген мәселе бойынша өз ойын дәлелдеп эссе жазады (аргументативті эссе)

- мәтіндерден көсемше оралымды сөйлемдерді анықтайды, оларды ауызша және жазбаша мәтіндер құрауда орынды қолданады;

1- тапсырма. Жетекші сұрақтар арқылы, картаны сөйлетіңіз. Тарих, география сабақтарынан өткен біліміңізді пайдаланыңыз.

Бөлім: Әлемдегі ерлер мен әйелдердің құқықтары мен теңдігі.

Мұхтар Әуезов «Абай жолы» романы 1,2-кітабы

Бөлімше тақырыбы: Әкеге қарап ұл өсер

Оқу мақсаты:

11.1.3.1 оқу-кәсіби, қоғамдық-саяси, әлеуметтік-мәдени тақырыптар аясында және мамандандырылған тар аядағы арнайы мәтіндердегі сөздер мен термин сөздердің мағынасын түсіну;

11.2.3.1 сөйлеу ағымындағы интонацияның құрамдас бөліктері: әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті сөйлеу мәнеріне сай қолдану.

Сабақтың мақсаты:

- оқу-кәсіби, қоғамдық-саяси, әлеуметтік-мәдени тақырыптар аясында және мамандандырылған тар аядағы арнайы мәтіндердегі сөздер мен термин сөздердің мағынасын түсінеді;

- сөйлеу ағымындағы интонацияның құрамдас бөліктері: әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті сөйлеу мәнеріне сай қолданады.

Мәтінді тыңдап (мұғалім өзі оқиды), төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

Үлгі мен өнеге

Ата-бабамыз қан тазалығына, тектілікке қатаң қараған. «Жеті ата» заңдылығын сақтаған. Қазақтар ұлдарын он үш жасында отау иесі деп дайындаған. Адамгершілік, қайырымдылық, әдептілік сияқты қасиеттер үлкендердің үлгісімен сіңеді. «Әкеге қарап ұл өсер» дейді дана халқымыз. Балаң он алты жасқа толғасын досындай сырлас, сыйлас деген қазақ халқында нақыл сөзі бар. Алдымен әкені сенімді дос ретінде санайтын болсын. Үлгі тұтатын әке болсаңыз, бала сізге адал дос, қолдаушы болады. Ұл бала ерлерге тән ойлау жүйесін, жігіттік болмыс-бітім, мінез-құлықты бойына қайдан сіңіреді? Қыздардың – анасына, ұлдардың – әкеге еліктейтіні анық. Ұл бала әкесіне ұқсас болғанын қалайды. Ұл бала әкесін үлгі тұтады. Әкенің мінез-құлқына қарап өседі. Қазақта біреудің баласы жақсы азамат болса: оның әкесі немесе атасы жақсы кісі еді, көргенді бала екен, өнегелі жерден шыққан ғой деп мақтайды. «Ұл тәрбиелей отырып, жер иесін тәрбиелейміз», демек, алдымен жанұя жағдайы, онда қалыптасқан оң моральдік-психологиялық ахуал, татулық пен өзара түсіністік, сүйіспеншілік пен сыйластық, отбасы мүшелерінің бір-біріне деген құрмет сезімдері, яғни отбасындағы кіршіксіз таза, мөлдір көңіл-күйі тікелей ықпал етеді. Қазақта ұлдар әкесі немесе атасының бойындағы қасиет пен өнерін үйреніп өскен. Шығармашылықта, ақындықта танылған жас баланың тәрбиесіне баса назар аударған. Ата өнерін ұрпағының қууы, оны мирас етуі қазақ отбасыларында жиі кездесетін дәстүр. Әкесінің баласына қалдырған ең үлкен мұрасы – оны жақсы тәрбиелеуі.

<https://anatili.kazgazeta.kz/news/35595>

1-тапсырма. Тыңдалым мәтіні бойынша сұрақтарға жауап беріңіз

Мәтіннің тақырыбы.

1) бала тәрбиесі

2) қыз бала тәрбиесі

3) ұл бала тәрбиесі

Ұл баланы кім тәрбиелеген?

1) ата-бабасы

2) атасы

3) әкесі

Әкесінің баласына қалдырған ең үлкен мұрасы

1) байлығы

2) мал-мүлкі

3) жақсы тәрбие

Дескриптор:

1- сұрақтың жауабын табады - 1 балл

2- сұрақтың жауабын табады - 1 балл

2- сұрақтың жауабын табады - 1 балл

2-тапсырма. «Атаулар (терминдер) кестесін» толтырыңыз.

Берілген сөздер мен күрделі сөздердің мағынасын өз түсінгеніңіз бойынша жазыңыз. Сыныптастарыңыздың жауабымен салыстырыңыз. Түсіндірме сөздігінен қарап, жауабыңызды тексеріңіз.

<i>Жеті ата</i>	<i>Қан тазалығы</i>	<i>От ау иесі</i>	<i>Жер иесі</i>	<i>Мирас</i>

Дескриптор:

1) Кестені толтырады

2) Сөздердің мағынасын анықтайды - 1 балл

3) Орфографиялық нормаға сай жазады - 1 балл

3-тапсырма. Кестедегі сөздерді пайдаланып, сурет бойынша ауызша мәтін құраңыз. Интонацияның құрамдас бөліктерін (әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті) сөйлеу мәнеріне сай қолданыңыз.

Әкеге қарап ұл өсер

Дескриптор:

- 1) Ауызша мәтін құрайды - 1 балл
- 2) Кестедегі сөздерді қолданады - 1 балл
- 3) Интонацияны сөйлеу мәнеріне сай қолданады - 1 балл
- 4) Орфоэпиялық норманы сақтайды - 1 балл

Бөлімше тақырыбы: Асыл текті аналар

Оқу мақсаты:

11.1.1.1 мәтін үзінділері бойынша болжам жасау, тиісті ақпаратты анықтай білу;

11.2.5.1 көпшілік алдында сөз сөйлеуде маңызды орын алатын тілдік (вербалдық) және бейвербалдық элементтерді қолданып, сенімді және еркін сөйлеу.

Сабақтың мақсаты:

- мәтін үзінділері бойынша болжам жасайды, тиісті ақпаратты анықтай біледі;

- көпшілік алдында сөз сөйлеуде маңызды орын алатын тілдік (вербалдық) және бейвербалдық элементтерді қолданып, сенімді және еркін сөйлейді.

https://youtu.be/yRy_-27CXn8?si=sIsX5itLG43_k1IJ

Сілтеме бойынша бейнематериалды көріп, төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

1-тапсырма. Сұрақтарға жауап беріңіз.

Мәтін кімдер туралы?

Абайдың әжесі кім?

Қазақ қоғамында қандай ескі дәстүр болған?

Дескриптор:

- 1) Сұрақтарға жауап береді - 1 балл
- 2) Сенімді және еркін сөйлейді - 1 балл

2-тапсырма. Бейнематериал бойынша кластерді жазбаша толтырыңыз. Қазақ әйелдері қандай болған?

Дескриптор:

- 1) Кластерді толтырады - 1 балл
- 2) Қазақ әйелдеріне мінездеме береді - 1 балл
- 3) Орфографиялық норманы сақтайды - 1 балл

3-тапсырма. Абайдың тәрбиесіндегі аналары мен әжесінің рөлі қандай болды? Өз болжамыңызды айтыңыз.

Дескриптор:

- 1) Ауызша жауап береді - 1 балл
- 2) Өз болжамын айтады - 1 балл
- 3) Вербалды элементтерді қолданады - 1 балл
- 4) Бейвербалды элементтерді қолданады - 1 балл
- 5) Сенімді және еркін сөйлейді - 1 балл

Бөлімше тақырыбы: Гендер және тіл

Оқу мақсаты:

11.3.4.1 ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндер (мақала, баспасөз парағы) бойынша салыстырмалы (құрылымы, қызметі, мақсатты аудиториясы, оқырманға әсері) талдау жасау;

11.4.5.1 ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндерден басты лексикалық бірліктерді нақтылап, мәтіннің ақпараттық-маңызды фрагменттерін анықтап, (компрессия) жинақы мәтін құрастыру

11.5.1.6 мәтін құрауда үстеудің мағыналық түрлерін стильдік ерекшеліктеріне сай орынды қолдану

Сабақтың мақсаты:

- ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндер (мақала, баспасөз парағы) бойынша салыстырмалы (құрылымы, қызметі, мақсатты аудиториясы, оқырманға әсері) талдау жасайды;

- ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндерден басты лексикалық бірліктерді нақтылап, мәтіннің ақпараттық-маңызды фрагменттерін анықтап, (компрессия) жинақы мәтін құрастырады;

- мәтін құрауда үстеудің мағыналық түрлерін стильдік ерекшеліктеріне сай орынды қолданады.

Мәтінді оқып, төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

Гендер және тіл

Қоғамның әлеуметтік топтарын сипаттау барысында оның екі үлкен әлеуметтік жіктеліске – еркек пен әйелге бөлінетіні белгілі. Кейінгі жылдары тіл білімі саласында гендерлік лингвистика бағыты бөлініп шығып әртүрлі аспектіде әйел мен еркектің сөйлеу ерекшеліктерін, тілінің психологиялық-логикалық құрылымын зерттеу жолға қойылған. Олардың қалыптасқан әртүрлі әлеуметтік рөлінің өзі әйел мен еркектік коммуникативтік амалдарында өзгешеліктер тудырады. Осыдан келіп еркек нақты, құрылымды, анық, дәл сөйлеуге жүгінетін болса, әйел адам абстрактіге, жалпы сөйлеуге, эмоционалды-экспрессивті сөйлеуге ынталы болады.

Еркектік гендерлік ерекшелігі оның қайраттылығы, мықтылығы, сенімділігі болса, әйел адам сыпайы, ибалы, инабатты, сезімге босаң, әсершіл келеді. Ал бұл ер адамның сөйлесім әрекеті кезінде нық, нақты, байсалды, сабырлы, сенімді сөйлеуіне ишарат жасаса, әйелдің биязы қасиеті оның құбылып сөйлеуіне мүмкіндік береді.

Тілдік қатынас жасаудағы әйел адам мен ер адамның мақсаттары да әртүрлі болады: еркек адам үшін сөйлесу тек ақпарат алмасудың тәсілі болса, әйелдер үшін бұл өзге адаммен қатынас ұстаудың, сөйлесудің, әңгіме айтудың амалы.

Еркек пен әйел сөйлесуіндегі коммуникативтік мақсаттары да осыған байланысты: ер адам ақпарат алу үшін тілдік коммуникация орнатса, әйел адам өзге тұлғамен жақындасу үшін, байланыс орнату үшін, сөйлесу үшін тілдік қатынас орнатады.

Қ.Слямбек

1-тапсырма. Сұрақтарға жауап беріңіз

- а) Мәтіннің жанры қандай?
- ә) Мәтіннің құрылымын анықтаңыз
- б) Мәтіннің мақсатты аудиториясы
- в) Оқырманға әсері қандай?

Дескриптор:

- 1- сұрақтың жауабын табады - 1 балл
- 2- сұрақтың жауабын табады - 1 балл
- 3- сұрақтың жауабын табады - 1 балл
- 4- сұрақтың жауабын табады - 1 балл

2-тапсырма. *Мәтіннен үстеулерді тауып, мағыналық түрін ажыратыңыз.*

Дескриптор:

- 1) Үстеулерді табады - 1 балл
- 2) Мағыналық түрін ажыратады - 1 балл

3-тапсырма. Жазылым. *Мәтіннен басты лексикалық бірліктерді нақтылап, мәтіннің ақпараттық-маңызды фрагменттерін анықтап, (компрессия) жинақы мәтін құрастырыңыз.*

Дескриптор:

- 1) Лексикалық бірліктерді нақтылайды - 1 балл
- 2) Ақпараттық маңызды фрагменттерді анықтайды - 1 балл
- 3) Жинақы мәтін құрастырады - 1 балл
- 4) Орфографиялық нормаға сай жазады - 1 балл

Бөлімше тақырыбы: Қазақ отбасындағы гендерлік ерекшеліктер

Оқу мақсаты:

11.3.4.1 ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндер (мақала, баспасөз парағы) бойынша салыстырмалы (құрылымы, қызметі, мақсатты аудиториясы, оқырманға әсері) талдау жасау;

11.2.3.1 сөйлеу ағымындағы интонацияның құрамдас бөліктері: әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті сөйлеу мәнеріне сай қолдану;

Сабақтың мақсаты:

- ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндер (мақала, баспасөз парағы) бойынша салыстырмалы (құрылымы, қызметі, мақсатты аудиториясы, оқырманға әсері) талдау жасайды;

- сөйлеу ағымындағы интонацияның құрамдас бөліктері: әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті сөйлеу мәнеріне сай қолданады

Оқылым алды

1-тапсырма. *Сұрақтарға ауызша жауап беріңіз.*

- 1) «Гендер» дегенді қалай түсінесіз?
- 2) Әйелдер мен ерлер арасында теңдік болу керек пе?
- 3) Жынысына қарай құқық шектейтін қандай елдерді білесіз?

Дескриптор:

- 1) Сұрақтарға жауап береді- 1 балл
- 2) Өз пікірін білдіреді- 1 балл
- 3) Еркін және сенімді сөйлейді- 1 балл

Мәтінді оқып, төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

Қазақ отбасындағы гендерлік ерекшеліктер

Гендерлік теңдік стратегиясы негізінен ерлер мен әйелдердің теңдігіне қол жеткізу мақсатындағы билік пен қоғамның өзара тиімді әрекет етуіне бағытталған көзқарас. Гендер – бұл ерлер мен әйелдердің мінез-құлқын, сондай-ақ олардың арасындағы әлеуметтік өзара қарым-қатынасты айқындайтын, олардың әлеуметтік және мәдени нормалары мен рөлдерінің жиынтығы. «Gender» сөзі ағылшын тілінен аударғанда жыныс (еркек, әйел) дегенді білдіреді. Барлық қоғам өмірінің салаларында гендер түсінігі әйелдердің ғана емес ерлердің де тұлғалық ерекшеліктерін қорғайды. Бірақ өз менталитетімізге байланысты қарама-қайшылықтар кездеседі. Қазір көп отбасыларда түрлі жағдай боп жатады. Неге олай болып жатыр, неге ажырасу көп? Соның бәрі зерттеуді қажет етеді. Оның шешу жолдарын анықтау керек. Көпшіліктің түсінігінде бұл термин көбіне әйел мәселесі, әйелдің билікке таласуы деп қабылданады. Жалпы, гендер деген әйел адам мен ер адамның қарым-қатынасы. Ал, қазақта ер мен әйелдің қарым-қатынасы қандай болған, ер адамды сыйлау, үлкен адамды құрметтеу, қыз тәрбиесі, тағы басқада құндылықтарды осы этногендерология арқылы көрсетеміз. Біз осы отбасы құндылықтарын сақтауымыз керек. Сондықтан оның насихатталуы мен нығаюы қоғам тұрақтылығына игі әсер етеді. Осыдан туындайтын ақпараттық-ағарту жұмыстарының басты мақсаты – қоғам мүшелеріне зайырлылық және дін мәселелері жөнінде сараланған, дұрыс, жүйелі, негізді көзқарастар қалыптастыру болуға тиіс. Дұрыс ақпаратпен қаруланған қоғам жүрер жолынан адаспайды, өмірлік бағыт-бағдарын өзі таңдайды. Халқымыздың заңды құрметтеуі, адам құқығын ардақтауы сонау ерте заманнан-ақ қалыптасқан. Ғасырлар бойы келе жатқан әдет-ғұрпына, салт-санасына, үлкенге құрмет, кішіге ілтипат, отбасында, қоғам ортасында мәдениетті сөйлеу қарым-қатынасына айрықша баға берген.

<https://adyrna.kz/post/154120>

2-тапсырма. Кестені толтырыңыз

Мәтіннің жанры	Мәтіннің құрылымы	Мақсатты аудиториясы	Оқырманға әсері

Дескриптор:

- 1) Мәтіннің жанрын анықтайды- 1 балл
- 2) Құрылымын анықтайды- 1 балл
- 3) Мақсатты аудиториясын ажыратады- 1 балл
- 4) Оқырманға әсерін жазады- 1 балл

3-тапсырма. «Еркін пікір» стратегиясы бойынша (сөйлеу және қарым-қатынас мәдениетін меңгеруіне қызмет етеді) пікірталас өткізу. Біздің қоғамда әйел мен ерлер теңдігі бар ма? Аргумент, мысал келтіріңіз.

Дескриптор:

- 1) Пікірін айтады - 1 балл
- 2) Аргумент келтіреді - 1 балл
- 3) Интонацияның құрамдас бөліктерін сақтайды - 1 балл

Бөлімше тақырыбы: Мұхтар Әуезов «Абай жолы» роман-эпопеясы. 1-кітап. Қайтқанда.

Оқу мақсаты:

11.3.3.1 әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселеге баға беру және әлем әдебиеті үлгілерімен салыстыру;

11.2.5.1 көпшілік алдында сөз сөйлеуде маңызды орын алатын тілдік (вербалдық) және бейвербалдық элементтерді қолданып, сенімді және еркін сөйлеу

Сабақтың мақсаты:

- әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселеге баға береді және әлем әдебиеті үлгілерімен салыстырады;

-көпшілік алдында сөз сөйлеуде маңызды орын алатын тілдік (вербалдық) және бейвербалдық элементтерді қолданып, сенімді және еркін сөйлейді.

Оқылым алды

1-тапсырма. *Сұрақтарға жауап беріңіз.*

- 1) Қазақтың қандай жазушыларын білесіз?
- 2) Мұхтар Әуезовтің қандай шығармалары бар?
- 3) Абай Құнанбайұлы кім?
- 4) Сіз «Абай жолы» романын оқыдыңыз ба?

Дескриптор:

- 1) Сұрақтарға жауап береді- 1 балл
- 2) Еркін және сенімді сөйлейді - 1 балл
- 3) Вербалды және вейбербалды элементтерді қолданады - 1 балл

Мәтінді оқып, төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

Қайтқанда

Барлық үлкеннің құшағына амалсыз кезек-кезек кіріп болып, енді сытылып, шешесіне қарай баса берді. Абайдың өз шешесі Ұлжан мен екінші шешесі, сұлу жүзді – Айғыз қатар тұр екен. Бала топтан шыға бергенде Айғыз күліп:

– Пай, жаман қатындар сілекейлеп, баламыздың бетінен сүйер жер де қалдырмады-ай,—деп паңдана күлді де, Абайды көзінен сүйді.

Кезек өз шешесіне келгенде, ол сүйген жоқ. Қатты бір қысып, бауырына басып тұрды да, маңдайынан иіскеді. Абайдың әкесіндегі тартымды салқындық шешесіне де көптен бергі мінез болған. Бала осыдан арғыны күтпеуші еді. Бірақ бауырына басқанның өзінде де Абайдың жүрегін қатты-қатты соқтырған аса бір өзгеше жақындық білінді. Ана құшағы!.. Ұлжан көп ұстаған жоқ.

– Әжеңе бар, әнеки! –деп, үлкен үйдің алдына қарай бұрып жіберді. Кәріәжесі Зере бәйбіше таяғына сүйеніп, қарсы тұр екен.

– Жаман неме, маған бұрын келмей, әкеңе кеттің-ау! Жаман неме!–дей беріп, қасына, құшағына немересі барғанда, «жаман неменің» артынан лезде:

– Қарашығым, қоңыр қозым...Абай жаным...–деп кемсендеп, жылауға айналып кетті.

Әжесі құшақтаған бойында үлкен үйге кірген Абай ымырт жабылғанша осында болды. Шешелері бұған біресе қымыз, біресе тоңазыған ет, біресе шай ұсынып тықпалай берсе де, баланың бойына ас батпады. Жөндеп ішкен де жоқ. Күні бойғы аштығы да ұмытылған сияқты.

(М.Әуезов «Абай жолы» романынан үзінді)

2-тапсырма. «Баға беру» (Сен қалай ойлайсың? Не істер едің? деген сөздер тапсырма шартында болу керек). Үзінді бойынша кестені толтырыңыз.

Қалай ойлайсың, шығармада қандай әлеуметтік-қоғамдық мәселе көтерілген?	Абай өмір сүрген дәуірдегі көп әйел алу мәселесіне қалай қарайсыз?	Абайдың әкесіне, әжесіне бірінші барып амандасуы нені білдіреді?	Әйел теңдігі тақырыбында жазылған қандай шығармаларды білесің?

Дескриптор:

- 1) Шығармадағы әлеуметтік мәселені анықтайды- 1 балл
- 2) Мәселеге баға береді- 1 балл
- 3) Мәселе бойынша пікір білдіреді- 1 балл
- 4) Әлем әдебиеті үлгілерімен салыстырады- 1 балл

3-тапсырма. «Әйел теңдігі» мәселесі бойынша И.Тургенев, Л.Толстой сияқты орыс әдебиетінің өкілдері Батыс демократтарының пікіріне қарсы болса, қазақ әдебиетінде М.Дулатов, М.Әуезов, Б.Майлин керісінше әйел теңдігі үшін күрескен. Осы мәселе бойынша өз пікіріңізді білдіріңіз. Интонацияның құрамдас бөліктерін (әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті) сөйлеу мәнеріне сай қолданыңыз. «Әйелдер мен ерлердің құқығы тең болу керек пе?» тақырыбында пікірталас.

Дескриптор:

- 1) Ауызша пікірін білдіреді - 1 балл
- 2) Аргумент келтіреді - 1 балл
- 3) Интонацияны сөйлеу мәнеріне сай қолданады - 1 балл

Бөлімше тақырыбы: Мұхтар Әуезов «Абай жолы» роман-эпопеясы.2-кітап. Тайғақта.

Оқу мақсаты:

11.1.1.1 мәтін үзінділері бойынша болжам жасау, тиісті ақпаратты анықтай білу;

11.2.3.1 сөйлеу ағымындағы интонацияның құрамдас бөліктері: әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті сөйлеу мәнеріне сай қолдану;

Сабақтың мақсаты:

- мәтін үзінділері бойынша болжам жасайды, тиісті ақпаратты анықтай біледі;

- сөйлеу ағымындағы интонацияның құрамдас бөліктері: әуен, әуез, тембр, қарқын, кідірісті сөйлеу мәнеріне сай қолданады.

Тыңдалым алды

1-тапсырма. *Сұрақтарға жауап беріңіз.*

- 1) «Абай жолы» романы неше кітаптан тұрады?
- 2) Бірінші кітапта Абай қандай оқиғаларды басынан өткереді?
- 3) Тоғжан, Ділдә есімдері таныс па?
- 4) Қандай саяси-әлеуметтік оқиғалар болды?

Дескриптор:

- 1) Сұрақтарға жауап береді - 1 балл
- 2) Еркін және сенімді сөйлейді - 1 балл
- 3) Интонацияны дұрыс қолданады - 1 балл

Тыңдалым мәтіні *(мұғалім дауыстап оқиды)*

2-тапсырма. *«Оқиганы болжау» (мұғалім кез келген жерден тоқтайды, оқушылар өз болжамдарын айтып жалғастырады).*

Ұлжан, Абайлар Қарқаралыға келгенде өзінің құдасы Тінібек оларды аса мейірімділікпен күтеді. Көп болмай Ұлжан, Мәкіштер қайтамыз деседі. Абай бірекі жұмысым бар деп қалада қалатынын білдіргенде Ұлжан оған талай сөз айтады. Себебі, Абай әлі алты айдан бері қаладан қалаға жүріп, үйіне әлі бармаған болатын. Анасы ел-жұрт, бала-шаға, Ділдәні ойла деген еді. Осыдан он бес күн өтіп, Абай мен Ербол ауылға бет бұрысты. Жолда күн батарда, жаңбыр жауғалы тұрғанда екі жігіт Орда тауына жетеді. Кенеттен жаңбыр себелей түседі. Бір тастақ қиядан асқанда кішкене ауылдың шеті көрінеді. Бұл Байшораның Бекей ауылы екен. Ауыл ішіндегі Бекей шаңырағына кіріп, сол жерде қонақ болады. Ас піскенше екі жігіт ұйқыға кетеді. Бір кез Абайдың түсі, яки өңінде ме "Топайкөк" шырқала кетеді. Екеуі де ояна кетісті. Бірақ ән әлі шырқалып жатты. Сыртқа шығып білсе, шырқап жатқан Шекей қызы Шүкіман екен. Өзі Тоғжаннан айнымайды. Кейін Шүкімандар Абайларға келіп, бірге көңіл-күй көтереді. Абай Шүкіманнан көз үзе алмай қалады. Себебі, бұл сұлу Түйеөркештегі Тоғжанды елестететін еді. Таң ата екі атты ауылға қайтады. Ұлжан ауылы Шалқар деген жерде екен. Жолда Абай мен Ербол Шүкіманға жана ат береді. Оны Әйгерім деп атайды... *(Осы жерден тоқтайды, оқиганың жалғасын оқушылар болжайды)*

Абай Әйгерімді жар етуге бел буады. Абай ауылға жетіп, үш жасар Мағашын құшағына басады. Үлкен ұлы Ақылбай Нұрғанымның қолында өсіп жатқан болатын. Ал Күлбадан, Әбдірахман және Мағаштар Ділдәмен бірге. Көп өтпей Абай шешесіне Әйгерім жайын айтады. Ұлжан Абайдың бұл сөзін күйзеу қабақпен тыңдап, соңында опық жейтінін айтады... *(Осы жерден тоқтайды, оқиганың жалғасын оқушылар болжайды)* Бірақ, шешесінің қарсылығы

байлауға бөгет болған жоқ. Осыдан кейін Абай Бекей ауылында он бес күндей боп қайтады. Абай осы арада барлығын риза етіп, үлкен мал беретін болып келіседі. Мал жағынан Абайға Оспан көп қарасады. Жақып, Жиренше, Оспан, Ғабитхандар құда түсіп қайтады.

(Романды ықшамданған Жолдас Өрісбаев. massaget.kz)

Дескриптор:

- 1) Бірінші үзіндіні жалғастырады- 1 балл
- 2) Екінші үзіндіні жалғастырады- 1 балл
- 3) Интонацияны дұрыс қолданады - 1 балл

3-тапсырма. Сұрақтарға жауап жазыңыз.

1. Үзіндіде кездескен Ділдә, Айгерім, Ербол кімдер?
2. Абай кімдерге көп мал беретін болып келіседі?
3. «Құда түсу» деген не?
4. Ұлжан Абайды неге қолдаған жоқ?

Дескриптор:

- 1) Ақпаратты анықтайды- 1 балл
- 2) Өз пікірін жазады- 1 балл
- 3) Орфографиялық нормаға сай жазады- 1 балл

4-тапсырма. «Ортақ әңгіме». *Мақсаты: топ мүшелерінің логикалық ойлау қабілеттерін дамыту. Бәрі шеңбер бойымен отырады. Біреуі қандай да бір тақырыпта әңгіме бастайды (мысалы, детектив), бірақ тек бірінші сөйлем ғана айтады. Жанында отырған қатысушы екінші сөйлемін, оның жанында отырған үшінші сөйлемін және т.с. шеңбер бойымен орындалады.*

Мұғалім бастайды. Ұлжан Абайдың екінші әйел алуына қарсы болды. Оқушылар жалғастырады.

Дескриптор:

- 1) Өз пікірін білдіреді - 1 балл
- 2) Сенімді сөйлейді- 1 балл
- 3) Интонацияны сөйлеу мәнеріне сай қолданады- 1 балл
- 4) Тақырыптан ауытқымайды- 1 балл

9-бөлім. Жастар мәселесінің түйіткілдері. Мұхтар Әуезов «Абай жолы» романы 3,4-кітабы.

Бөлімше тақырыбы: Ел болашағы

Оқу мақсаты:

11.3.6.1 мәтіндегі негізгі ойды анықтап, көтерілген мәселеге баға беру, өзіндік көзқарасын жүйелі, дәлелді жеткізу;

11.2.2.1 ғылыми және кәсіби мәтіндерге сүйеніп, монологпен диалогті үйлестіре қолдану, сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын орынды қолданып, тыңдаушылармен қарым-қатынас орнату.

Сабақтың мақсаты:

- мәтіндегі негізгі ойды анықтап, көтерілген мәселеге баға береді, өзіндік көзқарасын жүйелі, дәлелді жеткізеді;

- ғылыми және кәсіби мәтіндерге сүйеніп, монологпен диалогті үйлестіре қолданады, сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын орынды қолданып, тыңдаушылармен қарым-қатынас орнатады.

Оқылым алды

1-тапсырма. Сұрақтарға жауап беріңіз.

1. «Ел болашағы» деп кімдерді айтамыз?
2. «Ел болам десең – бесігіңді түзе» деген мәтелді қалай түсінесіз?
3. Қазіргі жастар қандай?

Дескриптор:

- 1) Ауызша жауап береді - 1 балл
- 2) Сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын қолданады - 1 балл

Мәтінді оқып, төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

Ел болашағы

Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлының «Бала тәрбиесін, оқытуын жақсы білейін деген адам әуелі балаларға үйрететін нәрселерді өзі жақсы білуі керек, екіншіден, баланың табиғатын біліп, көңіл-сарайын танитын адам болуы керек. Оны білуге баланы туғаннан бастап өсіп жеткенше тәнімен қатар ақылы қалай кіретін жолын іздеуі керек, баланың ісіне, түсіне қарап ішкі халінен хабар аларлық болуы керек» деген сөзі бала тәрбиесіне баса назар аудару керек екенін меңзейді. Ата-анасын сыйлау, жанашыр, адал, еңбекқорлық, кішіпейілділік сияқты қасиеттерді бойға сіңіріп, өзін ортада жақсы ұстауға үйрету, жаман істерден бойын аулақ ұстап, өзгеге құрметпен қарап, әрбір адамның бойынан жақсылық пен ізгілік нышанын көруге баулу отбасынан басталады.

Біз баланы еліміздің ертеңі, Қазақстанның болашағы деп түсініп, оның тәрбиесіне ерекше мән беруіміз керек. Себебі, бүгінгі бала – ертеңгі елдің тұтқасы. Осы орайда елімізде 2019 жыл–«Жастар жылы», 2020 жыл–«Еріктілер жылы», 2022 жыл–«Балалар жылы» деп жарияланған болатын. Бұл тек ұрандап немесе мереке түрінде атап өту ғана емес, ең алдымен билік тарапынан денсаулық сақтау, білім беру және әлеуметтік қамсыздандыру саласында балаларды қорғау мақсатында нақты іс-шараларды қолға алып, жастарға қолдау білдіріп, олардың әлеуметтік жағдайын жақсарту мақсатында нақты қадамдар жасау керектігін меңзейді.

Еліміздің заңғар жазушысы Мұхтар Әуезов «Ел болам десең, бесігіңді түзе» деген болатын. Сондықтан, ұрпағымыз ұлттық тәрбиені бойына сіңіріп, халқымызды болашаққа жетелейтін жақсы азамат болып өсуіне әрқайсымыз өз үлесімізді қосуымыз керек.

2-тапсырма. *Мәтін бойынша ойыңызды «ПОПС формуласы» арқылы жазыңыз.*

Бірінші сөйлем: «Менің ойымша,...»

Екінші сөйлем: «Себебі, мен оны былай түсіндіремін...»

Үшінші сөйлем: «Оны мен мына фактілермен, мысалдармен дәлелдей аламын....»

Соңғы сөйлем: «Осыған байланысты мен мынадай қорытынды шешімге келдім.

Дескриптор:

- 1) Ойын жазады- 1 балл
- 2) Себебін түсіндіреді- 1 балл
- 3) Пікірін дәлелдейді- 1 балл
- 4) Қорытынды жазады - 1 балл

3-тапсырма. *«Ел болашағы жастардың қолында» тақырыбы бойынша мәтінге сүйеніп, монолог пен диалогті үйлестіріп, жұбыңызбен сөйлесіңіз.*

Дескриптор:

- 1) Монолог пен диалогті үйлестіреді - 1 балл
- 2) Сөйлеуші-тыңдаушы позициясын ауыстырады- 1 балл
- 3) Сөйлеу этикеті формаларын қолданады- 1 балл
- 4) Мәтіндегі ақпаратқа сүйенеді - 1 балл

Бөлімше тақырыбы: Талаптыға нұр жауар

Оқу мақсаты:

11.3.6.1 мәтіндегі негізгі ойды анықтап, көтерілген мәселеге баға беру, өзіндік көзқарасын жүйелі, дәлелді жеткізу;

11.2.1.1 ғылыми және кәсіби мәтіндердегі күрделі сөздер мен терминдердің жасалу жолын анықтау, ауызша мәтін құрауда орынды қолдану;

Сабақтың мақсаты:

- мәтіндегі негізгі ойды анықтап, көтерілген мәселеге баға береді, өзіндік көзқарасын жүйелі, дәлелді жеткізеді;

- ғылыми және кәсіби мәтіндердегі күрделі сөздер мен терминдердің жасалу жолын анықтайды, ауызша мәтін құрауда орынды қолданады;

Оқылым алды

1-тапсырма. *Мақал-мәтелдердің мағынасын өз сөзіңізбен түсіндіріңіз.*

1. Талаптыға нұр жауар
2. Талабы жоқ жас ұлың —
Жалыны жоқ шөкпен тең.
3. Білімдіден шыққан сөз - талаптыға болсын кез.
4. Тауды биік демендер,
Талаптансаң шығарсың.
Жауды мықты демендер,
Жарақтансаң жығарсың.

Дескриптор:

- 1) Негізгі ойды анықтайды- 1 балл
- 2) Көзқарасын жүйелі жеткізеді- 1 балл

Мәтінді оқып, төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

Қырық төртінші сөз

Адам баласының ең жаманы – талапсыз. Талап қылушылар да неше түрлі болады. Һәм талаптың өзі де түрлі-түрлі. Һәм сол талаптардың қайсысының соңына түссе де, бірінен бірі өнерлі, тұрлаулырақ келеді. Уа, ләкин адам баласы я талапты, я талапсыз болсын, әйтеуір «бәрекелдіні» керек қылмайтуғыны болмайды. Әрнәсік, орынсыз ба, орынды ма, «бәрекелді» деушіні көңіл іздеп тұрады. Адам баласы өзі қай жолда, қай майданда жүрсе, сол майдандағы кісімен сырлас болады. Оның үшін өзге жолдағылардан «бәрекелдіні» оңды күтпейді. Маған «бәрекелді» десе, осы өзімменен серіктес, сырлас осылар «бәрекелді» дер дейді.

Талаптың ішінде адам баласы көбінесе басына қадір іздеп, сол талапта болады. Біреу мал қуып жатыр. Сарандықпен, арамдықпен, әйтеуір мал тапсам, «Мал тапқан ердің жазығы жоқ» дейтұғын, «Малдының беті жарық» дейтұғын мақалға сеніп, халықтың түріне қарай, ит те болса, малдыны сөге алмайды деп, бұл мал Һәм пайда, Һәм қасиет болады бойыма дейді. Мұнысы рас, қазақтың өз құлқына қарағанда. Бірақ адамдыққа, ақылға қарағанда, қазақ түгіл, көңіл жиіркенетұғын іс. Осыған орай біреу ер атанамын, біреу қажеке атанамын, біреу молдеке атанамын, біреулер білгіш, қу, сұм атанамын деп, сол харекетте жүр. Әрқайсысы қазаққа яки бірі бар, бірі жоқ болса, бағанағы екі бұлдамақ та болып, басына «осыным бірсыпыра елеу азық болар» деген талаппенен қылып жүр. Мұнысы қазақтың тамырын ұстап-ұстап қарайды дағы, «мынаны алып келіп берсе, қымбат алғандай екен, осы күнде мына бір істің біраз пұлы бар екен» деп, қазақтың өз бетінен оқып, ізденген талап болмаса, кітап бетінен оқып іздеген талап емес. Оның үшін кітап сөзіменен ізденген талап болса, әуелі көкіректі тазалау керек дейді, онан соң ғибадат қыл дейді. Қазақтың бетіне қарап, содан оқыған болса, ол талабыңды қыла бер, көкіректі тым тазалаймын деме, оны кім көріп жатыр, ішінде қатпар көп болмаса, құт-берекеге жағымды болмайды дейді. Енді осыған қарап, қайдан оқып, біліп, ұмтылған талап екенін білерсің.

Абай.

2-тапсырма. *Мәтін бойынша «Семантикалық картаны» толтырыңыз. Күрделі сөздердің жасалу жолын түсіндіріңіз.*

Күрделі сөздер	Тіркесті сөздер	Қос сөздер	Біріккен сөздер	Қысқарған сөздер
түрлі-түрлі				
әрқайсысы				
адам баласы				
құт-береке				
ұстап-ұстап				
кітап сөзі				

Дескриптор:

- 1) тіркесті сөздерді анықтайды- 1 балл
- 2) қос сөздердің жасалу жолын біледі- 1 балл
- 3) біріккен сөзді ажыратады- 1 балл

4) жасалу жолдарын түсіндіреді - 1 балл

3-тапсырма. 1-тапсырмада берілген мақал-мәтелдердің бірін таңдап, кестедегі күрделі сөздерді пайдаланып монолог дайындаңыз.

Дескриптор:

- 1) күрделі сөздерді пайдаланады- 1 балл
- 2) өз пікірін білдіреді- 1 балл
- 3) дәлел келтіреді - 1 балл
- 4) көтерілген мәселеге баға береді- 1 балл

Бөлімше тақырыбы: Жастар мәселесінің түйткілдері

Оқу мақсаты:

11.3.1.1 мәтіннен детальді ақпараттарды, факті мен көзқарасты, астарлы ойды анықтау, берілген ақпараттың оқырманға әсерін және автор позициясын талқылау;

11.4.4.1 тақырып бойынша мәтінге жоспар құрып, әр тармақшаға қажетті негізгі және қосымша мәліметтерді жинақтау, дереккөздерге сілтеме көрсетіп таныстыру (тірек-схема, менталды карта, презентация).

Сабақтың мақсаты:

- мәтіннен детальді ақпараттарды, факті мен көзқарасты, астарлы ойды анықтайды, берілген ақпараттың оқырманға әсерін және автор позициясын талқылайды;

- тақырып бойынша мәтінге жоспар құрып, әр тармақшаға қажетті негізгі және қосымша мәліметтерді жинақтайды, дереккөздерге сілтеме көрсетіп таныстырады (тірек-схема, менталды карта, презентация).

Оқылым алды

1-тапсырма. *Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлының «Ерім дейтін ел болмаса, елім дейтін ер қайдан шықсын?!» деген сөздерін қалай түсінесіз?*

Дескриптор:

- 1) Негізгі ойды анықтайды - 1 балл
- 2) Көзқарасын жүйелі жеткізеді - 1 балл

Мәтінді оқып, төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

Қазіргі жастардың кейбір өзекті мәселелері

Бүгінгі көптеген жасымыздың бойында өз Отанына деген ыстық сезімнен гөрі қарны тоятын, қалтасын толтыруға мүмкіндік мол елдерге ынта-ықыласы басым болып жүргенін іштей сезесің. Міне, осы жайт біздің ұрпақты отаншылдыққа тәрбиелеу бағытындағы шаралардың жөнді нәтиже бермей отырғанын көрсетеді.

Мемлекет тарапынан жастарды қолдап, жағдай жасауға, олардың бойында отаншылдық рухты қалыптастырып, тәрбиелеуге айрықша көңіл бөлу мәселесі жиі көтеріледі.

Бір өкініштісі сол, жастарды қолдау, ұрпақ тәрбиелеу ісіне қатысты сөз қозғалғанда мәселенің экономикалық, әлеуметтік берік негіздері, айқын

қадамдары қозғалмай қалады. Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлының «Ерім дейтін ел болмаса, елім дейтін ер қайдан шықсын?!» деген аталы да, азаматтық сөзін білсек те, соған сәйкес амал жасай алмай отырғанымыз қынжылтады. А.Байтұрсынұлының бұл атақты сөзінің астарында нағыз отаншылдыққа, елін, жерін сүйуге тәрбиелеудің негізі жастардың болашақтарын өз елімен байланыстыруы үшін жағдай жасау, ынталандыру, мемлекетінің шынайы қамқорлығын сезіндіріп өсіру қажеттігінде жатқаны түсінікті ғой.

Бүгінде жастарды қолдаудың көзге көрініп тұрған жалғыз ауқымды жобасы – ҰБТ арқылы жоғары оқу орындарында білім алу үшін мемлекеттік гранттар беру. Мұның өзі де түбегейлі жемісін беретін игілік емес. Өйткені грант көмегімен мамандық меңгерген жастардың басым бөлігі лайықты жалақысы бар жұмысқа орналаса алмай, күнкөрістің ыңғайымен басқа салаға, тіпті өзге елге қара жұмыс істеуге кетіп жатады...

<https://egemen.kz/article/324912-erim-deytin-el-bolmasa>

2-тапсырма. Мәтін бойынша кестені толтырыңыз.

Детальды ақпарат	Факт	Астарлы ой	Автор позициясы	Оқырманға әсері

Дескриптор:

- 1) детальды ақпаратты анықтайды - 1 балл
- 2) фактіні келтіреді- 1 балл
- 3) астарлы ойды жазады - 1 балл
- 4) автор позициясын айқындайды- 1 балл
- 5) оқырманға әсерін болжайды - 1 балл

3-тапсырма. Тақырып бойынша қосымша мәліметтерді пайдаланып, менталды картадайындаңыз, дереккөздерге сілтеме келтіріңіз.

Дескриптор:

- 1) менталды карта дайындайды- 1 балл
- 2) қосымша деректерді пайдаланады - 1 балл
- 3) дереккөздерге сілтеме келтіреді- 1 балл

Бөлімше тақырыбы: Мұхтар Әуезов «Абай жолы» (романнан үзінді, 3-4-кітап)

Оқу мақсаты:

11.1.4.1 көркем шығарманы тыңдау, басқа өнер туындыларымен (кино, театр, музыка, би, сурет-мүсін өнері, сәулет) салыстырып, тақырып ортақтығына сипаттама жасау;

11.5.1.7 мәтін құрауда шылаудың мағыналық түрлерін стильдік қызметіне сай орынды қолдану

Сабақтың мақсаты:

- көркем шығарманы тыңдайды, басқа өнер туындыларымен (кино, театр, музыка, би, сурет-мүсін өнері, сәулет) салыстырып, тақырып ортақтығына сипаттама жасайды;

- мәтін құрауда шылаудың мағыналық түрлерін стильдік қызметіне сай орынды қолданады.

Тыңдалым алды

1-тапсырма. *Сұрақтарға ауызша жауап беріңіз.*

- Көркем шығармадан басқа қандай өнер туындыларын білесіз?
- «Абай жолы» романынан басқа Абай туралы қандай өнер туындыларын білесіздер? (ақынның ескерткіші, портреті, опера, т.б.)
- Роман мен операның қандай айырмашылығы және ұқсастығы бар?

Дескриптор:

1) Өнер туындыларын атайды - 1 балл

2) Айырмашылығын және ұқсастығын ажыратады - 1 балл

Тыңдалым. <https://youtu.be/rcSp-y8lgVY?si=dv57N5IWU1iIqiwL> сілтемесі бойынша «Абай жолы» романы, 4-кітаптың қысқаша мазмұны көрсетіледі.

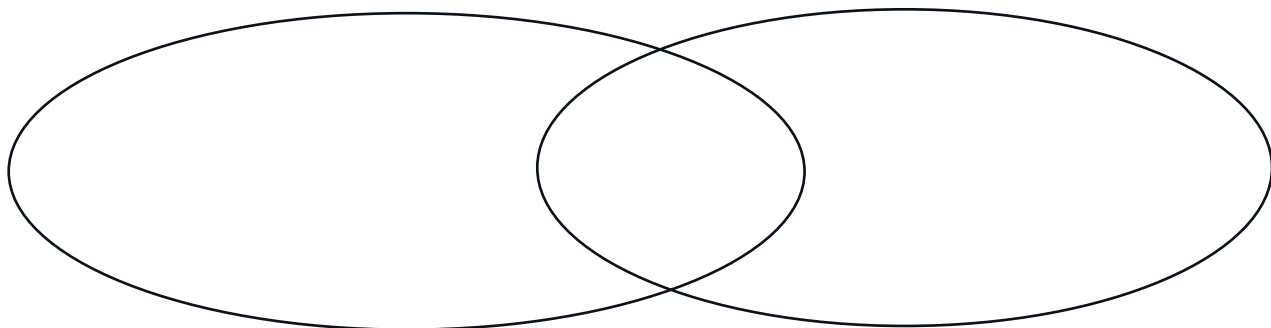
<https://youtu.be/rcSp-y8lgVY?si=dv57N5IWU1iIqiwL> сілтемесі арқылы «Абай» операсынан үзінді көрсетіледі.

2-тапсырма. *Көркем шығарманы операмен салыстырып, Венн диаграммасын толтырыңыз. Тақырып ортақтығына сипаттама беріңіз, шылауларды қолданыңыз.*

«Абай жолы» романы

Ортақ

«Абай» операсы

Дескриптор:

1) шығарманың ерекшелігін жазады - 1 балл

2) операға сипаттама береді - 1 балл

3) ортақ белгілерін жазады - 1 балл

4) тақырып ортақтығын сипаттайды - 1 балл

5) шылауларды қолданады - 1 балл

3-тапсырма. Айтылым. Абай «Ғылымның жаманы жоқ» дейді. «Өнер туындысының жаманы жоқ» деген пікірмен келісесіз бе?

Дескриптор:

- 1) өз ойын айтады - 1 балл
- 2) сенімді сөйлейді - 1 балл
- 3) шылауларды орынды қолданады - 1 балл

Жаһандық мәселелер: көші-қон саясаты. Қабдеш Жұмаділов «Қаздар қайтып барады»

Бөлімше тақырыбы: «Жаһандық миграция» деген - не?

Оқу мақсаты:

11.1.3.1 оқу-кәсіби, қоғамдық-саяси, әлеуметтік-мәдени тақырыптар аясында және мамандандырылған тар аядағы арнайы мәтіндердегі сөздер мен термин сөздердің мағынасын түсіну;

11.2.6.1 әртүрлі графиктік мәтіндердегі (кесте, диаграмма, сызба, шартты белгі) мәліметтерді салыстырып талдау, негізгі үрдістерді анықтау.

Сабақтың мақсаты:

- оқу-кәсіби, қоғамдық-саяси, әлеуметтік-мәдени тақырыптар аясында және мамандандырылған тар аядағы арнайы мәтіндердегі сөздер мен термин сөздердің мағынасын түсінеді;

- әртүрлі графиктік мәтіндердегі (кесте, диаграмма, сызба, шартты белгі) мәліметтерді салыстырып талдайды, негізгі үрдістерді анықтайды.

Тыңдалым алды

1-тапсырма. Сұрақтарға жауап беріңіз.

1. «Жаһан, жаһандану» деген сөздерді қалай түсінесіз?
2. Миграция себептерін білесіз бе?
3. Миграция салдарынан мәселелер туындай ма? Қандай?

Дескриптор:

- 1) Ауызша жауап береді - 1 балл
- 2) Сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын қолданады - 1 балл

Мәтінді тыңдап (мұғалім оқиды), төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

Жаһандық мәселелер

Миграция (лат. migratio — көші-қон, қоныс аудару) — адамдардың (мигранттардың) қандай да бір аумақтардың шекарасынан өтіп, ұзақ уақытқа немесе біржолата қоныс тебу процесі. Осы негізде ең алдымен, халықаралық (мемлекетаралық) және ішкі миграцияны анықтайды. Ішкі көші-қон ел халқының жалпы санын өзгертпейді, халықаралық көші-қон әлем елдеріндегі халық санының өзгеруіне әкеледі. Мерзімдік белгілеріне қарай қайтып оралмайтын (ішкі көші-қон, эмиграция, иммиграция) және қайтып оралатын миграция (ұзақ мерзімді, мезгілдік, үздік-создық, ауық-ауық көші-қон) түрлері анықталған. Түрлеріне қарай ерікті, мәжбүрлі, заңсыз көші-қон болып бөлінеді.

Халықтың көші-қоны себептеріне қарай жіктеу де аса маңызды. Келесідей себептер анықталады: экономикалық, әлеуметтік, әскери, демографиялық (отбасы бірлесуі, некелік миграция), мәдени, саяси, діни және этникалық. Халықтың көші-қонын жекелеген елдердің, аймақтардың және жалпы әлемнің экономикалық-демографиялық дамуына елеулі әсер етеді.

(<https://kk.wikipedia.org/wiki/>)

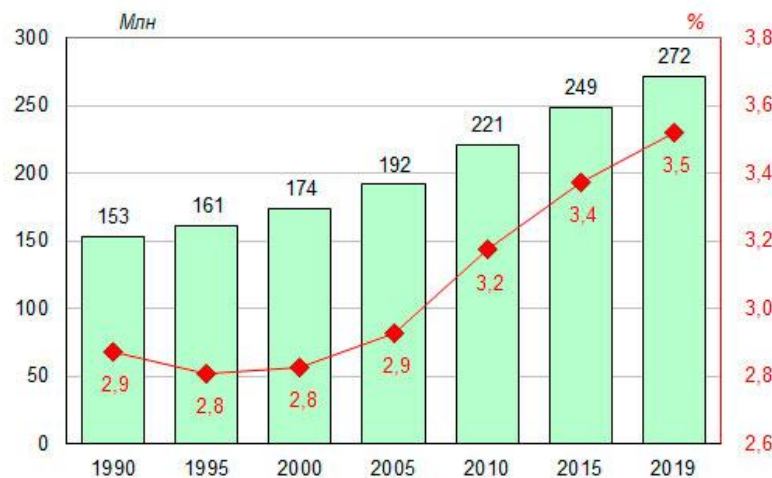
2-тапсырма. Мәтінде кездескен терминдер мен ұғымдардың мағынасын ашып жазыңыз.

Миграция	
Шекара	
Халықаралық миграция	
Ішкі миграция	
Ерікті миграция	
Мәжбүрлі миграция	
Заңсыз миграция	

Дескриптор:

- 1) Термин сөздердің мағынасын түсінеді- 1 балл
- 2) Сөздердің мағынасын жазады- 1 балл
- 3) Орфографиялық нормаға сай жазады- 1 балл

3-тапсырма. Халықаралық миграция бойынша диаграммадағы мәліметтерді салыстырып, талдау жасаңыз.

млн. адам

Халық саны

Дескриптор:

- 1) Графиттік мәтінді оқиды- 1 балл
- 2) Ақпаратты салыстырады- 1 балл
- 3) Мәліметтерді талдайды - 1 балл
- 4) Негізгі үрдістерді анықтайды- 1 балл
- 5) Сенімді сөйлейді- 1 балл

Бөлімше тақырыбы: Иммиграция – үздіксіз процесс

Оқу мақсаты:

11.1.2.1 мәтінді тыңдай отырып, негізгі идеяларды (ақпараттарды) қысқаша түртіп жазу (конспектілеу) және берілген ақпараттарды жүйелеу;

11.2.6.1 әртүрлі графиктік мәтіндердегі (кесте, диаграмма, сызба, шартты белгі) мәліметтерді салыстырып талдау, негізгі үрдістерді анықтау.

Сабақтың мақсаты:

- мәтінді тыңдай отырып, негізгі идеяларды (ақпараттарды) қысқаша түртіп жазады (конспектілейді) және берілген ақпараттарды жүйелейді;

- әртүрлі графиктік мәтіндердегі (кесте, диаграмма, сызба, шартты белгі) мәліметтерді салыстырып талдайды, негізгі үрдістерді анықтайды.

Тыңдалым алды

1-тапсырма. *Сұрақтарға жауап беріңіз.*

1. «Иммигрант» деген сөзді қалай түсінесіз?

2. Эмигрант деген кім?

3. Қалай ойлайсыз, иммигранттар елге пайда әкеле ме?

Дескриптор:

1) Өз ойын білдіреді- 1 балл

2) Сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын қолданады - 1 балл

Мәтінді тыңдап (мұғалім оқиды), төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

Иммиграция

Иммиграция (лат. im-migrare – көшіп келу) — қоныстанушылық, келімсектік, бір мемлекет азаматтарының екінші бір мемлекетке тұрақты немесе уақытша (Қазақстан заңнамасы бойынша алты айдан көп мерзімге) тұру үшін көшіп келуі. Иммиграция субъектілері: шетелдіктер – басқа мемлекеттердің азаматтары, қос азаматтығы бар адамдар, азаматтығы жоқ адамдар, олардың отбасылары немесе қоныс аударуға тілек білдіруші ұжымдық қоғамдастықтар.

Бүгінгі таңда дамыған елдерде халықтың үштен бірінен көбі иммигранттар. Халықаралық көші-қон ұйымы тек 2017 жылдың өзінде иммигранттар саны шамамен 285 миллион болғанын тіркеді. Иммиграция шетелге сапар шеккендерге тиімді болса, қабылдаушы елге де пайда әкеледі. Мысалы, экономиканы алайық: иммигранттар өз табыстарын ақша аудару арқылы үйге жіберген кезде, олар жергілікті тұрғын үй, тамақ, денсаулық сақтау және бос уақытты өткізуге жұмсайды. Еңбек нарығын кеңейте отырып, иммигранттар өндіріс өсімін арттырады, бұл экономикалық өсудің негізгі факторларының бірі. Иммигранттар елдің белгілі бір территориясымен байланысты емес болғандықтан, олар кез-келген жерде көшуге және жұмыс таба алады.

[\(https://kk.wikipedia.org/wiki/;](https://kk.wikipedia.org/wiki/) [https://www.forumdaily.com/kk/\)](https://www.forumdaily.com/kk/)

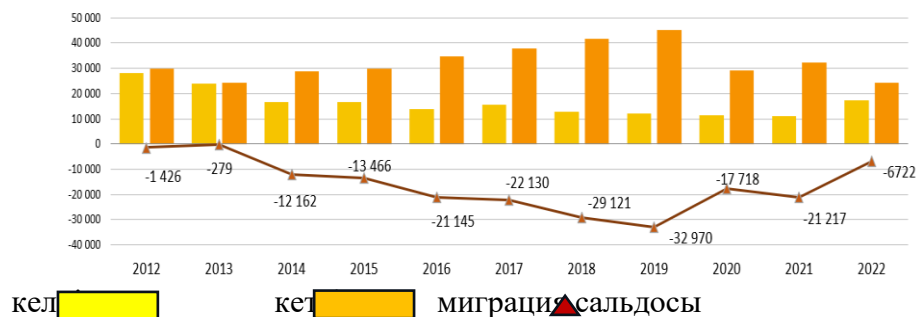
3- тапсырма. *Мәтінді тыңдай отырып, негізгі идеяларды (ақпараттарды) қысқаша түртіп (конспектілеңіз) жазыңыз, жазған ақпаратты жүйелеңіз.*

Дескриптор:

1) Негізгі идеяларды жазады - 1 балл

- 2) Ақпаратты жүйелейді - 1 балл
- 3) Орфографиялық нормаға сай жазады - 1 балл

3-тапсырма. Айтылым. Тұтас емес мәтін бойынша диаграммадағы Қазақстан халқының миграциясы туралы мәліметтерді салыстырып, талдау жасаңыз.

Дескриптор:

- 1) Графликтік мәтінді оқи алады - 1 балл
- 2) Ақпаратты салыстырады - 1 балл
- 3) Мәліметтерді талдайды - 1 балл
- 4) Негізгі үрдістерді анықтайды - 1 балл
- 5) Сенімді сөйлейді - 1 балл

Бөлімше тақырыбы: Көші-қон тарихы

Оқу мақсаты:

11.3.1.1 мәтіннен детальді ақпараттарды, факті мен көзқарасты, астарлы ойды анықтау, берілген ақпараттың оқырманға әсерін және автор позициясын талқылау;

11.4.5.1 ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндерден басты лексикалық бірліктерді нақтылап, мәтіннің ақпараттық-маңызды фрагменттерін анықтап, (компрессия) жинақы мәтін құрастыру;

11.5.1.7 мәтін құрауда шылаудың мағыналық түрлерін стильдік қызметіне сай орынды қолдану.

Сабақтың мақсаты:

- мәтіннен детальді ақпараттарды, факті мен көзқарасты, астарлы ойды анықтайды, берілген ақпараттың оқырманға әсерін және автор позициясын талқылайды;

- ғылыми және публицистикалық стильдегі мәтіндерден басты лексикалық бірліктерді нақтылап, мәтіннің ақпараттық-маңызды фрагменттерін анықтап, (компрессия) жинақы мәтін құрастырады;

- мәтін құрауда шылаудың мағыналық түрлерін стильдік қызметіне сай орынды қолданады.

Оқылым алды

1-тапсырма. «Ой қозғау» (brainstorming, «Ми шабуылы» деп те аталып жүр).

1. Қазіргі Қазақстан территориясында 1465 жылы құрылған мемлекет қалай аталды?

2. Бұл жерде негізінен қай ұлт өкілдері тұрды?

3. Хандық құрылғанда қазақтардың саны шамамен қанша болды?

Дескриптор:

1) Өз ойын білдіреді - 1 балл

2) Сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын қолданады - 1 балл

Мәтінді оқып, төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

Көші-қон тарихы

Қазақстанның көп ұлтты құрамы өлкені үнемі әрі жүйелі түрде отарлау саясаты нәтижесінде қалыптасты. Қазақстанға басқа ұлт өкілдерінің келіп қоныстануы патшалық билік тұсында басталып, кейіннен кеңестік жүйе тұсында жалғасын тапты. Қоныстану түрлі жағдайларға байланысты мемлекет тарапынан қолдау арқылы ұйымдасқан түрде немесе шашыранды, өз күштерімен жүйесіз түрде, қоныс аударушылардың өз еркімен немесе оларды зорлап жер аудару арқылы жүргізді. Қазақстанның көп ұлтты құрамы жер аударылған кулактармен, сталиндік қуғын-сүргінге ұшыраған және тарихи мекенінен қуылған халықтармен, тың және тыңайған жерлерді игеруге келгендермен, одақтық ведомствоаралық биліктің ұйғаруымен және басқа келушілермен толығып отырды. Қазақстан жеріне басқа этникалық топтардың алғаш келіп қоныстануы XVI ғасырдан бастау алды. Сондай-ақ, 15 – 18 ғасырларда жоңғар шапқыншылығы кезінде қазақ халқы “ақтабан шұбырынды, алқакөл сұламаға” ұшырап, ата мекенінен үдере көшіп, мәжбүрлікпен қоныс аударып отырған. 19 ғасырдың 2-жартысы – 20 ғасырдың басында Ресей империясының отарлау саясатымен қазақ жеріне қара шекпенді орыс қоныстанушылары көшіп келді.

Ашаршылық, репрессия, Кеңес Өкіметінің орнауы салдарынан талай қазақтар қанды қырғын мен аштықтан бас сауғалап, жат жерге ауып кетті. 1928 – 30 жылдары бай-кулак ретінде тәркіленген ауқаттылар ата мекенінен аласталып, жер аударылды.

<https://kk.wikipedia.org/wiki/>

2-тапсырма. *Айтылым. Мәтін бойынша келесі ақпаратты ажыратыңыз.*

Детальды ақпарат	Факт	Астарлы ой	Автор позициясы	Оқырманға әсері

Дескриптор:

1) детальды ақпаратты анықтайды - 1 балл

2) фактіні келтіреді - 1 балл

3) астарлы ойды ажыратады - 1 балл

4) автор позициясын айқындайды - 1 балл

5) оқырманға әсерін болжайды - 1 балл

3-тапсырма. Мәтіннен басты лексикалық бірліктерді нақтылап, мәтіннің ақпараттық-маңызды фрагменттерін анықтап, (компрессия) жинақы мәтін құрастырып жазыңыз, шылаудың мағыналық түрлерін стильдік қызметіне сай қолданыңыз.

Дескриптор:

- 1) Маңызды ақпаратты анықтайды - 1 балл
- 2) Жинақы мәтін құрастырады - 1 балл
- 3) Шылауларды орынды қолданады - 1 балл

Бөлімше тақырыбы: Қабдеш Жұмаділов - қаламгер

Оқу мақсаты:

11.1.2.1 мәтінді тыңдай отырып, негізгі идеяларды (ақпараттарды) қысқаша түртіп жазу (конспектілеу) және берілген ақпараттарды жүйелеу;

11.4.6.1 мәнмәтін бойынша тілдік бірліктерді орфографиялық нормаға сай жазу, мәтін деңгейінде тыныс белгілерін қолдана білу

Сабақтың мақсаты:

- мәтінді тыңдай отырып, негізгі идеяларды (ақпараттарды) қысқаша түртіп жазады (конспектілейді) және берілген ақпараттарды жүйелейді;

- мәнмәтін бойынша тілдік бірліктерді орфографиялық нормаға сай жазу, мәтін деңгейінде тыныс белгілерін қолдана білу.

Тыңдалым алды

1-тапсырма. «Синквейн» әдісі. «Жазушы» сөзіне бес жолды өлең құрастырыңыз.

1. Бір зат есім
2. Екі сын есім
3. Үш етістік
4. Төрт сөзден тұратын сөйлем
5. Бірінші жолдағы зат есімге синоним

Дескриптор:

- 1) Бес жолды өлең құрастырады- 1 балл
- 2) Орфографиялық нормаға сай жазады- 1 балл
- 3) Тыныс белгілерін қолдана біледі- 1 балл

Мәтінді тыңдап (мұғалім оқиды), төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

Қабдеш Жұмаділов – қаламгер

Қабдеш Жұмаділов 1936 жылы 24 сәуірде Шыңжаң өлкесінің Тарбағатай аймағы, Малдыбай ауылында дүниеге келген. Ауылда бастауыш білім алып, кейін Шәуешек гимназиясын бітіреді. 1956 жылы Қытай үкіметінің жолдамасымен Алматыға келіп, Қазақ мемлекеттік университетінің филология факультетіне оқуға түседі. Алайда университеттің екінші курсынан кейін екі ел арасындағы саяси жағдайға байланысты кері шақырылып, 1958-1962 жылдар аралығында Қытайда қуғын-сүргінге ұшырады. 1962 жылы империя шекарасын бұзып өткен қазақ көшімен бірге атамекенге қайтып оралып, ҚазМУ-дегі

аяқталмай қалған оқуын қайта жалғап, 1965 жылы бітіріп шығады. «Қазақ әдебиеті» газетінде (1965-1967), «Жазушы» баспасында (1967-1976), Мемлекеттік баспалар комитетінде (1976-1981) жауапты қызметтер атқарды. 1981 жылдан бірыңғай шығармашылық жұмыста болған.

Жазушының әдеби қызметі Шәуешек гимназиясында оқып жүргенде басталған. 1954 жылы «Шыңжаң газетінде» алғашқы өлеңдері жарық көрген. «Жамал» атты тырнақалды әңгімесі 1956 жылы «Шұғыла» журналында басылған.

Жастық шақта жазылған өлеңдері 1967 жылы «Жас дәурен» деген атпен жеке жинақ болып шыққан. Осыдан кейін жазушы бірыңғай проза жазуға ойысқан. «Қаздар қайтып барады» атты алғашқы әңгімелер жинағы 1968 жылы, «Көкейкесті» романы 1969 жылы жарық көрді. Романдарының дені тарихи тақырыпқа арналған. Оның екі кітаптан тұратын «Соңғы көш» (1974-1981), «Атамекен» (1985), «Тағдыр» (1988) романдары Шыңжаң қазақтарының өмірінен жазылған. «Соңғы көш» дилогиясына 1983 жылы М.Әуезов атындағы әдеби сыйлық, «Тағдыр» романына 1990 жылы Абай атындағы Мемлекеттік сыйлық берілген.

<https://kk.wikipedia>

2-тапсырма. *Мәтінді тыңдай отырып, негізгі идеяларды (ақпараттарды) қысқаша түртіп (конспектілеңіз) жазыңыз, жазған ақпаратты жүйелеңіз.*

Дескриптор:

- 1) Негізгі идеяларды жазады - 1 балл
- 2) Ақпаратты жүйелейді - 1 балл
- 3) Орфографиялық нормаға сай жазады - 1 балл
- 4) Тыныс белгілерін дұрыс қояды - 1 балл

3-тапсырма. *«Еркін пікір» әдісі (барлық пікір, барлық идея қабылданады). Қалай ойлайсыз, тыңдалған мәтіннің көші-қон тақырыбымен қандай байланысы бар?*

Дескриптор:

- 1) Пікірін білдіреді - 1 балл
- 2) Негізгі идеяларды айтады - 1 балл
- 3) Сенімді сөйлейді - 1 балл

Бөлімше тақырыбы: Қабдеш Жұмаділов. «Қаздар қайтып барады» повесі

Оқу мақсаты:

11.3.3.1 әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселеге баға беру және әлем әдебиеті үлгілерімен салыстыру;

11.5.1.7 мәтін құрауда шылаудың мағыналық түрлерін стильдік қызметіне сай орынды қолдану.

Сабақтың мақсаты:

- әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселеге баға береді және әлем әдебиеті үлгілерімен салыстырады;

- мәтін құрауда шылаудың мағыналық түрлерін стильдік қызметіне сай орынды қолданады.

Оқылым алды

1-тапсырма. «Қазына іздеу жолында». Сабақ тақырыбына қатысты ақпаратты жасырыңыз. Оқушылар жасырылған ақпаратты табуы керек. Күрделілік деңгейін арттыру үшін, тақырыпқа қатысы жоқ ақпарат қосып, оқушылардан қажетті және қажетті емес ақпаратты ажыратуды сұрауыңызға болады.

Суреттерге қарап, бүгінгі сабақта не туралы сөз болатынын болжаңыз.

Дескриптор:

- 1) Жасырылған ақпаратты табады- 1 балл
- 2) Тақырыпты болжайды- 1 балл

Мәтінді оқып, төменде берілген тапсырмаларды орындаңыз.

«Қаздар қайтып барады» (повестен үзінді)

«Шекараға дейін енді не бәрі қозы көш жер қалды, — деді ол қарсыалдында жатқан аласа адырларға көз жіберіп. — Көз барда, мына Күргейтастан өтіп, сызықтың бойына жақындап алайын. Сонан соң, құдай бұйырса, бүгін сәрсенбінің сәтіне, қараңғы түсе арғы бетке өтешығармын»...

Қарттың есіне мына бір оқиға түсті. Бір жолы Төлеутайды таяу жердегі қарасуға үйрек атуға ертіп барған. Көктемгі құс келетін уақыт. Солмаңдағы шұқанақ көлдер мен Қарасуда шүрегей үйректер жыртылыпайырылады. Шал бара салып екі үйрек атып алды. Бір заматта қанаттары сартылдап, су жағасына жіпке тізген моншақтай бір топ қаз келіп қонды. Жол бастаушы көсемі қамшы салым бәрінің алдында жүр.

— Ата, мына қазды атайықшы, — деді Төлеутай қуанып. — Атшы анауалдында жүрген үлкенін.

— Жоқ, балам, бұл қаздарды атуға болмайды, — деді қарт басыншайқап. — Бұлар да жолаушы ғой, алысқа кетіп барады. Жолынан қалдырмайық.

— Алысқа дейсің бе? Қайда барады сонда? — деді Төлеутай таңырқап.

— Туған жеріне кетіп барады...

— Туған жері қайда?

— Алыста, сонау таудың ар жағында, — деп қарт, қазір өзі жатқанасуды нұсқап еді сонда...

Қарт ескіше аздап хат танығанымен, географиядан хабары жоқ еді. Дүние жүзінің саяси картасын да қолына алып көрген кісі емес. Әйтеуір ел мен елдің арасына осындай бір сызық бары көңіліне аян. Сол қаһарлы да қатал сызықты

оқымаған надан шаруа тағы да таптапөте шықты. Мұның ақыры неге соғарын ойлап, бас қатырып жатпады.

Ол сызықтан өте салысымен бүкеңдеп жүгіріп отырып, екі-үшшақырымдай ұзап кетті. Тобылғылы құр сайға жеткенде, «уһ» депдемін бір-ақ алды. Тұла бойын тер басып кеткен екен, дереу омырауынағытып, терістіктен аңқылдай соққан самалға тосты. Әлдекімге мұңыншаққандай, еңкілдеп жылап жіберді. Сақалынан пара-пара жас ақты. Жер-ананы құшақтап сүйе берді. Біресе жылап, біресе күледі. «Айналайын, туған жер, сені де көретін күн болады екен-ау» дептұншыға күбірлейді. Қалтыраған қолымен көңірсіген дымқылтопырақтың бір уысын алып, бетіне басады, танауына апарып қайта-қайта иіскей береді...

2-тапсырма. *Айтылым. «Баға беру» әдісі. (Сен қалай ойлайсың? Не істер едің? деген сөздер тапсырма шартында болу керек. Бұл тапсырмалар оқушылардың жоғарыда алған білімін (теориясы бойынша) және бойында қалыптасқан біліктілігін (практикалық тапсырмалар арқылы) күнделікті өмірде қолдану).*

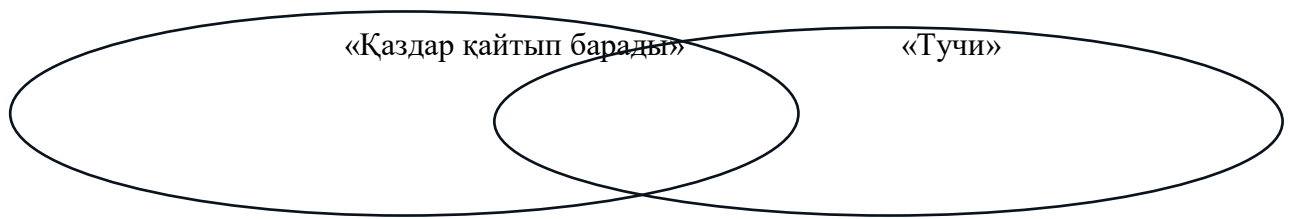
- Үзіндіде қандай әлеуметтік-қоғамдық мәселе көтерілген?
- Қарт не себепті шет жерде тұрып жатыр?
- Қалай ойлайсың, шығарма неге «Қаздар қайтып барады» деп аталған?
- Бас кейіпкер мен қаздар арасында ұқсастық бар ма?

Дескриптор:

- 1) Мәтіндегі әлеуметтік-қоғамдық мәселені анықтайды- 1 балл
- 2) Пікірін білдіреді- 1 балл
- 3) Мәселеге баға береді- 1 балл
- 4) Сенімді сөйлейді- 1 балл

3-тапсырма. *Жазылым. «Венн диаграммасы» әдісі арқылы повестен үзінді мен М.Лермонтовтың «Тучи» өлеңін салыстырыңыз.*

Тучки небесные, вечные странники! Степью лазурною, цепью жемчужною Мчитесь вы, будто как я же, изгнанники С милого севера в сторону южную.	Кто же вас гонит: судьбы ли решение? Зависть ли тайная? злоба ль открытая? Или на вас тяготит преступление? Или друзей клевета ядовитая?

Дескриптор:

- 1) екі мәтіндегі әлеуметтік-қоғамдық мәселені анықтайды -1 балл
- 2) ұқсастықтарын жазады- 1 балл
- 3) айырмашылықтарын жазады- 1 балл
- 4) орфографиялық, пунктуациялық талаптарды сақтайды- 1 балл

11-бөлім: Толеранттылық – ел бірлігі. Сайын Мұратбеков «Телі өскен ұл» повесі

Бөлімше тақырыбы: Ел бірлігін сақтау-бабалар аманаты.

Оқу мақсаты:

11.1.4.1 көркем шығарманы тыңдау, басқа өнер туындыларымен (кино, театр, музыка, би, сурет-мүсін өнері, сәулет) салыстырып, тақырып ортақтығына сипаттама жасау;

11.2.2.1 ғылыми және кәсіби мәтіндерге сүйеніп, монологпен диалогті үйлестіре қолдану, сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын орынды қолданып, тыңдаушылармен қарым-қатынас орнату;

Сабақ мақсаты:

- көркем шығарманы тыңдайды, басқа өнер туындыларымен (кино, театр, музыка, би, сурет-мүсін өнері, сәулет) салыстырып, тақырып ортақтығына сипаттама жасайды;

- ғылыми және кәсіби мәтіндерге, сүйеніп, монологпен диалогті үйлестіре қолданады, сөз әдебі мен сөйлеу этикеті формаларын орынды қолданып, тыңдаушылармен қарым-қатынас орнатады;

1-тапсырма. *Сөздіктермен жұмыс жасаңыз, тірек сөздердегі мақал-мәтелдер, тұрақты тіркестер, сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасын түсініп алып, дәптеріңізге жазыңыз. («Интерактивті дәріс» әдісі бойынша оқушылар жұп, топ ішінде бір-біріне көмектесе отырып, сөздердің мағынасын түсінеді. Оқушылар өздеріне түсініксіз болған жағдайларға байланысты бір-біріне сұрақтар қоя алады. Сұрақтарға ешкім жауап бере алмаған жағдайда ғана мұғалімнен сұрауға рұқсат етеді)*

Тірек сөздер: «Бірлік бар жерде – тірлік бар», ауызбіршілік пен түсіністік, қарапайым сыйластық, ұлттар тұтастығы мен халықтар достығы, «Халық айтса, қалып айтпайды», «Бірлік түбі – тірлік», асығы алшысынан түскен, ешкімнің ала жібін аттамау, көрші, ағайын-жұртпен, тату-тәтті, сыйлас болуға үгіттеген, этнос өкілдері, тағдыр тауқыметін арқалап, солақай саясаттың құрбанына айналып,

елімізге келіп қоныстанған этностар үшін қазақ жері киелі алтын бесік,ынтымақ, бірлік, келісім.

Дескриптор:

- 1) Сөздікпен жұмыс жасай алады -1 балл
- 2) Тұрақты тіркестердің мағынасын түсінеді-1 балл
- 3)Мақал-мәтелдерді орынды қолданады -1 балл

2-тапсырма. *Тірек сөздер мен суреттерді пайдаланып «1 мамыр – Қазақстан халқының бірлігі күні» тақырыбында достарыңызбен полилогке түсіңіз. (Полилог (грек, polysкөп, logosсөз, әңгіме) – бірнеше адамның арасында болатын әңгіме. «Полилог» термині тілдің қарым-қатынастық қасиетін зерттеуде «диалог» терминіне қосымша қабылданған. Сөйлесушілердің саны екеу немесе одан көп болуы диалогтің сипатына қайшы келмейді, қайта олардың монологқа қарама-қарсы ортақ қасиетін аша түседі. Полилог сөйлеу тілінің формасы мен жанрына жатады).*

Дескриптор:

- 1) Тірек сөздерді пайдаланады – 1балл
- 2) Суреттермен байланыстырады– 1балл
- 3) Сөйлеу этикетін сақтайды – 1балл
- 4) Сөз әдебін сақтайды– 1балл
- 5) Монолог пен диалогті үйлестіреді– 1балл
- 6) Ойын нақты жеткізе алады – 1балл
- 7) Тыңдаушылармен қарым-қатынас орнатады– 1балл

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУДА ПЕДАГОГТЕРДІҢ ЕСКЕРУІ ТИІС ҰСЫНЫМДАМА:

Қазіргі заман балалардың функционалды сауатты болуын талап етсе, соның бірі – оқу сауаттылығы.

Оқу сауаттылығы: Ақпаратты табу; Мәтінді интерпретациялау; Рефлексия және бағалаудан тұрады.

Оқу сауаттылығы дегеніміз – қарапайым тілмен айтқанда бала өзі оқып отырған ақпаратты толықтай қабылдап, ішінен негізгісін ала білуі. Оқу сауаттылығын қалыптастыру үшін қазіргі кезде түрлі технологияларды пайдалануға болады. Сондай технологиялардың бірі оқу және жазу арқылы оқушылардың сын тұрғысынан ойлауын дамыту технологиясы мен оқытуда қолданылатын жаңа әдістер. Сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясының негізгі ұстанымдары топтық жұмысқа, еркін ойлауға, жазбаша, ауызша ой алмасуға, мәтін мәнін ашуға, автор іріктеген сөздер мен сөз тіркестерінде жатқан ұғымдарды түсінуге, әрекеттестікке негізделген. Оқу сауаттылығы түсініп оқудан басталып, сөздер мағынасына, грамматика және тілдік, мәтіндік құрылымдарға талдау жасауды қамтиды. Оқу сауаттылығы бойынша оқушылар мектеп аясында және мектептен тыс уақытта нені оқитынын, қандай мақсатпен оқитынын білуі қажет.

Бағалау критерийін дайындау

Тапсырманы құрастырудың тәсілдері оқушылардың жас ерекшелігіне, пәннің мазмұнына, бағалау рәсімдерінің талаптары мен түрлеріне байланысты өзгеріп отыруы мүмкін. Тапсырманы бағалау критерийін оқушының ағымдағы білім мен дағдысының дәрежесін анықтау үшін жасайды. Жаңа тақырыптың қаншалықты дұрыс орындап жатқанына түсінік береді, сондықтан бағалау критерийін тапсырмада оқушы нақты нені білуі керек және оқу мақсатына сүйеніп жасауға болады.

Қалыптастырушы бағалауда мұғалім әр мақсатты жеке қарастырады және оқушының оқу материалын меңгеру деңгейіне қарай дер кезінде көмек көрсетуі үшін мазмұны барынша бір жақты сипатта қарастырылатын тапсырмаларды құрастырады. Бұл нақты тапсырмаларды орындау кезіндегі оқушының әрекетіне кері байланыс беруге мүмкіндік береді. Қалыптастырушы бағалауды жоспарлау мен ұйымдастыруда мұғалім барлық оқу мақсаттарын қамтығаны дұрыс. Сәйкесінше оқу нәтижелерінің деңгейі әртүрлі оқушылар үшін барынша кең ауқымды тапсырмаларды қолдану қажет. Бөлім/ортақ тақырыптар бойынша жиынтық бағалауда да тапсырмалар мазмұнын оқушының өткен тақырыптары бойынша жинақталған білімі мен дағдыларының деңгейінде бір жақты қарастырған жөн. Аталған бағалау түрінің мақсаты оқу үдерісінде қалыптасқан білім мен дағдыға қатысты, бөлім/ортақ тақырыптардағы белгілі тақырыптар бойынша кемшіліктердің дер кезінде алдын алу болып табылады. Сондықтан мұғалім оқушының оқу бағдарламасындағы өтілген тақырыптарды меңгеру деңгейін көрсетуге мүмкіндік беретін оқу материалдарын тапсырмаларға енгізуге тырысуы қажет. Сонымен қатар тапсырмалар шағын, 15-20 минут аралығында орындауға ыңғайлы жағдайда есептелгені дұрыс. Тоқсандық

жиынтық бағалау мен білім беру деңгейіне қатысты жиынтық бағалау мазмұны жағынан ауқымы кең болады және нақты оқу нәтижесіне жетуді сәйкестендіретін, білім сапасын растайтын белгілі бір оқу кезеңін аяқтаған кезде өткізіледі. Мұндай бағалау түрлеріне қатысты тапсырмалардың мазмұны күтілетін оқу нәтижелерінің репрезентативті таңдауларынан тұрады. Бағалау түрлеріне дифференциалды қарым-қатынас жасау оқушының оқудағы бағалау тәжірибесіне әсер етуге мүмкіндік береді. Оқу мен бағалауды кіріктіруде қажетсіз салдарларды болдырмаған дұрыс, өйткені бағалау оқуда тек есте сақтау, материалды түсінбеу, қолданбай тек жаттау сияқты әдеттерге алып келуі әбден мүмкін.

Дескриптор құрастыру жолдары

Берілген мәтінге дескриптор құрастыру үшін оқу мақсатына сай бала өзіне не алады, бойында қандай дағды қалыптасуы мүмкін деген сұраққа жауап беретіндей және алынған мәтін мазмұнын ашатын, оқушының ең жақсы нәтижеге жетудегі әрбір қадамының жетістігін көрсететіндей нақты жол сілтеулерін немесе қадамдарын жазу керек. Дескриптор (Standard)-оқушының белгілі бір тапсырма бойынша орындалған жұмысының деңгейін немесе сапасын сипаттайтын тұжырым.

Дескриптор - оқушының ең жақсы нәтижеге жетудегі әрбір қадамының жетістігі, сондықтан «қарапайымнан күрделіге қарай», «оқушының танымдық қабілетін дамыту», «енгізілетін оқу материалдарының функционалдық тұрғыдан қажеттілігі» негізінде құрастырылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Мәтінмен жұмыс жасату арқылы білім алушылардың оқу сауаттылығы дағдыларын қалыптастырып, функционалдық сауаттылықты орнықтыру көзделеді. Сыныптар бойынша мәтінмен жұмыс жасауда орындалатын тапсырмалар мәтін алды, мәтінді орындау кезеңі, мәтіннен кейінгі кезең деп бөліп алына отырып, құрастырылған тапсырмалар білім алушыны оқу сауаттылығына, сыни көзбен талдап, өзіндік пікірін қалыптастыруына бағытталған. Мәтін талдау арқылы оқу сауаттылығын қалыптастыруда қолданылатын әдіс-тәсілдерді көрсетіп, үлгісін жасаудағы негізгі мақсат – мектеп мұғалімдеріне оқу сауаттылығын дамытатын тапсырмалар орындату кезінде әдістемелік демеу болатын көмекші оқу құралын әзірлеу болатын. Жаңартылған білім беру бағдарламасымен оқи бастағаннан бастап негізінен мәтінмен жұмыстар өте көп жүргізіледі. Соған қарамастан біздің қазақстандық білім алушыларымыздың PISA халықаралық зерттеулерінен өте төмен көрсеткіш көрсетіп отырғаны шындық. Себебі неде, неге жасалып жатқан жұмыстар нәтиже бермейді. Баланың оқу сауаттылығы неге төмен? Бұл сұрақтарға толыққанды жауап алу үшін зерттеулер қажет. Осы тұрғыдан келгенде бұл жасалып отырған әдістемелік ұсынымдама мектеп мұғалімдеріне өте қажет еңбек.

Мәтінмен жұмыс жасау барысында коммуникативтік дағды дамиды. Педагог мәтін талдатуда оқу мақсатына сай тапсырмаларды шығармашылықпен құрастыруы керек. Мәтінге құрылған тапсырмаға бағалау критерийлері міндетті түрде жасалуы керек. Сонда ғана білім алушылар бір-бірін тыңдайтын болады, себебі тапсырмалар мен қалыптастырушы бағалау, жиынтық бағалау критерийлері білім алушыларды мәтінді оқуға, түсінуге итермелейді. Мәтін дұрыс талданса, білім алушы мәтінді дұрыс түсініп өзі ойын айтуға ынталы, сөздік қорын пайдалана алатын білім алушылар пайда болады. Берілген мәтінді мәнерлеп оқу білім алушының мәтінді оқу, түсіну дағдысын қалыптастыруға көмегін тигізеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ

1. Залевская А.А. Некоторые проблемы теории понимания текста Текст. /А.А.Залевская // Вопросы языкознания. 2002. - №3. - С. 62- 74.
2. Зарецкая Е.Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации / Е. Н. Зарецкая. - М.: Дело, 2001.-. 123 с.
3. Оразбаева Ф. Тілдік қатынас негіздері. – Алматы, 2000.
4. «PISA-2022 зерттеуіндегі Қазақстан нәтижелері» ұлттық есебі – Астана: Қазақстан «Ахмет Байтұрсынұлы атындағы «Талдау» ұлттық зерттеулер және білімді бағалау орталығы» АҚ, 2024 ж., 164 бет.
5. Әбілқаев А., Бейсенбайқызы З. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: «Инжу-Маржан», 2009. – 293.
6. Байтұрсынұлы А. Бес томдық шығармалар жинағы. 3-том. Тіл–құрал. – Алматы: Алаш, 2005.–352 бет
7. Құрманова Н.Ж. Сөз тіркесін оқыту барысында оқушылардың теориялық ойлауын дамыту әдістемесінің негіздері: Монография.–Алматы, 2001. –300 бет.
8. Жүсіпбек Аймауытов: Ана тілін қалай оқыту керек. Жаңа мектеп, 1925, №2.
- Пассов, Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. — М., 1991.
9. Құрман Н.Ж Қазақ тілінің жаңа оқу бағдарламасы негізінде оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру, – Астана, –2014 ж.
10. Есепбай Ж.,Құлмағамбетова А., Аубакирова Ж.. Қазақ тілін коммуникативті тұрғыда оқыту//12 жылдық білім беру.-2019. по 4.- 26-б.

МАЗМҰНЫ

Кіріспе	_____
1. «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен мәтін талдау арқылы оқу сауаттылығын қалыптастыру	_____
2. «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінен мәтін талдау арқылы оқу сауаттылығын қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар	_____
Қорытынды	_____
Пайдаланылған дереккөздердің тізімі	_____

**«ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ» ПӘНІНЕН МӘТІН ТАЛДАУ АРҚЫЛЫ
ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ
Әдістемелік ұсынымдар**

Басуға 30.10.2024 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 20.